
PENOLOGIE EN PENITENTIAIR RECHT

2021-2022

Inhoud:

Inleiding	
Les 1	Waarom straffen?
Les 2.1	Sociologie van de straf: Arbeidsmarkt, macht en straf
Les 2.2	Sociologie van de straf: Solidariteit, civilisatie en straf.
Les 2.3	Sociologie van de straf: Bestrafing in de Controlecultuur
Les 2.4	Sociologie van de straf: Casus: Het NAS-rapport over opsluiting in de Verenigde Staten.
Les 3	Lijf- en doodstraf
Les 4.1	De Vrijheidsberovende straf: Historiek van het gevangeniswezen (ca 1550-1939).
Les 4.2	De Vrijheidsberovende straf: Het recente strafbeleid en de Vrijheidsberovende straf.
Les 4.3	De Vrijheidsberovende straf: Gevangenispopulatie en -organisatie
Les 4.4	De Vrijheidsberovende straf: Detentiebeleving en gevangenissociologie.
Les 4.5	De Vrijheidsberovende straf: Interne rechtspositie van gedetineerden
Les 4.6	De Vrijheidsberovende straf: Externe rechtspositie van gedetineerden.
Les 5	Forensisch welzijnswerk (<i>niet in samenvatting bc i have rona en ben te ziek</i>).
Les 6.1	Gemeenschapsstraffen deel 1 (<i>niet in samenvatting bc i gave rona en ben te ziek</i>).
Les 6.2	Gemeenschapsstraffen deel 2 (<i>niet in samenvatting bc i have rona en ben te ziek</i>).

Penologie (de leer van het straffen) en penitentiair recht zijn natuurlijk belangrijke gegeven wanneer we het hebben over crimineel gedrag.

1. Ter inleiding: enkele illustraties:

1.1 Straffen in vergelijkend en historisch perspectief.

- Om de cursus penologie en penitentiair recht in te leiden worden enkele illustraties gegeven.
  - Op de foto rechts zie je enkele cijfers. Deze drukken de **detentieratio** uit. De detentieratio is het aantal gedetineerde per 100.000 inwoners (bv. 709 gedetineerde per 100.000 inwoners).
    - > Waarom zetten we dit per 100.000? Omdat dit het makkelijker maakt vergelijkingen te maken tussen landen onderling.
  - Als je de cijfers bekijkt, zie je dat deze van hoog naar laag gaan (van 709 naar 35). Dit impliceert dus dat er grote verschillen zijn tussen landen onderling waarbij de VS het grootste aantal opsluitingen heeft.
  - De cijfers zijn afkomstig van de Noorse criminoloog Nils Christie, n.a.v. een lezing op 19 november 2002, te Londen.
    - > Waarom zijn de cijfers zo interessant? Het werpt vragen op zoals: "Waarom sluit de VS zoveel mensen op?"

- **Nils Christie**
  - Hij was een belangrijke figuur in de criminologie. In 2002 werd hij dan ook uitgenodigd in Londen n.a.v. een lezing voor een organisatie die zich bezighield/houd met vraagstukken over detentie, re-integratie, alternatieve straffen, etc. Hij werd uitgenodigd daar een lezing te geven en hij presenteerde daar de cijfers.
  - Waarom toonde hij deze cijfers: Dit was op basis van een boek dat hij had gelezen. Een boek waarin hij ontwikkelingen op het vlak van de straf in een vergelijkend perspectief plaatste. Hij wilde met de cijfers dus aangeven/illustreer dat er op heel veel verschillende manieren wordt omgegaan met de Vrijheidsberovende straf: elk cijfers verwijst namelijk naar een andere geografische identiteit (zo had 709 betrekking op de Verenigde staten, 35 had betrekking op IJsland, etc.).
  - Hij toonde op deze manier aan dat er in de VS 20 keer zoveel mensen per 100.000 inwoners opgesloten werden dan in IJsland. Voor andere landen/gebieden verschillen de cijfers dus ook sterk (het cijfer 138 plaatste hij apart, omdat het betrekking had op Engeland en Wales (de plaats waar hij zich op dat moment bevond). België bevindt zich in de categorie van 70-90 gedetineerde per 100.000 inwoners.
  - Hij doet dit om de mensen te confronteren met het feit dat het toch opmerkelijk is dat er op heel uiteenlopende manieren wordt omgegaan met straffen. Hoe komt dit? Hoe komt het dat IJsland veel minder gebruikmaakt van de Vrijheidsberovende straf dan de VS? Het eerste antwoord dat mensen geven is (ons intuïtief antwoord): Dat de Amerikanen gewelddadiger zijn en er daar meer criminaliteit is t.o.v. andere landen. Voor een stukje is dit zo, maar dat verklaard niet alles.
  - Hij creëert ruimte om bestraffing ten dele los te koppelen van criminaliteit, en de ontwikkeling van de straf als een maatschappelijk fenomeen te gaan bestuderen dat niet enkel een reactie is op criminaliteit.
    - > De band tussen criminaliteit en de straf is geen natuurlijke band. De straf is geen evidente reactie op criminaliteit. Dit betekent dat de wijze waarop de samenleving/maatschappij omgaat met criminaliteit zeer verschillende vormen/ manieren kan omvatten.
  - Het strafvraagstuk moet je zo ook in een ruimere context kunnen plaatsen. In een maatschappelijke context waar ook andere krachten spelen die helpen verklaren waarom een samenleving op een bepaalde manier omgaat met straffen.

- **Kaarten:**
  - Je ziet zijn bevindingen ook terugkeren op kaarten. Naarmate de kleur donkerder is, zijn de detentieratio's (aantal gedetineerde per 100.000 inwoners) hoger.
    - > Rusland kleurt heel donker. Noord-Europa daarentegen is veel lichter geleurd (Noorwegen, Finland, etc.). Zij richten hun gevangenis ook heel anders in.
    - > Canada en de VS: ze hebben dezelfde taal, wonen naast elkaar, maar als je de cijfers vergelijkt zie je toch verschillen: VS 730gedetineerde/100.000inwoners en Canada 117gedetineerde/100.000 inwoners.
      - » Dit zijn belangrijke en grote verschillen. Wil dit dan zeggen dat de Amerikanen 6 a 7 keer zo crimineel zijn als de Canadezen? Zo eenvoudig is het niet. Het vraagt om een benadering vanuit verschillende invalshoeken. Het bestraffingsvraagstuk begrijpen vergt een open en multidimensionale blik.
      - » In de VS zelf zitten intern ook grote verschillen: in het Zuiden wordt meer gebruik gemaakt van opsluiting dan in het Noorden.

709
400-630
300-400
150-300
138
131
102
70-90
50-70
35

➤ **De kwaliteit van de straf.**

- Wanneer we het hebben over de kwaliteit, heeft het geen betrekking op een waardeoordeel, maar gaat het over de strafvorm (straftype) en de wijze waarop de straf tot uitdrukking wordt gebracht.
- Afbeeldingen van gevangenissen (Leuven Centraal, Hasselt): Je kan duidelijk opmaken dat de architectuur van de instellingen heel anders is.

- > Leuven Centraal: Bij het bovenaanzicht zie je een heel typerende architectuur van de gevangenis: met name een centrum met armen die uitwaaien (= Ducpétiaux) en een indrukwekkende voorgevel (zodat wanneer je er voorbij wandelt je meteen weet dat het een ruimte is die gebruikt wordt om mensen in af te zonderen).
  - » Wanneer je een dergelijke constructie binnen wandelt, zie je dat het principe van de individuele eenzame opsluiting ook ingebakken zit in de architectuur: eenzame cellen met afsluitingen waarbij men ervanuit gaat dat je op die manier terug op het rechte pad kan komen: Wanneer je afgezonderd wordt van slechte contacten en of slechte invloeden en enkel maar in contact kan komen met de gevangenisbezoekenier (de geestelijke) kom je terug op het rechte pad. Dit was een centraal idee in de 19^e Eeuw, dat zich dus vooral uitte in de architectuur van onze gevangenissen die toen werden gebouwd.
- > Hasselt: Als je dit gebouw ziet, zou je niet meteen kunnen opmaken dat het een gevangenis is (in vergelijking met de gevangenis van Leuven).
  - » Dit zegt ons wel iets over de wijze waarop deze instellingen functioneren in onze samenleving: in de 19^e eeuw was er een zekere trots over deze strafinstellingen (centraal ingesteld in de steden, met een mooie voorgevel, etc.) waarbij het ook een communicatieve functie had: het toont iets/ zendt een boodschap uit naar alle stadsbewoners. Dit is het tegenovergestelde van de gevangenis van Hasselt: We merken niet eens dat het een gevangenis is.

➤ **Norbert Elias:**

- De Duitse socioloog Norbert Elias (die de civilisatietheorie ontwikkelde) stelde dat mensen doorheen de tijd anders omgaan met schokkende gebeurtenissen, ervaringen die men liever niet ziet, waarmee men liever niet mee geconfronteerd wordt.
  - > Deze civilisatie zie je terugkeren bij de strafinstellingen: gebouwen worden anoniemer (als het ware gecamoufleerd), en ver uit het centrum geplaatst.
- Concreet is het dus niet enkel de criminaliteit die mee de strafinstellingen helpt richting te geven, maar ook andere krachten die aanwezig zijn in de samenleving/maatschappij.

⇒ De Wijze waarop de Vrijheidsberovende straf wordt uitgevoerd verandert doorheen de tijd. Dat zien we aan de manier waarop gevangenissen vroeger en nu gebouwd worden en de invulling ervan.

- > Gevangenis Hasselt: Ver van het stadscentrum (weggestopt) + moderner = Hier wordt de indruk niet gewekt dat er een boodschap naar buiten toe gezonden moet worden.
- > Gevangenis Leuven: In het stadscentrum + ouderwets.
- > De straf wordt gecamoufleerd:
  - » Verandering uiterlijk gevangenis: modernere gebouwen, minder opvallend.
  - » Verandering plaats gevangenis: ver weg van stadscentrum, minder opvallend.

➤ **Stukje uit strip van spiderman:**

- Wat is er zo bijzonder aan dit stukje uit spiderman: In dit stukje van een strip/verhaal wordt hem de strijd naar het goede enorm moeilijk gemaakt: Hij krijgt namelijk een soort polsband om waarmee de boze man/slechterik constant de locatie van spiderman kan bepalen: het laat hem dus toe spiderman elektronisch op te volgen.
- Deze strip zou begin jaren 80 inspiratie hebben gegeven aan een Amerikaanse rechter om voor de eerste keer elektronisch toezicht toe te passen. Enkelbanden zijn een vorm van elektronische opvolging/toezicht waarbij de onder-toezicht-gestelde dus een enkelband verkrijgt. Deze laten toe, in geval van een gps-band om bewegingen op te volgen, en wanneer het gaat om een radio-frequentie-band om te verifiëren of iemand aanwezig is op de plaats waar hij of zij hoort aanwezig te zijn. Het laat dus toe de locatie en de bewegingen te verifiëren.
- Het is een zeer interessante ontwikkeling. De eerste experimenten hiermee vonden plaats eind de jaren 50 en begin jaren 60 in de VS. Het zal tot begin jaren 80 duren vooraleer het voor de eerste keer echt wordt toegepast. Doorheen de jaren 90 zien we dat het ET ook in de Europese context van de grond komt. 1998 vindt het eerste experiment met ET in België plaats en sindsdien hebben we er een hele ontwikkeling mee doorgemaakt. Tot op het punt dat er vandaag de dag ongeveer 2.000 personen onder ET worden geplaatst op dag-basis. Je zou dus zo kunnen stellen dat als we dit vergelijken met de capaciteit van een gevangenis (300), dat we eigenlijk zo met het ET een 6tal virtuele gevangenissen creëren.
- Het is een zeer actueel thema dat ook zeer veel debat losmaakt. Denk hierbij aan beelden van Paris Hilton en Lindsay Lohan. Het betreft 2 bekende personen die ooit een enkelband hebben gedragen.

- > Ze kunnen vrij bewegen en het lijkt niet echt of ze zijn bestraft. Ze zien het ook niet echt als een straf aangezien ze dit echt bewust laten zien (ze organiseren bewust een fotoshoot met de enkelband).
- > De straf kan soms dus ook neveneffecten hebben. Het ET heeft tot doel te straffen, te vermijden dat ze zich vrij kunnen bewegen als een vorm van vrijheidsbeperking, die ook als punitief wordt gevoeld. Maar hier zie je dat m'n soms ook juist het tegenovergestelde effect teweegbrengt, waardoor de straf ook weer op een andere manier wordt gepresenteerd en er zo ook weer een debat ontstaat.

➤ Verschillende vormen van terechtstelling:

- De straf is niet louter een bepaald instrument tot een bepaald doel: Al de executiemethoden leiden tot hetzelfde doel, namelijk het beëindigen van het leven van diegene die als misdrijfpleger wordt aanzien. Maar de wijze waarop is verschillend (*sterven aan het kruis, de brandstapel, verdrinking, de dodelijke injectie, etc.*).
- Ook doorheen de geschiedenis en de plaats veranderd ook de wijze van executie (*bv. buitensporig geweld dat vroeger gebruikt werd als bestraffing en executiemethode*).

➤ Andere verschijningsvormen van bestraffing (zie foto's)

- De ketting: Personen die uiteindelijk echt in een afhankelijkheidspositie komen.
- Kledij: Men draagt kledij die duidelijk moet communiceren dat het gaat om personen die de wet hebben overtreden.
- Het dragen van een bord: Waarop staat vermeld dat het een misdrijfpleger is.
- De geldboete.
- Een herstelgericht-groepsoverleg: Vorm van herstelrechtelijke afhandeling waarbij communicatie belangrijk is en ook andere doelen worden nagestreefd, gericht op reparatie/herstel van de schade.

⇒ Kortom: We hebben nu in een vergelijkend en historisch perspectief een aantal zaken over de straf besproken (de doodstraf, de gevangenis, etc.). Desondanks is er heel wat debat over de straf en bestraffing nog steeds vandaag de dag.

1.2 Debat over de straf.

➤ Illustraties:

<p>Artikel uit de standaard (2013) "<i>Harde kritiek op naaktfouilles</i>".</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Het gaat over de basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerde. Het is een wet van 2005 die de interne rechtspositie regelt in ons land. Meer specifiek gaat het over de rechten en plichten van gedetineerden als inwoners in een strafinstelling. Een van de aspecten die geregeld wordt in die wet heeft betrekking op controlemaatregelen (die kunnen worden toegepast in de gevangeniscontext aangezien veiligheid en ordehandhaving belangrijke elementen zijn in een gevangeniscontext). Een van deze controlemaatregelen is het fouilleren waarbij verschillende vormen zijn te onderscheiden: <ul style="list-style-type: none"> > Onderzoek aan de kledij (Art 108 van de basiswet): Betekend een oppervlakkige betasting van de gedetineerde om te verifiëren of deze verboden producten/ substanties bij zich heeft. Wanneer er vermoedens zijn dat de persoon dingen verstopt onder de kledij die niet op deze manier gedetecteerd worden, kan de gevangenisdirecteur beslissen om een naaktfouillering te laten uitvoeren. > Een naaktfouillering betekend dat de gedetineerde zijn/haar kledij moet uitdoen en zich bloot moet tonen zodat de penitentiair beambte het lichaam zo visueel kan inspecteren, zonder dit aan te raken. - Dergelijke naaktfouilles zijn een ingrijpende maatregel. Om die reden heeft de wetgever ook voorzien (Art. 108) dat er telkens een individuele beslissing van de gevangenisdirecteur moet zijn om te vermijden dat dit een routine-aangelegenheid wordt. - Hier zie je een spanning die bij detentierecht heel centraal staat: Spanning met aan de ene kant de interne veiligheid en de orde bewaren (het instellingsperspectief), maar aan de andere kant heb je de persoon die tegen zijn/haar wil van zijn vrijheid wordt beroofd en om die reden ook in een afhankelijkheidspositie wordt gezet alsook in een zeer kwetsbare positie waarbij de waardigheid continu in gevaar komt (perspectief van het opgesloten individu). - Het is een belangrijke spanning die veel debat met zich meebrengt maar van waar komt de kritiek van het artikel juist: In 2013, de toenmalige minister van justitie (Anemie Turtelboom) had het plan gemaakt om in bepaalde gevallen de naaktfouillering toch een automatisme te maken als antwoord op de vragen rond veiligheid die vanuit het personeel van de gevangenis naar boven kwamen. Dit is ook effectief doorgevoerd (gedurende een heel korte tijd) waardoor de basiswet dus aangepast werd waardoor het in specifieke gevallen dus mogelijk was om naaktfouilleringen te doen zonder een individuele beslissing van de gevangenisdirecteur. België is hiervoor op het matje geroepen door het Grondwettelijk hof en men oordeelde dat dit in strijd was met de mensenrechten (EVRM) en dat wanneer je een
---	--

	<p>dergelijke maatregel neemt, een individuele beslissing ook noodzakelijk is.</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kritiek hier was dus meer als terecht!
<p>Artikel: <i>“Ik wilde een gezicht plakken op de man die mijn zoon wegnam”</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Een interview met een man wiens zoon is komen te overlijden na een dodelijk ongeluk. Deze man is in gesprek gegaan met de doodrijder van zijn zoon. - De afgelopen decennia wordt er ook op andere manieren gedacht over straf. Er zijn namelijk nieuwe ontwikkelingen over het denken over de straf en de reactie op criminaliteit waarbij men verder gaat dan de klassieke doelen van de straf en waarbij aspecten van reparatie en vormen van herstel mee op de voorgrond treden. Hierbij worden ook de vragen die bij slachtoffers spelen meegenomen. Meer specifiek gaat het dan over herstelrecht. - Wat hier gebeurd situeren we dus binnen de dader-slachtoffer-bemiddeling waarbij aan de hand van een bemiddelaar een gesprek op gang wordt gebracht tussen de verschillende partijen die betrokken zijn bij wat er zich heeft afgespeeld. Het zijn vaak ingrijpende momenten (diep menselijk leed).
<p>“Not so happy...” Iraniërs dansen op Happy: 91 zweepslagen en 6 maanden cel</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Het lijfstraffelijke is dus nog steeds realiteit. - Ook in ons land is er spraken geweest van lijfstraffen. Je kan je zelfs de vraag stellen of het opsluiten in de gevangenis (de Vrijheidsberovende straf) ook niet een vorm van lijfstaf is aangezien het niet alleen de vrijheid ontnemt maar ook andere gevolgen met zich meebrengt (Sociaal, emotioneel, fysiek, etc.). - Art. 6 van de basiswet: Het beperken van de detentieschade vormt het centrale beginsel voor de inrichting van de detentietijd. - Het betekend dus dat onze wetgever ervanuit gaat dat opsluiting een schadelijk gebeuren is en dat het dus ook negatieve gevolgen met zich meebrengt. De detentietijd moet dus zodanig ingericht worden dat schade voorkomen kan worden. - Dit idee staat dus haaks op het idee dat de gevangenis net (enkel) positieve gevolgen met zich mee zou brengen.
<p>Artikel <i>“Haast achter strengere wet”</i> (2012)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Waarover gaat het: De snelheid waarmee de wet op de voorwaardelijke invrijheidsstelling moest verstrenge worden. - Het woord ‘haast’ is een vorm van steekvlampolitiek: waarbij bepaalde incidenten aangegrepen worden om snel te werken aan het strafrechtelijk systeem (<i>wetten te verstrengen, nieuwe straffen in te roepen, straffen strenger te maken, etc.</i>).
<p>Persbericht van toenmalige minister van justitie: A. Turtelboom: <i>“Verstrenge wet Lejeune treedt volgende week in werking”</i>.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Er wordt een verstrenging ingevoerd van de voorwaardelijke invrijheidsstelling en op dat moment verstuurd ze dit persbericht maar hierin staan een aantal fouten. <ul style="list-style-type: none"> > De titel: ‘wet Lejeune’ bestond op dat moment niet meer. Deze wet is een wet van 1888 die aan het einde van de jaren 90 wordt opgedoekt. Ze zegt letterlijk “sinds 1888 is deze wet niet meer veranderd”: dit is dus helemaal fout! - Moeten dus ook voldoende kritisch zijn met berichtgeving rond straffen en bestraffing. Deze is dus niet altijd correct, zelfs niet van de eigen minister van justitie.
<p>Artikel <i>“Martin wil naar Toscane”</i>.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Het is een typische titel die verontwaardiging wil oproepen. Want wie wil er nu niet naar Toscane? Dus ook de manier waarop de straf gepresenteerd wordt in mediaberichtgeving is niet onbelangrijk. Het zorgt er ook weer voor dat er veel discussie ontstaat.

2. Wat begrijpen we onder ‘straf’?

- Straffen: het is een **aloude** en **alledaagse** praktijk.
  - Het beperkt zich niet tot het strafrecht. Straffen zijn een vorm van reageren op ongewenst gedrag: het is iets dat alle dagen gebeurd en we worden er al van kleins af aan mee geconfronteerd. Het is iets dat ons allen overkomt, waar we dus allemaal ervaring mee hebben (thuis, op school, opvoeding, etc.).
- Straffen: een alledaagse praktijk:
  - Het alledaagse straffen vertoont zeker gelijkenissen met straffen in de strafrechtsbedeling.
    - > Kijk bijvoorbeeld naar het ABC van straffen uit kind en gezin: Het is een soort handleiding. Als je de principes uit het boek gaat bekijken, komen deze sterk overeen met de visie van Beccaria.
      - » “Straf niet bij alles dan niet mag” & “licht probleemgedrag negeren”: Dit komt overeen met het subsidiariteitsbeginsel. De straf komt pas aan bod als andere interventies niet werken.
      - » “Laat de straf onmiddellijk volgen op wat je kind mispeuterd heeft”: De straf moet volgen op het misdrijf. Dit is een klassiek idee dat Beccaria ook tot uiting bracht om de band te leggen tussen het misdrijf en de straf.
      - » “Pas de straf aan aan je kind (aan de leeftijd en het gedrag)”: Hier zie je het principe van rehabilitatie/ de individualisering van de straf.

- » “Gebruik geen fysieke straffen”: Zeer interessant bekeken vanuit het mensenrechten perspectief.
- > Je ziet dus sterke gelijkenissen tussen de bestraffing van een peuter en het effectieve strafrecht.

- Maar er zijn natuurlijk ook grote verschillen:

- > Deze verschillen hebben voornamelijk te maken met de juridische omgeving waarin we functioneren: het feit dat er specifieke instellingen aanwezig zijn om de straffen op te leggen en uit te voeren, en er ook een bijzondere vorm van dwang aan te pas komt.
- > *Bv. Het wettelijk apparaat, eigen instellingen, gebruik van dwang, bureaucratisch proces, gespecialiseerd personeel, etc.*

➤ Hoe de ‘straf’ **definiëren** in kader van een cursus ‘penologie en penitentiaal recht’?

- Hier zie je een aantal definities van de straf zoals we deze definiëren in de penologie:

- > Straf = ‘...een leed door de wet bepaald en door de rechterlijke macht opgelegd als een sanctie wegens een gepleegd misdrijf’ (Hof van Cassatie, 1924).
- > ‘punishment is ... the legal process whereby violators of the criminal law are condemned and sanctioned in accordance with specified legal categories and procedures’ (Garland 1990: 17).
- > ‘punishment ... is punishment for crime, imposed by the judiciary in accordance with penal law, and administered by penal institutions such as prisons and the probation service’ (Hudson 2002: 234).

⇒ Het gaat telkens dus over de door de wet (of rechtelijke macht) bepaald, in een juridische context, als sanctie wegens een gepleegd misdrijf.

➤ De **7 kenmerken van de straf (Walker 1991)**.

(1) Er wordt ‘iets’ toegebracht aan een ander persoon, waarvan verondersteld wordt dat het onaangenaam is.

- > iets is onaangenaam: *vrijheid die wordt beperkt, vrijheid die wordt beroofd, een geldboete die moet betaald worden, een werkstraf die moet worden uitgevoerd, etc.*
- > Het gaat om iets waar m’n alleszins van verondersteld dat het als onaangenaam ervaren wordt. Moest het zijn dat je een bepaalde straf toch als aangenaam ervaart, dan nog zal het een straf zijn (*Bv. iemand die een werkstraf leuk vindt*). Dit hangt samen met kenmerk 7.

(2) Het toebrengen van de straf is intentioneel en gebeurt om een bepaalde reden.

- > Het is doelgericht: Het wordt opgelegd omwille van een bepaalde reden.

(3) Degenen die de straf opleggen hebben daartoe het recht.

- > Straffen in de strafrechtelijke context gebeurd uiteraard in de context van een rechtsstaat waarbij we aan bepaalde instellingen (rechters, gevangenisdirecteurs, justitiehuzen, etc.) de bevoegdheid geven om straffen uit te voeren en op te leggen. Dergelijke instanties hebben een mandaat om straffen op te leggen en uit te voeren.

(4) De straf wordt opgelegd ter gelegenheid van een daad of een omissie, die een overtreding van een wet, een regel of een gewoonte inhoudt.

- > Omissie = Het uitblijven van een handeling die in de wet is vastgelegd.

(5) Degene die gestraft wordt heeft de inbreuk vrijwillig gepleegd.

- > We gaan het hier niet hebben over internering in dit vak (dit is voor een ander vak).

(6) De redenen om te straffen moeten te rechtvaardigen zijn.

- > Er moeten ook goede redenen zijn om te kunnen straffen.

(7) Of de bestraffingsact werkelijk als straf wordt beschouwd is afhankelijk van wat de bestraffer verstaat onder bestraffing en niet van de opvatting van de gestrafte.

- > Dit hangt samen met kenmerk 1.

- > Het gaat er dus om wat de bestraffer (samenleving) ziet als straf, en niet de bestrafte. (*Bijvoorbeeld als het ET de autonome straf is, maar de bestrafte ervaart dit niet als onaangenaam, dan blijft het een straf aangezien we het bekijken vanuit het perspectief van de bestraffer en niet de bestrafte*).

3. Wat doen we in een cursus ‘penologie en penitentiaal recht’?

➤ Wat doet de ‘penologie’?

- Traditioneel een wat beladen term:

- > Doorheen de 20^e eeuw werd de term geassocieerd met een bepaalde manier van kijken/ reageren/ interveniëren op criminaliteit waardoor de term beladen werd. Dit zie je ook terugkeren in een citaat van de moraalfilosoof Lewis uit 1953, die het heeft over “*the expert ‘penologist’*”.
- » Hij plaatste daarbij de term ‘penologist’ tussen aanhalingstekens met daarachter de verwoording “*Laat de barbaarse zaken ook barbaarse namen hebben*”.
- » Waarom was hij zo misnoegd over de penologie op dat moment: omdat hij vond dat de penologie op dat

He is not entitled to an opinion even if, in addition to being a man, he should happen also to be a jurist, a Christian, and a moral theologian. For they are not questions about principle but about matter of fact; and for such *cuiquam in sua arte credendum*. Only the expert “penologist” (let barbarous things have barbarous names), in the light of previous experiment, can tell us what is likely to deter: only the psychotherapist can tell us what is likely to cure. It will

moment een soort van straf-deskundige-wetenschap was, een soort van technische pseudowetenschap die erop gericht zou geweest zijn om misdrijfpleger via allerhande interventies op het rechte pad te brengen.

- > Hij keerde zich bijvoorbeeld tegen het feit dat er in die tijd een vorm van strafvermindering was indien je je beschikbaar stelde voor wetenschappelijk onderzoek. Ze spoten dan bijvoorbeeld een injectie in en keken vervolgens naar wat voor gevolgen deze injectie kon hebben. Op deze manier kon de persoon dus strafvermindering krijgen, en omwille van deze principes keerde Lewis en anderen zich tegen de penologie.
  - > Het lijkt er uiteindelijk toe dat de penologie zich gaat heruitvinden: de penologie gaat zich verruimen en verbreden naar de studie van de straf, niet louter vanuit een gedragskundig-perspectief, maar ook het historische, het sociologische en het filosofische. Moderne definities bevatten dan ook deze elementen.
- Moderne benaderingen en definities van de penologie:
- Een definitie van **M. Moerings** (Hoogleeraar penologie) die heel omvangrijk en het meest gepast is:
    - > *'Penologie is de sociaal-wetenschappelijke bestudering van de oplegging en tenuitvoerlegging van strafrechtelijke sancties ...In de penologie komen vragen aan de orde als: wat houden de diverse sancties in; welke rechtstheoretische en –filosofische ideeën liggen er aan ten grondslag; welke doelen wil men ermee bereiken en lukt het om die doelen te realiseren: zijn ze effectief?'* (Moerings 2003: 5).
    - > Er komt in zijn definitie dus een hele reeks aan vragen aan bod. Wat er niet aan bod komt is wat D. Garland toevoegt en ziet als de kern van de bestudering van de bestraffing.
  - **D. Garland** is een van de grondleggers van de sociologie van de straf.
    - > *'That body of thought which explores the relations between punishment and society, its purpose being to understand punishment as a social phenomenon and thus trace its role in social life'* (Garland 1990: 10).
    - > Wat is de plaats en wat is de relatie tussen de straf en de samenleving.
  - We moeten dus ook verder kijken dan enkel en alleen naar de relatie tussen criminaliteit en de straf.
    - > We moeten ook kijken naar de plaats in de samenleving en welke rol dat de straf in die samenleving opneemt.
    - > Als we op deze manier dan de 2 definities samennemen, dan hebben we een mooi beeld over wat de penologie beoogt te zijn en wat we dus in dit vak proberen te bespreken.
      - Wanneer is een straf rechtvaardig?
      - Werkt een straf?
      - Welke functies vervuld de straf?

Les 1: Waarom straffen?

- Hoe kunnen we de straf rechtvaardigen:
  - Welke goede redenen zijn er om over te gaan tot het opleggen en uitvoeren van een straf.
  - We gaan hierbij het klassieke antwoord, het abolitionistische antwoord, alsook het herstelrechtelijke antwoord bekijken op de vraag 'waarom straffen we'.
    - > Volgens de **klassieke antwoorden** moeten we die zoeken oftewel in *het retributivisme*, *het utilitarisme*, dan wel in de verenigingstheorieën (= theorieën die elementen uit het retributivisme en utilitarisme met elkaar combineert).
    - > Het **abolitionistische antwoord** is het meest radicale antwoord op de vraag. De abolitionist stelt namelijk op een radicale manier het strafrechtelijke systeem in vraag en stuurt aan op de afschaffing van het strafrecht. Vanuit dit perspectief zouden we dus op een heel andere manier moeten reageren, namelijk buiten het strafrecht om.
    - > Het **herstelrechtelijke antwoord**: een nieuwere ontwikkeling die de rol en emancipatie van het slachtoffer erbij betreft. Hierdoor krijgt ook het reageren op criminaliteit nieuwere invullingen (*bv. bemiddeling, herstel, etc.*).
- Teksten reader:
  - Hulsman, L.H.C. (1979 / 2011). Een abolitionistisch (afschaffend) perspectief op het strafrechtelijk systeem. In: R. van Swaaningen & J.R. Blad (eds.), *De ontmaskering van het strafrechtelijk discours. Een bloemlezing uit het werk van Louk Hulsman*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 113-131.
  - Beyens, K. (2000). Straffen in theorie en praktijk. In: K. Beyens, *Straffen als sociale praktijk. Een penologische onderzoek naar straftoemeting*. Brussel: VUBPress, 199-226.
  - Peters, T. (1996). Probleemoplossing en herstel als functies van de straf. *Panopticon*, 555-569.

1. Inleiding: Situering van het rechtvaardigingsvraagstuk van de straf.

- **Het rechtvaardigingsvraagstuk**
  - Het rechtvaardigingsvraagstuk heeft betrekking op de vraag: Hoe kunnen we de straf verantwoorden, welke goede redenen kunnen we aandragen om over te gaan tot het opleggen en het uitvoeren van straffen.
  - Waarom is dit vraagstuk van belang: het is van belang omwille van 2 verschillende redenen:
    - Essentie van de straf (Walker 1991): straffen doet 'pijn' – doelgerichte leedtoevoeging: het gaat om een vorm van 'statelijk geweld'.
      - Wanneer we straffen gaat het om iets onaangenaam dat wordt toegebracht aan de ander.
      - In de definitie van het Hof van Cassatie van 1924 spreekt men over leedtoevoeging (specifieker om doelgerichte leedtoevoeging). Eigenlijk kan je het ook benoemen als een vorm van statelijk geweld.
        - ↳ De persoon die gestraft wordt, wordt leed toegebracht. Hij wordt geconfronteerd met een onaangename ervaring, een vorm van geweld die eigenlijk als gerechtvaardigd aanzien wordt. Dit betekent natuurlijk ook dat je er goede redenen voor moet hebben. Je moet het als samenleving kunnen verantwoorden dat een rechter jou op die manier behandelt.
    - Straffen is duur – een belangrijke maatschappelijke investering.
      - Straffen zijn ook een belangrijke investering. Het brengt namelijk een grote maatschappelijk kost met zich mee (Ter illustratie: Om u een beeld te geven: het kost ons 170euro om iemand voor 1 nacht op te sluiten).
      - Om deze reden moeten we dus ook goede redenen hebben om iemand te bestraffen.
  - Omwille van de 2 bovenstaande redenen is het straffen dus potentieel problematisch.
    - > Straffilosofische theorieën identificeren de problematische aspecten en zoeken, voor zover mogelijk, naar mogelijkheden om er mee om te gaan.
      - ⇒ Er is daarom dus nood aan goede redenen om over te gaan tot bestraffing.

2. Intermezzo: Waarom straffen we?

- 2 casussen die deze vraag illustreren:
  - (1) Proces Demjanjuk (2009):
    - > Het betreft een man die na vele jaren eindelijk voor de rechtbank moet komen voor de vergassing van tal van Joden in een concentratiekamp. Je ziet dat de persoon letterlijk de rechtbank wordt binnengerold al zittend in een rolstoel. Hij was bij toen ook al 89jaar oud dus het betreft een hoogbejaarde man.
    - > De vraag hier is: Wat is het nut/rechtvaardiging van de straf hier? M.a.w. welke goede redenen kan je hier aanrijken om de man alsnog een Vrijheidsberovende straf te geven?
      - Het aangeven als samenleving "dit tolereren we niet". Hier wordt de straf voornamelijk rechtvaardigt met argumenten die terugkijken naar het verleden: de man heeft een aantal feiten gepleegd die afkeuring oproepen en waarbij de straf er vooral op gericht is om de afkeuring ook vorm en uitdrukking te geven.

- » De straf zal hier wellicht geen toekomstgerichte invulling krijgen. Hier gaat het niet om het voorkomen van nieuwe misdrijven (of de afschrikkingsgedachte) aangezien de kans dat hij hervalt enorm klein is o.w.v. zijn leeftijd en gezondheid.
- > De vraag andersom gesteld: Welke rechtvaardigingen zouden hier niet van toepassing zijn? Wat zou je hier niet als reden aandragen om de man te bestraffen?
  - » De man bestraffen uit veiligheid voor de samenleving is een slechte grond: De kans dat hij hervalt en opnieuw dergelijke feiten pleegt lijkt onbestaand.
- ⇒ Vergelding: In deze casus kijkt m'n dus naar het verleden om een rechtvaardiging te vinden voor de straf: wat hééft er zich afgespeeld.
- (2) Zaak over onverantwoord rijgedrag
  - > Een politierechter legt een straf op aan een wegpiraat die een dodelijk ongeval veroorzaakte. Deze straf heeft betrekking op het feit dat de dader een bepaald boek moet lezen (genaamd Tonio). In dit boek verteld de auteur over zijn eigen ervaringen met het verlies van zijn kind bij een verkeersongeval.
  - > Hier zie je natuurlijk andere beweegredenen/rechtvaardigingsgronden opkomen dan bij casus 1.
    - » De verwachting/hoop die leeft bij de politierechter is dat het boek een impact zal hebben op het gedrag dat de persoon in de toekomst zal stellen: dat het tot inzicht zal leiden, tot schuldbesef zal brengen, etc.
  - > Hier zie je dus het toekomstgerichte van de straf naar voor komen.
- ⇒ Dit is ook het belangrijkste onderscheid dat we zien terugkeren in de klassieke antwoorden van het retributivisme en utilitarisme.

3. De klassieke antwoorden: retributivisme, utilitarisme & verenigingstheorieën.

- Situering:
  - Wanneer we het hebben over het **retributivisme**, dan gaat het over: theorieën die gericht zijn op het verleden.
    - > Het zijn theorieën die de vergelding van het misdrijf centraal stellen. Via de straf wordt er gestreefd naar vergelding van het misdrijf als de belangrijkste verantwoording/ legitimatie van de straf.
    - > Er volgt dus als het ware een morele veroordeling van wat in het verleden gebeurd is (zoals casus 1).
  - De **utilitaristen** kijken niet naar het verleden, maar naar de toekomst. Er wordt gepoogd om met de straf gedragsverandering (of een zeker nut voor de samenleving) tot stand te brengen.
    - > De gedachte dat de straf ook positieve effecten teweegbrengt (zoals casus 2).
  - De **verenigingstheorieën** gaan elementen combineren uit deze 2 theorieën om op die manier een eigen theorie tot stand te brengen.

3.1 Retributivisme.

- **Retributivisme**
  - Immanuel Kant (1724-1804): hij grondlegger van het Retributivisme.
  - Gericht op het verleden.
    - > Vergelding van het misdrijf uit het verleden. De zwaarte van de straf wordt bepaald door de ernst van het misdrijf en niet op basis van het te verwachte toekomstige gedrag.
  - Straf beoogt herstel van de rechtsorde.
    - > Door het misdrijf te plegen is er als het ware een onevenwicht ontstaan: Een misdrijfpleger heeft zich een voordeel toegeëigend en die moet daar nu een schuld voor betalen (retributie: de 'betaling' van een schuld die ontstaat door de onevenwichtssituatie die gecreëerd werd door de persoon die het misdrijf heeft gepleegd).
    - > Het gaat als het waren om het vereffenen van een rekening.
    - > De straf beoogt het herstel van de rechtsorde, zonder daarbij overwegingen te laten meespelen over toekomstig nut van die straf en kijkt dus enkel naar het verleden.
  - De plicht om te straffen, in *alle* omstandigheden.
    - > Telkens wanneer een misdrijf gepleegd is, zou er ook moeten gereageerd worden met een straf.
    - > Een voorbeeld om het extreme karakter van de plicht om te straffen te illustreren: Wanneer een eilandengroep bedreigd wordt door een meteoriet die met hoge zekerheid zal inslaan op het eiland. De eilandbewoners weten dat ze allemaal gaan sterven en weten dat hun gemeenschap vernietigd zal worden. Zelfs in die gevallen moeten diegene die ter dood veroordeeld zijn nog opgehangen worden, ookal weet je dat je zelf met iedereen op het eiland aan je einde bent.
    - > Iedereen moet dus krijgen wat hem/haar toebehoort: oog om oog, tand om tand.
    - > De morele afkeuring staat hier wel heel centraal: diegene die de wet overtreedt, moet op de blaren zitten.
    - > Het is dus wel een heel extreme denkwijze: want we kunnen natuurlijk nooit alle feiten bestraffen.

➤ **Moderne variant: *just desert***

- In het midden van de jaren 70 werd het retributivisme her-uitgewerkt, als het waren 'herdacht' in de het zogenaamde idee van de just desert (= **de verdiende straf**), onder impuls van Andrew von Hirsch.
- Het is een beweging die zich dus baseert op het retributivisme waarbij het boek van Andrew von Hirsch uit 1976 als uitgangspunt geldt. Hierbij gaat men op zoek naar een rechtszekerheid bij het straffen. Hij zoekt daarbij ook aansluiting bij een aantal van de kernideeën die we ook terugvinden in het Retributivisme. Welk zijn die kernideeën:
  - Herstel sociaal evenwicht.
    - Dit principe keert ook terug in het Retributivisme.
    - Wie een misdrijf pleegt eigent zich een voordeel toe en de straf moet dat voordeel wegnemen en het evenwicht opnieuw herstellen.
  - Afkeuring uitdrukken.
    - Ook dit keert terug in het Retributivisme.
    - Er wordt gestraft om afkeuring uit te drukken.
  - Afschrikking.
    - Het derde element is nieuwer (en sluit zelf een klein beetje aan bij het utilitarisme).
    - Hier spreekt men over afschrikking wat eigenlijk een toekomstgerichte rechtvaardiging is voor een straf. Afschrikken heeft namelijk een preventieve insteek: het voorkomen dat nieuwe feiten worden gepleegd.
      - ↳ Waarom spreken we dan toch over een moderne variant van het Retributivisme: omdat binnen de just desert de afschrikking zelf op een tweede plaats wordt gezet: het wordt gezien als een bijkomend voordeel van de straf, maar het is niet het primaire doel van de straf.

3.2 Utilitarisme.

➤ **Utilitarisme**

- Uitgangspunt: wanneer de criminaliteit in de samenleving wordt gereduceerd, wordt het geluk in de samenleving vergroot. De samenleving die meer geluk kent, is ook een betere samenleving.
- Jeremy Bentham (1748-1832) = de grondlegger van het Utilitarisme.
- Gericht op de toekomst.
  - > Er wordt gekeken naar de toekomst: Op welke wijze kan de straf gerechtvaardigd worden vanuit een preventieve insteek (namelijk het voorkomen dat nieuwe misdrijven worden gepleegd).
  - > Hierbij is de strafmaat afhankelijk van de preventieve overwegingen.
- Preventie.
  - > De straf wordt hier dus ingezet als een middel om toekomstig gedrag te beïnvloeden en te voorkomen dat nieuwe feiten worden gepleegd.
  - > De straf die zelf dus een preventieve functie dient te hebben.
- Hedonistische mensvisie.
  - > Het uitgangspunt is dat de mens erop gericht is plezier na te streven en pijn te vermijden. Het zou in onze menselijke natuur liggen dat we onaangename ervaringen willen vermijden.
  - > Zo wordt het element van de 'afschrikking' erbij betrokken: Wanneer de straf wordt opgelegd, dan gaat men ervan uit dat dit pijn/leed toevoegt, en dat de mens die er dus net op gericht is pijn/leed te vermijden er alles aan zal doen om die straf te vermijden (en zich zo dus aan de regels zal houden).
- Generale en individuele preventie.
  - > De generale preventie hangt dus samen met de afschrikkingsgedachte. Men spreekt dan over 'generale' afschrikking aangezien de afschrikking zich dan richt tot de gehele samenleving. Wanneer iemand wordt gestraft krijgen wij allemaal de boodschap dat wanneer je de wet overtreedt, dergelijke straf/leed kan krijgen.
  - > De individuele preventie richt zich op de specifieke misdrijfpleger. Hierbij zijn er een aantal puntjes die pogen te voorkomen dat er nieuwe feiten worden gepleegd:
    - Neutralisering: Je maakt het de pleger onmogelijk om nieuwe misdrijven te plegen (Bv. levenslange opsluiting, de persoon fysiek uit te schakelen, etc.). Hierbij is de dodelijke injectie natuurlijk de hoogste waarborg.
    - Morele Reformatie: Het ontnemen van het verlangen om nog feiten te plegen. Inwerken op de denkbeelden van de pleger zodat deze niet langer misdrijf wil plegen.
    - Individuele afschrikking: Ervoor zorgen dat de pleger niet langer misdrijven durft te plegen doordat hij geïntimideerd wordt door de wet.

3.3 Verenigingstheorieën.

➤ **De Verenigingstheorieën:**

- Het Retributivisme en het Utilitarisme zijn de zuivere oer-theorieën. Geleidelijk aan ontstaan er nieuwe denkbeelden die een mengvorm zijn van deze 2 theorieën (om zo de kritiepunten van beide theorieën te laten vallen).

(1) **Spaarzaamheid (*limiting retributivism*):**

- Ontwikkeld door Morris in het midden van de jaren 70. Het Retributivisme keer terug in de term zelf, maar daarbij wordt het woord 'limiting' toegevoegd om te wijzen op het (nieuwe) idee van de 'spaarzaamheid'.
- *Desert* is niet langer 'definiërend', maar wel 'limiterend' principe.
  - > Het sluit dus aan bij de just-desert-theorie. Hier wordt de juiste/ verdiende straf de bovengrens (vandaag het aspect van 'limiterend').
  - > Wanneer je een misdrijf hebt gepleegd, staat daar een bepaalde straf op, maar deze geldt niet als dé straf maar wel als de bovengrens van de straf. En vanuit het principe van het spaarzaamheidsdenken mag die straf dus lager worden en kan je een minder ingrijpende straf krijgen door utilitaristische overwegingen te laten meespelen (namelijk afschrikking en neutralisering).
  - > Dus wanneer deze elementen mee worden genomen mag de straf ook lager zijn dan de desert straf. Vandaar dus niet langer het definiërend maar limiterend principe.
- Principe van spaarzaamheid i.p.v. principe van gelijkheid.
  - > Niet elke misdrijfpleger moet op dezelfde manier bestraf worden.
  - > Het doel is het nastreven van criminaliteitsreductie met een minimum aan leed veroorzaakt door de straf.
- Afschrikking en neutralisering.
  - > De rechter mag onder die hoofdstraf/bovengrens gaan, wanneer hij meent dat utilitaristische overwegingen aan de orde zijn (namelijk: Afschrikking en neutralisering).

(2) **Neorehabilitationisme:**

- Ook hier *desert* als limiterend principe.
  - > Hier is het verschilpunt dat het afwijken naar beneden gebeurt onder redenen van rehabilitatie (terwijl Morris desert eerder combineerde met afschrikking of neutralisering).
  - > Het is dus een gelijkaardig uitgangspunt, alleen een ander doel dat voor ogen wordt geschoven om de preventieve werking van de straf een plek te geven.
- Rehabilitatie.
  - > Een rehabilitatieve invulling (bv. *geweldstherapie, drugsbehandeling, etc.*) van de straf kan er dus toe leiden dat de straf naar beneden wordt gebracht.

3.4 De kwestie van de relatieve autonomie.

➤ De kwestie van de **relatieve autonomie**.

- Wanneer we het hebben over de verschillende rechtvaardigingen die meespelen, stellen we vast dat deze kunnen verschuiven en dat aan de hand van verschillende fasen waarmee we geconfronteerd worden andere doelstellingen prominenter op de voorgrond treden dan andere.
  - Verschillende fases, andere drijfveren, in het bijzonder:
    - Strafbaarstelling.
      - Dit heeft betrekking op de wetgever: Wanneer de wetgever bepaald gedrag criminaliseert, of wanneer de wetgever op bepaald gedrag lagere of hogere straffen stelt, doet hij dit om een bepaalde reden (*denk bv aan de verstrenging van de geweldsmisdrijven wanneer deze gepleegd worden tegen openbare ambtenaren*). De wetgever wild hiermee een duidelijk signaal uitsturen. Hierbij kunnen utilitaristische overwegingen aan de basis liggen.
    - Straftoemeting.
      - Dit heeft betrekking op de rechter: De rechter die zich buigt over een individuele casus. In deze individuele casussen kunnen heel veel verschillende beweegredenen meespelen om een bepaalde straf op te leggen want die rechter gaat elementen uit de context kunnen meenemen, verzachtende omstandigheden laten meespelen, etc. Hij zal dus verschillende drijfveren hebben om een bepaalde straf uit te spreken.
      - Vaak zal het zo zijn dat bij de straftoemeting een vorm van retributivisme naar voor komt: de morele afkeuring die op het moment van het uitspreken van de straf naar voor komt.
    - Strafvuivering.
      - Dit heeft o.a. betrekking op de strafuitvoeringsrechtbank. Hier gaan natuurlijk weer andere argumenten/redenen een rol spelen. Want de strafuitvoeringsrechtbank zal vooral het dossier moeten gaan bekijken in functie van de terugkeer in de samenleving. Ze moeten dus vooral kijken naar elementen die wijzen op een mogelijke en veilige terugkeer naar de samenleving.
      - Het utilitarisme is hier sterk aanwezig: het toekomstgerichte, waarbij de afweging wordt gemaakt tussen de re-integratie van het individu en anderzijds de veiligheid voor de samenleving.
- ⇒ Je ziet dus dat er op verschillende momenten, verschillende drijfveren en rechtvaardigingsgronden op de voorgrond kunnen treden. Dit noemt men de relatieve autonomie.

- Principe van de ‘relatieve autonomie’
  - > De relatieve autonomie verwijst dus naar het belang van de relevantie context waarbinnen wetgever, rechter of actoren in de strafuitvoering handelen. Het handelingskader waarin deze optreden verschilt naargelang het moment waarin wordt geïntervenieerd. M.a.w. afhankelijk van het moment zijn er dus andere drijfveren mogelijk.

➤ Stukje uit de Commissie ‘Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerde’.

- Hierin gaat het heel uitdrukkelijk over de relatieve autonomie van de strafuitvoering ten aanzien van de straftoemeting.
  - > De stelling die de commissie uitwerkte is dus dat bij de strafuitvoering andere doelen optreden die dus ook een ander handelingskader met zich meebrengen.

§ 2. De relatieve autonomie van de strafuitvoering ten aanzien van de straftoemeting

Het is opvallend hoe dikwijls men in discussies over «de doelstellingen van de vrijheidsstraf» nalaat de relevantiecontext aan te geven van waaruit men daarover reflecteert.

Ofschoon de strafrechtsbedeling in haar geheel misschien wel éénzelfde instrumentele doelstelling nastreeft, met name de rechtshandhaving, liggen de prioriteiten en de invulling ervan op de verschillende deelniveaus anders.⁵⁸

➤ Maar je ziet ook de moeilijkheid:

<p><i>‘Protest in Malonne tegen beslissing van het klooster’ (31 juli 2012).</i></p>	<p>Je ziet ook de moeilijkheid, zeker wanneer het gaat tussen straftoemeting en strafuitvoering. Vaak komt er verweer/ opstand. De retributieve elementen (de verdiende straf, de morele afkeuring) halen zo terug de bovenhand in het publieke debat over de re-integratie en veilige terugkeer in de samenleving. Dit zie je ook fel in een discussie uit 2012 over de voorwaardelijke invrijheidsstelling van de ex-vrouw van Mark Dutroux (Michelle Martin). Er ontstond heel wat protest aangezien er veel mensen tegen het idee waren dat ze in aanmerking zou kunnen komen voor een voorwaardelijke invrijheidsstelling.</p>
<p><i>“500-tal betogers zegt ‘non’ tegen vrijlating Michelle Martin”.</i></p>	<p>Je ziet dergelijke discussies regelmatig terugkeren: over de terugkeer naar de samenleving waarbij opnieuw vaak de retributivistische elementen naar boven komen en vooral wordt ingezet op de afkeuring en de verdiende straf, eerder dan dat er vooruit wordt gekeken.</p>

4. Intermezzo: over het woord ‘allochtoon’.

- Krantenkom van De Morgen: “Waarom wij, De Morgen ‘allochtoon’ niet meer gebruiken.
  - Een oud krantenbericht (2012) waarbij de krant stelt dat ze het woord “allochtoon” niet langer meer gaan gebruiken. Omdat het woord een stigmatiserende functie vervulde: een bepaalde groep mensen werd zo onder 1 noemer begrepen waardoor ze op die manier gelabeld worden als ‘allochtoon’.
  - De redacteur lichte deze beslissing ook toe in de krant.
    - ⇒ Dit is een korte inleiding op het feit dat taal een heel belangrijke rol kan innemen. Ook in het abolitionisme speelt taal een belangrijke rol.
    - ⇒ Wanneer we het hebben over het abolitionisme, gaat het erover dat volgens deze beweging de taal een obstakel wordt. Het feit dat we spreken in termen van ‘criminaliteit’ ervoor zorgt dat ons handelingskader wordt beperkt tot de strafrechtelijke stijl van sociale controle. Het is daar dat het abolitionisme komaf mee wil maken.

5. Het abolitionistische antwoord: géén rechtvaardiging voor de straf.

- Het is het meest radicale antwoord op de vraag ‘waarop straffen we?’: er is géén rechtvaardiging volgens hun.
  - Het afschaffende element van het abolitionisme heeft betrekking op de taal. Het vraagt de aandacht voor definities en voor het labelen/benoemen van situaties: want wanneer je een situatie anders benoemd, dan zal deze ook de mogelijkheid scheppen om op andere manieren te reageren op problematische situaties.
  - Het abolitionistische antwoord is ook het meest radicale antwoord: omdat het stelt dat er geen rechtvaardiging is voor de straf. Dus volgens hun schieten zowel de utilitaristen als de retributivisten te kort.
  - Cf **Jeremy Bentham**: Ook bij hem is er een soort aarzeling over het nut en zinvolheid van het straffen. Hij was diegene die aanhaalde dat de straf nuttig moest zijn (wat een kernelement is van het utilitarisme). Dus wanneer de straf niet nuttig is, dan lijkt het ook logisch dat de straf niet wordt opgelegd, en dat is ook eigenlijk wat Bentham beargumenteerd. Hij benoemd dus het feit dat in bepaalde gevallen de straf dus niet wenselijk zou zijn.
  - Volgens Bentham is het zo dat je beter niet straft in 4 bepaalde gevallen:
    - Straf is ongegrond:
      - Wanneer de straf ongegrond is, zou je als samenleving beter niet straffen.
      - Wanneer is een straf ongegrond: Wanneer er geen onheil is dat voorkomen moet/kan worden (*denk bv aan de casus van Demjanjuk*).
    - Straf is niet effectief:
      - Wanneer de straf zijn doelen niet bereikt (geen preventieve werking, niet afschrikt, etc.). Wanneer dit het geval is kan je betere niet straffen want dan heeft het geen zin.

- Straf is te duur of niet voordelig:
  - » Financieel argument: Wanneer de straf meer nadelen (hogere kosten) met zich meebrengt dan de baten die het zou kunnen opbrengen voor onze samenleving.
- Straf is nodeloos:
  - » Wanneer is een straf nodeloos: wanneer er andere middelen voor handen zijn, die goedkoper zijn, en mogelijks ook effectiever zijn (*Bv. We gaan autodieven strenger bestraffen, dit is nodeloos aangezien het nuttiger zou zijn om te investeren in preventieve middelen door eigenaars te verplichten de auto vast te maken*).

⇒ De abolitionisten gaan dus nog verder dan Bentham die maar 4 gevallen aangeeft waarin de straf niet zou mogen, terwijl de abolitionisten stellen dat in elk geval de straf niet gegrond is.

➤ Meer uitgewerkt – en geradicaliseerd – binnen abolitionistische stroming.

- **Louk Hulsman** (1923-2009): Hoogleraar strafrecht & criminologie, Erasmus Universiteit Rotterdam.
  - > Dit is interessant: het is een hoogleraar strafrecht die pleit voor de afschaffing van het strafrecht. Hij publiceert in 1986 een boek met als titel *“afscheid van het strafrecht”*.
  - > Hij wordt een van de boegbeelden van het abolitionisme vanaf de jaren 70.
- Twee grote fases in zijn intellectuele levensloop:
  - o Functionele fase (1964-1977):
    - » Je ziet in zijn eerste fase dat hij een lange tijd wel geloofde in het strafrecht. Hij stond wel kritisch tegenover het strafrecht (*kritisch o.w.v. discriminatie, gebrek aan effectiviteit van straffen, feit dat bepaalde groepen gevisieerd werden, etc.*). Hij is dus wel kritisch maar hij geloofde wel dat het bijsturen van het strafrecht mogelijk zou zijn.
    - » In 1977 verliest hij zijn geloof in het strafrecht en zullen de kritieken de bovenhand krijgen t.o.v. de mogelijke voordelen. Hij ziet het strafrecht dan als een sociaal probleem.
  - o Abolitionistische fase (1977-2009):
    - » Het strafrecht wordt door hem niet langer gezien als een antwoord op een sociaal probleem, maar wordt gediagnostiseerd als een probleem zelf omwille van allerlei neveneffecten van het strafrecht in de realiteit.
    - » Dit hangt ook samen met de periode waarin hij actief was (de kritische criminologie die een opmars maakt). De gevolgen van de straf zullen ervoor zorgen dat het strafrechtelijke apparaat meer en meer kritisch wordt ontleend met als gevolg dat het ook een aanzet vormt om op een radicale manier verder te denken over de toekomst van het strafrecht (of in zijn geval: het afscheid van het strafrecht).

➤ Een verhaal dat Hulsman verteld in zijn boek *“afscheid van het strafrecht”* en dat zijn denken illustreert.

- Hij verteld dit verhaal om aan te tonen wat de gevolgen zijn van taal en de wijze waarop de situatie wordt gedefinieerd:
- Een aantal studenten wonen samen in een huis/studentenwoning. Bij 1 daarvan (Fred) slaan de stoppen door (om welke reden dan ook). Hij vernield de TV, gooit met borden, etc.
- Hoe reageren de anderen:
  - > Straffende stijl: Ze zouden Fred kunnen uitsluiten *‘Fred je hebt de regels overtreden dus je bent hier niet langer welkom’*. Ze verdrijven hem m.a.w. uit het huis.
  - > Schadevergoedende stijl: Ze laten hem de schade herstellen die hij heeft veroorzaakt *‘Kijk Fred, je hebt dingen stuk gemaakt, morgen ga je naar de winkel en koop je een nieuwe tv en nieuw servies’*.
  - > Therapeutische stijl: Fred heeft misschien een probleem (psychologisch), misschien moet hij bij iemand langsgaan die even toelaat zijn probleem te duiden.
  - > Verzoenende stijl: Misschien is het niet enkel Fred die het probleem is, maar is de kleine samenleving ook wel voor herziening vatbaar. Misschien zijn er een aantal regels vervelend of te strikt die tot dergelijke toestanden hebben geleid. Misschien moeten we dus ook even kijken naar onszelf en onszelf even bevragen.
- Hulsman gebruikt dit dus als fictief voorbeeld om aan te tonen dat de situatie zelf op veel verschillende manieren kan gedefinieerd worden. Wanneer je het op een bepaalde manier definieert, dan opent zich ook een bepaalde vorm van reageren. Dit zie je ook terugkeren in zijn citaat: *‘Wanneer de controle over conflicten bij de direct daarbij betrokkenen blijft, zien wij dat dezen vaak op een niet-straffende manier op criminaliseerbare situaties reageren. Een voorval ‘misdaad’ noemen, betekent dat je je bij voorbaat op één bepaalde manier om de werkelijkheid te interpreteren en daarop te reageren vastlegt: de straffende stijl van sociale controle’ (Hulsman 1986: 91-92)*.
  - > Het idee is dus: naarmate je dichterbij de situatie zit (wanneer de directbetrokkenen zelf de situatie kunnen definiëren), dan gaan we minder geneigd zijn om de punitieve/straffende stijl te hanteren.
  - > Dus wanneer je spreekt in termen van een misdaad, wanneer je iets benoemt als misdaad, dan leg je enkel de weg open voor strafrechtelijke stijl van reageren en ben je niet langer ruimer aan het kijken.

⇒ Dit is het kernelement van het abolitionisme van Hulsman: het definiëren van de situatie is bepalend om te kijken welke reacties mogelijk zijn. Wanneer we dus met een strafrechtelijke bril naar de werkelijkheid kijken, dan gaan we de situatie enkel bekijken via de straffende stijl. Daarom stuurt hij dus aan op de afschaffing van het begrip 'criminaliteit': we moeten het anders noemen (*bv. problematische situaties*): want als je het op een andere manier benoemd, ga je ook andere relatiemogelijkheden mogelijk maken.

➤ **Abolitionistische perspectief:**

- Lekentaal en technische wetenschappelijke taal maakt 'onbevangen beschouwing' van wat er gebeurt in strafrechtssysteem onmogelijk.
  - > Begrippenkader leidt als het waren vanzelf tot legitimatie en rechtvaardiging van wat er in het strafrechtelijk systeem omgaat.
    - » De taal die door het Strafrecht wordt gehanteerd bestemt ons voor om op die straffende manier te reageren en gaat zo ook de legitimatie en de rechtvaardiging bepalen van wat er omgaat in het strafrechtelijk systeem
- Je moet het gespreksuniversum kunnen doorbreken als je op een meer gepaste manier wil reageren op criminaliteit.
  - > Binnen dergelijk 'gespreksuniversum' kan volgens Hulsman weinig vooruitgang worden geboekt.

➤ Hulsman zoekt naar andere taal, ander begrippenapparaat:

- Hij gaat opzoek naar een andere taal (een ander begrippenapparaat): een andere manier om de situatie te begrijpen waardoor er zich opnieuw mogelijkheden openen om op een andere manier te kunnen omgaan met de situatie.
  - > Denken in termen van misdaad en straf reduceert een complexe realiteit zoals ze gevoeld/geïnterpreteerd wordt door de directbetrokkenen.
- Hij laat zich inspireren door verschillende denkbeelden:
  - o Kwaliteit 'crimineel' is geen eigenschap van een gedragingen of gebeurtenissen, maar wel eigenschap van reactie op gebeurtenissen.
    - » Aanknopingspunt met het labelingsperspectief (de deviantiesociologie): Het belang van de reactie, hoe we reageren, hoe we iets benoemen staat centraal.
    - » Criminaliteit is niet iets natuurlijk, het is niet iets dat vanzelfsprekend is, het is iets dat ontstaat: het ontstaat door een bepaalde situatie op die manier te benoemen. Wanneer je met die bril kijkt naar de werkelijkheid, dan ga je sterker de focus leggen op het strafrechtelijke systeem zelf.
    - » Het aspect van de taal komt op deze manier dus sterk op de voorgrond.
  - o Zaken veranderen o.i.v. juridisch-bureaucratisch systeem:
    - » Wanneer het conflict van bij de directbetrokkenen weggenomen wordt, dan verandert het in iets anders. Het wordt afgehandeld door een bureaucratisch strafrechtelijk systeem en het wordt daardoor iets anders: Het vervreemd van wat de directbetrokkenen zelf ervaren.
    - » Hier zie je de invloed van N. Christie: Hij stelt dat het strafrechtelijk systeem conflicten steelt van de directbetrokkenen (juristen, rechters, OM, politie, etc.). Zij stelen de conflicten en gaan door het strafrechtelijk apparaat draaien waardoor het iets anders wordt en het vervreemd zo van diegene die er direct bij betrokken zijn.
    - » De conflicten worden dus als het ware gestolen van diegene die op direct wijzen erbij betrokken waren. Daardoor gaan deze zich ook niet langer herkennen in de situatie. De betrokkenen gaan geconfronteerd worden met iets dat ze niet langer kunnen herkennen.
  - o Terugdringen van het systeem als voorwaarde tot ontwikkeling andere reactiewijzen.
    - » Alternatieven moeten eerst tot volgroeide alternatieven kunnen uitgroeien alvorens ze echt een alternatief kunnen zijn. We moeten het omdraaien zegt Hulsman: Want een alternatieve reactiewijze op een problematische situatie kan maar groeien indien het systeem eerst wordt teruggedrongen. Eerst moet het systeem teruggedrongen worden net omdat de oorspronkelijke problemen van de directbetrokkenen door dat systeem reeds worden bewerkt.
    - » Dus: het klassieke idee dat de alternatieven zich eerst moeten ontwikkelen alvorens ze in de plaats kunnen treden van de bestaande reactiewijzen, is niet zo zegt Hulsman. We moeten eerst ruimte scheppen om op andere manieren om te kunnen gaan met de problematische situaties.
  - o Nauwkeurig en gedifferentieerd aangeven waarover we het hebben.
    - » Hiermee wil hij aangeven dat wanneer we met een problematische situaties geconfronteerd worden, dat we dit ook in voldoende detail moeten begrijpen en voldoende nauwkeurig moeten kunnen expliciteren wat nu precies het probleem is.

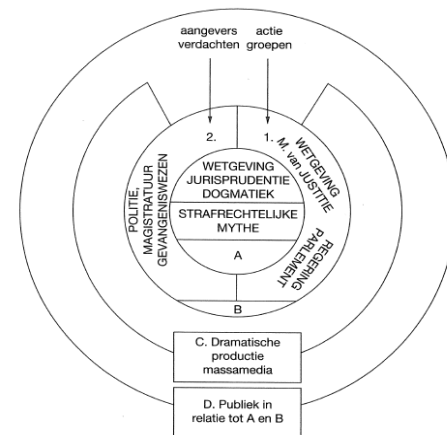
➤ Hulsman:

- In het denken van Hulsman zijn 2 fasen (een functionele fase & een abolitionistische fase). In de eerste fase geloofde hij nog in het strafrecht, in de 2^e fase (waar we het hier over hebben), spreekt hij heel anders over het strafrecht natuurlijk:

- > Het strafrecht is een sociaal probleem op zichzelf.
  - » Hij somt een reeks feiten op: *criminelen zijn niet bijzonder, de hoge dark number, strafrechtelijk systeem dat slechts in beperkte mate beheerst kan worden, de oververtegenwoordiging van zwakke bevolkingsgroepen, grote verschillen tussen samenlevingen in de mate dat ze gebruik maken van strafrechtelijk systeem.*
    - ↳ Hij somt een reeks feiten op die aangeven waarom het problematisch is.
  - » Het strafrecht is niet langer een oplossing van problemen, maar het is het probleem zelf.
- > Een van kernpunten van zijn abolitionisme: aparte categorie 'criminaliteit' afschaffen.
  - » *'Het is volstrekt onmogelijk om zulk een brede reeks van onderling niet met elkaar verbonden problemen in het kader van één categorie van publieke diensten met één categorie van middelen aan te pakken. Aldus is het begrip 'criminaliteit' als zodanig een obstakel voor een rationele benadering van vele van de problemen die thans onder die categorie zijn ondergebracht'* (p. 119).
    - ↳ Hij vindt ook dat het begrip criminaliteit een zeer brede waaier van verschillende gedragingen omvat: het is een soort verzamelnaam voor zeer uiteenlopende fenomenen die eigenlijk weinig met elkaar gemeen hebben.
  - » Hij wil criminaliteit als een aparte categorie afschaffen. Hulsman spreekt liever over 'problematische situaties'. Door een situatie zo te benoemen laat je ruimte voor reactiemogelijkheden, en ga je niet enkel de situatie definiëren als strafrechtelijk.

➤ **Strafrechtelijk systeem.**

- Figuur over het strafrechtelijk systeem: Directe participatie en plaatsvervangende participatie (instituten van dramatische productie).
- Hulsman wijst op de verschillende vormen van participeren in het strafrechtelijk systeem.
- Hij stelt dat door een aantal actoren op een **directe wijze** wordt geparticipeerd. Dit gaat dan over diegene die op een directe manier worden geconfronteerd met het systeem (*bv. daders, slachtoffers, advocaten, rechters, etc.*).
- Hulsman stelt echter dat dagdagelijkse realiteit de meeste participeren op een **plaatsvervangende manier**.
  - > Dit betekent dat men vooral kennisneemt via de massamedia (hij noemt dit instituten van dramatische productie).
    - » Er wordt op een heel andere manier gereageerd door de media dan door de actoren die direct betrokken zijn.
  - > In de ruimtes waar de plaatsvervangende participatie naar voren treedt, leidt ertoe dat er gedramatiseerde werelden ontstaan.
    - » De werkelijkheid wordt op een eenvoudige manier gepresenteerd: goed en kwaad, misdrijfplegers en slachtoffers, etc. die tegenover elkaar worden geplaatst en waarbij de complexe realiteit die de directbetrokkenen zelf ervaren gereduceerd wordt tot een verhaal van tegenstellingen (vereenvoudigd verhaal).
    - » Die eenvoudige ongecompliceerde structuur is het verhaal, de wijze waarop de meeste onder ons participeren en kennismaken van het strafrechtelijk systeem.
- Net zoals de taal een belangrijke rol speelt, spelen ook de instituten van dramatische productie een belangrijke rol: ze leiden er mee toe dat het oorspronkelijke conflict en de complexiteit van het probleem dat voorligt op een andere manier wordt begrepen en op een andere manier wordt beantwoord.
  - > Uit de tekening blijkt dat de rechtstreekse contacten die de bevolking met het strafrechtelijk systeem heeft, uiterst beperkt zijn. De bevolking communiceert met het strafrechtelijk systeem overwegend door het filter van de daarop gebaseerde dramatische producties.

➤ **Wat wil Hulsman afschaffen?**

- Begrippen misdaad en criminaliteit.
  - > Het gaat om de afschaffing van de begrippen.
  - > Begrippen als categorieën die gebeurtenissen definiëren en onze reacties op die gebeurtenissen gaan organiseren en bepalen.
  - > Hij is voorstander van het begrip 'problematische situatie' i.p.v. criminaliteit. Hierdoor zou er een veelheid aan oplossingen gecreëerd worden en zou niet enkel het strafrechtelijk systeem gelden.
- Leedtoevoeging als graadmeter voor hiërarchie van waarden binnen een samenleving.
  - > Hij stelt dat binnen het strafrecht het zo is dat leedtoevoeging als een graadmeter functioneert: des te meer leed de straf in zich draagt, des te belangrijker de waarden van het goed dat beschermd wordt door het strafrecht. (*Bv. een hogere straf voor moord/ doodslag dan voor ene eigendomsmisdrijf. Door die hogere straf (en hogere*

mate van leedtoevoeging) teven we als samenleving de boodschap meer belang te hechten aan de fysieke integriteit dan aan eigendom).

- > We mogen niet langer denken in termen van leedtoevoeging om een hiërarchie aan te brengen binnen de waarden van een samenleving: Hoe erger her misdrijf hoe zwaarder de straf/ leedtoevoeging moet dus afgeschaft worden volgend hem.
  - 'Projectie' waarbij leed en schade aan concrete mensen wordt voorgesteld als leed en schade aan 'de samenleving'.
    - > Leed en schade wordt betrokken aan concrete mensen, het gaat niet over de samenleving in abstracto. We moeten dus af van het idee dat criminaliteit leed toebrengt aan de samenleving.
    - > Waarom: Om het conflict ook te begrijpen als een conflict tussen mensen van vlees en bloed waarbij ook de directbetrokkenen een directe/rechtstreekse rol moeten kunnen spelen in de afhandeling van het probleem.
  - Tijdsdimensie.
    - > Het feit dat we moeten stoppen met het rekenen in jaren en in maanden wanneer we het hebben over een straf.
    - > We moeten de duur van de straf terugdringen naar dagen en uren en zelfs minuten. Hij pleit dus voor een drastische terugdringen van de zwaarte van de straf.
- ⇒ Het is dus een radicale kijk op het rechtvaardigingsvraagstuk. Hij komt tot de vaststelling dat er geen goede redenen zijn om de strafrechtelijke interventie de verantwoorden. Wat hij anderzijds niet afschaft is de politiediensten of de rechtbanken. Deze zoude andere functies kunnen vervullen in het systeem dat hij als alternatief ziet voor het huidige strafrechtelijk systeem.

6. Het herstelrechtelijke antwoord.

- Drie grote denkmodellen
  - We gaan het herstelrechtelijke antwoord behandelen, dat is punt 3 (het reparatief-herstelgericht model). Maar er zijn natuurlijk ook nog andere modellen, en we gaan dus kijken hoe het reparatief-herstelgericht model staat tegenover of hoe het zich verhoudt t.o.v. de andere 2 modellen.
    - > Examen: enkel in het derde model wordt het herstelrechtelijke antwoord gesteld. Dus het herstelrechtelijke antwoord ≠ het geven van de 3 modellen.
  - Er zijn dus 3 grote denkmodellen.
    - (1) Het retributief-repressief model.
    - (2) Het rehabilitatief model.
    - (3) Het reparatief-herstelgericht model.
  - Een aantal van de elementen van Hulsman en zijn bezorgdheden krijgen eigenlijk vorm in het herstelgerichte model (op een minder radicale manier).
  - Een van de belangrijkste gelijkenissen is: dat de directbetrokkenen een centrale rol krijgen. Hier krijgt dus ook de manier waarop de centraal betrokkenen de situaties ziet aandacht en geeft het vorm aan hoe de situatie moet worden afgehandeld. De rol van het slachtoffer treedt dus sterk op de voorgrond.

(1) Het retributief-repressief model

- Model waarvoor we een stuk moeten terugkeren in de tijd: het ontstaat als reactie tegen rechtsonzekerheid van het Ancient régime (in het einde van de 18e E).
  - > Een periode waarin de eerste ideeën over het moderne strafrecht worden geformuleerd en waarbij in het bijzonder een afkeer blijkt ten overstaan van de willekeur, de folterpraktijken, de lijfstrafelijke aspecten etc. van het systeem toen destijds.
- Je ziet hier een formulering van een aantal van de kernbeginselen/kernprincipes die ook vandaag de dag nog de fundamentele vormen van het strafrecht:
  - o Legaliteitsbeginsel: Er is geen straf en criminaliteit tenzij het gedefinieerd is in het strafwetboek.
  - o Proportionaliteit: De maat en de vorm van de strafrechtelijke reactie wordt bepaald a.d.h.v. de ernst van het misdrijf.
  - o Het gelijkheidsbeginsel: eenieder wordt op dezelfde manier behandeld.
- Het mensbeeld dat hier naar voorkomt: De mens is een vrij en verantwoordelijk wezen.
  - > Een rationeel mensbeeld dus waarbij burgers als verantwoordelijk worden aanzien en ook als vrij handelend.
- De reactie op criminaliteit is om die reden ook uniform omdat enkel het delict centraal staat.
  - > Wanneer het delict gepleegd wordt, dan moet de reactie die voorgeschreven is in de strafwet daar ook op volgen. Het delict staat dus centraal, en niet die persoon van de daad.
- De doelen die worden nagestreefd met de strafrechtelijke reactie zijn dan doelen die betrekking hebben op de individuele en de algemene preventie.
  - > Algemene preventie is de afschrikkinggedachte, de boodschap die naar ons allen wordt uitgestuurd wanneer iemand wordt bestraft. De individuele preventie heeft dan betrekking op de individuele misdrijfpleger.

(2) Het rehabilitatief model

- Dit model ontstaat later in de tijd, onder invloed van de opmars van gedragswetenschappelijk onderzoek (op het einde van de 19de eeuw).
  - > Deze periode wordt gekenmerkt door discussie, onderzoek, etc. over het ontstaan van criminaliteit (denk daarbij bijvoorbeeld aan Lombroso: die de delinquente mens documenteerde). Er wordt dus voor het eerst echt empirisch onderzoek gedaan (ontstaan criminologie).
- De persoon van de delinquent komt hier centraal te staan.
  - > Niet langer het delict en de wettelijke kwalificatie ervan maar wel de persoon: Wat drijft een persoon om een misdrijf te plegen en over te gaan tot het overtreden van de wet.
- Het mensbeeld: niet langer de rationele, vrij handelende mens – deterministisch denken wint terrein.
  - > Welke krachten beheersen het menselijk handelen. Als we deze krachten kunnen doorgronden, dan kunnen we deze misschien ook beheersen.
- Een gedifferentieerde reactie op criminaliteit.
  - > Niet langer een uniforme manier op criminaliteit.
  - > Het is dus niet dat wanneer Jan en Mark hetzelfde feit plegen, dat onze reactie daarop ook hetzelfde moet zijn. Bij Jan kan er misschien een andere problematiek aanwezig zijn dan bij de Mark etc. Dus andere grondslagen moeten ook zorgen voor andere reacties.
    - » Voor gevaarlijke, onverbeterlijke, recidiverende criminelen moet een andere aanpak gehanteerd worden dan voor de gelegenheidscriminelen.
  - > Dit is ook wat het sociaal verweer beoogde: het wil van het strafrecht een instrument maken dat dient ter bescherming van de samenleving.
- Toepassing in België: een aantal van de ideeën zinderen ook effectief door in enkele hervormingen m.b.t. België.
  - Wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling (1888).
    - > Hier is ook een zeker idee van individualisering aanwezig: Het idee dat je niet langer op een uniforme manier gaat reageren maar op een gedifferentieerde manier. Dit kan zich ook veruitwendigen in een gedifferentieerde manier om mensen terug in de samenleving te brengen (wat voorwaardelijke invrijheidsstelling dus doet: beoordelen of iemand al dan niet terug op een gecontroleerde opgevolgde manier in de samenleving kan komen)
  - Wet op de kindbescherming (1912).
    - > De persoon komt hier heel centraal te staan: Kinderen die als onvoldragen en niet volledig ontwikkeld worden gezien en daarom ook op een apart spoor belanden buiten het algemene strafrecht.
  - Wet op het sociaal verweer (1930).
    - > Dit is de bekende interneringswet.
- Verdere ontwikkelingen van het model:
  - Na de tweede wereldoorlog zal het model zich verder ontwikkelen.
    - > Men spreekt dan over het 'nieuw sociaal verweer'.
      - » De ideeën van rehabilitatie van differentiatie (dus op een aangepaste en geïndividualiseerde manier reageren op crim) worden verder uitgewerkt.
    - > In België zien we in die periode (1964) onder meer de invoering van de opschorting, uitstel en de probatie.
      - » Waarbij eigenlijk gepoogd werd om korte vrijheidsstraffen terug te dringen door de mogelijkheid te geven aan de rechter om de uitspraak op te schorten dan wel om de straf die wordt uitgesproken, de uitvoering ervan uit te stellen. En de probatie verwijst dan naar het feit dat aan de opschorting en het uitstel voorwaarden zijn gekoppeld of kunnen worden gekoppeld (opschorting of uitstel met of zonder probatie).
      - » Vanuit dit idee: zodat je ook op een meer gerichte, op de persoon aangepaste manier kunt reageren en tegelijkertijd een aantal van de negatieve effecten van korte vrijheidsstraffen kunt voorkomen.
  - Vanaf jaren zeventig komt het rehabilitatieve denkmodel onder vuur te liggen:
    - > Enerzijds vanuit het rechtszekerheids-principe: Wanneer individualisering te ver wordt doorgetrokken dan bots je weer met het idee van de rechtszekerheid.
      - » *Bv. Jef en Frans worden op een andere manier behandeld ookal hebben ze hetzelfde delict gepleegd. Als dit te ver wordt doorgetrokken bestaat het risico dat de rechtszekerheid in het gedrang komt.*
  - Marginale toepassing in de praktijk:
    - > Er wordt veel over gediscussieerd, veel over geschreven en over gedebatteerd maar eigenlijk wanneer je kijkt naar wat er in de praktijk gebeurt, moet je vaststellen dat de impact ervan eerder beperkt is.
  - Model blijkt intrinsiek verbonden met het retributief-repressieve model.
    - > Het gaat erover dat wanneer dergelijke alternatieve straffen en maatregelen dat wanneer deze mislukken er als back-up steeds wordt teruggegrepen naar de klassieke straffen (in het bijzonder de Vrijheidsberovende straf).
    - > De terugvalpositie blijft nog steeds de klassieke strafrechtelijke afhandeling.

⇒ De twee voorgaande modellen (1 & 2) hebben niets te maken met herstel, dit derde wel.

(3) Het reparatief-herstelgericht mode

➤ De uitwerking van een **'herstelrechtelijk antwoord'**.

- We moeten dit model situeren tegen de achtergrond van groeiende slachtofferbetrokkenheid en de opmars van de victimologie (vanaf jaren '60 – '70).
  - > Victimologie is een supdiscipline binnen de criminologie dat zich bezighoudt met het bestuderen van slachtofferschap (*wat zijn de gevolgen van slachtofferschap, hoeveel slachtoffers zijn er, etc.*).
  - > De victimologie komt meer en meer op de voorgrond onder meer onder invloed van slachtofferschap enquêtes. Dit leidt ertoe dat de ervaringen van slachtoffers meer en meer in kaart worden gebracht en zo wordt er ook meer aandacht gevraagd voor de ervaringen van slachtoffers (*bv. slachtoffers die vragen om herkenning, die vragen om een respectvolle behandeling van het strafrechtelijk systeem, secundaire victimizatie voorkomen, etc.*). De inzichten uit de victimologie lijden er dus toe dat de verwachtingen van het slachtoffer zelf mee zouden moeten worden genomen in de reactie op criminaliteit.
  - De vraag is dan: op welke wijze kunnen we in het reageren op criminaliteit ook een aantal van die wensen/behoefte van de slachtoffers meenemen en dus ook de reactie binnen het strafrechtelijk apparaat heroriënteren.
- Reactie op criminaliteit gericht op: herstel van de schade, probleemaanpak en –oplossing van intermenselijke conflicten.
  - > Hier zie je een stukje abolitionisme terugkeren: Het zijn vooral de directbetrokkenen die centraal zouden moeten staan. Dit is ook zo bij het herstelrecht. Dit gaat ervan uit dat diegene die op een directe wijze zij het als dader zij het als slachtoffer betrokken zijn bij het probleem, dat deze eigenlijk ook een belangrijke rol vervullen indien ze dat wensen om ook een oplossing te bieden voor het probleem dat zich stelt.
- Experiment Leuven, begin jaren '90: dader-slachtofferbemiddeling bij ernstige geweldsdelinquentie.
  - > Hij koos in het experiment uitdrukkelijk voor ernstige misdrijven: dit om aan te tonen dat wanneer we ernstigere vormen van criminaliteit nemen, dat het ook ingebed kan worden in het bestaande systeem, dat het ook integreerbaar is binnen de bestaande strafrechtelijke systemen. Want als je feiten hebt die een zekere ernstgraad hebben, en die om die reden sowieso voor de strafrechter zouden verschijnen, dan word je geconfronteerd met feiten die de strafrechtelijke weg ook moeten bewandelen en waarbij dus de methodiek ervoor zorgt of kan aantonen en een draagvlak kan creëren voor de inbedding van dit soort methodiek binnen het bestaande systeem. De integratie van een dergelijke bemiddelingscomponent in het bestaande strafrechtelijke systeem.
    - » Men heeft het dus voor een stuk vanuit een strategisch oogpunt gedaan om te tonen dat een herstelbenadering via die dader-slachtofferbemiddeling ook integreerbaar is binnen het strafrechtelijk systeem. Zelfs wanneer het dossier uiteindelijk toch nog bij de strafrechter zal belanden (en waarbij de strafrechter eventueel nog rekening ermee zou kunnen houden indien hij of zij dat wenst i.v.m. de afloop van die bemiddeling).
    - » Hier wordt dus duidelijk geopteerd voor inbedden, het integreren van de herstelbenadering in het bestaande systeem. Hier wordt er binnen het systeem dus gehandeld: ruimte maken voor communicatie binnen de contouren van het strafrecht.
    - » Er wordt een communicatieproces op gang getrokken dat begeleidt wordt door een bemiddelaar. Ofwel gebeurt dit op een directe wijze waarbij men samen aan tafel zit, ofwel op een indirecte manier waarbij de bemiddelaar zich beweegt tussen dader en slachtoffer om de communicatie plaats te doen grijpen. De direct betrokkene vervullen hierin dus een belangrijke rol. De keuze voor dergelijke misdrijfffenomenen is ingegeven om het model te toetsen aan de integratie in de bestaande strafrechtbedeling.
  - > Sequentie van naming, blaming en claiming
    - Naming: Het definiëren. Het betekenis verlenen aan de feiten. Het benoemen van wat er is gebeurd. Dit gebeurt door de directbetrokkenen (invloed abolitionisme).
    - Blaming: Verwijst naar de bevraging en de confrontatie. Waarbij dus ook verwijten en de schade bespreekbaar kunnen worden gemaakt en het oorzakelijk verband tussen het handelen van de dader en de schade kunnen worden besproken.
    - Claiming: Verwijst naar de mogelijke uitkomst van het ganse communicatieproces. Waarbij er punten kunnen worden voorgelegd richting herstel. Waarbij engagementen worden aangegaan om de schade die is geleden om deze op de een of andere manier te vergoeden/ herstellen.
  - > Direct of indirect bemiddelen
    - Direct: Dader en slachtoffer gaan samen aan tafel zitten in het bijzijn van een bemiddelaar en vaak gaat een periode van indirecte bemiddeling hieraan vooraf.
    - Indirect: Hierbij wordt er als het ware gependeld; de bemiddelaar gaat bij de personen (dader en slachtoffer) apart langs.

- ⇒ Het gaat dus om een communicatieproces waarbij dader en slachtoffer zelf maximaal betrokken worden bij de definiëren van het probleem en het aflijnen en uitzoeken van een oplossing voor het probleem. En dit altijd onder toezicht van een bemiddelaar.
- ⇒ De ambitie is ook dat er op die manier de strafrechtscultuur voor een stuk zouden kunnen veranderen door ruimte te voorzien voor communicatie, door de directbetrokkenen ook een plaats te geven in de strafrechtelijke afhandeling. Zo is er hoop dat er een soort nieuwe strafrechtscultuur kan ontstaan waarbij diegene die op een directe wijze zijn betrokken bij het delict op een directe wijze ook worden betrokken bij de afhandeling.

➤ Wereldwijde herstelrechtelijke beweging:

- Maximalistische visie.
  - > Leunt dicht aan bij het abolitionisme: omdat de mensvisie ervan uitgaat dat het herstelmodel als het ware het strafrecht moet kunnen vervangen en dat de doelen van herstel centraal moeten komen te staan bij de afhandeling van delicten.
  - > Het herstelrechtelijke model dat volgens hun dus een alternatief kan zijn voor de klassieke strafrechtelijke aanpak: Herstelrecht dat het strafrecht dus kan vervangen.
- Meer gematigde visie (complementariteit met bestaande systeem).
  - > Visie die impliciet aanwezig is in die dader-slachtoffer-bemiddeling. Het gaat er namelijk vanuit dat de ontwikkelingen complementair kunnen gebeuren aan het bestaande strafrechtelijk systeem. En dat eerder dan aan te sturen op een vervanging van het strafrechtstelsel, er vanbinnenuit ruimte komt voor betekenisverlening en communicatie door diegene die op een directe wijze betrokken zijn bij het delict.
- Welke praktijken begrijpen we daaronder?
  - > O.m. dader-slachtofferbemiddeling,
  - > Herstelgericht groepsoverleg: Heeft betrekking op de jeugdsector. Het verschil met de dader en slachtoffer bemiddeling is dat hier ook steunfiguren uit de omgeving van de dader mee betrokken worden. Dus er is een ruimer netwerk dat mee betrokken wordt bij de afhandeling van het delict.
  - > Gemeenschapsdienst, Etc.

➤ Koppeling/ link tussen het herstelmodel en de reintegrative shaming theory van John Braithwaite.

- *Crime, Shame and Reintegration* (1989).
  - > Dit is een van de meest invloedrijke studies van de afgelopen decennia van de criminologie.
  - > Hij is een van de grote figuren wat betreft de herstelbemiddeling. Hij heeft met zijn theorie ook een zeer interessant theoretisch kader gegeven om beter te begrijpen waarom het herstelrecht ook interessante pistes zijn die ook heel wat potentieel in zich dragen om criminaliteit terug te dringen en op die manier ook een beter antwoord geven op de problemen die zich voordoen wanneer crim wordt gepleegd.
- Wat is zijn centrale idee/ Basisidee: Schaamte is de 'lijm' die diverse bestaande criminologische theorieën met elkaar verbindt.
  - > Hij gebruikt schaamte als een concept om verschillende theorieën die binnen de criminologie gangbaar zijn te verbinden met elkaar als een soort van geïntegreerde theorie. Hij heeft dus de ambitie om een aantal bestaande theorieën met elkaar te verbinden door er een ingrediënt aan toe te voegen, met name schaamte.

➤ **Twee niveaus:** De theorie heeft eigenlijk 2 verschillende niveaus.

- Het niveau van het Individu.
  - > Hier stelt hij dat de theorie een verklaring kan bieden voor de vraag waarom bepaalde individuen meer geneigd zijn om criminaliteit te plegen dan anderen.
  - > Hij somt een aantal empirische feitelijkheden uit criminologisch onderzoek op: *Personen van het mannelijk geslacht, personen met een leeftijd tussen 15-25jaar, ongehuwd, personen die werkloos zijn of geen vast werk hebben, leven in een stedelijke omgeving, laag opleidingsniveau, etc.*
  - > Hij haalt dus een aantal elementen/kenmerken aan van personen die meer criminaliteit vertonen en statistisch gezien meer criminaliteit plegen.
  - > De rede hiervoor is: Dat dergelijke personen eerder zwakkere banden hebben met familie, de gemeenschap, etc. en om die reden minder vatbaar zouden zijn voor beschaming. De banden/ relaties zijn zwakker waardoor ze minder vatbaar zijn voor schaamte.
- Het niveau van de Gemeenschap.
  - > Bepaalde gemeenschappen zullen meer vatbaar zijn voor criminaliteit dan andere gemeenschappen. Gemeenschappen die sterk geurbaniseerd zijn, een hoge verstedelijkingsgraad hebben, etc. Zullen meer criminaliteit vertonen dan anderen gemeenschappen.
  - > Gemeenschappen die sterk georiënteerd zijn op het individu, zullen meer criminaliteit vertonen dan samenlevingen die eerder gericht zijn op gemeenschapswaarden. Hier maakt hij de vergelijking met Japan en de

VS: In Japan is alles sterk gericht op de gemeenschap en de gemeenschapsbanden waardoor de criminaliteit er lager is. In de VS is alles individualistisch waardoor daar de criminaliteit veel hoger is.

- Integratie van **vijf criminologische tradities**: De 5 theorieën die hij bespreekt in het boek en die hij wil integreren:
  - Controletheorie: Waarom wordt iemand weerhouden van het plegen van criminaliteit = sociale banden.
  - Spanningstheorie (Strain theorie): Spanning tussen middelen en doelen. De doelen om na te streven zijn gelijk maar de middelen om de doelen te realiseren niet. Zo wordt overgegaan tot het plegen van criminaliteit.
  - Leertheorie: Aanleren van deviant gedrag.
  - Subculturele theorie
  - Labelling-theorie

⇒ Hij probeert dus om met het concept van 'beschaming' een aantal van deze theorieën te integreren.

- **Beschaming**:
  - Beschaming is dus het centrale element van de theorie.
  - Hoe definieert hij dit: *"all social processes of expressing disapproval which have the intention or effect of invoking remorse in the person being shamed and / or condemnation by others who become aware of the shaming" (Braithwaite 1989: 100)*.
    - > Het gaat dus over processen waarbij afkeuring wordt uitgedrukt met als doel de andere persoon tot inzicht te brengen (zodat die beschaamd wordt) en dat die ook de boodschap ontvangt dat men de afkeuring heeft uitgedrukt.
  - De theorie benoemt ook 2 vormen van beschaming:
    - Re-integratieve beschaming.
      - De Misdrijfpleger wordt geconfronteerd met de gevolgen van zijn/haar gedrag. Er volgt een afkeuring van het gedrag, maar na die beschaming wordt er ook een inspanning geleverd om de misdrijfpleger weer te reintegreren in de samenleving. De misdrijfpleger wordt dus niet definitief afgeschreven.
      - Het is hier dat het herstelrecht aan bod komt. Want in een dergelijk herstelrechtelijk proces is er ook een vorm van beschaming aanwezig. Je wordt geconfronteerd met de gevolgen van je daden, maar tegelijkertijd worden er ook pistes aangereikt, en mogelijkheden geboden om de schade te herstellen, om op een constructieve manier een antwoord te bieden op het probleem dat zich stelt.
      - Deze Re-integratieve beschaming zou zo ook kunnen bijdragen bij de vermindering van de criminaliteit.
    - Stigmatiserende beschaming.
      - Hier wordt de beschaming gevolgd door een proces van uitstoting door de gemeenschap.
      - Een vorm van beschaming waarbij aan de persoon de boodschap wordt gegeven *'uw gedrag keuren we af, en van nu af aan maak je niet langer deel uit van onze gemeenschap'*.
      - Het is een vorm van afkeuring die leidt tot uitstoting waarbij de persoon gestigmatiseerd wordt: hij krijgt een stigma, een negatief etiket waardoor het risico ontstaat dat men gedreven wordt naar een criminele subcultuur. De stigmatisering kan als neveneffect dus hebben dat dergelijke uitgestotenen zich gaan verbinden in een criminele subcultuur. (Bv. *iemand die ten toon wordt gesteld en waarmee de spot wordt gedreven*)
- Is Herstel ook een utilitaire straffilosofie? Kunnen we herstel ook onderbrengen in het utilitarisme?
  - Positieve effecten nastreven met de interventie: Cf objectief om slachtoffer 'beter' te maken (verwerking, post-traumatische stress, enzovoort) of dader tot inzicht te brengen.
    - > Hier kan je je dus afvragen: in welke mate gaat de interventie ook het slachtoffer als het ware beter maken. In welke mate gaan posttraumatische stress symptomen verminderen door het feit dat het slachtoffer deelneemt aan een herstelrechtelijke interventie. Het slachtoffer dat op die manier deelneemt wordt op een directe manier geconfronteerd met de dader en ziet dat dat ook gewoon een persoon is van vlees en bloed. Het typerische beeld van de misdrijfpleger en de angsten die soms ontstaan zouden zo verlicht kunnen worden door in gesprek de mythe te gaan doorprikken.
    - > Je kan je inderdaad afvragen: in welke mate is het niet enkel een interventie die mogelijks de criminaliteit terugdringt, maar ook de vraag op welke wijze het ook bij het slachtoffer positieve effecten teweeg kan brengen?
    - > Op die manier kan je stellen dat. Er ook een zeker doel wordt nagestreefd, een toekomstgericht optreden, het vergroten van het geluk in de samenleving (utilitarisme). Ook dit kan je het zo bekijken vanuit het perspectief van het slachtoffer.

- Invloed slachtoffer- en herstelthematiek in België?
  - Wet fonds voor slachtoffers van opzettelijke geweldsdelicten (1985).
  - Wet op minnelijke schikking en bemiddeling in strafzaken (1994).
  - Wet op herstelbemiddeling (2005).
  - Herstelgericht groepsoverleg (2006)
- Experimenteren met 'herstelgerichte detentie' (sinds einde jaren '90).
  - Dat betekent dat in de fase van de Vrijheidsberovende straf (fase van de strafuitvoering) ook aandacht zal ontstaan voor bewustzijn van de gevolgen van misdrijven, ruimte komt voor dader & slachtoffer bemiddeling.

7. Tot besluit.

- Waarom straffen?
  - Veelheid aan rechtvaardigingen die vaak al (zeer) lang mee gaan en nog steeds zeer actueel zijn.
  - Rechtvaardigingen die kunnen botsen: Retributivisme en utilitaristen zitten niet altijd op dezelfde golflengte.
  - Relatieve autonomie tegen achtergrond van eigenheid van fases van strafbaarstelling, straftoemeting en strafuitvoering.
  - Populariteit van opvattingen over de straf hangt sterk af van tijdsgeest en opvattingen over criminaliteit.
- ⇒ Onderzoek naar de band tussen opvattingen over misdaad en straf en ontwikkelingen in de ruimere samenleving behoort tot het terrein van de bestraffingssociologie – cf volgende colleges.

2.1 Sociologie van de straf: Arbeidsmarkt, macht en straf

- Teksten reader:
  - 4. Rusche, G. (2014; origineel 1978). Labor market and penal sanction: Thoughts on the sociology of criminal justice. *Social Justice*, 40, 252-264.
  - 5. Foucault, M. (1997). *Discipline, toezicht en straf. De geboorte van de gevangenis*. Groningen: Historische uitgeverij, 10-47 ('Het lichaam van de veroordeelde').

1. Inleiding

- De probleemstelling van de strafsociologie
  - Herhaling verschillende foto's (zie PowerPoint): kwantiteit en kwaliteit van de straf worden geïllustreerd.
  - Wat zien we op deze foto's:
    - > Christie en de kaarten van het ICPS: grote verschillen in gebruik van de opsluiting.
    - > We zien dus enorme verschillen m.b.t. de straf: doorheen de geschiedenis enerzijds en van plaats tot plaats anderzijds ⇒ Diversiteit, kleurrijk, menselijke interentiviteit op terrein van de straf.
    - > Verschillende manieren zowel historisch als comparatief om om te gaan met criminaliteit en deviantie.
      - » Als je kijkt naar hoe mensen ter dood zijn gebracht bijvoorbeeld, mensen zijn bijzonder inventies in het bestraffen van hun medemens. Van waar komt dit en hoe komt het dat we dergelijke verschillen en ontwikkelingen kunnen detecteren.
      - » Het zijn die type van vragen die vanuit een historisch en vergelijkend perspectief uit de sociologie van de straf naar voor komen. Want criminaliteit zelf, zal onvoldoende zelf een verklaring bieden voor de vorm en intensiteit van de straf.

⇒ We gaan dan ook eerst stilstaan bij de probleemstelling van de straf-sociologie.

- Criminaliteit en straf zijn geen Siamese tweeling.
  - Het idee is dat er **geen 'natuurlijke' band** is tussen criminaliteit en de straf.
    - > Er is geen band zoals bij een Siamese-tweeling die met elkaar vergroeid zijn, en je de 2 niet kan scheiden van elkaar.
    - > Criminaliteit en straf zijn geen natuurlijke verbintenis: Er is geen natuurlijke band tussen de 2.
  - Dit komt ook terug in het citaat van Rusche & Kirchheimer uit 1968.
    - > *'Punishment is neither a simple consequence of crime, nor the reverse side of crime, nor a mere means which is determined by the end to be achieved. Punishment must be understood as a social phenomenon freed from both its juristic and its social ends'*
  - In dit citaat komen 2 zaken uithalen:
    - > *"Punishment is neither a simple consequence of crime"*
      - » De straf is niet een louter het gevolg van criminaliteit. Het volgt er niet automatisch uit. Dit is wat we later gaan noemen "Verwerping van het zogenaamde 'legal syllogism': Het idee dat wanneer criminaliteit gepleegd wordt, de straf er automatisch op zou volgen = klopt niet. De straf is niet de keerzijde van criminaliteit.
    - > *"... Nor a mere means which is determined by the end to be achieved"*
      - » Punishment is ook niet zomaar een middel om een bepaald doel te bereiken. De instrumentele kijk op de straf zal tekortschieten om de straf te kunnen begrijpen als een sociaal fenomeen.
  - Kortom komen er dus 2 aspecten terug uit het citaat:
    - Verwerping van het zgn. 'legal syllogism' ⇒ Verwijst dus naar het eerste stuk van het citaat.
    - Grenzen aan de instrumentele benadering ⇒ Verwijst dus naar het tweede stuk van het citaat.

⇒ Deze 2 elementen gaan we vervolgens dieper bespreken:

(A) Verwerping van het zogenaamde 'Legal syllogism'.

- Dario Melossi (Italiaanse criminoloog) omschrijft het 'legal syllogism' als volgt:
  - > *'The commonsensical idea, originating in the classical school of criminal law, that punishment is simply the consequence of crime and that, therefore, if there is a need for sociological explanation, such explanation concerns criminal behavior and not the punishment of this behavior. In this view, in fact, the latter was not conceivable independently of crime: social structure explains crime and crime explains punishment. This is the way lawyers and judges and most of those who are in contact with the criminal justice system, tend to think. This is the way the general public tends to think too' (Melossi 1989: 311).*

- Het gaat om *'the commonsensical idea'*: Een idee dat alomtegenwoordig zou zijn, dat het een vanzelfsprekend zou zijn.
  - > Dat bestraffing simpelweg het gevolg is van criminaliteit waardoor het niet verklaard kan worden. Criminaliteit daarentegen moet wel verklaard worden want het is de oorzaak.
  - > Om die reden wanneer er een sociologische verklaring nodig is, richt deze zich enkel op gedrag. Hoe kunnen we gedrag verklaren? Daar zou de sociologie haar aandacht aan moeten besteden, niet aan bestraffing. Want volgens het Legal Syllogism is de bestraffing louter het gevolg van criminaliteit.
- Het gaat dus kortom over het idee dat bestraffing louter een gevolg is van criminaliteit, met als gevolg dat wanneer we een verklaring zoeken we ons kunnen beperken tot het strafbaar gedrag (en dat we dus bestraffing niet apart horen te bestuderen).
  - > *'Social structure explains crime and crime explains punishment'*: De sociale structuur zou criminaliteit verklaren, en criminaliteit verklaard bestraffing en dus moeten we ons over de bestraffing geen verdere vragen stellen.
- Melossi is het fundamenteel niet eens hiermee: Hij stelt dat het een manier van denken is dat bij het algemene publiek heel courant is, maar fundamenteel verkeerd is.
  - > Bestrafing volgt niet op een automatische manier uit criminaliteit.
- Vervolgens bespreken we ook een aantal elementen om dit toe te lichten: Waarom is het zo dat de straf niet automatisch en op een natuurlijke wijze volgt op criminaliteit: Verschillende redenen waarom het **'Legal Syllogism'** wordt verworpen:
  - Reageren op criminaliteit zonder toevlucht tot (straf)recht.
    - » Als we kijken naar de reacties op criminaliteit, dan zal het vaak zo zijn dat het strafrecht niet wordt gemobiliseerd. Als je kijkt naar de totale hoeveelheid van situaties die mogelijks door het strafrecht zouden kunnen worden behandeld, dan stellen we vast dat heel vaak er geen enkele strafrechtelijke reactie volgt en dat heel vaak andere manieren van reageren (en het zelfs niet reageren) worden toegepast.
  - Vaak is het ook zo dat er niet wordt gereageerd op crim.
  - De zgn. 'trechter' van de strafrechtsbedeling: zaken die uitgefilterd worden door (gebrek aan) detectie, rapportage, diversie, niet-uitvoering van straffen, e.d.m.
    - » Veel zaken die nooit aan het licht komen, die niet gerapporteerd worden, die geseponeerd worden, etc.
    - » Helemaal aan het einde heb je dan de feiten die effectief op de tafel komen van de strafrechter. En zelfs wanneer deze een straf uitspreekt, zullen vele van die straffen niet worden uitgevoerd.
    - » Wanneer je het systeem dus bekijkt zie je heel wat zaken die criminaliteit zijn, maar dat er een tal van zaken worden uitgefilterd. De uitgevoerde straf wordt zo eigenlijk een uitzonderlijk gegeven.
- ⇒ De straf is dus geen natuurlijk gegeven. Het is geen vanzelfsprekendheid. Als je dergelijke feitelijkheden opsomt, dan valt het op dat de uitgevoerde straf eerder een uitzondering is dan de regel.
- ⇒ Het 'legal syllogism': Het idee dat de straf een automatisch gevolg zou zijn van crim, is dus verwerpbaar.

(B) Grenzen aan de instrumentele benadering.

- Wanneer we het hebben over instrumentele benadering dan wordt de straf vooral gezien als een middel om een bepaald doel te bereiken.
- De instrumentele benadering is begrensd: De straf is niet zomaar een middel om een bepaald doel (voornamelijk de reductie van criminaliteit) te bereiken. Waarom niet?
- Vragen bij de 'middel-doel' benadering van de straf:
  - Effectiviteit van straffen? (Afschrikking, rehabilitatie, opvoeding, onschadelijkmaking, etc.).
    - » Heel wat straffen zullen de vooropgestelde doelen niet realiseren.
    - » Als je de effectiviteit gaat bestuderen, zal je merken dat de afschrikkingsgedachten (het doel dat de straf afschrikt) vaak niet bevestigd wordt in empirisch onderzoek. Onderzoek toont dus in eerste instantie al aan dat de straf niet afschrikt.
    - » Hetzelfde geldt ook voor andere doelstellingen (rehabilitatie, opvoeding, onschadelijkmaking, etc.) in sommige gevallen zal de straf het effect bereiken, maar vaak zal dit niet het geval zijn.
  - Bestrafing kan ook *bijdragen* aan criminaliteit.
    - » Bestrafing die net criminaliteit veroorzaakt/ stimuleert (bestrafing is criminogeen).
    - » De neveneffecten van de straf: Ookal is de straf iets dat betrekking heeft op het individu, het raakt ook anderen. Wanneer er een vaderfiguur of moederfiguur wegvalt of een kostwinner (en de hiermee emotionele impact, etc.).
    - » Dit is contra-intuïtief: je stelt de straf in om criminaliteit net te voorkomen maar langs de andere kant kan het ook net bijdragen aan criminaliteit.

- Criminaliteitsbestrijding omvat veel meer dan bestraffing.
  - De straf is niet altijd het meest geschikte antwoord/ middel om het doel (de terugdringing van criminaliteit) te bereiken.
  - Citaat: *'I have been asked to consider the question 'Does custodial sentencing work?' It occurs to me that this is rather like asking 'Is war an appropriate method of resolving international disputes?' The short answer to both questions is, 'Yes, but only in extreme situations, when all other possibilities have proved unsuccessful and when the harm which would otherwise be done is likely to be greater than the harm done by imprisonment / war'' (Coyle 2006: 1).*
    - ↳ Hij kreeg de vraag 'werkt de gevangenis': Ja, maar enkel in extreme situaties wanneer alle andere mogelijkheden onsuccesvol zijn gebleken en wanneer de schade die anders zou worden veroorzaakt groter is dan de schade die wordt toegebracht door de gevangenis.
    - ↳ Hij bedoeld hiermee dat het soms inderdaad gepast kan zijn, maar dat er vaak ook andere middelen zijn om te reageren die vaak geschikter zijn en meer efficiënter zijn. Voornamelijk wanneer we het hebben over criminaliteitsbestrijding, zien we dat techno-preventieve middelen vaak efficiënter zijn.
  - Het doel (bestrijding van criminaliteit) en het middel (de straf) dat hiervoor wordt gebruikt, is niet het meest efficiënte middel om het doel te bereiken.
- Bestrafing kan falen in instrumentele termen, maar tegelijkertijd succesvol zijn op andere terreinen (= terrein van de bestraffingssociologie).
  - Een straf kan mislukken (*Bv. straf niet afschrikt, etc.*), maar het kan zijn dat de straf wel op andere manieren slaagt.
  - Durkheim zegt op het einde van de 19^e Eeuw: Wanneer we kijken naar de straf, dan is het niet belangrijk te kijken naar de doelen van de straf, we moeten ons niet blind staren over of de straf afschrikt, of ze heropvoedt, etc. want deze doelen worden niet vaak bereikt. Waar het wel over gaat is de wijze waarop de straf iets uitdrukt over onze collectieve waarden en de wijze waarop dergelijke expressie de solidariteit in de samenleving gaat versterken. Op deze manier worden namelijk de grenzen aangegeven van wat kan en niet kan in de samenleving. Zo wordt ons collectief bewustzijn versterkt en verstevigd. Om die reden zou de straf een belangrijk element zijn van het versterken van de cohesie in de samenleving.
  - Er treed dus zo een functie op, die los staat van de doelen van de straf: Een doel en een functie is dus niet hetzelfde.

➤ Fragment uit *Dialog over de verbeterbare staat van de wereld* van Gerard Bodifée (1995: 11):

- Hij verteld een verhaal over 4 personages die aan een trein-perron staan en er geen trein komt. Omdat de trein niet toekomt gaan de 4 met elkaar een gesprek aan. Ze discussiëren vervolgens over allerlei maatschappelijke thema's. Een van de personages zegt dit op een bepaald moment:
  - > *'Ik zal een korte analyse van de situatie maken. Luister. Beide mankementen hebben oorzaken van verschillende aard. Het defect aan mijn wagen is een mechanisch probleem, door niemand gewild en in principe te begrijpen en op te lossen. Het niet rijden van de treinen daarentegen is een beoogde toestand, bestemd om een bepaald doel te realiseren. Het is daardoor niet zozeer een niet-functioneren, dan wel het wèl-functioneren van een ander proces. Het mechanisch proces van de spoorwegen wordt stilgelegd om het sociaal systeem beter te doen werken. Er is geen defect, integendeel, alles werkt.'*
  - > Met een beetje verbeelding kan je hier dan het woord 'trein' vervangen door het woordje 'straf'. Het kan soms zo zijn dat de straf niet altijd werkt, en toch functioneert er iets op een ander niveau. Het sociaal systeem werkt.

⇒ Het is dit dat in de sociologie van de straf centraal komt: We gaan verder kijken dan de doelen die aan de straf worden toegeschreven en we kijken dus naar de functies die de straf vervuld en de wijze waarop de straf ingebed ligt in de ruimere samenleving.

⇒ We gaan bestraffing benaderen als een sociale praktijk die verschillende vormen aanneemt afhankelijk van de sociale context.

➤ **Definitie bestraffingssociologie**

- *'...that body of thought which explores the relations between punishment and society, its purpose being to understand punishment as a social phenomenon and thus trace its role in social life' (Garland, 1990: 10).*
- Bestraffingsfilosoof vraagt: 'Hoe kunnen we de straf rechtvaardigen? ⇒ Cf colleges '1. Waarom straffen?'
- Bestraffingssocioloog vraagt: 'Waarom hanteren we bepaalde strafwijzen?'
  - > Cf veelkleurigheid van bestraffing doorheen de geschiedenis, diverse strafpraktijken over de wereld: waarom?
  - > Cf bestraffing benaderen als een sociale praktijk die verschillende vormen aanneemt, afhankelijk van de sociale context.

⇒ Bestrafing als een sociaal fenomeen.

1.1 Een korte historiek in hoofdlijnen + waar gaan we naartoe?

➤ Een korte historische terugblik:

- Korte historische terugblik over de wijze waarop deze vraagstelling binnen de criminologie onder de aandacht is gekomen. Want eigenlijk is dit iets van vrij recente datum: we stellen vast dat in het begin van de 20^e eeuw het vraagstuk onder het stof is beland. Het is een lange tijd stil gebleven over de sociologische kijk op de straf.
- Midden jaren '50: Amerikaanse criminoloog Donald Cressey klaagt over gebrek aan interesse in de 'social analysis of the reaction towards crime':
  - > *'A typical delimitation of the scope of criminology has been made by Sutherland, who indicates that criminology includes the study of the processes of making laws, of breaking laws, and of reacting toward the breaking of laws. It is the last of these which has been most neglected by sociologist-criminologists, in spite of the fact that the subject matter is intrinsically sociological'* (Cressey 1955: 394).
  - > Hij klaagt over het feit dat er nauwelijks interesse is in wat hij noemt 'de sociale analyse van de reactie op criminaliteit'. Om dat te formuleren verwijst hij naar de klassieke definitie van E. Sutherland over de criminologie (Making laws, breaking laws and the reaction to breaking laws). Hij stelt dus vast dat het domein van de criminologie op die 3 processen ingaat, maar dat het laatste daarvan het mist behandeld is.
- Nadat zijn artikel verscheen zien we dat stapsgewijs (in de jaren 60) dit zal veranderen en ook het laatste proces meer onderzoeksobject wordt in de criminologie.

➤ Dit zou veranderen in een **vier** stappen:

(1) Vanaf het midden- einde van de jaren 60: Opmars van de deviantie-sociologie en later de kritische criminologie.

- > De rol van de instituties komt in het vizier: van de actie naar de reactie.
  - » Het gaat in het bijzonder over de aandacht die gevraagd wordt voor de reacties op crim. Het is een belangrijke evolutie geweest binnen de criminologie aangezien de instituties in het vizier komen, terwijl de vroegere criminologie (Lombroso etc.) vooral keken naar de verklaring van het individuele gedrag. Vanaf de periode midden jaren 60 zien we dat ook de instellingen zelf voorwerp worden van onderzoek.
- > 'Rule makers' en 'rule breakers'
  - » De reacties (*het labelen, het bestempelen, etc.*) gebeurd door actoren van het strafrechtelijk systeem. De controle-instellingen zelf komen in het vizier van het wetenschappelijk onderzoek.
  - » De 'rule makers' die zelf soms ook 'rule breakers' kunnen zijn: diegene die de regels maken kunnen zichzelf ook soms op z'n manier gedragen dat ze de regels aanpassen in hun eigen voordeel.
  - » De vraag in de kritische criminologie die centraal staat is dan ook: In welke mate treffen de regels die voor iedereen zouden moeten gelden, voornamelijk bepaalde groepen in de samenleving'.
- > Kortom: De reacties komen dus op de voorgrond, onder impuls van ontwikkelingen in de deviantie-sociologie en later de kritische criminologie.

(2) Vroege jaren '70 – midden jaren '80: Revisionisme in geschiedschrijving over straf en controle.

- > Is de strafgeschiedenis te begrijpen als een grote mars voorwaarts richting een meer humaan en beschaafd strafsysteem? Revisionisten zaaien twijfel: het 'vooruitgangsverhaal' komt onder vuur te liggen.
  - » Een belangrijke ontwikkeling waarbij de geschiedenis van de straf wordt herbekeken (vandaar dat we spreken over 'revisionisme').
  - » De klassieke vraag die hier voorligt is dat de strafgeschiedenis tot dan toe vaak begrepen werd als een verhaal van vooruitgang. Omdat wanneer we de straf over de langere termijn zouden bekijken, stellen we vast dat bv. het fysieke van de straf geleidelijk aan verdwijnt (*de doodstraf die wordt afgeschaft, de lijfstraffen worden afgeschaft, etc.*). De moderne gevangenis ontstaat. Dit impliceert een vorm van straf die humaner zou zijn en die dus ook een uitdrukking is van vooruitgang.
  - » Dit type van verhaal wordt dus bevraagd in het revisionisme. Ze stellen zich vragen bij het vooruitgangsverhaal.
    - ↳ Ze zeggen: Oké, het kan misschien inderdaad zo zijn dat er minder lijfstraffen zijn, en dat de doodstraf verdwijnt, maar dat betekend niet dat de straf op andere manieren zich inwortelt in de samenleving.
- > Citaat: *'Voor rechtshistorici is de matiging van de strafrechtelijke strengheid in de loop van de afgelopen eeuwen een bekend fenomeen. Het is echter lange tijd algemeen opgevat als een kwantitatief verschijnsel: minder wreedheid, minder lijden, een grotere mildheid, meer respect en 'menselijkheid'. Deze veranderingen gaan echter gepaard met een verschuiving in het voorwerp van de strafprocedure. Wellicht neemt de hevigheid af. Maar dat het doelwit verandert, staat vast'* (Foucault 1997).
  - » Hij gaat mee in het feit dat de hevigheid van de strafrechtelijke reactie afneemt, maar hij stelt vast dat de (moderne) straf op een andere manieren ingeworteld zit in de samenleving: Het maken van de mens tot gedisciplineerde mensen. De disciplinaire macht die op de voorgrond treedt is wat bij Foucault sterk centraal staat.

- » Volgens Foucault is het zo dat we in de moderne samenleving gekneet worden tot nuttige idioten. Dat de disciplinaire macht alomtegenwoordig is (*op arbeidsplaatsen, in onderwijsinstellingen, in strafinstellingen, etc.*). In plaats van een macht die vernietigt (die het lichaam kapot maakt) komt er een productieve macht in de plaats die mensen disciplineert en gehoorzaam maakt.
- » In dat geval, als het dan gaat over meer of minder leed, hebben we geen oog voor de macht die disciplinerend wordt en ons allen in haar greep wordt.
- > Kortom: Men begint zich dus vragen te stellen bij het vooruitgangsverhaal. En men vraagt zich af 'is het wel zo dat we al maar humaner en menselijker worden'.

(3) Vanaf midden jaren '80: Revisionisme onder vuur.

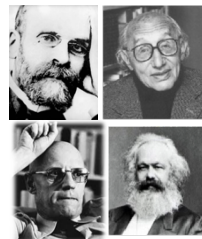
- > (Zelf)kritiek op het revisionisme.
  - » Een tegenbeweging, onder impuls van zelfkritiek: auteurs die zich voordien tot het revisionisme bekenden, gaan zichzelf vragen stellen bij hun eigen inzichten.
  - » Maar er wordt kritiek gegeven: Omdat de revisionisten zelf al te veel en te exclusief hun aandacht zouden vestigen op machtsprocessen, processen van onderdrukking, etc. = Processen waarbij de straf exclusief een machtsinstrument zou zijn voor bepaalde groepen in de samenleving.
- > Uitbreiding van de sociologische horizon (rehabilitatie Emile Durkheim; ontdekking Norbert Elias)
  - » Nieuwe ideeën van de straf die hun ingang vinden (in die periode 1984-1985 zal het werk van Norbert Elias haar intreden doen in het denken over de straf) en anderzijds ook de rehabilitatie van Durkheim: Durkheim die aan het einde van de 19^e eeuw als schreef over de straf en die in de post-revisionistische fase terugkomt en andere thema's terug onder de aandacht brengt: waarbij de straf niet enkel uit een macht en controleperspectief wordt bekeken, maar ook vanuit het perspectief van solidariteit en civilisatie.

(4) Strafontwikkelingen aan het einde van de 20^e eeuw die aandacht trekken.

- > Aan het einde van de 20^e eeuw wordt er vastgesteld dat het gebruik van de opsluiting in opmars is (In het bijzonder in de VS). Vanaf midden jaren 70 is er een bijzonder sterke aangroei van opsluiting in de VS waarbij het aantal gedetineerde aan het begin van de 21^e eeuw meer dan 2 miljoen gedetineerde bedraagt in de VS.
  - » Ook op andere plaatsen gaan de cijfers in stijgende lijn (niet zo uitgesproken maar toch substantieel), en er worden zo ook veel vragen gesteld rondom punitiviteit, over de rol van de politiek over de bestraffing, etc.
  - » Wanneer dergelijke problemen onder de aandacht komen, dan zal het dus ook wetenschappelijk aandacht krijgen.

➤ Vooruitlopend: De **Multidimensionele strafsociologie**

- Als je de 4 stappen bekijkt merk je dat er verschillende kern-auteurs aan bod zijn gekomen. Deze worden in komende lessen nog uitgebreider behandeld. Ze moeten ons leiden tot een formulering van wat we noemen een '*multidimensionele strafsociologie*'.
  - o Linksboven: Durkheim = bekijkt de solidariteit en cohesie.
  - o Linksonder: Foucault = kijkt naar anonieme machtsprocessen.
  - o Rechtsboven: Norbert Elias = civilisatietheorie.
  - o Rechtsonder: Marx = vraagt aandacht voor arbeidsmarkten en politieke macht.
- Het zijn 4 belangrijke figuren met elk een perspectief: 4 verschillende invalshoeken. Dit inspireert Garland: Garland gaat aan de slag om bestraffing als een complex fenomeen te begrijpen (vanuit deze verschillende invalshoeken).

1.2 Waarom bijzondere aandacht voor het werk van David Garland?

- David Garland
  - Opleiding in Edinburgh (rechten) / Sheffield (criminologie).
  - Proefschrift *Modern Penalty: A Study of the Formation and Significance of Penal-Welfare Strategies* (1984, Edinburgh).
    - > Het is interessant aangezien hij hier het ontstaan van het moderne straf-apparaat aan het einde van de 19^e en begin van de 20^e eeuw verklaard a.d.h.v. enkele inzichten van de kritische school enerzijds, en anderzijds M. Foucault.
    - > Het is eigenlijk een revisionistische studie, maar anderzijds is hij iemand die achteraf zichzelf gaat bekritisieren en zichzelf in vraag gaat stellen. Dat maakt het interessant om zijn ontwikkelingen te bestuderen.
  - 1979-1997: werkzaam aan Universiteit van Edinburgh.
  - 1997 - ...: New York University.
- Hij is auteur van verschillende belangrijke studies:
  - *Punishment and Welfare* (1985): Zijn eerste studie met sterke invloed van de kritische criminologie en Foucault.
  - *Punishment and Modern Society* (1990).
    - > Is een pleidooi voor een Multidimensionele pluralistische sociologie van de straf.

- > Met zijn vorige studie zit maar 5 jaar tussen. Dit wil dus zeggen dat hij op een periode van 5 jaar zijn blik verder heeft opgezet en onder meer Norbert Elias heeft leren kennen, Durkheim dieper bekijkt, etc. Het is om die reden dat die multidimensionale sociologie van de straf tot uiting komt.
- The Culture of Control (2001).
  - > Wordt later uitgebreid op ingegaan. Is een van de meest bekende boeken van de afgelopen 20 jaar.
- Peculiar Institution: America's Death Penalty in an Age of Abolition (2010).
  - > Wordt niet besproken in deze les aangezien deze dieper ingaat op de doodstraf in de VS.
- Ruime erkenning, ruim gelezen.
  - Internationaal
  - Vlaanderen/ Nederland
- Geen 'doorsnee' criminoloog:
  - Een 'extern kijk' op de criminologie.
    - > Hij is niet bezig met de klassieke vraagstukken van de criminologie (bv. *Waarom plegen mensen criminaliteit? = etiologische vraagstuk*). Hij houdt zich ook niet bezig met het uitwerken van preventieprogramma's of het evalueren van criminaliteitsbestrijding etc. Deze interne vraagstukken wil hij niet beantwoorden.
    - > Wat hij wil onderzoeken is de wetenschap die zich ontwikkelt tegen een bepaalde achtergrond (bv. *Wat bepaald dat een bepaalde theorie op de voorgrond komt?*).
  - Een 'externe kijk' op bestrafing: **de bestraffingssociologie**.
    - > Dit betekent dus dat hij vooral de criminologie zelf bestudeert.
    - > Hij bekijkt de criminologie als het ware vanop een afstand (bv. *waarom ontstaan bepaalde ideeën over criminaliteit, waarom zijn bepaalde theorieën in de criminologie populairder vandaag de dag dan anderen (en omgekeerd), etc.*). Om dergelijke zaken te begrijpen gaat het niet enkel over de verklaringskracht maar het gaat dus ook over de sociologische vraag.
    - > Deze externe kijk hanteert hij ook op bestrafing. Voor hem is de bestraffingssociologie de kijk die je ontwikkelt als je een zekere afstand neemt van het bestraffingsfenomeen. Je zet een stap achteruit en kijkt niet naar wat het effect is van de straf, maar je kijkt naar welke functie de straf heeft, welke betekenis de straf heeft vandaag de dag, etc.
  - Maar ook: **een 'eigenzinnige' bestraffingssociologie**

2. Het marxistische perspectief: arbeidsmarkt, ideologie, repressie en straf

2.1 De marxistische analyse van de maatschappij

- Enkele uitgangspunten:
  - Karl Marx (1818-1883).
    - > Marx, Durkheim en Weber worden aanschouwd als de grondleggers van de sociologie en spreken van een consensusperspectief. Marx wordt geassocieerd met het **conflictperspectief**, wat samenhangt met zijn analyse van de samenleving.
  - De rol van de productierelaties: bezittende klasse vs. werkende klasse.
    - > Kenmerkend hier is dat we te maken hebben met een conflictperspectief. Het conflict dat ontstaat tussen enerzijds de bezittende klassen en anderzijds de werkende klassen: een tegenstelling die in de samenleving aanwezig is waarbij de bezittende klasse in het bezit is van de productiemiddelen (fabrieken, machines, etc.), en de arbeidersklasse (= de werkende klasse) moet zijn of haar arbeid verkopen om te kunnen overleven.
    - > Het is de strijd tussen die 2 klassen die als het ware dynamiek uitmaakt van de ontwikkeling van de moderne samenleving van het marxistische perspectief.
    - > Dus de samenleving is niet harmonieus, de samenleving wordt gebouwd als een strijd van de 2 klassen = **klassenstrijd**.
  - Recht als bovenbouwfenomeen.
    - > Het zijn die economische productierelaties die de basis vormen (de onderbouw) en het recht is als het ware een bovenbouwfenomeen: het heeft geen neutraal bestaan maar zal voor een stuk klassenbepaald zijn.
  - Wetten en de belangen van de heersende klassen.
    - > Het idee dat iedereen gelijk is voor de wet, dat het recht neutraal is wordt ter discussie gesteld vanuit dit perspectief. Er wordt eerder gesteld dat het klassen bepaald is en dat de heersende moraal, het moraal is van de heersende klasse.
    - > Dat betekent dus ook dat de wetten naar de hand worden gezet van de heersende klasse: de belangen van de heersende groepen staan bovenaan.
- ⇒ We bespreken kort Marx om zo te kunnen illustreren waar Rusche zich situeert. Want Marx heeft zelf niet over de straf geschreven.

2.2 Georg Rusche: arbeidsmarkt en straf

➤ Situering

- Georg **Rusche** (1900-1950).
  - > Hij is op een bepaald moment van de radar verdwenen (gevlucht uit Duitsland, etc.) waardoor er ook van hem geen foto beschikbaar is. Anderzijds is het materiaal dat hij heeft gemaakt (boeken/ studies) enorm belangrijk.
- 'Arbeitsmarkt und Strafvollzug' (1933; Engelse vertaling: 1978).
  - > Cf tekst nr. 4 in de reader: Rusche, G. (2014; origineel 1978). Labor market and penal sanction: Thoughts on the sociology of criminal justice. *Social Justice*, 40, 252-264.

➤ Afschrikkingsgedachte gekoppeld aan **Less eligibility**.

- In elke samenleving zal het zo zijn dat de straf erop gericht is om te vermijden dat criminaliteit wordt gestimuleerd.
- Als we dus naar de samenleving kijken, dan is de samenleving erop gericht zijn om de straf vooral een afschrikwekkende opdracht te geven en mensen af te schrikken om misdrijven te plegen.
- Het is zo dat de straf zich ook vooral richt op die groepen in de samenleving die het meeste criminaliteit zouden plegen.
  - > In het artikel verwijst hij dan naar de lagere klassen in de samenleving: in de lagere klassen zou het meeste criminaliteit worden gepleegd volgens hem.
  - > De afschrikking zal zich dus vooral richten op die groepen in de samenleving.
- Maar hoe kan je deze afschrikking bewerkstelligen:
  - > Afschrikking betekend dat je je ook bewust bent van de leefomstandigheden van diegene die in de vrije samenleving leven.
  - > Om een gevangenisstraf voldoende afschrikwekkend te maken, moet deze voldoende onplezierig zijn voor de laagste klasse in de vrije samenleving.
    - Dus de leef-condities in de strafinstelling moeten van dien aard zijn dat ze van mindere kwaliteit zijn, dan de leefomstandigheden die men geniet in de vrije samenleving.
    - Hier maakt hij dus een koppeling tussen de straf en de invulling van de straf enerzijds, en het leven in de vrije samenleving anderzijds. En dat is wat het **less eligibility** principe beoogt.
      - ↳ '**less eligibility**' betekend dat de leef-condities in de strafinstellingen van een lagere kwaliteit moeten zijn, dan de leef-condities in de vrije samenleving (vanuit de afschrikkingsgedachten).
      - ↳ Indien deze op gelijke hoogte of betere zouden zijn dan in de vrije samenleving, dan zou de straf niet afschrikken en zou het lijden tot een toename van de criminaliteit.
    - Dit zie je ook terugkomen in het citaat:
      - ↳ *'If penal sanctions are supposed to deter these strata from crime in an effective manner, they must appear even worse than the strata's present living conditions. One can also formulate this proposition as follows: all efforts to reform the punishment of criminals are inevitably limited by the situation of the lowest socially significant proletarian class which society wants to deter from criminal acts. All reform efforts, however humanitarian and well-meaning, which attempt to go beyond this restriction are condemned to utopianism'* (Rusche 1978: 3-4).
- Hij maakt dus een interessante koppeling tussen de leef-condities en de straf en de invulling ervan. Hij stelt daarbij vervolgens ook vast dat die leef-condities bepaald worden door de positie op de arbeidsmarkt.
  - > Met name, wanneer er schaarste is op de arbeidsmarkt, wanneer er een tekort is aan arbeidskrachten dan zal ook de waarde van de arbeidskracht gaan toenemen. De arbeider zal op een andere manier bekeken worden, en op een andere manier verlood worden wanneer er schaarste is op de arbeidsmarkt dan wanneer er overvloed is op de arbeidsmarkt.
    - Wanneer er een tekort is, dan zullen de lonen stijgen en zal men onder betere voorwaarde kunnen arbeiden dan wanneer er een overvloed is.
  - > Dit is een belangrijk element want dit betekend dat hij een dynamisch element gaat toevoegen aan zijn theorie.
    - Want de arbeidsomstandigheden gaan fluctueren a.h.v. de condities van de arbeidsmarkt: als deze markt gekenmerkt wordt door schaarste, zullen de leef-condities in de buitenwereld gaan verbeteren en dat betekend ook dat op die momenten de straf meer humaan kan worden en meer menselijk wordt, meer productief wordt. Maar wanneer de arbeidsmarkt verzadigd is (wanneer er een teveel is aan arbeidskracht), dan gaan de leef-condities in de buitenwereld verslechteren (mensen hebben geen werk, etc.) waardoor de leef-condities in de straf-instelling slechter moet zijn dan de leef-condities buiten (meer inhumane straffen, harder straffen, etc.).
- Dit is zeer interessant: Het betekend dat de arbeidsmarkt een centrale rol gaat vervullen om te bepalen hoe de straf er zal uitzien en hoe de straf zich zal ontwikkelen.
- Als we dan teruggaan naar het begin van de les (Criminaliteit alleen kan geen verklaring bieden voor de straf): Voor Rusche is het niet criminaliteit dat de bepalende factor is voor bestraffing, maar wel de arbeidsmarkt.

- > Dit aangezien de arbeidsmarkt het lot bepaald van de laagste klassen.
  - ⇒ Samengevat: Rusche stelt dus vast vanuit zijn visie dat in een samenleving de afschrikkinggedachte centraal staat. En deze afschrikking is vooral gericht op de laagste klasse in de samenleving (want dit zou de groep mensen zijn die het meest geneigd is om criminaliteit te plegen).
  - ⇒ *Less eligibility* verwijst dan naar het idee dat de leefomstandigheden in strafinstellingen van een lagere kwaliteit horen te zijn dan de leefomstandigheden van de vrije samenleving.
- Hoe ziet hij dit dan ontwikkelen:
- Hij gaat daarvoor bijzonder ver terug in de tijd. Hij geeft in vogelvlucht een overzicht van de historische ontwikkelingen rondom de straf en wijzigen die optreden doorheen de tijd m.b.t. het reageren op criminaliteit. Hij gaat hierbij telkens de koppeling proberen te maken met de arbeidsmarkt.
  - Hij onderscheidt 4 korte periodes:
    - (1) Rond 13^e eeuw:**
      - Relatief tekort op arbeidsmarkt.
        - ↳ Het ging over een economie die heel arbeidsintensief was op dat moment (bv. landbouweconomie), waarbij dus heel wat nood was aan arbeidskrachten.
      - Geldboete
        - ↳ De geldboete werd gezien als de meest effectieve straf in die samenleving van die tijd.
        - ↳ Volgens Rusche kan dit verklaard worden a.d.h.v. die arbeidsmarkt: Hij maakt dus de koppeling tussen het relatief tekort aan arbeidskrachten op de arbeidsmarkt en de prominente plek van de geldboete als prominente straf.
    - (2) Late middeleeuwen (14^e – 15^e eeuw):**
      - Overschotten op arbeidsmarkt
        - ↳ Het is een periode van bevolkingsaan groei. Zo ontstaan er overschotten op de arbeidsmarkt, waardoor er heel veel zwerfers en bedelaars in beeld komen.
      - Hard en bloederig straffen
        - ↳ Wanneer er overschotten zijn op die arbeidsmarkt, daalt de waarde van een mensenleven zegt Rusche. Dit zou kunnen verklaren waarom we in die periode zware en bloederige straffen zien (*folterpraktijken, executies, etc.*).
    - (3) Rond 1600:**
      - Schaarste op arbeidsmarkt
        - ↳ De condities van de arbeidsmarkt veranderen op een fundamentele wijze. Het aanbod aan arbeidskrachten wordt opnieuw schaarser: dit komt door allerlei economische ontwikkelingen (*de handel wordt gestimuleerd, nieuwe metalen die worden ontdekt, oorlogen en plagen zorgen ervoor dat heel wat arbeidskrachten niet langer arbeid kunnen vervullen, hoge sterfte, etc.*).
      - Deportaties, tuchthuizen
        - ↳ Deportaties: Het idee dat je wordt verwijderd van het grondgebied bij wijze van straf.
          - Door de koppeling te maken met de kolonisering is dit zeer interessant. Het maakte het mogelijk om arbeidskrachten naar de nieuwe kolonies (naar de nieuwe wereld) te voeren waar ze arbeid konden verrichten.
          - Het idee dus dat men arbeidskracht verplaatst naar de nieuwe wereld om daar dus de noden op vlak van arbeid te vervullen.
        - ↳ Tuchthuizen: Gaat over de ontwikkeling van de eerste carcerale instellingen.
          - Aan het einde van de 16^e eeuw (en doorheen de 17^e eeuw) zien we dat carcerale instellingen (= de voorloper van de moderne gevangenis) wordt ontwikkeld. Deze zullen geleidelijk aan ook verder aangroeien en verspreiden over het Europese continent.
          - Wat is er zo typerend aan de tuchthuizen: het idee/de filosofie achter dergelijke tuchthuizen was dat arbeid en het bijbrengen van een arbeidsethiek een centraal element vormde van de daginvulling. Mensen die werden opgesloten moesten dus tijdens hun opsluiting arbeid verrichten (een zekere discipline aankweken) waardoor ze dus opnieuw een nuttige functie zouden kunnen vervullen in de samenleving (indien ze weer vrijkomen).
          - Volgens Rusche moeten we dus het ontstaan van de tuchthuizen ook bekijken in het licht van de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.
      - (4) 18^e eeuw:**
        - Overschotten op arbeidsmarkt.
          - ↳ Het is een periode waarin de industriële-revolutie stilaan zijn gevolgen toont (*arbeid wordt meer en meer vervangen door machines, steden krijgen tevens ook te kampen met grote migratiebewegingen: veel mensen die van het platteland naar de steden trekken, etc.*). Het zorgt er dus voor dat we met overschotten zitten wat betreft de arbeidsmarkt.

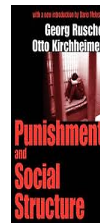
» Gevangenis louter 'straffend'

- ↳ De tuchthuizen die vooral een constructieve invulling hadden (*arbeidsethiek bijbrengen, disciplineren, etc.*), en daartegenover: Volgens Rusche is de gevangenis een louter straffend objectief (*niet langer het streven naar de omvorming van de gestrafte tot een nieuwe arbeidskracht, maar wel een louter straffend karakter*).

⇒ Conclusie van het verhaal van Rusche: Hij koppelt de straf niet aan criminaliteit zelf, maar aan de arbeidsmarkt.

➤ Zijen ideeën hebben uiteindelijk ook geleid tot een boek: ***Punishment and Social Structure***.

- Het boek heeft anderzijds nog een co-auteur: Otto Kirchheimer.
  - > Dit heeft te maken met de ontstaansgeschiedenis van het boek die bijzonder moeizaam en merkwaardig is verlopen.
- Het boek heeft een interessante inleiding: daarin gaat hij in op de ontstaansgeschiedenis van het boek zelf.
  - > Rusche die in de jaren 30 Duitsland ontvlucht en in het VK intrekt. Dit verklaard ook waarom er uiteindelijk ook een co-auteur werd aangezocht. Want terwijl Rusche in Engeland zit, werd hem gevraagd om de studie/ het artikel naar het Engels te vertalen. Hij deed dit ook (een Engelse vertaling gemaakt van het oorspronkelijke manuscript).
  - > Dit werd vervolgens verstuurd ter review (ter bespreking) voorgelegd aan een aantal criminologen (waaronder a.o. Sutherland). Zij lazen het script na en gaven er commentaar op maar gaven groen licht voor publicatie, anderzijds vonden ze wel dat er enkele aanpassingen aan moesten gebeuren: maar er moesten enkele aanpassingen aan gebeuren: ze hadden problemen met de visie van Rusche, in het bijzonder met de reductionistische werking van Rusche (dat hij exclusief vanuit het economische perspectief naar de ontwikkelingen keek).
  - > Maar op dat moment is Rusche verdwenen en is hij niet langer bereikbaar: Rusche was om de een of andere redenen niet in staat om de nodige stappen te zetten om het script af te werken en klaar te maken voor publicatie.
  - > Om die reden komt Kirchheimer mee op de voorgrond. Uiteindelijk zal het dan zo verschijnen in 1939.
- Eerste druk (1939) gaat quaqi onopgemerkt voorbij: heruitgave (1968) meer succesvol:
  - > Maar wanneer het gepubliceerd wordt, zal het vrij onopgemerkt voorbij gaan. Maar het wordt dan opnieuw uitgegeven in de 1968 en dan wordt het wel echt een boek dat een centrale plaats vervuld (in het denken over de straf en de geschiedenis over de straf).
  - > Waarom werd het in die periode wel succesvol: Eind de jaren 60 begin jaren 70 is een periode waarin de kritische criminologie (de deviantie-sociologie) in de voorgrond treedt (alsook het revisionisme). Dit betekend dat in die periode dus de geschiedenis wordt herschreven: het vooruitgangsidee doorheen de geschiedenis wordt bevraagd onder meer door dergelijke denkbeelden.
- Het is om die reden dat het boek uit zal groeien tot een klassieker in de marxistische penologie.
  - > Dit zie je terugkeren in de start van het boek met een quote: *'Every system of production tends to discover punishments which correspond to its productive relationships'* (Rusche & Kirchheimer 1968: 5).
  - > Hierin zie je duidelijk de koppeling tussen economie en straf die centraal staat.

2.3 Toepassing: Less eligibility, normalisering en de Belgische basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden.

➤ **Basiswet gevangeniswezen** en rechtspositie van gedetineerden van 12 januari 2005.

- Koppeling tussen een van de basisbeginselen van die basiswet, en de discussies over de relaties tussen binnen en buiten (leefomstandigheden in de gevangenis en leefomstandigheden in de vrije samenleving).
- Een van de centrale beginselen van de basiswet is het **normaliseringsbeginsel**.
  - > Het normaliseringsbeginsel stelt: *'Bij het opstellen van de normen in verband met de levensvoorwaarden in de gevangenis, werd op systematische wijze toepassing gemaakt van het normaliseringsbeginsel, volgens hetwelk ernaar gestreefd moet worden, voor zover de toestand van de vrijheidsbeneming dit toelaat, om de levensomstandigheden in de gevangenis zoveel als mogelijk in overeenstemming te brengen met de levensomstandigheden in de vrije samenleving'* (Commissie 'Basiswet Gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden' (2000) Voorontwerp, p. 49).
  - > Dus het kenmerkende is: Levensomstandigheden in de gevangenis moeten zoveel als mogelijk in overeenstemming gebracht worden met de levensomstandigheden in de vrije samenleving.
  - > De wet maakt dus een heel uitdrukkelijke koppeling tussen de inrichting van het leven in detentie enerzijds en anderzijds de leef-condities in de vrije samenleving.
    - » Dit is vanuit het idee dat de Vrijheidsberovende straf het wegnemen van de vrijheid van komen en gaan betreft.

- Het beginsel speelt ook op andere plaatsen: het is een belangrijke Europees & internationaal beginsel.
    - > Het CPT dat doorheen de jaren verschillende standaarden heeft ontwikkeld van hoe het leven in detentie eruit zou moeten zien (welke standaarden daar moeten gelden). Het normaliseringsbeginsel zie je ook bij hun optreden (specifiek over de kwaliteit van de gezondheidszorg die binnen in de gevangenis zoveel mogelijk op de kwaliteit van de gezondheidszorg in de vrije samenleving moet lijken).
      - » Quote: *'A prison health care service should be able to provide medical treatment and nursing care, as well as appropriate diets, physiotherapy, rehabilitation or any other necessary special facility, in conditions comparable to those enjoyed by patients in the outside community. Provision in terms of medical, nursing and technical staff, as well as premises, installations and equipment, should be geared accordingly'* (CPT 1993: § 38).
    - > European Prison Rules: Het principe keert ook terug in de Europese gevangenis-regels. Het is een aanbeveling van de raad van Europa.
      - » Quote: *'Life in prison shall approximate as closely as possible the positive aspects of life in the community'* (European Prison Rules 2006, Regel 5).
- ⇒ Het normaliseringsbeginsel maakt dus een duidelijke koppeling tussen binnen en buiten. Daarom is het interessant de link te leggen met de less eligibility.

➤ **MAAR: normaliseringsprincipe staat op gespannen voet met less eligibility.**

- Als je kijkt naar normalisering als principe voor de inrichting van detentietijd, en als je kijkt naar *less eligibility*: dan leggen ze beiden de koppeling tussen binnen en buiten maar wel op een heel andere manier.
  - Eigenlijk staan ze lijnrecht tegenover elkaar.
    - Het Normaliseringsbeginsel gaat er eigenlijk van uit dat de kloof tussen binnen en buiten zo klein mogelijk is (moet zijn). De kern van de Vrijheidsberovende straf is de beroving van de vrijheid van komen en gaan en er moeten dus geen bijkomende kwellingen worden opgelegd.
    - Less eligibility: Het is volgens hen net wel de bedoeling een kloof te maken tussen de wereld binnen en buiten. De leef-condities achter tralies moeten volgens hun doelbewust en doelgericht van een lagere kwaliteit zijn, dan de leef-condities van diegene die in de laagste klasse verkeren in de vrije samenleving.
  - Het Normaliteitsbeginsel draait dus eigenlijk de logica van less eligibility om.
    - > Waar het less eligibility principe de kloof tussen binnen en buiten net zo groot mogelijk wilt maken, wilt het normaliseringsbeginsel de kloof tussen beide net dichtten. Bij de gevangenisstraf wordt de gedetineerde al beperkt in zijn komen en gaan, waardoor er voor de rest niet veel meer gewijzigd zou mogen worden aan zijn levensomstandigheden. Men streeft dus naar zoveel mogelijk gelijkheid.
- ⇒ Er zal dus heel wat debat rijzen over deze kwestie. Dit kan je bijvoorbeeld waarnemen bij de parlementaire bespreking van het Normaliteitsbeginsel. In de discussie over de tot stand koming van de basiswet komen namelijk ook elementen terug van less eligibility.

➤ 3 grote passages uit parlementaire besprekingen:

- 1) De discussie over wat er beschikbaar moet zijn voor gedetineerden in de bibliotheek. Waar dit parlementslid een koppeling maakt tussen binnen en buiten (het zou raar zijn moesten diegene die binnen zitten een ruimer aanbod hebben dan diegene buiten).
  - > Hier zie je dus de vrees dat de kloof gedicht wordt en dat diegene binnen beter af zouden zijn dan diegene buiten
- 2) Het idee dat wanneer je binnen werkt, dit ook vergoed moet worden op een normale wijze. Het normaliteitsbeginsel wordt hier dus toegepast op arbeid: de arbeid binnen zo goed mogelijk laten uitsluiten bij arbeid buiten.
  - > Hier kwam veel kritiek op. Dit voorstel is dan ook nooit realiteit geworden.
- 3) Heeft betrekking op de gezondheidszorg. Er worden enkele praktische elementen aangehaald om niet die specialistische zorg gaan te verlenen (moeilijke toegang tot het dossier). Maar onderliggend ook ziet men niet in waarom ook nog eens gedetineerden zouden behandeld moeten worden: er is reeds een tekort aan specialisten in de vrije samenleving, dus waarom zouden de gedetineerden dan daar wel bijkomend van kunnen/moeten genieten.
  - > De koppeling wordt hier dus ook opnieuw gemaakt tussen het binnen en het buiten. Ook duidelijk wordt gesteld dat het niet gaat om het dichtten van de kloof, maar wel dat diegene buiten voorrang moeten hebben/ krijgen.

De heer Jean-Pierre Malmendier (MR) merkt op dat de bepaling die wordt voorgesteld juridische consequenties heeft. Bovendien is ze bijzonder ruim opgesteld. Waarom moet een gedetineerde een ruimer aanbod krijgen dan datgene wat bijvoorbeeld in de bibliotheek van een ziekenhuis of van een andere instelling wordt aangeboden?

De heer Monfils stelt voorts vast dat artikel 84, § 1, bepaalt dat de inkomsten uit arbeid moeten overeenstemmen met wat in de vrije samenleving wordt betaald voor gelijkaardig werk. Hij is van oordeel dat deze bepaling totaal irrealistisch is. Straks bevindt de gedetineerde zich nog in een meer comfortabele positie dan iemand in een gelijkaardige situatie in de vrije samenleving!

Dokter Wybaux (Iltre) beklemtoont de moeilijkheid die zich voordoet wanneer gedetineerden uit de gevangenis worden gehaald om een geneeskundig onderzoek buiten de gevangenis te ondergaan. De politiediensten ontbrekt het daartoe aan nogal wat mankracht, temeer wanneer zulks op een zelfde dag met verschillende gedetineerden dient te gebeuren. Indien in Iltre dus een gedetineerde voor een rechtbank moet verschijnen terwijl een andere de gevangenis uit moet om medische redenen, moet worden gekozen voor één van hen, aangezien beide verrichtingen tegelijk onmogelijk zijn. Bovendien is het uitzonderlijk dat specialisten buiten de gevangenis worden geraadpleegd. Er heerst in België immers een tekort aan specialisten zoals psychiaters. De spreker ziet dan ook niet in waarom zij ook nog eens gedetineerden zouden gaan behandelen, temeer omdat het kennelijk moeilijk is toegang te krijgen tot hun dossier.

⇒ Het is dus een zeer interessante spanning (tussen het normaliteitsbeginsel en less eligibility). Vandaag de dag treden veel discussiepunten op die betrekking hebben op deze principes (Bv. moeten gedetineerde ook beschikken over internet, een gsm, een computer, etc.).

3. Twee recente illustraties: opgesmukte werkloosheidsstatistieken en de ‘gekaapte’ verkiezingsoverwinning van Bush.

➤ 2 illustraties:

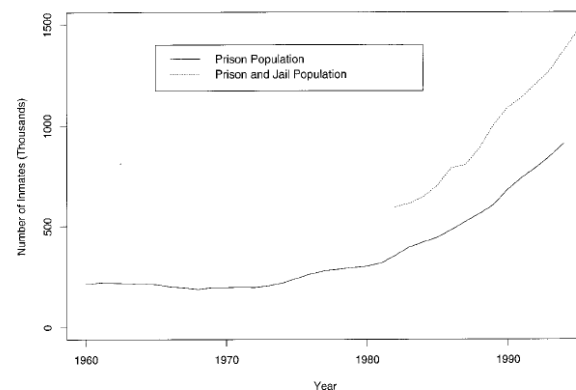
- 2 illustraties die opnieuw laten zien hoe de inzichten een ander beeld gaan werpen op ontwikkelingen in de samenleving en hoe de straf daarbij een belangrijke rol kan komen te vervullen.

(1) Opgesmukte werkloosheidsstatistieken?

- Het debat over ‘Eurosclerosis’.
  - > ‘Eurosclerosis’: Het idee dat de arbeidsmarkt in een Europese context handelt/georganiseerd wordt, zoals een oude man/vrouw in het leven staat.
    - » Sclerosis: Verwijst naar stramheid, verharding van het bindweefsel (*mensen die op leeftijd komen kunnen zich niet zo vlot meer bewegen, zijn weinig flexibel, etc.*).
- **Cf over-regulering** arbeidsmarkt in Europa + hoge werkloosheidscijfers vs. **de-regulering** arbeidsmarkt in Amerika + lage werkloosheidscijfers?
  - > Het verhaal heeft dan betrekking op het idee dat de arbeidsmarkt in een Europese context overgereguleerd is.
    - » Deze overregulering zou ervoor zorgen dat er een hoge werkloosheid is in de Europese context, dat het creëren van nieuwe jobs vertraagd wordt: dat het moeilijk wordt gemaakt om nieuwe mensen aan te werven omwille van sociale bescherming, ontslagregeling, etc. die maken dat de arbeidsmarkt sterk wordt gereguleerd.
  - > In het debat over de eurosclerosis wordt dan de overregulering van de arbeidsmarkt in die Europese context met hoge werkloosheidscijfers geplaatst tegenover de Amerikaanse aanpak van de arbeidsmarkt.
    - » Een gedereguleerde arbeidsmarkt met lage werkloosheidscijfers in Amerika.
    - » De Amerikanen doen ze het dus veel beter (minder werkloosheidscijfers), en dit heeft te maken met het feit dat de arbeidsmarkt daar op een andere manier is georganiseerd.
- Maar: wat met relatie gevangenis – arbeidsmarkt?
  - > De vraag is: Wat zou er gebeuren moesten we de straf (gevangenis) meenemen in het verhaal.
  - > Studie van: B. Western & K. Beckett (1999) bekijkt hoe de gevangenis en de ontwikkelingen op het vlak van opsluiting eigenlijk een vorm van regulering doen ontstaan en een ander beeld gaan schetsen van de arbeidsmarkt.
  - > Ze werpen een strafsociologische blek op het debat van de arbeidsmarkt en over de regulering van de arbeidsmarkt in de VS en anderzijds in een Europese context.

➤ Figuur 1: Growth in the US prison and jail population, 1960 – 1995.

- Wat gebeurt er wanneer we kijken naar de ontwikkelingen op het vlak van detentie.
- De aanwending/het gebruik van de Vrijheidsberovende straf in de VS: De VS maakt gretig gebruik van de Vrijheidsberovende straf.
- Ziet in de figuur dat doorheen de tijd de detentiepopulatie aangroeit vanaf midden jaren 70 in de VS.
- De grafiek eindigt in 1995: Omdat de studie waarnaar we verwijzen een studie is die in die periode tot stand kwam. Maar als we toch verder zouden kijken zien we dat deze ontwikkelingen zich verderzetten.
- Waarom is het interessant de gevangenisontwikkeling mee te nemen in de discussie van dz Eurosclerosis: De getallen
  - > Als je de dergelijke grote groepen van gedetineerde achter tralies zet, zitten deze dan ook nog in die werkloosheidsstatistieken? Dit is de vraag die gesteld word.

➤ Tabel 2: Numbers of inmates and incarceration rates per 100,00 Adult population for selected OECD countries 1992– 93.

- Stelling: Wat betekent het voor de Amerikanen wanneer een groot deel van de arbeidskracht wordt weggenomen (aangezien zij in de gevangenis

Countries	Incarceration Rate per 100,000	N of Inmates
Australia	91	15,895
Austria	88	6,913
Belgium	71	7,116
Canada	116	30,659
Denmark	66	3,406
France	84	51,457
Germany	80	64,029
Italy	80	46,152
Japan	36	45,183
The Netherlands	49	7,935
Sweden	69	5,668
Switzerland	85	5,751
United Kingdom	93	60,676
United States	519	1,339,695
U.S. blacks	1,947	626,207
U.S. whites	306	658,233
Average excluding the United States	78	26,988

SOURCE.—Mauer (1994) and Beck and Gilliard (1997).

zitten)? Het ongeregulariseerde karakter kent dan toch een geregulariseerde ingreep?

- In de tabel wordt het aantal gedetineerden per 100.000 inwoners weergegeven. We zien dat alle landen bijna een detentieratio van < 100 hebben. De Amerikanen daarentegen kennen een detentieratio van > 500.
  - > Vergelijking tussen België & de VS: Begin jaren '90: België = 71/100.000// VS = 519/100.000.

⇒ Het zijn belangrijke verschillen die ook hun impact zullen hebben op de werkloosheidcijfers en dit is net de koppeling die wordt gemaakt in het onderzoek.

➤ Table 4: Male incarceration and unemployment in the United States and Western Europe, 1995.

COUNTRIES	NUMBER UNEMPLOYED (U)	NUMBER INCARCERATED (P)	U/P	UNEMPLOYMENT RATE	
				(u)	(u ₁) (u ₂)
Austria	72	6.5	11.1	3.3	3.3 3.5
Belgium	217	6.8	31.7	9.1	9.2 9.4
Denmark	93	3.3	28.4	6.2	6.3 6.4
Finland	231	2.9	79.0	17.7	17.8 17.9
France	1,370	50.8	26.9	10.1	10.2 10.4
Germany	1,594	63.3	25.2	7.1	7.2 7.4
Ireland	110	2.0	54.5	12.3	12.3 12.5
Italy	1,358	47.1	28.9	9.5	9.6 9.8
The Netherlands	254	8.2	30.9	5.9	6.0 6.1
Norway	61	2.3	26.8	5.3	5.3 5.5
Sweden	190	5.5	34.5	8.4	8.5 8.7
Switzerland	63	5.4	11.8	2.7	2.8 2.9
United Kingdom	1,607	49.5	32.5	10.1	10.2 10.4
United States	3,983	1,466.7	2.7	5.6	6.2 7.5

- Koppeling: Wat zou er gebeuren als we die groep van gedetineerde meenemen in de werkloosheidsstatistieken.
- Men verbindt in deze tabel de werkloosheidcijfers en de opsluitingscijfers: Kijken naar de laatste en voorlaatste kolom: In de voorlaatste kolom worden de werkloosheidcijfers weergegeven. Wat als deze kolom verrekend wordt met de gevangenispopulatie, aangezien deze ook arbeidsongeschikt zijn?
  - Dan kom je tot verrassende vaststellingen:
    - > België 9,1. Wanneer we daar de detentiepopulatie (gevangenen) bij tellen komen we op 9,4 (= een stijging van 0,3).
    - > Oostenrijk 3,3 wordt zo 3,5 (= een stijging van 0,2).
    - > De VS: van 5,6 naar 7,5 (= een stijging van 1,9).
      - » Als je deze 7,5 bekijkt, dan zie je dat de ontwikkelingen in de VS niet zo heel uitzonderlijk zijn: deze 7,5 zit dicht bij de andere landen.

➤ Twee dynamieken die m'n vaststelt:

- **Op korte termijn:** Massale opsluiting (het grootschalig gebruik van de Vrijheidsberovende straf) verlaagt de werkloosheidcijfers (met bijna 2%) door arbeidsbekwame werkkrachten uit de statistieken te weren.
- **Op langere termijn:** Opsluiting zou werkloosheid kunnen doen toenemen door arbeidsvooruitzichten van ex-gevangenen te hypothekeren.

➤ Conclusie van de studie:

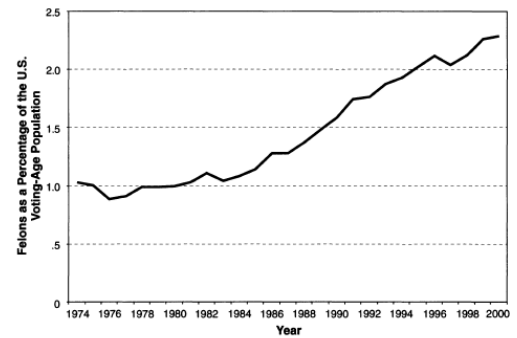
- In de VS is er ook een vorm van regulering van de arbeidsmarkt.
- Het Eurosclerosis-debat stelt de gereguleerde arbeidsmarkt en ontwikkelingen in de Europese context tegenover het gedereguleerde verhaal van de VS.
  - > Maar als je de gevangenis en de ontwikkelingen op vlak van detentie meeneemt in het verhaal, dan zie je daar ook een vorm van overheidsregulering maar op een andere manier: de Amerikaanse gevangenis reduceren op grote schaal het aanbod aan arbeidskrachten. Dus ook daar zie je (net zoals in de Europese context) een vorm van staatsinterventie waardoor het beeld in het Eurosclerosis-debat een heel ander beeld wordt. En waarbij je dus ziet dat ook daar een vorm van regulering plaatsvindt maar op een andere manier.

(2) De 'gekaapte' verkiezingsoverwinning van George Bush Jr.?

- Discussie over het stemrecht in de VS die ex-veroordeelden niet hebben. Het betreft dus de uitsluiting van mensen met een strafblad van het democratisch proces.
  - > Dan kan je je ook de vraag stellen: Wat is dan de impact op het politieke systeem wanneer je een dergelijke grote groep uitsluit van het stemrecht? Ook hier wordt dus een koppeling gemaakt tussen de ontwikkelingen op het vlak van de straf en anderzijds het kiesproces.
- Uggen & J. Manza onderzochte empirisch deze stelling: Wat is de impact op verkiezingsuitslagen wanneer selectief bepaalde groepen worden uitgesloten van het stemrecht?
  - > Welke groep wordt er uitgesloten: Het ging over 4,7 miljoen (ex)veroordeelden die geen stemrecht hebben.
  - > Dit is een groep die doorgaans een lage opkomst vertoont: met lage opkomst wordt bedoeld dat die mensen vaak niet gebruikmaken van hun stemrecht.
  - > Gelet op de achtergrondkenmerken van deze groep, zoude deze overwegend stemmen voor de democratische partij:
    - » Het gaat vaak over groepen die uit de minderheden komen en op sociaaleconomisch vlak eerder baat hebben bij een welvaartsstaat en bij een politieke partij die zich inzet voor een eerlijke verdeling van middelen.
- We hebben het hier dan ook over straffen als een **politieke technologie**: Omdat het in standhouden van dergelijke wetten gevolgen kan hebben voor de verdeling van de politieke macht in een samenleving.

➤ Figure 1. Felon Disenfranchisement as a Percentage of the US Voting-age population, 1974 to 2000.

- De percentages van mensen die op een dergelijke manier worden uitgesloten heeft een stijgend verloop.

➤ Tabel 1. Estimated Turnout and Voting Preferences of Disenfranchised Felons: Election Years 1972 to 2000.

- Hier gaat het over de inschattingen die gemaakt worden.
- Kijkend naar hoeveel er zouden komen opdagen om te gaan stemmen van die groep: dan zie je dat op basis van de berekeningen dat het tussen de 29,7% en de 38,2% ligt.
- Van de groep die dus niet konden deelnemen aan het kiesproces, zou volgens de percentages het grootste deel democratisch stemmen; de cijfers gaan van 66,5% tot zelfs 85%.

Year	Presidential Elections		Senate Elections		
	Candidate	Percent Turnout	Percent Democratic	Percent Democratic	
1972	McGovern	38.2	69.1	38.2	68.2
1974	—	—	—	20.5	77.1
1976	Carter	34.3	80.7	34.3	79.6
1978	—	—	—	23.0	80.2
1980	Carter	35.7	66.5	35.7	69.6
1982	—	—	—	26.2	76.8
1984	Mondale	38.2	70.1	38.2	68.9
1986	—	—	—	25.3	73.6
1988	Dukakis	30.0	72.8	30.0	79.4
1990	—	—	—	23.8	80.5
1992	Clinton	39.0	73.6	39.0	74.7
1994	—	—	—	23.1	52.2
1996	Clinton	36.1	85.4	36.1	80.4
1998	—	—	—	23.9	69.7
2000	Gore	29.7	68.9	29.7	76.1

➤ Tabel 4a: Disenfranchisement rates and the 2000 presidential election: What if felons had been allowed to vote in 2000?

- Het verassende om te weten is dat Bush niet de president had geweest en dus niet gewonnen had.
- Wanneer hun stemmen werden meegeteld zou Core president geworden zijn i.p.v. Bush Jr.

Unit	Actual Republican Margin	Total Disenfranchised	Estimated Turnout Percent	Estimated Percent Democrat	Net Democratic Votes Lost	Counter-factual Democratic Margin
U.S. total	-539,947	4,695,729	29.7	68.9	527,171	1,067,118
Florida felons and ex-felons 50-percent lower turnout	537	827,207	27.2	68.9	85,050	84,513
Florida ex-felons only 50-percent lower turnout	—	613,514	13.6	68.9	42,525	41,988
Florida ex-felons only 50-percent lower turnout	—	—	27.2	68.9	63,079	62,542
Florida ex-felons only 50-percent lower turnout	—	—	13.6	68.9	31,540	31,003

➤ Tabel 4b applying contemporary disenfranchisement rates to the 1960 presidential election: what if felons were disenfranchised in 1960 at 2000 rates?

- Hetzelfde ook met Nixon: In 1960 zou Nixon president geweest zijn i.p.v. Kennedy wanneer de gedetineerden hun stem mee zou geteld hebben.

Unit	Actual Democratic Margin	Actual Disenfranchised	Counter-factual Disenfranchised	Estimated Turnout Percent	Estimated Percent Democrat	Net Democratic Votes Lost	Counter-factual Republican Margin
U.S. total	118,550	1,378,156	2,502,211	40	75	224,811	106,261
50-percent lower turnout	—	—	—	20	75	112,405	-6,145

➤ “Bloomberg pays fines for 32,000 felons in Florida so they can vote”.

- De cijfers zijn wel significant: het betekent dat door dergelijke systemen en de impact ervan op het kiesstelsel, de geschiedenis er voor een stuk anders had kunnen uitzien moesten deze niet voor handen zijn geweest (Bv. *Stel dan Bush geen president was geworden, dan had de wereld er heel anders uitgezien, etc.*).
- Ontwikkelingen op het vlak van de straf kunnen dus ook verregaande gevolgen hebben voor de wereldpolitiek.
- Bloomberg betaalde de boetes om zo het recht om te gaan stemmen te herstellen. Waarom: omdat hij ervanuit gaat dat het ook een positief gevolg zal hebben voor het eigen democratische resultaat.

4. Het Foucaultiaanse machts perspectief.

➤ Michel **Foucault**, franse filosoof (1926 – 1984).

- Auteur van vele boeken: Hij was een veelzijdige figuur: hij publiceerde enorm veel over medische wetenschap, over normaliteit en abnormaliteit, over straffen, etc.
- Een belangrijke studie die een belangrijke invloed had op de penologie is het boek *Surveiller et punir*.
  - > Het is vertaald met als titel: *Discipline, toezicht en straf*.
  - > In het boek ontwikkelt Foucault een eigen perspectief over macht. Hij wil het ontstaan van de gevangenis verklaren door machtsveranderingen.
- Idee van Panopticon – disciplinerende macht/ kennis → kritische kijk op criminologie in relatie tot de straf.
  - > Bij haalt het idee van panopticon van Bentham aan. Hij introduceert zo het ontstaan van de disciplinerende macht.
- Als we spreken over Foucault, hebben we al besproken dat hij geplaatst kan worden in de revisionistische fase.
  - > Het is een periode waarin de geschiedenis van de straf dus bevestigd werd.

➤ Openingscène Surveiller et punir.

- Het boek bespreekt 2 gebeurtenissen:

(1) Het boek start met een bloederige executie op Damians (1757) die gedetailleerd beschreven wordt. Wat heeft de persoon gedaan om deze executie te moeten ondergaan: hij heeft een poging gedaan een Franse koning te vermoorden.

➤ Wat Foucault doet is deze executie en de gebruikte technieken in detail beschrijven (*o.a. hoe met tangen het vel van zijn lichaam wordt getrokken, etc.*). M.a.w. Het lichaam wordt dus echt stukgemaakt.

(2) Anderzijds wordt in het begin van het boek ook gesproken over het strakke dag-regime in een instelling voor jeugd delinquenten (dat zich situeert driekwart eeuw later).

- Deze 2 elementen/ gebeurtenissen kunnen vervolgens tegenover elkaar worden geplaatst.

- Soevereine macht <-> disciplinerende macht.

➤ (1) De soevereine vorst wil hier een boodschap mee geven: dat lichaam wordt kapotgemaakt voor de ogen van alle kijklustigen. De vorst wil zijn macht tonen door op die manier het lichaam kapot te maken.

➤ (2) In het tweede deel (betreffende de jongeren) gaat het duidelijk om een ander soort macht: de jongeren worden in het gareel gehouden en gedisciplineerd (*door arbeid, door onderwijs, door opleggen van een stikt dagschema, etc.*). Ze worden gevormd tot productieve gehoorzame personen.

- Negatieve machtsuitoefening <-> positieve machtsuitoefening.

➤ (1) Wat betreft de vorst: Hij heeft het daarbij over een negatieve machtsuitoefening: omdat de macht erop gericht is het lichaam stuk te maken. Het gaat over de verwoestende kracht die bij de uitvoering van de straf ten toon wordt gesteld.

➤ (2) Hier betreft het een positieve machtsuitoefening: men gaat een verandering ondergaan.

- Opkomst van de gevangenis: binnen een 'machtswisseling', verschuiving van (1) naar (2).

➤ De gevangenis kwam op wanneer er plaats kwam voor een disciplinaire macht.

➤ Jeremy Bentham's Panopticon

- Bij de disciplineerde macht speelt het panopticon (ontwikkeld door Jeremy Bentham) een belangrijke rol bij de ideeënwereld van Foucault.

- Wat is het panopticon: een soort ideale gevangenis, enkele kenmerken:

- Centrale toren – omgeven met individuele cellen

➤ Een gebouw met een centrale toren, en rond deze toren zitten de gedetineerde in individuele cellen.

➤ In de centrale toren kan je naar buiten kijken en zie je eenieder die aanwezig is in de individuele cellen.

- Zichtbaarheid

➤ De zichtbaarheid gaat maar in 1 richting: De gedetineerde in de cel ziet niet door wie of door wat hij bekeken wordt. Hij weet ook niet of hij effectief bekeken wordt. Het is dus een eenrichtingsverkeer.

➤ De zichtbaarheid gaat dus van de toren in de richting van de cellen, maar niet andersom.

- Anonieme macht

➤ In die toren zou je eenieder kunnen plaatsen of net niemand. Want het idee hierachter is: louter de gedachten dat je zou worden bekeken, zou voldoende zijn om voor de gedetineerde de indruk te wekken dat hij wordt bekeken. Dus zelfs als je niemand in de toren plaats, krijg je nog dat gevoel. Aangezien de persoon in detentie het niet weet.

- Geen nood aan fysiek geweld

➤ Het idee dat de gedetineerde bekeken wordt zou leiden tot goed gedrag.

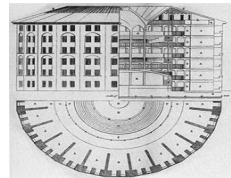
- Het panopticon zal een centrale rol spelen in het werk van Foucault omdat volgens hem het principe van de zichtbaarheid ook in de modern samenleving aanwezig is.

> De kennis die wordt opgebouwd door de persoon onder toezicht te plaatsen, deze kennis omzetten in penitentiaire operaties: bepaalde programma's op poten stellen om personen zo naar de normen-wereld te leiden.

> Binnen het panopticon kan er dus kennis ontstaan die zinvol is voor de machtsuitoefening.

> Het observeren van de gedetineerde in de cel maakt het mogelijk kennis op te bouwen, en deze kennis kan opnieuw ingezet worden om de macht te verfijnen en het disciplineringsproces bij te stellen en meer efficiënt te maken. Een koppeling die hier gemaakt wordt is die tussen kennis en macht.

➤ Volgens Foucault zal een dergelijke vorm van disciplineren niet enkel in gevangenschappen aanwezig zijn, maar ook op andere plaatsen in de samenleving (*onderwijs, arbeid, etc.*). De wijze waarop de moderne samenleving wordt ingericht, is erop gericht om dergelijke principes van zichtbaarheid en disciplineren een plaats te geven.

- Dressuur
  - Hiërarchisch toezicht.
    - > Er vindt dus ook een vorm van Hiërarchisch toezicht plaats.
    - > Door de zichtbaarheid die ontstaat wordt de gedetineerde geobserveerd en zichtbaar gemaakt voor diegene die hem/haar kunnen bestuderen.
  - Normaliserende sanctie.
    - > Normaliseren in de zin van dat je probeert elke vorm van afwijkend gedrag bij te stellen en de corrigeren: het afwijken van de norm wordt gecorrigeerd d.m.v. die normaliserende sanctie.
    - > *Bv. De jongeren die in die jongereninstelling zaten, worden er continu op gewezen hoe ze zich behoren te gedragen, hoe ze moeten eten, wanneer ze moeten opstaan, etc. Elke afwijking wordt gesanctioneerd.*
  - Examen.
    - > De zichtbaarheid die als het waren op zijn kop wordt gezet: het examen maakt de toetsing, maakt het voorwerp van de macht zichtbaar.
    - > Dit is de omkering van de zichtbaarheid: want als we kijken naar de soevereine macht wie zich daar toont, is het de machthebber die dan toont wie de macht in handen heeft (zoals de vorst).
    - > Bij het examen maakt de gedetineerde zich zichtbaar: hij wordt onderzocht en wordt het voorwerp van kennis.
    - > Door de continue zichtbaarheid is het mogelijk om vorderingen of veranderingen bij de gedetineerden op te merken. Het examineren houdt dan in dat men kennis over een persoon ontwikkeld.
      - » Door deze observaties kwam Foucault tot de conclusie dat kennis en macht een nauw verband kennen.
- Kennis & macht.
  - Gevangenis (observatie binnen het panopticon) laat toe kennis te ontwikkelen.
    - > Kennis en macht die dus samenhangen: observatie in het panopticon wordt mogelijk gemaakt, en op die manier kan er kennis worden ontwikkeld. Die kennis kan weer worden ingezet in de verdere disciplinerende van die macht
  - Enkele puntjes:
    - o Van daad naar dader.
      - » Het is gericht op het individu: De dader komt dus heel centraal te staan.
      - » Het voorwerp van het onderzoek is de gedetineerde die zichtbaar wordt gemaakt.
    - o Mogelijkheidsvoorwaarde voor ontstaan van criminologie.
      - » De criminologie is als het ware een element van het machtssysteem dat tot stand komt. De criminoloog gaat mee kennis verwerken en deze mee helpen inzetten om de macht te vergroten.
      - » Dit is ook een van de redenen dan Foucault heel kritisch is t.o.v. de criminologie: de criminologie kan blijkbaar niet bestaan los van die machtsmechanisme die in de samenleving aanwezig zijn.
    - o Wederzijdse relatie tussen kennis en macht.
      - » O.b.v. de observaties en het ontwikkelen van kennis over de gedetineerde, kan er zich ook een wetenschap ontwikkelen: de criminologie.
      - » De disciplinerende macht kan zich ontwikkelen, waardoor het mogelijk is om er meer kennis over op te steken, waardoor er mogelijk weer meer macht beschikbaar wordt, ...
- Over macht:
  - Citaat: *'...we moeten erkennen dat deze macht niet zozeer bezeten als wel uitgeoefend wordt, dat ze niet het verworven of behouden 'privilege' van de heersende klasse is, maar het gezamenlijk effect van haar strategische posities – een effect dat zich niet alleen in de positie van hen die overheerst worden manifesteert, maar hierdoor dikwijls ook wordt bestendigd' (Foucault 1997: 42).*
  - Dit citaat geeft duidelijk het verschil weer tussen Foucault en de marxistische opvatting van macht.
    - > Het gaat hier dus niet over "privileges van een heersende klasse" wanneer Foucault het heeft over macht.
      - » Macht bij Foucault heeft betrekking op de anonieme macht die zichtbaarheid doet ontstaan en op die manier ook haar rol gaat vervullen in de moderne samenleving.
    - > Terwijl het bij Marx het gaat over de 2 klassen die tegenover elkaar staan.
- Over kennis (Criminologie):
  - *'...door de overtreding plechtig in te lijven in de verzameling wetenschappelijk kenbare objecten, hebben ze de mechanismen van de wettelijke straf niet alleen een gerechtvaardigde greep verschaft op de overtreding, maar ook op het individu, niet langer op wat hij gedaan heeft, maar op wat hij is, zal zijn en kan zijn' (Foucault 1997: 31).*
  - *'Have you ever read any criminological texts? They are staggering. And I say this out of astonishment, not aggressiveness, because I fail to comprehend how the discourse of criminology has been able to go on at this level. One has the impression that it is of such utility, is needed so urgently and rendered so vital for the working of the system, that it does not even need to seek a theoretical justification for itself, or even simply a coherent framework. It is entirely utilitarian.' (Foucault 1980: 47).*

- ⇒ Het is een interessante kijk: een kijk waarbij aandacht wordt gevraagd voor de wijze waarop kennis en de rol van kennis een rol komt te spelen in de wijze waarop de straf vorm krijgt (invulling van de straf).

2.2 Sociologie van de straf: Solidariteit, civilisatie en straf.

➤ Teksten reader:

- 6. Vandekerckhove, L. (2011). Durkheim over de evolutie van de straf. In: I. Aertsen, T. Daems, A. Haaren, F. Hutsebaut & J. Maesschalck (eds.), *Deviantie wetenschap: het domein van de criminologie*, Leuven: Acco, 27-34.
- 7. Franke, H. (1990). Opkomst en neergang van eenzame opsluiting. Historisch-sociologische verklaringen en lange-termijn ontwikkelingen binnen het gevangeniswezen in de westerse wereld. In: C. Fijnaut en P. Spierenburg (eds.), *Scherp toezicht: Van Boeventucht tot Samenleving en Criminaliteit*. Arnhem: Gouda Quint, 167-189.

1. Het revisionisme onder vuur

➤ Het revisionisme onder vuur:

- Het revisionisme komt onder vuur te liggen (dit betreft de derde fase als we terugkijken naar de geschiedenis/ontwikkeling: we hebben het dan over het **post-revisionisme**: een periode na het revisionisme waarin van binnenuit en van buitenaf het revisionisme onder vuur komt te liggen). Dit betreft ongeveer een periode midden jaren 80 (specifieker 1984 zullen er enkele belangrijke kritieken worden geformuleerd op het revisionisme).

➤ Kritiek van binnenuit:

- Van binnenuit betekend dat men zichzelf gaat bekritisieren (zelfreflectie), of andere (collega's).
  - > Ignatieff schreef op het einde van de jaren 70 een boek over de geschiedenis van de gevangenis, en begint hierin ook zijn eigen werk te bekritisieren (alsook anderen die in dezelfde traditie werkte als hem).
- Wat zijn dan juist de kritiekpunten van binnenuit:

(1) Kritieken van reductionisme, economisme en functionalisme.

- Wat betekenen deze termen ten eerste al:
  - ↳ Reductionisme: Complexe veranderingsprocessen worden hier gereduceerd tot één enkele drijvende kracht (*Bv. de klassenstrijd, de arbeidsmarkt, macht, etc.*).
  - ↳ Economisme: is een vorm van reductionisme waarbij strafontwikkelingen enkel worden begrepen als een reflectie van onderliggende economische condities (*Bv. economie die alles bepalend is voor de strafontwikkelingen*).
  - ↳ Functionalisme: betekend dat strafontwikkeling steeds verklaard worden als gedetermineerd door de behoeften die ontstaan in de kapitalistische samenleving. M.a.w. vanuit de behoefte steeds de strafontwikkelingen gaan verklaren: dat ze steeds een bepaalde functie moeten vervullen.
- Ignatieff zal zelf stellen dat we naar een andere manier van kijken moeten evolueren.
  - ↳ Citaat: *'a model of historical explanation which accounts for institutional change without imputing conspiratorial rationality to a ruling class, without reducing institutional development to a formless ad hoc adjustment to contingent crisis, and without assuming a hyper-idealist, all triumphant humanitarian crusade'* (Ignatieff 1981: 157).
  - ↳ Hij bekritisieert zijn eigen werk en ook het werk van anderen: We moeten opzoek gaan naar een verklaringsmodel waarbij ook hervormers en hun beweegredenen op een gegronde manier meegenomen kunnen worden in die historische verklaringen. Want, het lijkt soms wel wanneer je de revisionistische studies leest dat het allemaal mensen zijn met een slechte inborst, dat ze er allemaal op uit zijn de controle te verhogen en de macht te versterken.
  - ↳ We moeten dus de beweegredenen van de hervormers ook serieus nemen volgens hem.

(2) Kritiek op conceptueel kader: 'social controle' als een 'hamerconcept' (Cohen 1989).

- Cohen die aan het einde van de jaren 80 een stand van zaken opmaakt omdat hij vaststelt dat wanneer er gesproken wordt over ontwikkelingen op vlak van de straf, dat men de nijging heeft om het steeds in controle-termen te duiden. Het lijkt wel of alle ontwikkelingen die onderzocht worden, dat deze ondergebracht worden onder het hoedje van de 'sociale controle'.
- Vandaar dat hij spreekt over een "hamerconcept". Omdat hij vindt dat wetenschappers het concept 'sociale controle' gebruiken als een hamerconcept: dat ze de werkelijkheid gaan bewerken (platmeppen) op die manier dat het steeds begrepen wordt in termen van de sociale controle. Het gaat op die manier dus de werkelijkheid gaan beperken door steeds met hetzelfde concept van de sociale controle te kijken naar de realiteit.

➤ **Kritiek van buitenaf:**

- Kritiek van buitenaf betekend: dat de kritiek afkomstig is van personen die zelf niet in die traditie bevinden. Door andere figuren (in de jaren 80) duiken er andere ontwikkelingen op die ook nieuwe inspiraties bieden over de ontwikkeling van de straf.
  - > Kortom, de kritiek komt hier dus van niet-revisionisten.
- **Spierenburg** en Franke die onder meer inspiratie putten o.a. uit het werk van Norbert Elias.
  - > De grote kritiek van Spierenburg was dat heel wat auteurs uit het revisionisme onvoldoende oog hebben voor het feit dat de gevangenis niet plots ontstond in de 18^e eeuw.
    - » Als je veel van de studies leest, lijkt het wel of er een bepaald punt is in de 18^e eeuw waarin de gevangenis ontstaat. Maar dit is fout zegt hij: Want als je van een historisch perspectief kijkt naar de ontwikkeling van de gevangenis, dan moeten we al terugkeren naar de 16^e eeuw toen de eerste tuchthuizen werden ontwikkeld. Deze zullen zich verder ontwikkelen tot de gevangenissen die we vandaag de dag kennen.
    - » Om dit goed te begrijpen moet je onderzoek gaan naar een verklaringskader dat het mogelijk maakt om ontwikkelingen op een langere termijn te bestuderen. Langetermijn ontwikkelingen die ervoor zorgen dat in onze samenleving er op een andere manier wordt omgegaan met gestrafte. En om dat dus te begrijpen heb je nood aan een verklaringsmodel dat ver teruggaat in de tijd. En het is daar dat hij Norbert Elias bekritiseerd.
  - > We moeten volgens hem dus af van het breuk-denken: De plotse geboorte van de gevangenis (Van deze gedachte moeten we dus afstappen).
- De drie kritieken van **Franke**:

(1) Ad hoc-verklaringen.

- » Verklaringen hebben een sterk ad-hoc karakter. Dit betekend dat de verklaringen voor de ontwikkelingen op het vlak van de straf uitsluitend gezocht worden in omstandigheden die het land en de periode die onderzocht wordt kenmerken (*Bv. de ontwikkelingen op het einde van de 18^e eeuw in de VS*).
- » Men gaat dus heel specifiek kijken naar omstandigheden in een specifiek land in een specifieke periode. Daardoor verliest men uit het oog dat er ook processen zijn op lange termijn die de ganse wereld treffen (*Bv. Het civilisatieproces: dat verschillende landen treft alsook betrekking heeft op verschillende periodes in de tijd*).

(2) Blinde krachten of weldoordachte strategieën?

- » Weldoordachte strategieën: Betekend dat het soms wel lijkt alsof er een soort complot aan het werk is, dat we te maken hebben met een soort samenzwering waarbij we maar poppen zijn en ons handelen en denken bepaald wordt door een heersende klasse die alles samen zou bedisselen en het strafapparaat ook naar zijn hand zou zetten.
- » De blinde krachten: Vormen van machtsuitoefening die niet zichtbaar zijn en niet localiseerbaar en anoniem zijn. Dit is een impliciete kritiek op Foucault.
- » We moeten tussen deze 2 uiterste een middenweg vinden. En dat is wat hij noemt: **De relatieve autonomie van de sociale ontwikkelingen.**
  - ↳ Dit betekend dat gebeurtenissen geplaatst moeten worden in ontwikkelingen die zich over de lange termijn uitstrekken. Deze ontwikkelingen gaan een zekere structuur vertonen die niet te herleiden zijn tot de bedoelingen van individuele actoren. Ze strekken zich uit over een langere termijn, vertonen een zekere structuur maar zijn niet te herleiden tot individuele beslissingen.

(3) Schoksgewijze veranderingen.

- » De geschiedenis van het gevangeniswezen wordt beschreven in termen van uitvindingen, geboortes, ontdekkingen en transformaties. Dit wekt de indruk van zeer plotselinge, ingrijpende veranderingen terwijl werkelijk veranderingen zich maar langzaam voltrokken.
- » Plotse transformaties die zich op zeer korte tijd zouden voordoen (*Bv. Het plotse ontstaan van de gevangenis*). Als we op deze manier gaan kijken naar de ontwikkeling van de straf, dan gaan we voorbij aan de langetermijnontwikkelingen die zich voordoen doorheen de tijd.

2. Het Durkheimiaanse perspectief

➤ Durkheim & het Durkheimiaanse perspectief.

- Emiel Durkheim (1858 – 1917).
  - > Durkheim (een van de klassieke sociologen/grondlegger van de moderne sociologie). Hij overleed reeds in 1917 en aan het einde van de 19^e eeuw schreef hij al over de straf.
  - > Maar hij zal een lange tijd onder het stof belanden en zo een lange tijd niet worden gemobiliseerd in het denken over de straf, maar in de jaren 80 komt hij opnieuw boven water en worden zijn ideeën opnieuw meegenomen. Dit heeft te maken met dat toen het revisionisme onder vuur kwam te liggen waardoor andere thema's (die hij al onder de aandacht bracht) ook terug ruimte kregen om onder de aandacht te komen.
  - > Zijn teksten worden in die periode dan ook herlezen waardoor hij op die manier opnieuw een plaatst krijgt in de sociologie van de straf.
  - > Hij vraagt in het bijzonder aandacht voor vraagstukken rond cohesie (van integratie in de samenleving).
  - > Een belangrijk concept dat terugkeert bij hem is het concept van solidariteit.
    - » Vandaar ook dat het Durkheimiaanse perspectief tegenover de kritische school wordt geplaatst. Bij Durkheim zal er eerder gekeken worden naar processen van continuïteit, van cohesie, van integratie, etc. terwijl bij de kritische school (het marxisme) eerder het conflict en spanningen centraal stond.
  - > Dit zal natuurlijk ook afstralen op de wijze waarover over de straf wordt gedacht.
    - » Voor hem zal de straf steeds begrepen moeten worden in het licht van de sociale samenhang in een samenleving.
- Hoe kan je solidariteit bestuderen: door bepaalde indicatoren in het onderzoek op te nemen. De indicator die Durkheim hanteert is het recht.
  - > Hij gaat kijken naar het recht en de ontwikkelingen in het recht om ontwikkelingen in de solidariteit in de samenleving te bestuderen.
  - > Het recht wordt als het ware een symbool: een indicator voor een bepaalde vorm van solidariteit. Wanneer het recht in een bepaalde manier gaat evolueren, zal ook de solidariteit op een bepaalde manier geëvolueerd zijn.
  - > Hij gaat dus solidariteit bestuderen door het recht te bestuderen: De sociale samenhang die als het ware in het recht gesymboliseerd wordt.
- Durkheim wordt dus 'gerehabiliteerd' in de post-revisionistische fase.
  - > In de periode vanaf midden jaren 80 zien we dat Durkheim meer opnieuw in de debatten wordt betrokken en uiteindelijk ook een plaats zal krijgen in de multidimensionele sociologie van de straf.

2.1 Arbeidsdeling, solidariteit en straf

➤ Over arbeidsdeling

- Durkheim heeft veel geschreven over Arbeidsdeling. Een bekend boek dat hij schreef over de arbeidsdeling verscheen in 1893. Wat bedoelt hij met arbeidsdeling en hoe bestudeert hij dit:
  - > Hij zet zich af tegen een economische kijk op arbeidsdeling. Durkheim stelt dat vaak wordt gesteld dat vanuit een economisch perspectief men vanuit effectiviteitsoverwegingen de arbeid zou gaan verdelen zijn. Vanuit effectiviteitsoverwegingen zouden mensen op een bepaald moment de handen in elkaar hebben geslagen om taken te verdelen om op die manier (op een meer efficiëntere manier) de behoeftes van eenieder te kunnen bevredigen. Dit is de economische kijk op arbeid: mensen komen samen en kijken naar hoe ze de taken op een zo efficiënt mogelijke manier kunnen verdelen onder elkaar.
  - > Voor Durkheim is het net het omgekeerd: Het is de arbeidsdeling die de samenhang (cohesie) doet ontstaan.
    - » Mensen komen dus niet eerst samen om dan samen te beslissen hoe de taken te verdelen. Neen, door de arbeidsdeling ontstaat er samenhang. Hij keert het dus net om.
    - » Dit zie je ook terugkeren in het citaat: *'Les services économiques qu'elle peut rendre sont peu de chose à côté de l'effet moral qu'elle produit, et sa véritable fonction est de créer entre deux ou plusieurs personnes un sentiment de solidarité'*
      - ↳ De arbeidsdeling produceert solidariteit: de ware functie van de arbeidsdeling is het creëren tussen 2 of meerdere personen een gevoel van solidariteit.
- Dit is de kern bij Durkheim: Niet met een economische bril kijken naar arbeidsdeling, maar wel naar de ware functie van de arbeidsdeling: het doet solidariteit ontstaan.
- Dit is interessant omdat het zal doorzinderen naar hoe hij kijkt naar de straf:
  - > De ware functie van de straf is bij Durkheim niet te situeren in de doelstellingen die aan de straf worden toegeschreven (*effectiviteit, afschrikking, onschadelijkmaking, heropvoeding, etc.*). De ware functie van de straf heeft te maken met die sociale cohesie: het zal bijdragen aan de solidariteit in de samenleving.

- Durkheim identificeert hierbij **verschillende vormen van solidariteit**.
  - In primitieve samenlevingen, waar er weinig arbeidsdeling is, zal de solidariteit eerder van mechanische aard zijn. Dit zie je in de repressieve sancties.
    - > Het gaat dus over een samenleving waar het geheel aan collectieve gevoelens/ overtuigingen bijzonder sterk is en allesomvattend is waardoor wanneer iemand ingaat tegen het collectief het als een sterke inbreuk wordt ervaren waardoor de reactie ook zeer sterk en uitgesproken zal zijn.
      - » Daarom dat de sancties daar ook repressief van aard zijn. Het strafrecht in een dergelijke primitieve samenleving is als het ware een uitdrukking van dat collectief bewustzijn.
    - > Hier wordt er ook gesproken van religieuze criminaliteit: Criminaliteit wordt aanzien als een aanslag op de fundamente van de samenleving die ook religieus van aard zijn.
  - In de moderne samenleving is er veel arbeidsdeling en zal het collectieve bewustzijn niet z'n determinerende rol spelen in het dagdagelijkse leven.
    - > Individuelen hebben ook hun eigen opvattingen en overtuigingen waardoor ook de solidariteit een andere vorm krijgt en de sancties eerder Restitutief van aard wordt.
    - > Durkheim heeft het op dat moment ook over menselijke criminaliteit: in de moderne samenleving is er eerder menselijke criminaliteit omdat het een aanslag is op het individu.

Primitieve samenleving	Moderne samenleving
Weinig arbeidsdeling	Hoge mate van arbeidsdeling
Mechanische solidariteit	Organische solidariteit
Repressieve sancties	Restitutieve sancties

- Wezen van de straf volgens Durkheim
  - Emotie, passie, niet-utilitair > bestraffing is **expressief**.
    - > Wanneer Durkheim het heeft over de straf, is het iets dat emotioneel is, dat samenhangt met passie: Het betreft een soort onmiddellijke reactie op criminaliteit: een gebeurtenis die als schokkend wordt ervaren waarbij men dan emotioneel en met passie reageert.
    - > Bestrafing is niet-utilitair, het is expressief: het drukt dus iets uit (*woede, verontwaardiging, etc.*). Het is een gemeenschappelijke reactie op een schending van een collectief gevoel.
  - Bestrafing herbevestigt en versterkt de solidariteit.
    - > Bestrafing is dus wel **functioneel**: Het is niet gericht op het bereiken van een bepaald doel (het is geen doelgericht ingrijpen) maar door het straffen zelf wordt er wel een functie vervuld.
    - > Het bestraffingsgebeuren bevestigt en versterkt de solidariteit in de samenleving. Door het straffen zal de cohesie versterkt worden, en zal de solidariteit in de samenleving versterkt worden.
    - > Het gaat bij Durkheim dus niet over het terugdringen van de criminaliteit (doelen zijn voor hem niet aan de orde), maar hij ziet wel dat er een andere functie wordt vervuld door de straf.

2.2 Twee wetten over de evolutie van de straf

- Zie tekst nr. 6 in de reader
  - Het is een artikel waarin Durkheim de evolutie van de straf probeert te begrijpen aan de hand van wat hij noemt '2 wetten'.

EERSTE WET: 'De intensiteit van de straf is groter naarmate de samenleving van een lager type is en naarmate de centrale macht absolueter is'.

- Dit wordt ook de kwantitatieve wet van Durkheim genoemd: Omdat het gaat over de hoeveelheid/ intensiteit van de straf.
- Hij maakt hierbij een koppeling tussen de organisatiegraad (of de organisatie van een hoog of laag type is), en de intensiteit van de straf.
- 2 aspecten zitten in deze wet (die je ook afzonderlijk van elkaar kan beschouwen):
  - Aspect 1: Een samenleving van een lager type.
    - » Het gaat hier over het ordenen van maatschappijtypes a.d.h.v. de arbeidsdeling (hogere of lagere graad van arbeidsdeling).
    - » Wanneer het gaat over een samenleving van een lager type (waar de arbeidsdeling minder ontwikkeld is), in dergelijke samenlevingen wordt er repressiever gereageerd (en dat er dus op een meer intensievere manier zal worden bestraft).
    - » Hij stelt vast dat in oudere, relatief eenvoudige gemeenschappen de doodstraf nog aangevuld werd met bijkomende straffen (*bv. folteringen die bovenop de doodstraf kwamen en die dus een uitdrukking zijn van een hogere graad van intensiteit van de straf*): Lager ontwikkelde samenlevingen met een hoge intensiteit van de straffen.
    - » In het bijzonder kijkt hij ook naar de verschillen tussen het oude Griekenland en Rome. Hier zal hij stellen dat Rome gekenmerkt werd door een hogere mate van gemeenschapsleven en een hogere organisatiegraad, waarbij hij dan stelt dat in Rome de straffen zelf milder waren dan in het oude

- Griekenland. Rome had een hoger type samenleving dan het Oude Griekenland waardoor daar de intensiteit van de straf minder uitgesproken was.
- Aspect 2: Centrale macht meer absoluut.
  - » Dit heeft betrekking op het feit dat er geen tegengewicht is wanneer het gaat over de bestuursmacht in een samenleving.
  - » Naarmate de centrale macht absoluter wordt (het ontbreken van tegenkracht: alles in 1 hand), zal ook de intensiteit van de straf toenemen.
- De 2 aspecten kunnen dus los van elkaar gezien worden: Een samenleving van een hoger type zou ook aangestuurd kunnen worden door een absolute macht waardoor de straf ook weer intensiever wordt en er harder wordt gestraft.
  - > De 2 aspecten kunnen samengaan (Een samenleving van een lager type met een absolute centrale macht), maar ook apart.
- Criminaliteit komt hier niet op de voorgrond: Wanneer Durkheim de intensiteit van de straf wil verklaren, doet hij dat door te wijzen naar het gemeenschapstype of te verwijzen naar bestuursmacht, maar hij kijkt dus niet naar criminaliteit.
- Criminaliteit komt wel aan bod wanneer hij het onderzoekt en vaststelt dat er verschillende vormen van criminaliteit zijn die de reactie ontlokken. Zo stelt hij dat:
  - > Samenlevingen van een lager type: In dergelijke samenlevingen is er vooral sprake van **'Religieuze criminaliteit'** (= criminaliteit die ingaat tegen de religie van de gemeenschap maar vooral aanzien wordt als een aanslag op het collectieve goed). Door dit religieuze karakter, zal ook de reactie erop heftiger zijn.
  - > De **'Menselijke criminaliteit'** is een vorm van criminaliteit die hij eerder ziet in samenlevingen van een hoger type. Dit hangt samen met: hoe meer ruimte er is in samenleving van een hoger type, waar er meer arbeidsdeling is, dat er ook meer ruimte is voor het individu en waarbij criminaliteit kan aanzien worden als een aanslag op de goederen, op de vrijheid, op het leven, op het lichaam, etc. Hier zou de reactie dan ook minder heftiger zijn.
- Hoe kunnen we dit nu verbinden met die centrale macht?
  - > Volgens Durkheim is het zo dat wanneer de macht absoluter is, dat die machthebber als het ware een bovenmenselijk karakter zal krijgen. Dat hij als een soort godheid gaat functioneren in die samenleving waardoor een aanslag (het overtreden van de regels) aanzien wordt als een inbreuk: het ingaan tegen de verlangens van die machthebber.

TWEEDE WET: 'De Vrijheidsberovende straf, voor een periode die varieert naar de ernst van het misdrijf, wordt hoe langer hoe méér het normale type van repressie'.

- Dit Wordt ook wel de kwalitatieve wet van Durkheim genoemd: Omdat hij via deze wet een verklaring wil bieden voor een specifieke strafvorm die volgens Durkheim dominant zal worden.
  - > De Vrijheidsberovende straf staat hier dus centraal.
- De stelling van Durkheim hier is: Dat de gevangenisstraf doorheen de tijd vooral prominent aan bod komt vanaf de 18^e eeuw. Daarvoor waren er ook vormen van opsluiting en gevangenisstraf, maar in het begin (in de primitieve samenlevingen) waren er geen gevangenschappen voor handen. De vrijheidsberoving bestond daar niet. Waarom niet: er was **geen behoefte aan gevangenschappen in die primitieve samenleving**.
  - > In de primitieve samenlevingen is er geen ruimte voor het individu en is er dus ook geen ruimte om te denken in termen van de individuele verantwoordelijkheid. De gevangenisstraf wordt zodus aanzien als een reactie op het individu dat een regel overtreedt.
  - > In dergelijke samenlevingen waarin er geen idee is van individuele verantwoordelijkheid, en waar eerder gedacht wordt in termen van **collectieve verantwoordelijkheid**, heeft die gevangenis ook geen nut. De verantwoordelijkheid is er collectief van aard, het individu gaat als het ware op in die collectiviteit.
  - > Dit zal opnieuw veranderen stelt hij naarmate de samenleving complexer wordt en naar een hoger type evolueert. Waarbij er dus opnieuw ruimte komt voor het individu en waarbij dus ook het idee van de individuele opsluiting ook een plaats krijgt.
- Anderzijds kan het ook maar omdat er **infrastructuur beschikbaar** wordt: Men moet ook mensen kunnen opsluiten.
  - > Volgens Durkheim is het zo dat naarmate de samenleving verder evolueert en complexer wordt, er in de samenleving ook ruimtes zullen ontstaan die het mogelijk maken om mensen op te sluiten.
  - > Beschikbaarheid van ruimtes en infrastructuur is dus een mogelijkheidsvoorwaarde die opnieuw samenhangt met de evolutie van de samenleving.
  - > Ook hier zie je weer dat Durkheim verklaringen geeft die geen band hebben met criminaliteit zelf.

2.3 Toepassing: de stille mars, een Durkheimiaans fenomeen?

- Een toepassing op Durkheim en zijn beperkingen beter te begrijpen en te kunnen vatten:
  - 23 april, Stille mars voor Joe Van Holsbeeck.
    - > Het gaat over een jongeman die neergestoken werd in Brussel o.w.v. een mp3-speler. Dit was een periode waarbij er heel wat verontwaardiging was in de samenleving. Dit kwam tot uiting via de stille mars; waarbij er collectieve verontwaardiging wordt uitgedrukt en emoties werden gebundeld in stilte om een boodschap uit te sturen.
  - Als je dan kijkt naar de krantenkoppen die toen verschenen, deze klinken heel Durkheimiaans (*"Samen bescheiden zijn"*, *"Mars van 80.000 stille stemmen"*, *"De kracht van stilte"*, etc.).
    - > Men speelt over: Eenheid, solidariteit, collectieve uiting van verontwaardiging, etc. (= Durkheimiaans).
- Maar...
  - Als je wat verder keek, zag je ook andere stemmen/ verhalen opduiken:
    - > 'Wij hebben geen stille mars gekregen toen Talitha op een gruwelijke manier werd vermoord...' (Annie Deketele)
    - > '...waarom zoveel heisa voor Joe en niet voor onze Mohamed?' (Familie Mohamed Bouazza).
    - > 'We zijn geen nieuws meer, niet spectaculair genoeg. De kranten schreven bijna niets over onze mars van de hoop' (Marina Maes, vzw Ouders van een Vermoord Kind).
  - Hier zie je paradoxaal slachtoffers die zelf op (in)directe manier geconfronteerd werden met dat type geweld, en zich geen deelgenoot vinden van de solidariteit, en in tegendeel eerder gevoelens van wrok, verontwaardiging, etc. voelen.
  - Als je dit fenomeen bekijkt via 1 bril (de Durkheimiaanse bril) zie je eenheid, cohesie, etc. Maar als je het gaat bekijken via een andere bril: kijken naar de conflictstof die aanwezig is, dan zie je een ander beeld. Dit betekent dat wanneer we fenomenen onderzoeken, we altijd voldoende oog moeten hebben voor de complexiteit van het fenomeen of gebeurtenis.

3. Het Eliaasiaanse perspectief

- Norbert Elias (1897 – 1990).
  - Hij is een socioloog die de afgelopen decennia meer en meer aan belang heeft gewonnen. Hij is zelf pas op late leeftijd socioloog geworden (pas na het uitbouwen van zijn carrière heeft hij naam en faam gekregen). Elias vertoefde vaak in Amsterdam waardoor de Nederlandse sociologie als eerste belang hechte op het werk van hem.
  - *Über den Prozess der Zivilisation. Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen (1939)*.
    - > Hij schreef over de ontwikkeling van menselijke geboden en verboden zoals de manier van eten, behoeften doen, etc. Er zit namelijk een evolutie in. Een van deze evoluties is dat de straf wordt onttrokken aan het menselijk beeld. Dit is een gevolg van de privatisering, zo werden lijfstraffen bv. toegediend achter de hoge muren van een gevangenis, en niet meer in het openbaar.
  - Elias wordt 'ontdekt' in de post-revisionistische fase.
    - > Waarin een aantal ideeën van hem worden gemobiliseerd. Dit is dan vooral zijn werk uit 1939 m.b.t. de civilisatietheorie. Elias schreef zelf niet over de straf (idem Karl Marx), maar andere hebben hun theorie wel toegepast op hem om zo de straf sociologisch te beschrijven.

3.1 De civilisatietheorie van Norbert Elias

- **De civilisatietheorie**
  - Kern van het verhaal: Hij gaat kijken naar de ontwikkeling van allerhande menselijke verboden en geboden (*Wat moeten we doen bv. wanneer we aan tafel zitten, welke tafelmanieren worden er verwacht, Hoe moet je je neus snuiten, hoe bedrijf je de liefde, etc.*). Allerhande vragen die betrekking hebben op de regulering van het menselijke gedrag.
  - De civilisatietheorie van Norbert Elias gaat onderzoeken hoe in de loop van de West-europese geschiedenis mensen die tot de bovenlagen van de samenleving behoren zichzelf steeds beschaafder gaan vinden.
  - En hoe de normen die men zichzelf oplegt gaan verinnerlijkt worden in gedragsnormen.
  - Elias stelt namelijk dat veel primaire menselijke behoeften en emoties aan banden worden gelegd doorheen de tijd. En dat je dus op verschillende aspecten van het menselijke handelen ziet dat er regels komen, bepaalde codes die tot stand komen over dergelijke zaken (*eten en drinken, behoefte doen, neus snuiten, spuwen, slapen, vechten, vrijen, etc.*). Heel wat van deze gedragsregels zijn zichtbaar en kan je bestuderen in etikettenboekjes (en dit is wat Elias gedaan heeft).
    - > Etiquetteboeken zijn boekjes die gedragsregels voorschrijven over hoe mensen in de bovenlaag van de samenleving zich behoren te gedragen.
    - > Deze gedragscodes gaat Elias bestuderen doorheen de tijd: +/- 15^e eeuw → +/- 18^e eeuw

- > Een langeretermijn ontwikkeling die door hem in kaart wordt gebracht en waarbij op verschillende aspecten van het menselijke handelen wordt gekeken naar hoe we een evolutie zien in die etiquetteboekjes en hoe de gedragsregulering eigenlijk strenger wordt.
- Van *Fremdzwang* naar *Selbstzwang*:
  - > Dwang van buitenaf. Aanvankelijk gaan die codes aangevoeld worden als iets dat van buitenaf komt (iets dat opgelegd wordt). Naarmate de samenleving evolueerde, zullen de codes als het ware verinnerlijkt worden en verdwijnt het idee dat het iets is dat ons wordt opgelegd van buitenaf. Het wordt een soort vorm van zelfdwang: we gaan het doen omdat het van binnenuit lijkt te komen.
- Illustratie:
  - Tafelmanieren: Er wordt een evolutie weergegeven over de tijd heen, over hoe men zich moet gedragen aan tafel (zie PowerPoint).
  - Hij gaat het niet enkel doen voor de tafelmanieren, maar ook nog andere menselijke handelingen (*bv. De behoefte doen, de liefde bedrijven, de neus snuiten, etc.*).
  - Dit proces zie je ook mooi geïllustreerd in het proces van het ontleden van dieren.
    - > Citaat: *'Het ontleden van dieren hoorde er ...eertijds in het maatschappelijk leven van de bovenlaag gewoon bij. Geleidelijk aan gaat men het dan steeds pijnlijker vinden om het te zien. Het trancheren zelf verdwijnt niet, omdat het dier immers in stukken moet worden gesneden, wil men het eten. Maar dat wat pijnlijk is geworden, wordt achter de coulissen van het maatschappelijk leven geplaatst. Specialisten leveren het af in de winkel of in de keuken. Het zal steeds opnieuw blijken, dat dit afzonderen, dit 'achter de coulissen plaatsen' van wat pijnlijk is geworden, kenmerkend is voor het civilisatieproces' (Elias 1987, Deel 1: 170-171).*
    - > Het ontleden van het dier werd vroeger gewoon op de eettafel gedaan. Vandaag de dag zien we dat dit achter de schermen gebeurt (de slager die we zijn werk laten doen achter gesloten deuren).
    - > Het achter de coulissen plaatsen van iets pijnlijk is kenmerkend voor het civilisatieproces.
    - > Dit zien we uiteindelijk ook bij de straf gebeuren: Het uitvoeren van straffen zal meer en meer achter de coulissen van de mensenmassa gebeuren = **privatisering**.
  - Andere illustratie is het snuiten van de neus in een zakdoek (zie PowerPoint).
- Het **Civilisatieproces**:
  - Civilisatieproces is een proces dat zich uitstrekt over verschillende eeuwen heen.
  - Het is ongewild, ongepland, maar wel een kenmerkende structuur.
    - > De auteurs van dergelijke etiquetteboekjes konden niet voorspellen dat in de 19-20^e eeuw zulke restricties zouden plaatsvinden.
  - Integratie en differentiatie

3.2 Toepassing: hoe de gevangenis 'uit het zicht' verdwijnt

- **John Pratt**
  - John Pratt (2002), *Punishment and Civilization*, Hoofdstuk 3 'The Disappearance of Prison'.
    - > Hij illustreert het uit het zicht verdwijnen van iets pijnlijks/ aanstootgevend m.b.t. de gevangenis.
    - > Hij is iemand die sterk geïnspireerd werd door Norbert Elias (en zijn Civilisatietheorie).
  - Hij betoogt dat het verdwijnen van de gevangenis begrepen kan worden vanuit de civilisatietheorie (Eliasiaans perspectief). Twee processen:
    - Gevangenis wordt anoniemer, het uitzicht is aan verandering onderhevig en van buitenaf is het niet meer zichtbaar wat er zich achter de muren van de strafinstelling afspeelt.
    - Geografisch: Verdwijnen van het strafgebeuren uit de metropolische stad.
  - Hij verzameld in zijn onderzoek heel wat materiaal om zo ongeveer ontwikkeling over 2 eeuwen in kaart brengt over de verdwijning van de gevangenis, alsook het feit dat in de jaren 60 ze terug op de voorgrond komt (= decivilization).
  - Cf illustraties uit eerdere college – uitzicht en locatie gevangenis Hasselt VS. gevangenis Leuven.
    - > Vroeger: Heel imposante gevel, maar naarmate de tijd vordert, zal het minder indrukwekkend ogen. Tot in de mate dat het anoniem wordt en men niet meteen meer kan zien dat het een strafinstelling is. Het straffen blijft dus wel gebeuren, maar meer op een afgesloten plek.
  - Zie foto's PowerPoint.

3.3 Het werk van Pieter Spierenburg

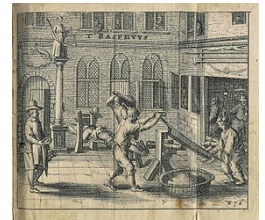

➤ Pieter Spierenburg (1948–2019)

- Hij was historicus aan de universiteit van Rotterdam.
- Hij schreef over geweld, maar ook over statelijk geweld.
- Een belangrijke studie die hij uitvoerde en hierover een boek publiceerde was *'The Spectacle of Suffering' (Het spektakel van het lijden)*.
  - > Studie waarin hij zich buigt over de neergaande weg van publieke executies.
  - > De studie speelt zich af in Nederland, waarbij hij dus nagaat hoe het publieke aspect van de lijfstraffen (het spektakel van het lijden) geleidelijk aan zal verdwijnen uit het zicht. Hij poogt hier een verklaring voor te bieden.
  - > Aan de start van dit boek/ onderzoek maakt hij een korte uitweiding over de stand van zaken op dat moment in de sociologie van de straf.
    - » In de inleiding gaat hij met name zeer uitdrukkelijk zijn eigen boek afzetten tegenover de kijk van Foucault.
    - » Hij spreekt daarin letterlijk over paradigmas' en tegen-paradigma's.
- Met het boek wilde hij uitdrukkelijk een "alternatief" bieden voor de Foucaultiaanse benadering.
  - > Wanneer je dus de eerste pagina's van het boek leest, krijg je het gevoel dat Spierenburg een zekere boodschap wil uitsturen: Dat hij erop wilde wijzen dat de revisionisten (waar Foucault dus een centrale figuur van was), bepaalde aspecten van het strafgebeuren links lieten liggen, en dat ze met name vooral onvoldoende oog hebben voor de lange termijn ontwikkelingen op het vlak van de straffen.
  - > Wanneer we het hadden over de kritieken van buitenaf en het post-revisionisme, dan situeren we ons dus duidelijk ook bij Spierenburg.
- Zijn laatste boek was *Violence and Punishment* (2013).

➤ Ontstaan gevangenis in Europa (17e Eeuw).

- Spierenburg heeft een studie gewijd aan het ontstaan van de gevangnissen.
- Enkele jaren na zijn boek *The Spectacle of Suffering in* (1987) zal hij een artikel publiceren over het ontstaan en ontwikkelingen van de eerste carcérale instellingen.
  - > Ontstaan van correctiehuizen: *'By the sixteenth century, as a direct concomitant of state formation processes, Western Europe as a whole was a relatively pacified entity for the first time. Pacification served as a major precondition for the rise of confinement' (Spierenburg 1987: 441).*
  - > Als we het ontstaan van de gevangnissen willen begrijpen, moeten we teruggaan naar de 17e eeuw volgens hem. De eerste carcérale instelling ontstond in de 16-17e eeuw als correctiehuizen, waarvan het Rasphuis en spinhuis typevoorbeelden van zijn.
- Het rasp- en spinhuis te Amsterdam.
  - > Het **rasp**huis opent de deuren aan het einde van de 16e Eeuw (1596). Het dienden voor het rasp van hout (vandaag de term RASP-huis: het verwijst dus naar een van de centrale activiteiten in die instellingen: het rasp van hout). Het hout was een grondstof om verf van te maken. Het ging hierbij om een zeer arbeidsintensieve activiteit gericht op mannen.
  - > Voor de dames was er een ander huis, het zogenaamde **spin**huis. Dit zal een jaar later openen in 1597.
- Zie afbeelding: Uit de afbeelding kan je ook enorm veel afleiden; De raspactiviteit zelf (centraal), Ook een lijfelijke straf in de achtergrond waarbij iemand klappen krijgt, Ook volk dat er op staat te kijken.
- Waar heeft hij het nu juist over: het ontstaan van de correctiehuizen op het einde van de 16e eeuw (en doorheen de 17e eeuw) moeten we bekijken binnen dat langetermijnprocessen waarbij ook de straf (en de uitvoering ervan) meer en meer achter de coulissen verdwijnt.

➤ Spierenburg (1987: 445).

- Een citaat uit een artikel waarin hij deze carcérale instellingen analyseert.
- Bezoekers werden op regelmatige basis toegelaten in de correctiehuizen tegen de betaling van een toegangsprijs. Vandaar kon het publiek de veroordeelde ook in actie zien. Het was een reflectie van het relatief publieke karakter van het ganse strafsysteem.
  - > Dus niet meer het ganse publieke systeem: De straffen die vroeger wel uitgevoerd werden voor de ogen van iedereen (*Bv. Op het stadsplein*), maar het gaat hier dus om een relatief publiek: het gebeurd achter de deuren, maar bezoekers werden wel nog toegelaten (tegen betaling).
- De opmars van de eerste carcérale instellingen aan het einde van de 16e eeuw zijn een duidelijke uitdrukking van het lange termijn proces dat uiteindelijk 2 eeuwen later zal leiden tot de moderne gevangenis.
  - > Je ziet dus een lange termijn proces waarbij geleidelijk aan de privatisering van de repressie (de uitvoering van de straffen) zal plaatsvinden.

Visitors were regularly admitted into the houses of correction for a fee. The public could see the condemned in action. It was a reflection of the relatively public character of the entire penal system. Still, the penalty of imprisonment was decidedly less theatrical than punishment on the scaffold. The rise of the prison is a clear expression of the long process which ultimately led to the nineteenth-century privatization of repression. Its twin process was the reduction of the physical element in punishment, and there the houses of correction represented an intermediary stage too. Beatings were a common feature of the maintenance of discipline in the institutions, but still imprisonment was the first form of serious punishment which did not primarily have the infliction of physical suffering as its purpose.

- De reductie van het fysieke element van de straf.
    - > Het gaat om een **intermediaire fase** zegt hij: Voor spierenburg zijn de eerste carcérale instellingen een tussenfase tussen het publieke straffen enerzijds en wat dan later de moderne gevangenis zal worden anderzijds.
    - > Om die rede kan hij zich ook niet vinden in het idee dat de gevangenis plots ontstaan is. Je moet het over een langere termijn zien, waarbij deze eerste carcérale instellingen een soort tussenvorm zijn.
  - Ontstaan gevangenis in Amerika (19e eeuw).
    - Vrijheidsstraf is quasi onbestaande in 17e eeuws 'New Amsterdam'
      - > *'The emergence of houses of correction in Europe presupposed a certain stage of state formation and social differentiation ... This type of social structure did not characterize seventeenth-century America. By 1690 New York City had a few thousand inhabitants and, in many respects, resembled a late medieval town. Like other major Colonial cities it had barely outgrown frontier conditions or differentiated itself from the countryside. The province as a whole was far from pacified or stable, consisting of isolated communities, semi-feudal manors and Indian tribes. No wonder this society only felt a need for quick justice' (Spiereburg 1987: 450-451).*
    - Pas in 19^e eeuw:
      - > *'At the beginning of the nineteenth century a larger area in the North-East had become relatively pacified, but in the South this took a longer time. Thus Holland around 1600 and North-East America in the 1820's, despite many differences, resembled each other in so far as both had recently emerged as relatively pacified entities. The coastal towns of the North had made a tentative start with imprisonment in late Colonial times, because they constituted a more or less settled and pacified fringe. When the North-East as a whole had become pacified the take-off of imprisonment began' (Spiereburg 1987: 454).*
- ⇒ Volgens Spiereburg is het zo dat dergelijke processen zich op andere manieren op andere plaatsen doorzetten. Zo stelt hij dat in de VS het Civilisatieproces zich pas later zal doorzetten. Hierdoor ontwikkelen de eerste carcérale instellingen niet op hetzelfde moment in de VS dan in Europa. In de VS zijn ze pas veel later.

3.4 Herman Franke over eenzame opsluiting

- **Herman Franke (1949 – 2010).**
  - Auteur van Twee eeuwen gevangen (1990).
    - > Hij bespreekt een heel interessant thema: De opmars en neergang van de eenzame opsluiting.
- Opkomst eenzame opsluiting
  - Begin 19^e eeuw: de Amerikaanse modellen van Auburn & Philadelphia.
    - > Wanneer we het hebben over eenzame opsluiting, en de discussie over de wijze van invulling van de detentietijd, dan moeten we eigenlijk terugkeren naar het begin van de 19^e eeuw.
    - > In het begin van de 19^e eeuw ontstaat er een grote discussie tussen 2 grote Amerikaanse modellen: Het zogenaamde model van Auburn en aan de andere kant het model van Philadelphia.
    - > Het grootste verschil tussen de 2 modellen is:
      - In **Auburn** werd de detentietijd zo ingevuld dat gedetineerde overdag arbeid leveren in de gemeenschap. Gevangenen werken dus in een gemeenschap, in stilte. Ze verlaten dus de cel en kunnen in de gemeenschap werken. In de nacht werden ze dan afgezonderd in individuele cellen.
      - Het **Philadelphia** systeem trekt de eenzame opsluiting veel radicaler door. Hier is er afzondering gedurende dag én nacht. Het idee hier is dat gedetineerde dus echt altijd afgezonderd moeten worden.
  - In de 19e eeuw is hierrond dan veel discussie over ontstaan.
    - > Uiteindelijk zullen deze discussies ook leiden tot veranderingen in België (*Bv. Panopticon gevangenis in 19e eeuw in België dat sterk aanleunt bij het Philadelphia systeem van de eenzame opsluiting zowel dag en nacht*).
    - > Het idee was dus dat de eenzame opsluiting de zedelijke verbetering zou stimuleren. M.a.w. dat ze door de opsluiting betere mensen zouden worden door het afgezonderd zijn en zo in contact zouden staan met de 'schepper'.
  - Hij gebruikt hierbij de termen van Elias: **van Fremdzwang naar Selbstzwang**.
    - > Elias stelt dat die voorschriften (in de etikettenboekjes), dat deze aanvankelijk een externe dwang zijn (iets dat van buitenaf komt), maar naarmate de tijd vordert ze geïnternaliseerd worden en een vorm van interne dwang worden (van binnenuit). Daarom het principe van de Fremdzwang naar Selbstzwang.
    - > Dit stelt men dus ook vast op het vlak van de straf: Aanvankelijk werd straffen vooral gedacht vanuit de externe dwang (*de afschrikkingsgedachte: iemand weerhouden van het plegen van feiten, door het dreigen met de straf = een vorm van externe dwang die ervoor zorgt dat mensen zich gaan gedragen*). Wat we dan zien bij die vormen van zedelijke verbetering: De extere dwang wordt omgezet naar Selbstzwang, zodat de gedetineerden niet meer uit zichzelf dergelijke feiten wilt plegen.

- Penitentiair beschavingsoffensief.
  - > Gedetineerden zouden zich ook aan hogere gedragsnormen en – reguleringen houden.

➤ De ‘Homo Clausus’: Gedetineerde als ‘Kasplantje’.

- Cel in Eastern State Penitentiary - Philadelphia (1829): Een van de eerste moderne gevangenissen. Vandaag de dag is dit een museum: kan in de gangen rondwandelen, kan ook een cel bezoeken, etc.
- Opvallend aan de cel is dat er 1 raam is en dat dit bovenaan is. Je kan dus nooit naar buiten kijken.
  - > Een eenzame opsluiting en het teruggeworpen worden op jezelf, en het afgezonderd worden van slecht invloeden staat centraal om op die manier terug gezond te worden.
  - > Daarom dat hij spreekt over de ‘**Homo Clausus**’: Het idee dat de mens wanneer deze is afgezonderd, en met de nodige religieuze stimuli wordt geconfronteerd, dat deze opnieuw gezond zou worden.
  - > Alsook benoemt hij de gedetineerde een ‘**kastplantje**’. Zijn metafoor luidt als volgt: ‘De gedetineerde wordt neergepoot in die ruimte met de hoop dat met voldoende lichtinval en zuurstof zal uitgroeien tot een gezonde grote plant’.
- Franke bestudeert dit dus ook en komt uiteindelijk ook tot de conclusie dat veel mensen daar gek werden. *Psychische problemen, zelfmoord, etc.* door deze eenzame opsluiting die op een dergelijke radicale manier werd ingevoerd.

➤ Gesloten mensbeeld en socialisering van de straf

- *‘Rechters, geleerden, kamerleden, ministers en geslaagde kooplieden konden zichzelf beter dan in onze tijd, zien als onafhankelijke, autonome individuen die het aan eigen hoogstaandheid te danken hadden dat zij zich aan de top van de samenleving bevonden. Met anderen, en zeker met leden van de lagere klassen, hoefden zij nog minder sterk rekening te houden. Over langere termijn bezien waren zij weliswaar afhankelijker geworden van steeds meer mensen, maar dit stond de ervaring van zichzelf als homo clausus niet in de weg. Het stelde hen ook in staat om over oorzaken van misdaad te denken in termen van individuele tekortkomingen en kwaadaardigheid te denken en misdadigheid nauwelijks als een sociaal verschijnsel te zien’ (Franke 1990: 181).*
- *‘Uit dit alles blijkt dat zowel het enthousiasme voor, als de latere afkeer van gesloten mensbeelden die ten grondslag lagen aan het cellulair stelsel, samenhangen met afnemende machtsverschillen en toenemende interdependenties. Hun sterke machtspositie en hun relatief zwakke banden met anderen, stelden hoger geplaatsten in staat om de oorzaken van maatschappelijke problemen vooral in het innerlijk van individuen te zoeken en de oplossingen in de sociale isolatie van boosdoeners. Naarmate mensen uit lagere klassen aan macht wonnen en hoger geplaatsten gedwongen waren meer rekening met hen te houden, kwamen de oude denkbeelden over misdaad en straf echter onder spanning te staan. Oorzaken van criminaliteit werden meer in sociale omstandigheden gezocht. De straf moest gevangenen juist sociale vaardigheden bijbrengen in plaats van hen geheel op zichzelf terug te werpen’ (Franke 1990: 184).*

⇒ Vanaf het einde van de 19^e eeuw: Dergelijke gesloten mensbeelden komen ook meer en meer onder vuur te liggen.

3.5 Toepassing: Johnny Cash, San Quentin en de emancipatie van gevangenen

➤ Johnny Cash, ‘San Quentin’ (1969):

- Hij was een zanger en heeft veel geschreven over gevangenissen. Hij heeft ook veel bekende gevangenisconcerten gegeven waarin hij de draak steekt met de gevangenis (*Je bent de hel, ik haat alles aan je, etc.*). Wat hij schrijft is een soort van aanklacht van die moderne gevangenis.
- Als je kijkt naar het werk van Franken, zal je zien dat doorheen de geschiedenis van de moderne gevangenis, de gevangenis meer en meer onder vuur komt te liggen.
  - > Voor een stuk valt dit te begrijpen volgens Franken omdat de doelen van de gevangenis niet worden verwezenlijkt, waardoor het lijden van de gedetineerden meer en meer zichtbaar wordt.
  - > Er wordt vastgesteld dat het idee dat de gevangenis je een beter man zou maken helemaal niet wordt bereikt.
- Hier zitten we eind de jaren 60, wat ook de periode is waarin de moderne gevangenis het meest onder vuur komt te liggen. Omwille van het niet bereiken van de doelen, en ook omdat het lijden van de gedetineerden op die manier niet gerechtvaardigd wordt.
  - > Dit is wat Franken noemt ‘Het doorprikken van het cellulaire ideaal’: Het idee dat je mensen door ze op te sluiten en ze af te zonderen tot betere mensen kan maken.

4. De multidimensionele bestraffingssociologie van David Garland

➤ David Garland:

- Hij doet een poging om bestraffing in al zijn complexiteit te begrijpen.
  - > Hoe de straf vanuit verschillende hoekpunten kan bekeken worden, en dat betekent ook dat wanneer je de complexiteit van de straf wil begrijpen, je dit ook beoogt te doen met respect voor de complexiteit van het object

➤ Ter illustratie: Garlands 'Pluralistische' kritiek op Foucault.

- Citaat: *'While I consider this power-perspective to be of great value in analysis, I want to insist **that it can only ever be a partial and limited basis** on which to study punishment or any other social institution. In particular I will argue that neither punishment nor penal history can be wholly understood in terms of power or politics and that the attempt to analyze them in these terms has led to a number of serious errors in Discipline and Punish. The critique which I will develop will not deny the validity of the perspective Foucault sets out, but rather its capacity to stand on its own as an explanatory framework for analysis of punishment and penal change. **Against the singularity of this analysis in terms of power, I will argue that a wider, more pluralistic vision is necessary**' (Garland 1986: 868).*
- Garland zal in het begin van zijn carrière en eerder revisionistische denker zijn, die vanaf ongeveer het midden van de jaren 80 ook zal evolueren naar een pluralistische, multidimensionele kijk op de straf.
- Dit zien we terugkeren in o.a. een essay dat hij schreef over Foucault.
  - > Zijn kritiek is voor de eerste keer een kritiek die pluralistisch aanzien kan worden.
  - > De kritiek die hij hier heeft op Foucault is niet dat hij het verkeerd heeft (is niet dat de analyse die hij doet niet zinvol is), maar wel dat ze beperkt is. Dat ze een beperkte basis vormt om bestraffing in al haar complexiteit te begrijpen.
    - » Hij bekritiseert Foucault niet zozeer omdat het machtsperspectief irrelevant is, maar wel omdat het maar een partieel gegeven is, een beperkte basis is om bestraffing te bestuderen.
  - > Hij schreef dit in 1986 en werd toen ook al voor een stuk geïnspireerd door Spierenburg (Aangezien hij ook op een andere plaats schrijft over hem).

➤ Metafoor van de gereedschapskist.

- *'For my purposes here, the theories of Durkheim, Foucault, the Marxists, and so on have become **sources of insight** about punishment's social role and significance and producers of facts about its operation and effects – **resources to be drawn upon selectively rather than inviolable world-views which can only be swallowed whole** (...) each of the different traditions of social theory provides a specific **set of tools** in the form of a specially adapted conceptual vocabulary, designed to explicate a particular aspect or dimension of social life (...) each of these interpretive vocabularies has its uses in understanding punishment, and becomes more or less useful depending upon the questions asked and the characteristics being explained'* (Garland 1990: 278, 286).
- Pleidooi voor een multidimensionele sociologie van de straf waarbij de verschillende invalshoeken en benaderingen als het waren stukken gereedschap worden om bestraffing in zijn volle complexiteit te begrijpen.
  - > De verschillende perspectieven/theorieën worden aangezien als 'sources of insight'. Ze wijzen op bepaalde dimensies van de straf en op die wijze kunnen ze aanschouwd worden als bronnen waarvan gebruik gemaakt kan worden om die bestraffing te bestuderen.

2.3 Sociologie van de straf: Bestrafing in de Controlecultuur

➤ Tekst reader:

- Daems, T. (2009). *De bestraffingsociologie van David W. Garland*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 65-122 ('De controlecultuur' en 'Sociologie van laatmoderniteit')

1. Inleiding: Aanloop naar de controlecultuur.

- **De context:** de markante ontwikkelingen aan het einde van de 20^e eeuw (= 4^e element in onze korte geschiedenis).
- Als we terugkijken naar de vier historische stappen: (1) De deviantie-sociologie (of de kritische criminologie), (2) het revisionisme, (3) het post-revisionisme, (4) de recente ontwikkelingen waarbij aan het einde van de 20^e eeuw er nieuwe fenomenen opduiken.
  - Ontwikkeling vier betreft dus een grootscheepsdebat over recente bestraffingsontwikkelingen:
    - **Kwantitatieve ontwikkelingen** = de straf en de hoeveelheid straf die zichtbaar wordt.
      - Dit keert voornamelijk terug in het toenemend gebruik van Vrijheidsberovende straffen.
      - Een fenomeen dat zich in het bijzonder aan het einde van de 20^e eeuw en het begin van de 21^e eeuw zal doorzetten: gevangenispopulaties die in stijgende lijn gaan.
      - Het betreffende dus kwantitatieve ontwikkelen die de aandacht trekken en waarbij gepoogd wordt te begrijpen wat er gebeurt.
    - Wanneer we het hebben over **kwalitatieve ontwikkelingen**; Gaat het over de ontwikkeling van nieuwe straffen (*Bv. De Gemeenschapsstraffen die ook sterken op de voorgrond gaan tarden, het ET dat ook steeds meer een element wordt van straffen, werkstraffen, etc.*). Maar ook het slachtofferperspectief (dat ook een grote weerslag zal hebben over hoe we denken over de straf en wat we verwachten van straffen).
  - Dit betekend dat naarmate de 20^e eeuw eindigt, dat er een aantal nieuwe ontwikkelingen zich voordoen die vragen oproepen over hoe we dergelijke ontwikkelingen moeten begrijpen.
  - De kwalitatieve en kwantitatieve ontwikkelingen werpen de vraag op: *Hoe moeten we recente tendensen op vlak van straf en controle begrijpen?*
  - Dit zal ook gebeuren meer en meer tegen de achtergrond van grotere analyses in onze maatschappij.
    - > Naarmate de 20^e eeuw op haar einde loopt, zien we ook in de sociologie algemene discussies over:
      - De risicosamenleving: Hoe we meer en meer met risico's en de gevolgen van ons eigen handelen worden geconfronteerd.
      - De vloeibare moderniteit: Dat we als maar meer de vaste grond gaan verliezen (*vaste routines, gezinsverbanden, arbeid, samenlevingsverbanden, etc.*): alles vervloeid en wordt flexibel.
      - Netwerksamenleving.
      - Surveillance-samenleving'
  - Je ziet dus heel wat analyses die ertoe leiden dat men zich de vraag stelt of onze samenleving op een fundamentele manier herdacht wordt en dat we op een andere manier gaan samenleven.
    - > Als dat het geval is, dan moet je je afvragen wat met de straf en controle (aangezien deze samenhangen).
- ⇒ De controlecultuur is zijn manier (de manier van Garland) om de ontwikkelingen in de laad-moderniteit te kunnen vatten.

➤ The culture of control (2001).

- Bij de start van het boek spreekt **Garland** over een trilogie (een rode draad doorheen drie studies): omdat hij **The Culture of Control** ziet als een derde werk dat verder bouwt en ideeën mobiliseert die in 2 eerdere werken werden neergeschreven.
  - **Punishment and Welfare:**
    - Kenmerkend hierbij was ook dat het eerder een revisionistische studie was.
    - Hij liet zich hierbij vooral inspireren door de kritische Marxistische ideeën enerzijds en vooral ook Foucauld.
  - **Punishment and Modern Society:**
    - Hierin stapt hij dus ook af van de revisionistische visie. Hij wordt een pluralist.
  - **The Culture of Control:**
    - Het verhaal wordt verdergezet.
    - Hij maakt daarbij gebruik van de bronnen/inzichten die in zijn 2^e boek worden besproken. Hij zal aan de slag gaan om dit verder in kaart te brengen.

- Het opmerkelijke succes van het boek: reden;
  - Academische reputatie van de auteur.
    - > Hij was op dat moment uitgegroeid tot een van de meest invloedrijke criminologen van zijn generatie.
    - > Bij een zekere status en reputatie ga je ook als een zekere magneet fungeren. Als je iets schrijft of iets zegt, wordt ernaar geluisterd alsook bekritiseerd.
  - Trage opbouw van het verhaal.
    - > Als je kijkt naar de 2 laatste boeken, dan zit er 11 jaar tussen. Dit betekent niet dat hij niet actief was. Hij schreef in die tijd verschillende artikelen waarin al enkele zaken aan bod kwamen die later in het laatste boek werden uitgewerkt.
    - > Verschillende publicaties die dus eigenlijk stap voor stap het verhaal weergeven.
  - Thematiek – *fin de siècle* – aanslagen op WTC-torens New York.
    - > De titel trekt wel wat aandacht, zeker in die periode. Een periode waarin er gedacht wordt dat er een nieuw tijdperk zou aanbreken enerzijds en anderzijds ook de aanslagen van 9/11. Het boek zelf verschijnt in juni 2001 en enkele maanden later worden de aanslagen gepleegd. En als je dan het boek met die titel ziet liggen merk je wel dat deze aandacht trekt.
  - Herinterpretatie van ganse *oeuvre* – de idee van de ‘trilogie’.
    - > Omdat alle boeken plots een trilogie worden. En als je denkt in termen van trilogie, dan wil je alles gelezen en gezien hebben (als je de eerste twee delen hebt gezien. Zo is het ook bij films).
  - Schrijfstijl/ presentatie.
    - > Het boek weert zich heel doelgericht tegen voetnoten.
    - > Hij heeft gepoogd de presentatie aan te passen zodat ook een groot publiek het boek zou kunnen lezen. Dus wanneer je het boek ziet, zie je achteraan een heel groot notenblad, dat dus niet is opgenomen in de tekst. Voor onderzoekers is dit vervelend, maar om lezers niet af te schrikken die daar minder interesse in hebben, is het dus makkelijker leesbaar.
  - Provocatie.
    - > Omdat bij de start van het boek hij heel uitdrukkelijk ook stelt dat hij het schrijft vanuit de veronderstelling dat sommige het niet zullen eens zijn met hem. Hij haalt daarbij Foucault ook heel uitdrukkelijk aan.

2. De controlecultuur: opbouw van de studie.

- **The Culture of Control.**
  - *The Culture of Control* gaat over ontwikkelingen op vlak van criminaliteitsbestrijding in UK en USA.
    - > Is ook niet verwonderlijk als je kijkt naar zijn biografie. Het zijn de plekken waar hij het meest mee vertrouwd is aangezien hij daar op verschillende universiteiten heeft gezeten.
  - Hij maakt geen vergelijkende studie, maar legt de **focus op gelijkenissen**.
    - > Hij gaat niet vergelijken, wel gaat hij op zoek naar gelijkenissen. Hij gaat op zoek naar gelijkaardige ontwikkelingen op vlak van criminaliteitsbestrijding en wil daarmee aantonen dat deze gelijkaardige ontwikkelingen het gevolg zijn van gelijkaardige processen van verandering sinds het begin van de jaren 70.
    - > Dus hij kijkt naar de wijze waarop straf, controle het denken over criminaliteit en onveiligheid tot ontwikkeling is gekomen in de VS en het VK en zoekt hierbij naar gelijkenissen.
    - > Het feit dat hij zoekt naar gelijkenissen en geen vergelijkende studie maakt, zal later het grootste punt van kritiek zijn (bespreken we later). Omdat heel wat kritische stellen dat er toch heel wat verschillen zijn tussen de VS en VK.
  - Vandaar dat hij het ook heeft over het aanbreken van de **laatmoderniteit**: beide landen zijn laat moderne samenlevingen.
    - > Dit is niet onbelangrijk want zijn stelling zal dan ook zijn dat wanneer andere samenlevingen gelijkaardige transformaties hebben doorgemaakt, dan zullen ze ook op het vlak van straf en controle mogelijks gelijkaardige ontwikkelingen doormaken.
    - > Dus wanneer we het hebben over laatmoderne samenlevingen, zal de stelling ook zijn dat de samenlevingen zoals de onze (*België, Duitsland, Nederland, Frankrijk, etc.*), indien deze gelijkaardige ontwikkelingen hebben doorgemaakt, dan zullen er ook gelijkaardige ontwikkelingen zijn op het vlak van criminaliteitsbestrijding (en straf, controle, etc.).
- Startpunt: **12 tekenen van verandering**:
  - Bij de start van het boek geeft hij een aantal indicatoren mee die erop wijzen dat die laatmoderne samenleving fundamenteel veranderd is op het vlak van criminaliteit, straf en onveiligheid. Dit betreft de kwalitatieve en kwantitatieve ontwikkelingen.
  - Hij zal deze uiteenzetten in een 12tal tekenen van verandering die het dus verantwoord om te spreken van een laat moderne samenleving, en laat moderne ontwikkelingen op het vlak van criminaliteit en straf:

- **Neergang van het geloof in rehabilitatie.**
  - > Hij stelt vast dat vanaf de jaren 70 en jaren 80 retributie opnieuw sterk op de voorgrond treedt. Dat de straf ook gericht moet zijn op onschadelijkmaking, En dat vooral het risico-denken op het vlak van de straf sterk op de voorgrond treedt. Er is dus een neergang in het geloof dat rehabilitatie mogelijk is waardoor we zien dat er een sterkere klem op retributie, op onschadelijkmaking, en op risicomangement ligt.
- **Terugkeer van punitieve sancties en expressieve justitie.**
  - > Hij stelt dat er terug gepleit wordt en in de feiten ook zichtbaar wordt dat er harder wordt gestraft. Dat punitieve gevoelens (strafgevoelens) een centralere plaats krijgen in het politieke debat, en dat justitie dus ook meer inspeelt op gevoelens van verontwaardiging over bepaalde vormen van criminaliteit. Hij verwijst hierbij in het bijzonder naar hardere wetten die in het bijzonder gericht zijn op bepaalde groepen van misdrijfplegers (*bv. seksuele crim, levensdelicten, etc.*).
- **Wijzigingen in emotionele toonzetting van het criminaliteitsbeleid.**
  - > We zien dat emoties opnieuw sterk op de voorgrond treden. Tot op het punt dat de gevoelens zelfs centrale elementen worden in het criminaliteitsbeleid.
  - > Onderzoek naar *'fear of crime'* is bijvoorbeeld ook een onderzoek dat in die periode tot stand komt. En daarmee krijg je subjectieve gevoelens die in kaart worden gebracht en die mee het beleid vorm zullen geven los van objectieve vaststellingen over ontwikkelingen van criminaliteit. De onveiligheidsgevoelens worden op die manier dus mee in kaart gebracht en het angstige publiek wordt mee betrokken om bepaalde ontwikkelingen te motiveren (her-dramatisering van criminaliteit).
  - > Emoties die lange tijd wat togedekt waren.
- **Terugkeer van het slachtoffer.**
  - > Het slachtoffer dat in de jaren 60 en jaren 70 meer en meer terugkeert. In het herstelmodel hebben we eerder al besproken dat dit op een constructieve manier gebeurde, waarbij slachtoffers en noden van de slachtoffers voor een stuk meegenomen worden in de afhandeling van delicten.
  - > Maar het slachtoffer kan ook op andere manieren terugkeren: Het kan ook gebruikt of misbruikt worden in het politieke debat (*bv. harde straffen die worden gemotiveerd en gelegitimeerd met verwijzing naar de slachtoffers, familie van slachtoffers die het woord voeren, het vernoemen van wetten naar slachtoffers, etc.*).
- **Bescherming van het publiek als dominant thema in beleid.**
  - > Het beschermingsidee zat al een deeltje in het sociaal verweer op het einde van de 19^e eeuw en begin 20^e eeuw. Maar volgens Garland zal het aan het einde van de 20^e eeuw scherper op de voorgrond treden dan vroeger. *De nood aan veiligheid, het in kaart brengen en de bescherming tegen gevaren, management en beheer van risico's, etc.* komen sterker op de voorgrond te staan.
  - > We moeten vooral beschermd worden door de staat, door de overheid tegen criminaliteitsrisico's.
- **Politisering en nieuwe populisme.**
  - > Verwijst naar het politieke debat en de wijze waarop criminaliteit en onveiligheid meespelen in het politieke debat. Het is niet langer een thema dat links wordt gelaten, maar het wordt enorm sterk op de politieke agenda gezet.
  - > Criminaliteit en justitie is lange tijd een thema geweest waar nauwelijks over gesproken werd. In de laat moderne samenleving zal het net een centraal thema worden in verkiezingen. Politici willen zich profileren op thema's die te maken hebben met criminaliteit en straffen en zullen daarbij ook vaak verwijzen naar de onderbuik van de samenleving.
- **Heruitvinding van de gevangenis.**
  - > De vaststelling dat een periode na de WOII, waarbij aanvankelijk de gevangenispopulaties aan het dalen gingen in de westerse samenlevingen tot op het punt dat sommige zelfs voorspelden in het begin van de jaren 70 dat de gevangenis zou verdwijnen.
  - > We zien dus na de WOII (jaren 50 en 60 een) periode van daling van de gevangenispopulaties, waarbij het lijkt of de gevangenis op de terugweg is. Maar in de jaren 70 zal dit drastisch omslaan. Vandaar de heruitvinding. Vanaf de jaren 70 zullen de gevangenispopulaties terug in stijgende lijn gaan.
- **Transformatie van criminologische wetenschap.**
  - > Nieuwe ideeën komen op de voorgrond binnen de criminologie. Er wordt met name vastgesteld dat criminologische theorieën die zich sterk richten op controle, sterk aan populariteit zullen willen (*de rationele keuze theorie, routine-activiteiten theorie, lifestyleanalyse, etc.*). Deze theorieën die sterk gericht zijn op ingrijpen in beslissingsprocessen, in omgeving (situationele crim-preventie), dergelijke vormen zullen sterk op de voorgrond treden.
- **Uitdijende infrastructuur van criminaliteitspreventie en *community safety*.**
  - > Als we kijken naar de ontwikkeling van criminaliteitspreventie dan stellen we vast dat vooral in die periode preventie sterk op de voorgrond treedt. Er wordt meer en meer gekeken naar *burgers, bedrijven, organisatie, etc.* om ook zelf een bijdragen te leveren aan de beveiliging van goederen, personen, etc.

- > Preventie komt dus sterker op de voorgrond: er komt als het ware een nieuwe infrastructuur tot stand om criminaliteit en overlast aan te pakken.
- > Dit hangt samen met het volgende puntje.
- **Rol van burgersamenleving en commercialisering van criminaliteitsbestrijding.**
  - > Men kijkt naar individuele burgers en men kijkt naar bedrijven om ook zelf verantwoordelijkheid te nemen bij de eigen beveiliging. Dit betekent dus ook dat commercialiserende belangen meer en meer een plaats zullen krijgen in het criminaliteitsvraagstuk en veiligheidsvraagstuk.
- **Nieuwe managementstijlen en werkmethoden.**
  - > Men stelt ook vast dat de wijze waarop politie en justitie allerhande diensten functioneren, dat deze veel sterker gericht zullen zijn op het management-denken (*plannen worden opgemaakt, men moet kostbewust optreden, financiële controle, etc.*). Dus nieuwe managementstijlen die ook door gaan zinderen in de wijze waarop de strafrechtsbedeling functioneert.
- **Een bestendig crisisgevoel.**
  - > Er is continu een gevoel van demoralisering. Het lijkt wel of het systeem continu in de stijger staat en onafgebroken voorwerp uitmaakt van kritiek, van hervorming, etc.
  - > Nieuwe plannen die worden gesmeed, nieuwe wetten die worden gestemd, etc. en het lijkt wel of dat strafsysteem dat dat continu voorwerp uitmaakt van kritiek en hervorming.

➤ **Onverwacht**

- 12 tekenen van verandering: Ontwikkelingen die volgens Garland een indicatie zijn dat op het vlak van controle, bestraffing, onze omgang met criminaliteit en het bespreken van criminaliteit in het publieke en politieke debat, dat er zich iets afspeelt dat nieuw is. Vandaar de nieuwe ontwikkelingen, die zowel kwalitatief als kwantitatief van aard zijn.
- Het gaat om veranderingen die daarenboven onverwacht (als een verrassing) komen: niemand leek ze verwacht te hebben.
  - > Gene die zich in de jaren 50 en jaren 60 in die Amerikaanse en Britse samenleving bevonden, hadden deze veranderingen niet zien aankomen (dat de manier waarop we omgaan met bestraffing op die manier vorm zou krijgen).
- De vraag is dan waarom: **Waarom treden deze veranderingen in?** Niet louter de kritiek:
  - > Een grote verklaring zou dan kunnen zijn dat er heel wat kritiek was op de wijze waarop het strafapparaat op dat moment functioneerde.
    - » Deze kritiek was er. Maar waarom zou deze kritiek dan verandering in gang zetten? Waarom zouden die kritieken zomaar aanvaard worden en een dergelijk groot systeem zomaar kunnen veranderen naar een nieuw strafstelsel.
  - > Kritiek op zich is dus niet voldoende. Heel wat kritieken hadden we eerder ook al gehoord (*Bv. kritiek op de moderne gevangenis is een kritiek die zo oud is als de gevangenis zelf, etc.*).
    - » De kritiek op zich kan dus niet louter verklaren waarom de ontwikkelingen zich doorzetten. Dit zie je ook in het citaat terugkeren: '(...) can critical assessments really have been so effective here when they seem to have so little effect elsewhere? (...) How did these critical interventions come to have such major consequences? How could it be that a series of critiques could set off such a serious chain reaction? How could a few academics prompt an institutional structure to collapse like a house of cards?' (Garland 2001: 63).
  - > Het gaat ook over de samenleving: De wijze waarop de kritieken ingebed liggen en verband houden met diepere sociale en culturele veranderingen die Garland benoemt als '**de laat moderniteit**' + de antwoorden die erop geformuleerd worden.
    - » Het is daar waar we naar moeten kijken om te begrijpen waarom die veranderingen zich ook effectief hebben kunnen nestelen in die moderne samenleving.
      - Citaat: *The new field of crime control and criminal justice was shaped not by the programmes of reformers or by criminological ideas but by the character of late twentieth-century society, its problems, its culture and its technologies of power* (Garland 2001: 72).

⇒ Welk zijn dan de grote veranderingen waar bij het over heeft: Eigenlijk **2 grote clusters van veranderingen**:

(1) Sociale, economische en culturele veranderingen, kenmerkend voor laatmoderniteit.

- Je ziet hierbij een hele reeks veranderingen die door sociologen, door economen, door politologen ook in kaart zijn gebracht.
- Voorbeelden van deze veranderingen:
  - > Ontwikkelingen in het kapitalisme, arbeidsmarkt, organisatie van arbeid (post-Fordisme).
  - > Crisis en hervorming van de verzorgingsstaat en herorganisatie van de publieke sector.

- > Globalisering en neergaande invloed van natiestaat.
  - > Veranderingen in jeugdculturen en vrijetijdsbesteding.
  - > Opmars van massamedia, ontwikkelingen in populaire cultuur en publieke sfeer.
  - > Neergaande invloed van partijpolitiek en crisis van parlementaire democratie.
  - > Emancipatie van vrouwen en veranderingen in structuur van families.
  - > Groeiend bewustzijn van allerhande risico's
  - > Meer vloeibare identiteiten, veranderingen in moraal en autoriteit, etc.
  - Belangrijke **neveneffecten** van deze transformatie: **Hoge criminaliteitscijfers**. De laatmoderne samenlevingen produceren hoge criminaliteit.
    - > De vraag is dan, wat doen deze veranderingen met de materie van de criminologie. De ontwikkelingen zorgen voor neveneffecten: bijeffecten van het ontstaan van criminaliteit.
    - > Hoge criminaliteitscijfers zouden verband houden, en een bijeffect zijn van deze laat moderne samenleving. Hiervoor zijn verschillende redenen:
      - Dit heeft te maken met het feit dat heel wat van deze ontwikkelingen ervoor zullen zorgen dat er meer gelegenheden zullen ontstaan om criminaliteit te plegen.
      - Vermindering van situationele controle.
      - Vergroting van kwetsbare populatie.
      - Verminderde effectiviteit van sociale en zelfcontrole.
    - > Je merkt dat, heel wat van zijn ideeën verbonden zijn aan de routine-activiteiten-theorie (Bv. *Het feit dat de routines en de wijze waarop we ons naar de werkplek begeven veranderen, het feit dat vrouwen ook gaan emanciperen en zelf ook betrokken worden bij arbeid, dat heeft gevolgen voor waarop buurten bevolkt worden. Heel wat buurten zijn daarom overdag verlaten ten gevolge van het feit dat iedereen van huis is, waardoor er meer gelegenheden ontstaan om crim te plegen, etc.*).
    - > Hij beargumenteert dus dat er meer criminaliteit is in dergelijke laat-moderne samenlevingen, maar ook dat het denken over en de beleving van criminaliteit meer prominent op de voorgrond treedt.
      - » Hierbij zit dan ook de rol van massamedia, de rol van het politieke discours.
      - » Dus zowel op het objectieve niveau (meer criminaliteit), als het subjectieve belevingsaspect stelt Garland veranderingen vast in die laat moderne samenleving.
  - Het gaat dus niet enkel over het produceren van de criminaliteit op zich, maar ook over de beleving ervan (*angstgevoelens, fear of crime, etc.*).
- ⇒ Tweede groep van veranderingen: Is het antwoord hierop. Hoe ga je ermee om als samenleving.

(2) Antwoord op deze veranderingen – reactionair, gevoel van spijt, pogingen om de klok terug te draaien.

- Hij stelt vast dat in de samenleving die hij bestudeert (VS & VK), dat het politieke antwoord erop vooral reactionair was (gericht op het terugdringen/ terugdraaien van de klok).
- Wat betekend dit: Proberen deze veranderingen ongedaan te maken, om terug traditie, orde, autoriteit in stand te brengen.
- Neo-conservatieve politiek van Thatcher, Reagan en Bush.
- '...a strikingly *anti-modern* concern for the themes of tradition, order, hierarchy, and authority' (Garland 2001: 99).
  - > Het is een opgave de laat-moderne ontwikkelingen als het ware ongedaan te maken.
- Beleidsmakers komen in een lastig parket + twee antwoorden hierop.
  - Wat betekend dit nu concreet voor de wijze waarop er omgegaan wordt met die uitdagingen (het leven in dergelijke high-crime-society).
  - Volgens Garland komende beleidsmakers in **een lastig parket** (een vervelende situatie). Waarom:
    - Hoge crim-cijfers worden aanzien als een normaal 'sociaal feit'.
      - » Het lijkt iets dat er is, waar men mee moet omgaan, en wat niet eenvoudig is een antwoord op te bieden.
    - Grenzen en falen van strafapparaat wordt meer en meer erkend.
      - » Het strafapparaat botst daarbij op zijn grenzen en dit wordt meer en meer erkend. De enorme volumes van criminaliteit in die laat moderne samenleving zouden niet zomaar beantwoord kunnen worden door het strafapparaat.
    - Einde van de mythe van de soevereine staat en zijn monopolie op criminaliteitsbestrijding.
      - » Het idee dat veiligheid een monopolie is van de staat, en dat het enkel de staat is die ons veiligheid zou moeten verschaffen, die mythe komt los te zitten.
  - Hoe ga je om met die vervelende situatie: Garland stelt vast dat er op een ambivalente wijze wordt gereageerd.
    - > Aan de ene kant zijn er pogingen om zich aan te passen aan de nieuwe realiteit/ situatie (dat is wat hij noemt 'aanpassingsstrategieën'). Maar daarnaast zijn er ook strategieën van ontkenning en acting out ('ontkenningsstrategieën').

- » Aanpassingsstrategieën zijn er dus op gericht om in het licht van die vervelende situatie een antwoord te bieden, om op een rationele manier ermee te gaan.
- » Ontkenningstrategieën: Dit zijn manieren van reageren waarbij men de situatie gaat ontkennen. Men wenst hierbij niet in de ogen te zien wat die nieuwe situatie is.

➤ **Antwoord 1: De aanpassingsstrategieën:**

- Professionalisering en rationalisering van het strafrechtssysteem.
  - > Pogingen om met de beperkte middelen waarover men bezit, er meer uit te halen. Men gaat met de middelen proberen meer te doen (*Bv. Door meer efficiënt op te treden, door via planning en controle ervoor te zorgen dat de output vergroot wordt, principes van management, etc.*).
- Commercialisering van justitie.
  - > Het idee dat de vrije markt wordt ingeschakeld in het verhaal over veiligheid en criminaliteitsbestrijding.
  - > Commercialisering verwijst dus naar hoe bepaalde veiligheidstaken uitbesteed worden aan private actoren (*Bv. grote beveiligingsfirma's die in de jaren 60 een bijzondere groei zullen kennen, etc.*). De privatisering van bepaalde veiligheidsopdrachten.
- 'Defining deviance down' (=druk op het systeem verminderen).
  - > Het komt erop neer dat er allerhande ingrepen gebeuren die erop gericht zijn de druk op het (strafrechtelijk)systeem te verlichten (*bv. Door klachten uit het systeem te filteren: ervoor te zorgen dat bepaalde misdrijven niet langer door het strafrechtelijk apparaat moeten worden behandeld (denk aan vormen van het autonoom afhandelen door de politie, het GAS-systeem, etc.)*). Ingerepen gericht dus om de druk op het systeem te verlichten.
- Herdefiniëring van succesindicatoren.
  - > De verwachtingen (doelen) die men heeft bij het systeem gaat men op een andere manier definiëren, zodat ze ook makkelijker haalbaar zijn. Dit is een makkelijke weg om zichzelf toch op de borst te kloppen en te zeggen dat men toch resultaat behaalt.
  - > Wanneer je dus succesindicatoren herdefinieert, dan wordt het ook makkelijker om zich opnieuw als een succesvolle actor naar buiten toe voor te stellen (*bv. Het idee van de terugdringing van recidive, herdefiniëren naar: We zijn succesvol aangezien we lage ontsappingscijfers hebben*).
- Meer aandacht voor gevolgen dan voor oorzaken van criminaliteit.
  - > Wijst op hoe de ambities verminderen. Het is moeilijker om de oorzaken van criminaliteit te identificeren en daar een antwoord op te bieden, dan om de gevolgen van criminaliteit aandacht te geven.
  - > Dit verklaart volgens Garland bv. waarom de slachtoffers van criminaliteit meer aandacht zullen krijgen in die laat-moderne samenleving. De dieperliggende oorzaken van criminaliteit wegwerken, is moeilijker dan de schadelijke effecten van crim aan te pakken.
- Verplaatsing en herdefiniëring van verantwoordelijkheden.
  - > Dit heeft betrekking op (en heeft rechtsreeks verband met) het derde element van de vervelende situatie (het einde van de mythe). Want wanneer het gaat over verplaatsing en herdefiniëring van verantwoordelijkheden, dan wordt er erkend dat de staat op zich niet langer bij macht is om criminaliteit aan te pakken en een antwoord te bieden en gaat men dus eerder op zoek naar krachten in de samenleving (*bv. bedrijven*), maar ook private burgers die voor een stuk zelf de verantwoordelijk op zich zullen nemen om hun veiligheid te garanderen.
  - > Vormen van responsabilisering kunnen hieronder begrepen worden (*bv. burgers die worden aangespoord hun eigen zaken te beveiligen, situationele criminaliteitspreventie, etc.*).

⇒ Het zijn dus 6 aanpassingsstrategieën: pogingen om op een rationele manier (met de beperkte middelen waarover men beschikt), om te gaan (om zo een antwoord te bieden op de uitdagingen van die laatmoderne samenleving).

➤ **Antwoord 2: Ontkenningstrategieën en acting out.**

- Er wordt vastgesteld dat het niet enkel bij de aanpassingsstrategieën blijft. Tegelijkertijd zijn er ook strategieën van ontkenning en acting out. Dit betekent eigenlijk het omgekeerde:
  - > Als de Aanpassingsstrategieën erop gericht zijn om de situatie onder ogen te zien en daar een antwoord pogen op te geven, wordt hier het omgekeerde gedaan.
    - » De situatie wordt ontkend: er wordt niet aanvaard dat de staat op beperkingen botst, dat de soevereine staat niet het monopolie zou hebben op criminaliteit en onveiligheid. Nee men gaat net pogingen ondernemen om deze mythe nieuw leven in te blazen. Pogingen dus om de mythe weer te bevestigen.
  - > Anderzijds de acting out. Dit verwijst voornamelijk naar het expressieve: Het uitdrukken van woede en verontwaardiging (*bv. Seksuele delinquenten*).
- Deze strategieën verwijzen dus naar het feit dat men bijzonder hard zal optreden tegen bepaalde vormen van criminaliteit.
  - > Om te tonen dat die staat bij machten is om criminaliteit de kop in te drukken (*Bv. langere gevangenisstraffen in de VS wanneer we het hebben over de massale opsluitingen daar. Dit zijn pogingen om te tonen dat men de*

criminaliteit daar onder controle heeft), maar ook het feit dat de seksuele delinquenten sterk worden gevisieerd en op die manier ook voorwerp worden van de acting out.

- Gevolg van samenbestaan van (1) en (2): **Volatiliteit en ambivalentie in beleidsontwikkeling.**
  - Het gevolg daarbij is dat je in een soort ambivalente situatie terecht komt.
    - > De 2 strategieën ontstaan namelijk op hetzelfde moment: Aan de ene kant rationeel aanpassen en onder ogen kijken wat de problemen zijn, langs de andere kant emotie en politisering.
    - > Vandaar dus volatiliteit en ambivalentie in beleidsontwikkeling.
  - Vergelijking met viagra: Je zou deze strategieën kunnen vergelijken met viagra.
    - > Viagra zorgt ervoor dat de oude man die niet langer bij machte is om zich te tonen en actief op te stellen, dat deze terug ervaart. Dat is het viagra-effect: Een kortstondig effect waarbij men opnieuw kan presteren, maar het gaat dus om een tijdelijk effect. Het pilletje zal even zijn uitwerking hebben en zich ten toon stellen maar wanneer het is uitgewerkt treden opnieuw de verslappingeffecten in en gaat opnieuw de vaststelling en besef komen dat men zichzelf eigenlijk iets heeft wijsgemaakt.
    - > Dergelijke strategieën van ontkenning en acting out zijn net hetzelfde: Ze tonen zich als plotse opstoten van viriliteit (de staat die zich niet wil neerleggen bij de nieuwe situatie).

- Wat met de criminologie in de controlecultuur: De criminologie ondergaat ook veranderingen in die laat-moderne samenleving:
  - Die 'officiële' criminologie is niet langer de criminologie die Garland in *Punishment and Welfare* analyseerde.
    - > Het gaat over een vorm van criminologie beoefening waarbij de oorzaken van criminaliteit gezocht worden in individuele ontwikkelingen, *in het opgroeien in bepaalde gezinnen of buurten, etc.* het betreft de etiologische criminologie die op het einde van de 19^e eeuw sterk op de voorgrond treedt (zoeken naar oorzaken van criminaliteit in het individu en directe omgeving).
    - > Maar deze manier van criminologie-beoefening zal minder populair worden, want in die controlecultuur zullen vooral theorieën die zich richten op controle en preventie sterk op de voorgrond treden.
  - Elk van de strategieën gaat hand in hand met een eigen criminologie.
  - Opnieuw zie je dat de criminologie en de ontwikkeling van de criminologie dus verband houdt met strategieën van criminaliteitscontrole.
    - > En dat hij dus ook aandacht vraagt voor de wijze waarop de populariteit of het gebrek van populariteit van bepaalde ideeën opnieuw ingebed ligt in ontwikkelingen in de samenleving.
    - > Opnieuw zie je dus de inbedding in de ruimere context.
    - > Opnieuw wijst Garland op de verwevenheid van criminologie met strategieën van criminaliteitscontrole en haar inbedding binnen een ruimere context (verzorgingsstaat eerder; hertekende verzorgingsstaat binnen controlecultuur nu).

- Welk zijn dan de criminologieën die op de voorgrond treden in die laat moderne samenleving:
  - **Aanpassingsstrategieën + 'nieuwe criminologieën van het alledaagse leven'** (ook wel: **'criminologieën van het zelf'**).
    - > Het gaat hierbij om vormen van criminologie-beoefening die eerder gericht zijn op het aanpassen van situaties. Vormen van criminologie-beoefening die zich inzetten op *"hoe kunnen we bepaalde situaties die criminogeen zijn bewerken zodat er geen criminaliteit wordt gepleegd?"*.
      - » Vandaar ook de situationele criminaliteitspreventie die hier een belangrijke plaats krijgt.
    - > Routineactiviteitentheorie, leefstijlanalyse, situationele criminaliteitspreventie, rationele keuzetheorie
      - » Routineactiviteitentheorie: Vormen van criminologiebeoefening waarbij men gaat kijken naar het aantrekkelijke doelwit: Hoe kunnen we de aantrekkelijkheid van doelwitten gaan aanpassen zodat er geen criminaliteit wordt gepleegd.
      - » Rationele keuzetheorie: Hoe kunnen we inspelen op de keuzes die men maakt om een bepaald doelwit te kiezen en over te gaan tot criminaliteit.
    - > Het gaat met andere woorden dus over een groep van theorieën die we doorheen de jaren 70 en 80 op de voorgrond zien treden in de criminologie, en waarbij het uiteindelijke doel is, niet om de diepere oorzaken van criminaliteit te identificeren en hierop een antwoord te beelden, maar wel om situaties te gaan moduleren en op die manier ervoor te zorgen dat er geen criminaliteit wordt gepleegd.
      - » Vandaar het mensbeeld dat hier ontstaat: Crimineel is zoals éénieder van ons, normaal, en niet langer 'abnormaal'.
      - » Het is niet zo dat de crimineel een vreemde is, een abnormaal individu is, maar wel een rationele actor die als elk van ons bepaalde keuzes maakt. En wij moeten inspelen op die keuzes.
      - » Niet de abnormale mens, de geboren crimineel, maar een rationele actor die wanneer hij geconfronteerd wordt met een kans om toe te slaan, dat hij dit doet. En we moeten dus inspelen op deze kansen.

- » Dit is heel typerend voor het denken in die laat moderne samenleving waarin risico-denken sterker op de voorgrond treedt, waarbij er nieuwe opportuniteiten om criminaliteit te plegen ontstaan.
    - > Dit is het eerste type van criminologiebeoefening dat hij identificeert, en dat dus direct verband houdt met de aanpassingsstrategieën: hoe kunnen we ons aanpassen en welke criminologische ideeën spelen daarbij een rol.
  - **Strategieën van ontkenning en acting out + 'criminologieën van de ander'**
    - > Hier worden criminelen voorgesteld als monsters, als vreemden, als 'superpredatoren'.
      - » Het anders zijn wordt hier sterk beklemtoond.
      - » Garland spreekt wel over criminologieën, maar eigenlijk zijn het geen criminologen. Het gaat over beelden die opduiken in de media discours en politieke discours over criminaliteit. Het anders zijn wordt hier dan ook sterk beklemtoond.
- ⇒ Hier zie je duidelijk de ambivalentie tussen de 2 terugkeren.
- ⇒ Wat nauwelijks meer aan bod komt: de criminologie die het leven zag einde 19^e eeuw.
- De criminologie die ontstaat en ontwikkeld in een bepaalde context.
- Ook hier – net als voorheen – de sociale context die de mogelijkheidsvoorwaarden voor de ontwikkeling van vormen van criminologie schept.
  - Het verschil is dat de negentiende eeuwse gevangenis die een voedingsbodem vormde voor de eerste criminologieën, plaats ruimt voor de private veiligheidssector die een stimulus vormt voor de 'criminologieën van het alledaagse leven' (en vice versa).
  - Citaat: *'In much the same way that nineteenth-century penitentiary practice formed a surface of emergence for the science of criminology and was subsequently informed and influenced by the 'scientific' knowledge to which it had given rise, the present-day world of private-sector crime prevention exists in a reflexive relationship to the theories and prescriptions of situational crime prevention' (Garland 2001: 161).*
    - > Hij spreekt hier met de stem van Foucault. Hij verwijst er niet rechtstreeks naar, maar Foucault druipt ervan af (om beter te begrijpen waarom dergelijke private ontwikkelingen rond criminaliteitspreventie verband houden met en in een reflexieve relatie staan tot ideeën die tot ontwikkeling komen in de criminologie).
    - > Heel de infrastructuur die tot stand komt, maakt het mogelijk die controle-criminologie verder tot ontwikkeling te laten komen en deze worden opnieuw gemobiliseerd om dergelijke preventie-strategieën te versterken en sterker te laten inbedden in die laat moderne samenleving. Vandaar de *'reflexive relationship'*.
- **Een controlecultuur:** Waarom heeft hij het over een *cultuur*?
- Media of politiek?
    - > Omdat wanneer hij het heeft over de verklaring voor de ontwikkelingen die hij ziet, dan zal hij niet zeggen dat het louter de media is die ervoor zorgt dat criminaliteit prominent aanwezig is en dat er een vertekend beeld ontstaat van veiligheid en de manier waarop hier mee moet worden omgegaan.
    - > Maar het is ook de politiek (politici), die sterk politiseren en sterk polariseren rond criminaliteitsvraagstukken.
  - Maar als je echt de (controle)cultuur wil begrijpen, moet je ook kijken naar de **dieperliggende voedingsbodem**. Hij zegt dat het leven in dergelijke samenlevingen tot gevolg heeft dat wij allen dagdagelijks door onze routines op een andere manier gaan omgaan met criminaliteit, en omgaan met bestraffing.
    - > Dit is wat hij noemt het **'criminaliteitscomplex'**.
      - » Dit verwijst naar het feit dat we op een andere manier denken, voelen, praten, etc. over criminaliteit en de wijze waarop criminaliteit een plek heeft in ons dagdagelijkse leven.
      - » Dat is ook de reden dat hij spreekt van een 'cultuur'.
      - » Je kan hier ook niet zomaar uit loskomen, want het gaat over dieperliggende veranderingen in de wijze waarop we omgaan met de problematiek.
    - > Citaat: *'They changed how people think and feel, what they talk about and how they talk about it, their values and priorities, how they teach their children or advise newcomers to the neighbourhood. The fear of crime – or rather a collectively raised consciousness of crime – has gradually become institutionalized' (Garland 2001: 163).*
- **Intermezzo:** aanpassingsstrategieën in België? Enkele illustraties
- Zijn studie was dus geen vergelijkende studie (m.b.t. VK en VS), maar poogt transformaties die kenmerkend zijn voor die laat-moderne samenleving in kaart te brengen en kijken naar wat de gevolgen zijn op het vlak van criminaliteit, onveiligheid en de reacties daarop.
  - Hierbij stelt hij ook dat hij dit doet vanuit het idee dat ook andere samenlevingen die gelijkaardig transformaties ondergaan, ook op gelijkaardige manieren op meer of minder mate zullen geconfronteerd worden met dezelfde problematiek (vervelende situatie) en de reacties hierop.
  - Deze stelling onderbouwd hij niet in zijn onderzoek, maar kan je zelf bekijken. Daarom gaan we ook vervolgens 2 illustraties m.b.t. België bekijken over hoe dergelijke strategieën ook zichtbaar worden in onze samenleving.

⇒ 2 vormen van aanpassingsstrategieën in België worden geïllustreerd.

(a) Het nationaal veiligheidsplan

- De ondertitel is al zeer betekenisvol *'samen zorgen voor een veilige en leefbare samenleving'*.
- We moeten het dus samen doen. Het is niet iets dat enkel het (straf)rechtelijke-apparaat moet doen: We moeten er samen voor zorgen.
- In het licht van Garland is dit zeer betekenisvol: Het wijst op het feit dat de monopolie op veiligheid en controle geen staatsmonopolie is.
- Ook het feit dat een dergelijk plan bestaat is al een indicatie van een aanpassingsstrategie. Het rationeel omgaan en het professionaliseren van criminaliteit en de bestrijding ervan is opzich reeds een indicatie van die laat-moderne aanpassingsstrategie.

(b) Preventieadvies (Stad Mechelen)

- Ook hier gaat het over een typische aanpassingsstrategie die sterk verband houdt met de nieuwe vormen van criminologie-beoefening.
- Dergelijke ideeën zie je ook terugkeren in het preventieadvies van de stad Mechelen.
- De stad geeft de inwoners advies over hoe ze zich behoren te gedragen in de publieke ruimte en hoe ze hun private eigendommen behoren te bewaken (*Bv. heel wat aanbevelingen over hoe je gauwdieven te slim af kan zijn, etc.*).
- Dit is een typische vorm van situationele criminaliteitspreventie (*bv. de handtas op een bepaalde manier dragen, weinig cash meenemen, etc. is er allemaal op gericht het potentieel doelwit te voorkomen*).
  - > Inbraakpreventie: Wat kan je doen om je eigen woning te beveiligen (*Bv. buitenverlichting met bewegingssensoren, etc.*).
- Hier zie je sterk de responsabiliseringstrategie terugkeren: Wij geven advies maar dit moet je zelf in werking brengen want je hebt zelf de verantwoordelijkheid over uw eigen woning.
  - > Verantwoordelijkheden verschuiven zodus op die manier (responsabilisering).

➤ Intermezzo: Ontkenning en acting out in België?

- Hierbij gaat het dus eerder over de ontkenning van die vervelende situaties.
  - > *Bv. discussie over de verstrenging van de voorwaardelijke invrijheidstelling, het langer straffen van bepaalde feiten, etc.*
- Enkele krantenartikelen illustreren hoe vormen van acting out (het uitdrukken van verontwaardiging) ook meespeelt in bepaalde debatten.
  - o 'Haast achter strengere wet' (Het Laatste Nieuws, 3 september 2012).
    - » Het moet snel gebeuren: een onmiddellijke reactie op die verontwaardiging.
  - o 'Zware misdadigers moeten langer brommen' (Het Nieuwsblad, 7 september 2012).
  - o 'Hervorming voorwaardelijke vrijlating is inbreuk op mensenrechten' (De Standaard, 11 september 2012).
    - » Anderzijds gaat men ook vragen stellen over wat de impact is (dit is wat we daarnet ook met die viagra illustreerde).
    - » Je kan even roepen, maar wat zijn de gevolgen daarvan en hoe ga je daarmee om binnen een systeem dat constant in crisis situeert.
  - o 'Magistraten tegen vervroegde vrijlating' (De Morgen, 14 september 2012)

3. De controlecultuur na 9/11.

➤ Situering:

- Het boek/studie verscheen net voor de aanslagen en er werd gesteld dat het boek om die reden meteen gedateerd zou zijn, omdat er na 9/11 verschillende ontwikkelingen waren (*preventie, regressie, etc.*), die om die reden niet langer geaccepteerd meer zouden worden door hetgeen de studie/ boek beschreef.
- Maar men zal zeggen dat dit fout is uiteindelijk.
- Het boek is invloedrijk en heeft dus ook veel losgemaakt, waardoor debat is ontstaan. Het is dan ook interessant hoe het voorwerp is beginnen worden binnen de criminologie.

➤ Inleiding:

- Korte bespreking van 9/11. Waarom: Omdat het boek gepubliceerd werd in juni 2001 en het dus eigenlijk voor de aanslagen van 9/11 het ligt zag. Daarom reisde de vraag of het boek de ontwikkelingen sinds 9/11 nog kan bevatten: kan het nog wel inzicht bieden in de wereld die na 9/11 tot stand kwam?
- De vraag is dus of de ontwikkelingen die zich na 9/11 doorzetten, kunnen deze nog begrepen worden onder de analyse van Garland.
- Er wordt namelijk vaak gesteld dat na 9/11 de wereld er anders uitzag, en vooral op vlak van veiligheid op een andere manier werd gekeken naar de bedreigingen die zich konden voordoen.

- Garland zijn stelling zie je in het citaat samengevat: In welke mate heeft 9/11 een impact op mijn boek en mijn analyse:
  - > *'Far from reducing the relevance of the arguments of The Culture of Control, it seems probable that the events of the last seven years have expanded their reach and deepened their importance. Government officials and commentators often assert that the risks and dilemmas now faced by the western liberal democratic societies are altogether new and unprecedented, but it seems to me that the theoretical lens provided by the present book throws valuable light on these very problems'* (Garland 2008: 3).
  - > Hij verwerpt dus onmiddellijk het idee dat de controle-cultuur en de blik die hij hierop werp, dat deze niet langer relevant zouden zijn. In tegendeel zelfs zegt hij. De veranderingen die zich verder doorzetten in die controle-cultuur, zijn een verdere verdieping van een aantal tendensen die reeds voor 2001 al bestonden. De wereld na 9/11 is dus geen nieuwe wereld volgens hem.
    - » Het is volgens hem dus mogelijk om met de blik van de controle-cultuur te kijken naar die ontwikkelingen.
- ⇒ Er wordt vaak gesteld dat er een nieuwe wereld is die zich opent na 9/11, maar dit is niet zo volgens Garland. De ideeën uit zijn boek gaan dit ook duidelijk maken.
- Dus ook hier een gelijkaardige analyse:
  - Als je dus kijkt naar de wereld na 9/11 en op internationaal niveau, dan zien we ook daar een gelijkaardige analyse:
  - **Grenzen van de soevereine staat:**
    - > Hoe ga je om als individuele staat, op een effectieve manier wanneer je geconfronteerd wordt met dergelijke terreurproblemen. Je stoot op grenzen. Als staat kan je hier weinig tegen inbrengen en moet je erkennen dat de mogelijkheid van handelingen die je kan stellen beperkt is. Dit zie je ook terugkeren in het citaat:
      - » *'Terrorist threats create a profound difficulty for the government of the threatened society, because however strong its military might or its "homeland security" forces, dedicated (often suicidal) terrorists will always be liable to pierce its defenses, particularly if it remains an open, liberal society with a mobile population and a measure of respect for the privacy and freedom of citizens'* (Garland 2008: 3)
      - » M.a.w. wanneer een laat-modern-samenleving haar eigen rechtsstaat (mensenrechten) wil respecteren, zal het ook altijd een kwetsbare samenleving zijn waarbij ook het statelijk optreden mogelijk altijd te kort zal schieten. Vandaar ook de grenzen van de soevereine staat voor deze specifieke misdrijfvormen.
  - Aanpassingsstrategieën
    - > Denk aan allerhande beveiligingsstrategieën die in het leven zijn geroepen, vormen van preventie, etc.
  - Strategieën van ontkenning en *acting out*
    - > Zeker onmiddellijk na de aanslagen de militaire interventies waren een vorm van machtsontplooiing. Het onmiddellijk reageren met verschillende middelen van de militaire macht om zo te tonen dat men de touwtjes in handen heeft en dergelijke zaken niet aanvaard.
    - > Maar ook hier weer het viagra-beeld: Snel wordt er weer aangevoeld dat men beperkt is in zijn handelen (*bv. het platbombarderen van bepaalde steden betekend niet dat die samenlevingen kunnen worden getransformeerd*).
    - > Maar later komt dan terug het besef dat de onderliggende oorzaken van die dreiging onaangeroerd blijven.

4. Het debat over de controlecultuur.

- Een sociologie van laatmoderniteit
  - Als je kijkt naar het debat dan zie je dat er naast veel lof, ook veel kritiek was op de studie:
    - o Garland kijkt naar gelijkenissen, niet naar verschillen – een sociologie van laatmoderniteit.
      - » Hij kijkt dus naar gelijkaardige ontwikkelingen (grotere transformaties die een samenleving ondergaat), en een gelijkaardige manier van reageren daarop.
    - o Maar omtrent zijn studie kwamen dus ook veel vragen/ kriebpunten:
      - » Tot op welke hoogte zijn Amerika en UK gelijkaardig?
      - » Tot op welke hoogte zijn ze gelijkaardig aan andere Angelsaksische landen of continentaal Europese landen?
        - ↳ Wanneer de stelling is dat ook andere laat-moderne samenlevingen op een gelijkaardige manier zich zouden organiseren.
      - » Is het mogelijk dat sommige verschillen zo groot zijn dat ze niet in het verhaal passen?
      - » Zijn moderne samenlevingen gedoemd om dezelfde weg af te leggen?

4.1 Vergelijkende criminologie.

- (1) Zowel Amerika als UK zijn ‘atypische’ cases, extreme cases, niet representatief voor studie van ‘laat-moderne samenleving’?
  - Het eerste grote punt van kritiek is dat de 2 eigenlijk atypische en extreme cases zijn. Want als je kijkt naar de ontwikkelingen in de VS in het bijzonder, dan gaat het over een samenleving waarin bijzonder veel gebruik wordt gemaakt van de Vrijheidsberovende straf, waar de doodstraf nog steeds aanwezig is, etc. Kan je dan ontwikkelingen in een dergelijk land zomaar als ‘normale case’ nemen om de laat-moderne-samenleving te bestuderen?
  - Ook het VK zal in bepaalde gevallen een uitschieter zijn wanneer je het vergelijkt met andere landen in Europa.
  - Wanneer het extreme cases zijn, dan heb je een probleem wanneer de stelling betreft dat de 2 worden genomen om de laat-moderne-samenleving te bestuderen.
  - M.a.w. had hij niet beter anderen samenlevingen gekozen voor zijn studie, die meer representatief zijn, die niet aan het uiteinde van het spectrum situeren?
- (2) **Verschillen** tussen Amerika en UK zijn op belangrijke vlakken meer belangrijk dan gelijkenissen?
  - Vanuit een vergelijkend perspectief ga je namelijk opzoek naar de gelijkenissen, als naar de verschilpunten.
  - En wanneer je vanuit de verschillen gaat kijken naar die 2 samenlevingen, zijn er wel enkele dingen die opvallen:
    - Enkele voorbeelden van verschillen: *De doodstraf in de VS is er nog steeds, maar geen doodstraf in VK+ Opsluitingscijfers zijn een veelvoud in de VS dan in VK + Wapengebruik heeft een andere plaats in de VS dan in het VK, etc.*
    - Binnen de VS zelf zijn er ook grote verschillen (*in het Zuiden van de VS worden vele malen meer mensen opgesloten dan in het Noorden van de VS*). En dat wanneer je kijkt naar de toepassing en de uitvoering van de doodstraf, zit dit ook geconcentreerd in enkele van die staten. Dus ook binnen de VS zelf zijn er belangrijke verschillen.
    - De massale opsluiting: is het misschien niet een heel apart Amerikaans fenomeen? Is het wel vergelijkbaar met de wijze waarop we in andere laat-moderne-samenlevingen omgaan met de Vrijheidsberovende straf.
- (3) Is de analyse ook **elders toepasselijk**?
  - Heel wat publicaties zijn er verschenen over de vraag of het toepasbaar is in andere landen (*Bv. Nederland, België, Duitsland, Schotland, etc.*).
  - Wat is de belangrijkste conclusie die we daaruit kunnen trekken: er zijn inderdaad vaak elementen aanwezig.
  - Ook in België zien we gelijkaardige tendensen aan wat we terugzien keren in de controle-cultuur.
  - Maar tegelijkertijd wordt er ook vaak gewaarschuwd om het feit dat de analyse zomaar kritiekloos te gaan transporteren naar de andere samenlevingen. Want er zijn namelijk ook belangrijke verschillen.

4.2 Amerikaans exceptionisme.

- Situering:
  - Heel wat wetenschappers die woorden als ‘exceptional’ en ‘exceptionalism’ gebruiken wanneer ze het hebben over misdaad en straf in Amerika.
    - > Het grootste verschil is de massale opsluiting in de VS. Hierbij kan je de vraag stellen of die Amerikaanse case dan wel geschikt is om mee te nemen wanneer het gaat over een studie van de laat moderne samenleving.
    - > Als je kijkt naar de ontwikkelingen in de VS en de wetenschappelijke discussie over die ontwikkelingen, dan zal er vaak op gewezen worden dat de ontwikkelingen in de VS uitzonderlijk (‘exceptional’) zijn.
    - > *Bv. veel meer dodelijk geweld in de VS dan in andere samenlevingen. Op het vlak van de doodstraf in vergelijking met andere samenlevingen is het een van de weinigen waar het nog aanwezig is.*
  - Is Amerika ‘speciaal’? Is Amerika een ‘aberratie’?
    - > Vanuit dat perspectief wordt dan de vraag gesteld: is Amerika misschien bijzonder?
    - > Is ze zo extreem dat ze niet als casus kan dienen om de laat moderne samenlevingen te bestuderen.
  - Die hypothese = enorme uitdaging voor Garlands verhaal
    - > Moest een dergelijke hypothese bevestigd worden, dan zal dit natuurlijk het verhaal van Garland op losse schroeven zetten.
- Het American Exceptionalism’-debat.
  - Lange geschiedenis: Tocqueville’s *De la démocratie en Amérique*: vijf centrale waarden in Amerikaanse democratie: vrijheid, gelijkheid, individualisme, populisme, laissez-faire.
    - > Het is een debat dat al langer gaande is en het komt niet zomaar uit de lucht gevallen.
    - > De Tocqueville’s scheef het al in de 19e eeuw dat de Amerikaanse democratie een bijzondere democratie is die anders is dan de democratieën die we kennen in Europa. Ze stelde dat de Amerikaanse democratie een aantal waarden had die het heel typerend maakte.

- » 5 centrale waarde in die Amerikaanse democratie die men reeds vroeger besprak en men aanhaalde dat het dus ging om een aparte democratie.
  - » Sindsdien is het idee blijven leven dat de VS op bepaalde vlakken apart is, en ander is dan de andere staten
- Seymour Lipset (1996): Amerika als beste en slechtste – een zwaard dat aan twee kanten snijdt.
  - > Seymour Lipset maakte hierover ook een boek en zijn stelling was dat de VS en het Amerikaans expectionisme zowel het beste als het slechtste naar boven brengt binnen die VS.
    - » Vooruitstrevend op het vlak van *technologie, op vlak van economie (vrije markt), voorspoed, welvaart, etc.*
    - » Maar anderzijds ook een schaduwzijde die zich richt op de *ontwikkeling van criminaliteitsproblemen, bestraffing, de doodstraf, omgaan met minderheden, etc.*
  - > Dus volgens hem is het zo dat het uitzonderlijke van de VS op 2 vlakken zit: het beste, en het slechtste.
- Uitzonderlijke ontwikkelingen in VS op vlak van misdaad en straf als de donkere zijde van het 'Amerikaans exceptionalisme'?

➤ **James Whitman's met zijn boek: *Harsh Justice*.**

- Studie waarin hij kijkt naar de Europese ontwikkelingen rond de straf, vanuit een historisch perspectief enerzijds en anderzijds ook vanuit een comparatief perspectief.
- Hij heeft een vergelijkend historische studie gemaakt tussen Europese ontwikkelingen en Amerikaanse ontwikkelingen.
  - > De landen die hij selecteerde in zijn studie zijn: Frankrijk en Duitsland (dus 2 continentale Europese landen).
- Hij gaat opzoek naar gelijkenissen, maar ook verschillen tussen Frankrijk, Duitsland & Amerika en dit op historische wijze.
  - > Hij gaat ver terug in de tijd om te kijken hoe strafontwikkelingen zich hebben voorgedaan.
- Hij is een interessante figuur. Hij buigt zich niet enkel over strafontwikkelingen, maar ook over andere rechtsontwikkelingen.
  - > Zo schreef hij Bv. ook over arbeidsrecht, privacy, etc. telkens vanuit een vergelijkende insteek. Dit is interessant omdat hij hierbij gelijkaardige ontwikkelingen vindt/ziet in verschillende rechtstakken.

➤ **Twee centrale inzichten:**

- We gaan niet kijken naar de andere ontwikkelingen in het recht die hij bestudeert, maar we gaan kijken naar de straf en kijken we naar de studie.
- Als je naar de studie kijkt (gepubliceerd in 2003), dan zie je dat hij ook in dialoog treedt met Garland en hem als het ware uitdaagt. Zeer uitdrukkelijk wijst hij erop dat hij met zijn historische studie die een vergelijkende insteek heeft ook op een ander manier het verhaal wil brengen over de ontwikkeling van de straf binnen een Europese en Amerikaanse context.
  - > Dat is ook de reden dat we hem hier bespreken: Omdat hij van mening zal zijn dat het begrijpen van de ontwikkelingen op vlak van de straf in de VS vergt dat we ons dieper moeten toeleggen op de specifieke ontwikkelingen die zich voorgedaan hebben in die Amerikaanse context.
- 2 centrale inzichten:

(1) Verschillende tradities van Sociale Hiërarchie.

- > Hiërarchische samenlevingen van Duitsland en Frankrijk maakten scherp **onderscheid** tussen lage en hoge **status**, ook op vlak van **straf** (bv comfortabele cellen en onthoofding voor hoge status; dwangarbeid, lijfstraffen en ophanging voor lage status)
  - » Dit hangt samen met zijn opvatting over de straf. Volgens Whitman is het kenmerkende van de straf dat mensen op hun plaats worden gezet.
    - ↳ Straffen betekend dat de ander als het ware als inferieur wordt aangemerkt. Iemand op zijn of haar plaats zetten. Het gebeurt in sterke hiërarchische verbanden (verbanden van bovenschikking en onderschikking).
    - ↳ Het element van degraderen (degradatie): iemand lager gesitueerd plaatsen.
  - » Dit element zal ook terugkeren in het verhaal dat hij brengt in de analyse die hij maakt over de ontwikkelingen van de straf en de wijze waarop straffen worden uitgevoerd op de tweede plaatsen.
    - ↳ Duitsland en Frankrijk gaat hij hierbij even samennemen en representatief maken voor heel continentaal Europa.
    - ↳ Hij stelt vast dat die hiërarchische samenlevingen (zoals Duitsland en Frankrijk) een scherp onderscheid maakte tussen lage status en hoge status en dat dit ook doorzinderd op de wijze waarop er gestraft werd.
    - ↳ De samenlevingen die een sterk onderscheid maken (een sterke hiërarchie kennen) waarbij bepaalde groepen hoger en andere lager gesitueerd worden, zullen ook op het vlak van de straf verschillen vertonen (bv. meer comfortabele cellen en onthoofding als executiewijze voor diegene die hoog

gesitueerd zijn in de samenleving (= **hoge status straffen**), voor wie van een lage status is: dwangarbeid, lijfstraffen, of de ophanging als executiewijze (= **lage status straffen**)).

↳ Op die manier is er in die samenlevingen doorheen de tijd dus een onderscheid te maken. Er is een verschil in de wijze waarop er gestraft wordt.

- > **Historische ontwikkeling:** geleidelijke afschaffing van lagestatusbehandeling – een *levelling up* > oude geprivilegieerde hogestatusstraffen voor éénieder
    - » De historische ontwikkeling is een ontwikkeling van de afschaffing: De afschaffing van de lage-status-behandeling.
    - » Vandaar dat hij het heeft over een **proces van levelling up**: Naarmate de tijd vordert, zullen de hoge status-straffen opengesteld worden voor éénieder. M.a.w. de oude geprivilegieerde hoge-status-straffen worden voor iedereen opengesteld.
    - » In de VS zou zich een omgekeerd proces hebben voorgedaan: niet levelling up, maar levelling down.
  - > Tegenovergestelde ontwikkeling in Amerika: geen veralgemening, wel een afschaffing van hogestatusstraffen: **levelling down** - éénieder krijgt lagestatusstraf.
  - > Ongelijke en hiërarchische structuren die mild strafklimaat hebben doen ontstaan.
    - » Het paradoxale daarbij is dat de samenlevingen die sterk hiërarchisch gestructureerd zijn, en dus ongelijkheid in hun structuren vervat hebben, dat deze eerder een mild strafklimaat doen ontstaan.
      - ↳ Dit is het uitgangspunt bij Whitman.
    - » Hij wil kunnen verklaren waarom er die kloof is: De kloof die er is tussen aan de ene kant het Europese straffen en aan de andere kant het Amerikaanse straffen is (*waarom straffen de Amerikanen zoveel harder?*).
    - » Dit heeft volgens Whitman dus te maken met het feit dat: die lage-status-straffen als het waren veralgemeend zijn doorheen de tijd, terwijl in de Europese context er meer aandacht is gegroeid voor rechten van gedetineerden, aandacht voor het feit dat inbreuken op grondrechten moeten gerechtvaardigd worden en het feit dat men van zijn vrijheid is beroofd niet meteen betekend dat men bijkomende inbreuken moet aanvaarden (tenzij deze kunnen worden gerechtvaardigd).
- ⇒ Hij gaat dus ver terug in de tijd om aan te tonen dat hiërarchische (ongelijke) samenlevingen door dergelijke processen van levelling-up een milder strafklimaat hebben doen ontstaan. Dit is dus het eerste inzicht.

(2) Verschillen in attitude ten aanzien van strafmacht:

- > Het tweede inzicht heeft te maken met de wijze waarop staatsmacht wordt bekeken in dergelijke samenlevingen:
  - > Frankrijk en Duitsland (continentaal Europese landen) die doorheen de tijd machtige en autonome sterke staatsbestellen hebben ontwikkeld.
    - » *Citaat: 'They are powerful in the sense that they are relatively free to intervene in civil society without losing political legitimacy. They are autonomous in the sense that they are steered by bureaucracies that are relatively immune to the vagaries of public opinion' (Whitman 2003: 13-14)*
    - » Sterke bureaucratieën die zich als het ware voor een stuk kunnen afschermen van de grillen van de publieke opinie.
  - > Sterke staten kunnen hun genade tonen.
  - > Dit in tegenstelling tot de Amerikaans ontwikkelingen weer: weerstand tegen staatsmacht, focus op formele gelijkheid.
    - » In de VS is er daarentegen dis eerder een weerstand tegen de uitbouw van staatsmacht.
    - » Weerstand die ertoe leidt dat het staatsbestel veel minder uitgebouwd is en veel minder autonoom is t.o.v. die publieke opinie.
    - » Zijn stelling is dat wanneer een staat sterk is uitgebouwd, dat ze ook gemakkelijker genade kunnen tonen.
      - ↳ Omdat ze zich minder moet aantrekken van die publieke opinie, om die rede ook milder kan straffen in individuele casussen.
      - ↳ In de VS: Die weerstand tegen de staatsmacht zal ervoor zorgen dat genade tonen veel minder mogelijk is omwille van de focus op de formele gelijkheid (iedereen moet op dezelfde manier behandeld worden (= die lage-status-behandeling)).
  - > Amerikaans wantrouwen tegen staatsmacht dat paradoxalerwijze leidt tot een harder strafklimaat.
    - » Het wantrouwen tegen de staatsmacht leidt eerder tot een harder strafklimaat.
- ⇒ Conclusie Ongelijke hiërarchische samenlevingen geven aanleiding tot een zachter strafklimaat. Samenlevingen die wantrouwig staan tegenover de staatsmacht leiden tot een harder strafklimaat.

- Garland VS Whitman
  - Whitman doet wat Garland niet doet: een vergelijkende studie.
    - > Hij brengt hierbij dus een verhaal dat een verklaring kan bieden voor de Amerikaans ontwikkelingen. Het vraagt ook aandacht voor Amerikaans-specifieke inzichten om te komen tot een beter begrip van wat er zich daar afspeelt.
    - > Citaat: *'there is something in the American idiom, something in American culture, that is driving us toward harsh punishment'* (Whitman 2003: 6)
      - » Er zit iets in die Amerikaanse cultuur die het maakt dat een harder strafklimaat kenmerkend is voor onze samenleving.
    - > En hij gaat ook ver terug in de tijd. Whitman keert enkele eeuwen terug in de tijd om de samenlevingen te analyseren.

- Garland verweert zich tegen American Exceptionalism.
  - Citaat van Garland waarin hij zich vragen stelt bij het idee van "exceptionalism" opzich.
    - > *'In my view, the theory of 'American exceptionalism' ...is an inappropriately deep and deterministic way to understand a difference in penal policy that is actually much more recent and much more contingent than this literature suggests ...such an approach directs attention to the wrong historical period and the wrong historical processes'* (Garland 2005: 349).
  - Wat zegt hij eigenlijk: dat Amerikaan expectionalisme doet een zeker determinisme in de ontwikkeling van die straf ontstaan. Het lijkt wel of we een gepredetermineert pad bewandelen en dat pad is er niet volgend Garland. Want hij stelt vast dat de VS gedurende een lange tijd ongeveer op dezelfde manier omging met de straf als andere westerse landen, en dat het belangrijkste verschil zich vooral zal doorzetten vanaf de jaren 60 & 70. Omdat te kunnen verklaren moeten we vooral ook kijken naar wat er gebeurd is in de tweede helft van de 20^e eeuw volgens Garland.
  - Wanneer je exclusief kijkt met een bril "exceptionalism" en dus ver in de tijd teruggaat en de wortels in die Amerikaanse cultuur gaat leggen, mis je de factoren die bijgedragen hebben tot de ontwikkelingen na de 2^e WO in de 20^e eeuw.
    - > M.a.w.: Hoe kan *American exceptionalism* een verklaring bieden voor die recentere ontwikkelingen.
  - Aan de ene kant is er dus het belang van de lange termijn-ontwikkelingen: Belang van lange termijn - culturele aspecten (zoals Whitman suggereert) maar niet in val trappen van cultureel essentialisme (zoals Garland stelt).
    - > Het belang van een lange-termijn-perspectief wanneer we ontwikkelingen over de straf proberen begrijpen.
    - > Maar langs de andere kant mogen we ook niet in de val trappen dat de wortels en de zaden als het ware gepland zijn eeuwen geleden en een pad gaan uittekenen dat al klaarligt voor de verdere ontwikkelingen. Om dat te kunnen begrijpen moeten we ook kijken naar de meer recente ontwikkelingen die ook kenmerkend zijn voor onze laat-moderne-tijd.

2.4 Sociologie van de straf: Casus: Het NAS-rapport over opsluiting in de Verenigde Staten.

➤ Tekst reader:

- 9. Travis, J. & Western, B. (2015). *Reflections on the NAS Report on High Rates of Incarceration in the United States. The Criminologist, 40(3), 1, 3-7.*
  - > Het is een rapport uit 2009 door 2 Amerikaanse criminologen die hierin een reflectie geven en zelf betrokken waren bij de totstandkoming van het rapport m.b.t. de massale opsluiting in de VS.

⇒ Kortom: We gaan dus heel even stilstaan bij het fenomeen van de massale opsluiting in de VS.

1. Inleiding: Opsluiting ter discussie.

➤ Inleiding:

- Ontwikkelingen rond – en debat over - opsluiting in Westerse wereld.
  - > Het ter discussie stellen van de opsluiting en de ontwikkelingen rondom opsluitingscijfers.
- In het bijzonder: Groei van de gevangenispopulatie:
  - > Het is een discussie die in de VS heel sterk aanwezig is omwille van de bijzondere groei.
  - > Maar ook in andere landen is deze groei aanwezig (*VK, Schotland, etc. maar ook in eigen land!*).
- Hierbij rijzen dan ook verschillende vragen op:
  - > *Wat zijn de oorzaken van de aangroei van gevangenispopulaties? Criminaliteit? Of andere oorzaken? Wat zijn de gevolgen? Is de groei onontkoombaar?*
- Bevraging van vrijheidsstraf, bijvoorbeeld:
  - > *A Presumption Against Imprisonment* (British Academy, 2014).
  - > *Scotland's Choice* (Scottish Prison Commission, 2008).
  - > *Do Better, Do Less* (Commission on English Prisons Today, 2009).
  - > *The Growth of Incarceration in the United States: Exploring Causes and Consequences* (National Research Council, 2014).

➤ Ook in eigen land keert deze discussie terug.

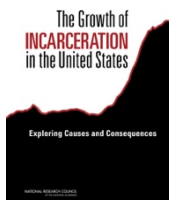
- In het justitieplan (Koen Geens, maart 2015) komt dit ook uitdrukkelijk aan de orde.
- Van **cellentekort** naar **gedetineerdenoverschot**.
  - > De vraag of de overbevolking waar we mee kampen in de gevangenissen in België, moet opgelost worden door capaciteit bij te creëren dan wel door te stellen dat er een gedetineerdenoverschot is.
  - > Afhankelijk van welk uitgangspunt wordt gehanteerd, zullen er andere oplossingen worden aangeboden.
- We zagen dat in het plan zelf de capaciteit ook werd geproblematiseerd in die zin dat er gesteld werd dat het mogelijk zou moeten zijn om het aantal gedetineerde naar benden te brengen (naar 10.000 tot ongeveer 8.000).
  - > Maar m'n is vandaag de dag aan het discussiëren over een nieuwe wet die als gevolg zal hebben dat de populatie in de gevangenis opnieuw weer zal toenemen.

Deze Ingrepen zorgen er ook voor dat de beperkte gevangenscapaciteit effectief wordt benut en de detentieomstandigheden gevoelig verbeteren, mede omdat de overbevolking wordt afgebouwd: (i) een zuiniger beleid inzake voorlopige hechtenis, (ii) een meer aangepaste strafuitvoering, (iii) het duurzaam overbrengen van de geïnterneerden naar gespecialiseerde inrichtingen alsook (iv) specifieke maatregelen voor verdachten zonder verblijfsrecht zouden het aantal gedetineerden (waaronder ongeveer 1.000 geïnterneerden) duurzaam beneden 10.000, en wellicht van 11.000 tot ongeveer 8.000 moeten kunnen brengen.

2. Het NAS-rapport.

➤ NAS-rapport

- *The Growth of Incarceration in the United States: Exploring Causes and Consequences*. Washington: The National Academies Press.
- Het NAS-rapport is heel interessant m.b.t. de VS omdat daar de groei een immense groei betreft.
  - > Het zijn dergelijke vragen die er vervolgens voor zorgen dat in de VS er heel wat onderzoek is gebeurd de afgelopen jaren naar de oorzaken en de gevolgen van die massale opsluiting.
- De cover van het rapport stelt eigenlijk een grafiek voor: Deze toont al hoe sterk en exponentieel de stijging is geweest van de opsluiting sinds het begin van de jaren 70.

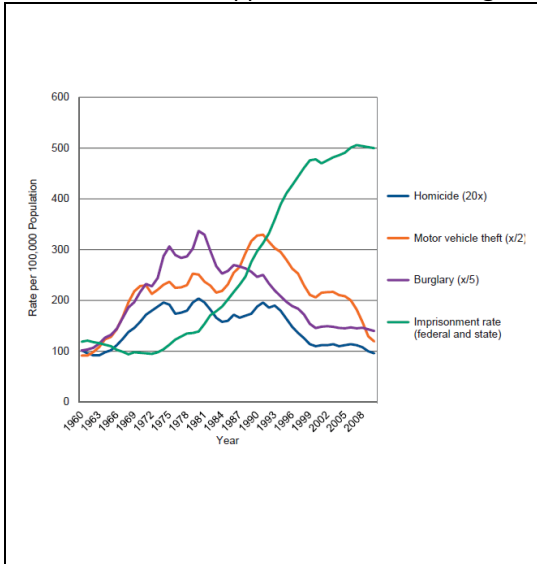
➤ NAS-rapport: **Achtergrond**.

- National Academy of Sciences (° 1863, Abraham Lincoln).
  - > Het NAS bestaat al heel lang en het heeft de bedoeling om wetenschappelijke informatie samen te brengen en met experts alle wetenschappelijke kennis samen te voegen.
  - > *'...the NAS report stands apart from similar publications for the simple fact that the report was prepared under*

the auspices of the National Academy of Sciences' (Travis & Western 2015: 1).

- Panel van twintig wetenschappers en experts.
  - > Het gaat dus over een soort van review dat gemaakt is door een panel van 20 wetenschappers en experts.
  - > Het was dus een omvangrijke operatie waarbij verschillende experts samen zijn gebracht (in 5 bijeenkomsten) en men heeft zich zo collectief gebogen over 'wat weten we' 'welke wetenschappelijke kennis is er over de oorzaken en over de gevolgen van de groei van de gevangenispopulatie in de VS'.
  - > Ze doen dus geen nieuw onderzoek, en brengen dus geen nieuwe inzichten aan, maar ze produceren een review waar iedereen met zijn of haar inzichten een bijdrage levert bij de totstandkoming van het rapport.
- Vijf tweedaagse bijeenkomsten in de periode maart 2012 – juni 2013.
- Publicatie rapport na review: 30 april 2014.

➤ **NAS-rapport: Enkele bevindingen.**

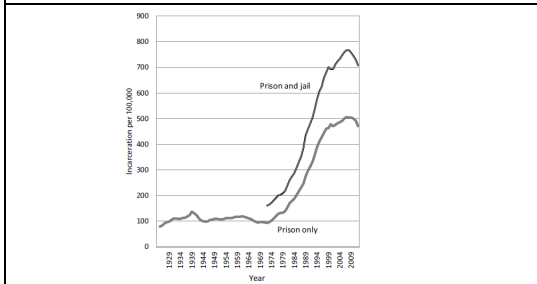
Figuur 1: U.S. crime and imprisonment rates, 1960 – 2010.

Als eerste moet er gekeken worden naar de **Criminaliteitsontwikkelingen** in de VS. Wat je in deze grafiek ziet zijn de ontwikkelingslijnen/ evoluties die zich voordoen m.b.t. 3 verschillende criminaliteitsfenomenen

- Doodslag: Doorheen de jaren 60 heeft het een stijgend verloop, dan heb je een schommelend verloop met daarna een daling die zich doorzet tot het begin van de 21^e eeuw.
- Inbraak: Gelijkaardig patroon (stijging en daarna daling).
- Diefstal van gemotoriseerde voertuigen: Ook hier weer een stijging en vervolgens een daling.

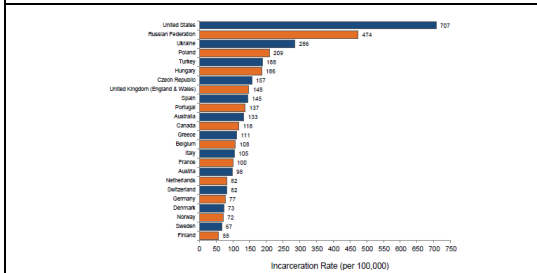
De 3 fenomenen kennen dus eerst allemaal een aangroei maar op een bepaald moment komt er een hoogtepunt en zet een daling zich in.

Maar wat gebeurt er dan met de opsluiting? Moest er een direct verband zijn tussen criminaliteit en de straf, zou eigenlijk de lijn van de opsluiting gelijk moeten lopen met de feiten (stijging en daarna daling). Maar dit is niet het geval. Aanvankelijk blijft het cijfer van de opsluiting vrij laag maar dan zet een stijging zich in en deze stijging is continu. Dus zelfs wanneer de criminaliteit aan het afnemen is, blijft dit stijgen.

Figuur 2.4: U.S. State and federal imprisonment rate (1925-2012).

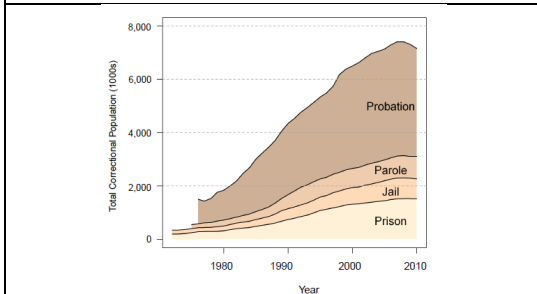
Deze figuur betreft de cijfers van de **opsluiting**. Het gaat dus over het feit dat aan het begin van de jaren 70 een belangrijke stijging is ingezet die ook doorheen de tijd verder is doorgezet.

Figuur 2.2: Incarceration rates per 100.000 population of European countries.

In deze figuur zie je een vergelijking met andere (Europese) Landen m.b.t. de detentieratio (= Het aantal gedetineerde per 100.000) inwoners.

Ook hier zie je het uitzonderlijke karakter van de VS terugkeren. Opgelet bij de cijfers van België: Hierin zitten de personen die ook onder ET-toezicht staan, en dus niet enkel de personen in de gevangenis zelf. Dit wordt later nog besproken.

Figuur 2-4: Total adult correctional population, including state and federal prison, local jail, and probation.

Wanneer we naast de gevangenis ook kijken naar mensen die voorwaardelijk in vrijheid zijn gesteld, of die onder probatievoorwaarden vrij zijn, dan stijgt die groep tot een stuk boven de 7 miljoen (7miljoen mensen die op de een of andere manier onder controle staan van het strafapparaat). Het is dus een bijzonder groot groep mensen.

3. Tot besluit:

- Enkele (3) centrale vaststellingen van het rapport.
  - (a) De groei is historisch ongezien en uniek (uitzonderlijk fenomeen).
  - (b) De criminaliteitsontwikkelingen kunnen zelf niet op een directe wijze dergelijke strafontwikkelingen verklaren, maar mogelijk wel op een indirecte wijze (*door het feit dat er een context ontstaat waarin bepaalde beleidsbeslissingen als meer betekenisvol aanzien worden waarvoor er een draagvlak is in de samenleving*).
    - > M.a.w. Wanneer het gaat om het begrijpen van de groei van de gevangenispopulatie dat deze niet op directe wijze veroorzaakt is door criminaliteitscijfers. Maar de criminaliteit is wel een belangrijk element geweest in de context waarin beleidsbeslissingen zijn genomen i.v.m. de zwaarte en de duur van de straf.
  - (c) Het dergelijk ingrijpend aanwenden van die Vrijheidsberovende straf is ongelijk verdeeld over de bevolking.
    - > Bepaalde groepen worden oververtegenwoordigd in die gevangenispopulatie. Ongelijk verdeeld betekend dat bepaalde groepen in de Amerikaans samenleving disproportioneel in aanraking komen met het strafapparaat, wat ook gevolgen heeft voor *o.a. toegang tot de arbeidsmarkt, participatie in het democratische proces, etc.*
    - > Het heeft ook een ingreep dus op het vlak van het burgerschap zelf.
- Hoofdstuk 12 van het rapport: Waardendiscussie.
  - Het rapport gaat op het einde ook een meer normatieve toer op. Na het vaststellen van een aantal verklaringen, (of het uitschakelen van verklaringen) komt er een soort van normatief kader waarbij de auteurs van het rapport stellen dat er een aantal principes ingang zouden moeten vinden wanneer het gaat over het gebruik van de gevangenis en ook wanneer het gaat over het feit dat deze gevangenispopulatie moet teruggedrongen worden.
  - Vaststellingen in het rapport geven dus opnieuw aanleiding tot een waardendiscussie:
    - Proportionaliteit.
      - Proportionaliteit zou dus voorop moeten staan. Er wordt met name vastgesteld dat er vaak disproportioneel wordt gestraft en dat bepaalde misdrijven bijzonder hard worden beteugeld/ bestraft (*bv. drugsmisdrijven, seksuele criminaliteit, etc.*). De proportionele band tussen criminaliteit en straf is scheefgetrokken en zou dus terug centraler moeten staan.
    - Spaarzaamheid.
      - Spaarzaam omgaan met de capaciteit waarover men beschikt en waarbij er de mogelijkheid moet zijn om op een andere manier te reageren om de doelen te kunnen bereiken. M.a.w. de toepassing van de Vrijheidsberovende straf moet spaarzaam gebeuren, wanneer er alternatieve mogelijkheden zijn moeten deze de voorkeur genieten.
    - Burgerschap.
      - Burgerschap moet bij straffen ook centraal staan. Dit betekend dat door het straffen zelf bepaalde rechten van burgers niet in gedrang mogen gebracht worden. En in deze Amerikaanse context gaat het dus vooral over het stemrecht (*waarbij tijdens de straf maar ook in de periode na de straf, die mensen worden uitgesloten van het democratisch proces*).
    - Sociale rechtvaardigheid.
      - Gaat over de aandacht voor de gevolgen van een dergelijk ingrijpend gebruik van de vrijheidsstraf en over het disproportioneel deel uitmaken van de gevangenis door minderheidsgroepen. Men stelt vast dat bepaalde misdrijfvormen en het hart optreden hierop ertoe leidt dat bepaalde groepen disproportioneel achter tralies belanden wat dan ook gevolgen heeft voor nabestaanden en naasten.
  - Citaat: *'When the topics are justice and the deprivation of liberty, there is a place for values in the research process and they should be discussed in an open and intellectually serious way, just like we discuss our methods and empirical evidence. This, more than anything, may be the largest implication of the report'* (Travis & Western 2015: 7).
    - > Het is de waardendiscussie die terug op de voorgrond treedt ten gevolge van het bestuderen van de ontwikkelingen.
  - Cf. Link tussen 'Waarom straffen?' en 'Sociologie van de straf'
    - > Zo zien we mooi de band ontstaan tussen de sociologie van de straf (verklaren van de oorzaken, de gevolgen, etc.) & vragen rondom 'waarom straffen we' (retributivisme, utilitarisme, verenigingstheorien).
    - > M.a.w. Het begrijpen van ontwikkelingen rondom de straf zal opnieuw weer leiden tot nieuwe vragen over wat we nu eigenlijk willen bereiken met bestrafing (filosofische vraagstukken).

3. Lijf- en doodstraf

- Situering:
  - Het is belangrijk ook de lijf- en doodstraffen te bespreken. Dit heeft te maken met het feit dat wanneer we het hebben over de straf, het gaat over **'leedtoevoeging'** (= kernelement uit de definitie van de staf). Wanneer we spreken over lijf- en doodstraffen, zien we dat dit de meest directe en aangrijpende vorm van leedtoevoeging omvat.
    - > Het beëindigen van een mensenleven, maar ook het verminken (het lichaam kapotmaken).
  - Het staat misschien iets verder af van de Europese context van dit moment (vooral het directe lijfstraffelijke componenten). Maar als je wat verder kijkt, dan kan je misschien ook de Vrijheidsberovende straf zien als iets dat 'aan je lijf raakt'. Iemand die van zijn vrijheid wordt beroofd, maar het heeft ook gevolgen voor die persoon zijn gezondheid (fysiek als mentaal), etc.
    - > Dus ook op indirecte manieren zal deze leedtoevoeging ook een lijfelijke component verkrijgen.
  - De doodstraf heeft een heel interessante ontwikkeling doorgemaakt in Europa.
    - > De doodstraf heeft hier vandaag geen plaats meer. Om dit te begrijpen gaan we terug in de tijd moeten kijken naar de ontwikkelingen, maar ook kijken naar recente ontwikkelingen.
    - > Soms leeft de discussie nog op bij ons wanneer misdrijven bijvoorbeeld bijzonder veel commotie met zich meebrengen (zoals bij Marc Dutroux).
  - Het lichaam zelf wordt dus het aangrijpingspunt van de straf.
- Tekst reader:
  - 10. Hood, R. (2010). *Towards Global Abolition of the Death Penalty: Progress and Prospects*. A Lecture delivered at the invitation of The Death Penalty Project In the Hall of The Inner Temple on 21st January 2010.

1. Inleiding: Het menselijk lichaam als object van straf.

- Enkele illustraties: uit de actualiteit die illustreren dat de discussie ook vandaag de dag nog leeft.

'Middeleeuws maar immens populair bij jihadisten', <i>De Morgen</i> , 21 augustus 2014.	Artikel dat sterk ingaat op het fenomeen van de onthoofding. Dit wordt in verband gebracht met IS (jihadisten): het is bij hun een geliefkoosd executiemiddel. Het idee van onthoofding en de wijze van executie dat als een belangrijk signaal en communicatiemiddel ook door hun wordt aanzien: een instrument van intimidatie door de wijze van executie. Als het ware gebruiken ze het als een politiek instrument. Dit hebben we ook gezien bij Foucault (die soevereine macht die zich op het lichaam stort en het lichaam kapot maakt, die ook een politieke boodschap heeft).
'Iraniërs dansen op Happy: 91 zweepslagen en 6 maanden cel' 18 september 2014.	Lijfelijke straffen die daar nog steeds worden uitgevoerd.
'Executie moordenaar in VS duurt bijna 25 minuten', <i>De Morgen</i> , 18 januari 2014.	Het betreft een executie in de VS die bijna 25 minuten duurt. Het gaat over de dodelijke injectie: het is een poging om het lijfelijke aspect te camoufleren, om er als het ware bijna een medische handeling van te maken. Het einde van het leven via een prik (een soort vorm van euthanasie die wordt opgelegd). Maar wanneer een dergelijk executietaferel fout loopt (wanneer de gifstof niet doet wat die verwacht wordt te doen), komt opnieuw de gruwel naar boven (neveneffecten die bijzonder confronterend zijn). In het artikel: Het moment van de prik en de eigenlijke dood, daartussen zaten 25 minuten. Het lichaam heeft een lange strijd geleverd waarbij de persoon enorm hard hijgde, kokhalsde, etc. Het werd beschouwd als een pijnlijk & mislukt experiment. Het toont ons ook weer dat wanneer men poogt het lijfelijke uit te schakelen, dat het toch weer terugkeert en altijd aanwezig is.
Monballyu, J. (1975). <i>Een gevaarlijk varken in Kortrijk in 1562. Een dierenproces voor de schepenen van Kortrijk. De Leiegouw</i> , 17, 283-284.	Varkens die gevaarlijk waren die vroeger ook effectief lijfstraffelijk zijn behandeld. Criminele varkens die ter dood worden gebracht en die ook onthoofd werden. De executie gebeurde hierbij op dezelfde manier als bij de mens. Dit is toch heel fascinerend. Denk hierbij ook terug aan de pinguïns die steentjes stelen.
'De doodstraf is een verboden vrucht', <i>De Standaard</i> , 2 augustus 2016.	De doodstraf is vandaag de dag nog steeds materie van discussie. Dit zie je vaak terugkomen in opiniestukken (<i>Bv. m.b.t. terrorisme</i>).

➤ EVRM

- In de Europese context is het recht op leven gevrijwaard en is de doodstraf intussen ook afgeschaft. In het EVRM zijn er dan ook verschillende artikels die dit waarborgen.
  - Art. 2 EVRM: het recht op leven.
  - Art. 3 EVRM: Verbod op foltering.
    - België heeft al verschillende veroordelingen gehad door het Hof van de rechten van de mens m.b.t. samenloop van omstandigheden die zorgen voor een onmenselijke bestraffing. (*Bv. Overbevolking waardoor gedetineerden een cel moeten delen, etc.*). Het artikel verwijst dus direct naar het lijfelijke aspect van de straf.
- Anderzijds zijn er ook verschillende protocollen die betrekking hebben op de doodstraf die toelichten dat we de doodstraf in Europa niet meer hanteren en waarom.
  - Protocol Nr. 6 + 13: Betreffende de afschaffing van de doodstraf onder alle omstandigheden.

2. Lijfstraf: De bestraffing van zelfmoord in België.

➤ De bestraffing van zelfmoord in België.

- We stellen vast dat zelfmoord en de bestraffing ervan gebeurd in de periode van de 14^e tot de 17^e eeuw: **criminalisering van zelfmoord.**
- Het gaat dus om het bestraffen van zelfmoord, waarbij de bestraffing zelf een lijfelijk aspect krijgt.
  - > Het dode lichaam wordt gesleept en men laat het dode lichaam openlijk ontbinden.
    - Het lichaam van diegene die zichzelf van het leven heeft beroofd, wordt met het hoofd naar beneden gesleept naar het galgenveld waar het vervolgens ten toon wordt gesteld.
  - > Dit wordt gekoppeld aan een verbeurdverklaring van de bezittingen van diegene die zich van het leven heeft beroofd. Dit ten voordele van de fiscus.
- De vraag is dan: Hoe komt het dat in die periode zelfmoord op die manier werd bestraft? Daarvoor moeten we de religieuze context begrijpen: Het gebeurt namelijk onder invloed van de kerk.
  - > Het idee dat het enkel god is die over het menselijke leven kan beschikken. Diegene die zich laat verleiden om zichzelf van het leven te beroven heeft zich laten verleiden door de duivel (het kwaad) en vertrouwd niet langer in de goddelijke voorziening.

⇒ De impact van het religieuze denken speelt dus door in de wijze waarop de zelfmoordenaar wordt bestraft. Het is een periode van de 14^e tot de 17^e eeuw waarin dergelijke denkbeelden meespelen en dergelijke praktijken effectief plaatsvinden.

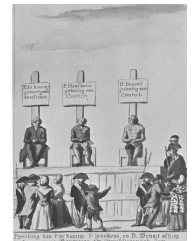
➤ In de eerste helft van de 18^e eeuw zal er een kentering optreden:

- Een kentering waarbij er in een eerste stap een onderscheid wordt gemaakt tussen wat men noemt '*gewone zelfmoord*' en '*de zelfmoord door iemand die een zwaar misdrijf heeft gepleegd en in de gevangenis zit te wachten op zijn straf*'.
  - De '**gewone zelfmoord**' was de zelfmoord waarbij men ervanuit ging dat het gebeurde omwille van krankzinnigheid.
    - Iemand pleegt zelfmoord omwille van het vermoeden van krankzinnigheid. Bij het begrijpen van een dergelijke zelfmoordenaar kwam dan het aspect van medelijnen naar boven.
  - Bij de '**zelfmoord door iemand die een zwaar misdrijf had gepleegd en in de gevangenis wachtte op zijn straf**', gaat het om iemand die wetens en willens probeert zijn straf te ontlopen.
    - Het gaat om iemand die een ernstig feit heeft gepleegd, en die wacht op zijn straf en die door zichzelf van het leven te beroven in afwachting van die straf zo de straf weet te ontlopen. In die gevallen vond er nog wel een bestraffing plaats van het dode lichaam (slepen van het lichaam + het ophangen).
- Er treedt dus een evolutie in gang en deze zal zich ook verder doorzetten.
- Ook in de denkbeelden over de bestraffing van zelfmoord ontstaat er ook een kritische discussie, in het bijzonder in de **verlichtingsperiode**:
  - > Een aantal van de verlichte denkers gaan op een andere manier denken over zelfmoord, en gaan loskomen van het religieuze perspectief.
  - > Beccaria is hier een van de belangrijkste denkers bij: Hij zegt dat een dergelijke vorm van bestraffing nutteloos is. Waarom: omdat er geen enkele vorm van afschrikking bij betrokken is. Het afschrikkende effect ervan is nihil. Het weerhoudt potentiële zelfmoordplegers er niet van om zich van het leven te beroven. Het is zo dus een nutteloze straf, maar anderzijds ook onrechtvaardig, waarom: Omdat de bestraffing gepaard ging met het

verbeurdverklaren van de bezittingen van diegene die zich van het leven heeft beroofd. En op die manier gaat men ook de nabestaanden van de zelfmoordenaar treffen. In dit idee is ook het individuele aspect van de straf voor discussie vatbaar aangezien hier ook de nabestaanden en familie worden getroffen.

- Dergelijke vormen van kritiek willen niet persé zeggen dat het denkbeeld van Beccaria meteen wordt doorgevoerd. Waarom zal dan wel die **decriminalisering** zich inzetten: Het idee dus dat zelfmoord niet langer meer wordt bestraft, hier ga je opnieuw moeten kijken naar grotere ontwikkeling in de samenleving. Volgens Monballyu, J. zijn er dat 2:
  - o Secularisering van de waanzin (vanaf 17^e E).
    - » Doorheen de tijd zien we een secularisering van de waanzin wat betekent dat dat het magische en religieuze wereldbeeld (de duivel die de zelfmoordenaar verleid) verdwijnt. Men gaat zelfmoord zo verbinden met vormen van geestesstoornissen (zelfmoord verbinden aan normale natuurlijke ziekteverschijnselen die ook een andere manier van reageren behoeven).
    - » Het religieuze aspect verdwijnt dus.
  - o Evolutie in de houding t.a.v. de dood.
    - » Het privatiseringsdenken dat ook bij N. Elias aanwezig was: Doorheen de tijd zal ook de dood geprivatiseerd worden. Dit betekent dat aanvankelijk het overlijden van een familielid in het openbaar gebeurde, in die zin dat het een openbaar gebeuren was waarbij familieleden, vrienden, etc. aanwezig zijn bij het opgebaarde lijk, er een uitgerekte rouwstoet aan de pas komt, een grootschalige begrafenis, etc. Kortom het stervensgebeuren was een openbaar gebeuren: iets dat gedeeld en beleefd werd in het openbaar met anderen.
    - » Maar het zal dus met der tijd geprivatiseerd worden (net zoals andere aspecten van het menselijke leven die N. Elias besproken heeft): Het uit het publieke terrein verbannen.

3. Lijfstraf: De kaakstraf in België.

- Kaakstraf = schandstraf.
  - De kaakstraf is een schandstraf.
  - Het heeft niets te maken met de kaak (het lichaamsdeel), maar het heeft betrekking op het toestel dat gebruik werd bij deze vorm van straf.
- Franse revolutie maakte geen einde aan kaakstraf (Cf. Code pénal 1791 en 1810).
  - De Franse revolutie wordt soms gezien als een nieuwe periode in de ontwikkeling van het moderne strafrecht (*het denken over mensenrechten, etc.*) maar op het vlak van de schandstraffen heeft het niet veel betekend.
  - Het heeft zelf geduurd tot het midden van de 19e eeuw vooraleer er veranderingen kwamen.
- Laatste uitvoering kaakstraf in België: 1851.
  - Het ging over een 42 man (Dagloner) die omwille van verschillende diefstallen veroordeeld werd in 1851 tot 10jaar dwangarbeid met daarboven op ook een te-pronkstelling op de Brusselse grote markt.
  - De straffen worden uiteindelijk geweerd uit het strafwetboek in 1867.

4. De doodstraf.

4.1 De doodstraf in België: ontwikkeling en afschaffing.

- Gaan hierbij uitgebreid de historische ontwikkelingen van de doodstraf in België bespreken.

4.1.1 De doodstraf: lange tijd een vanzelfsprekende straf.

- De doodstraf is een straf die gedurende een lange tijd een **vanzelfsprekende straf** was.
  - Het is een straf die op de meest directe wijze ingrijpt op het lichaam van de veroordeelde.
  - Het wegnemen van het leven werd aanzien als een vanzelfsprekendheid, en werd soms zelf nog aangevuld met lijfstraffelijke elementen (*Bv. eerst pijnlijke inwerkingen ervaren op het lichaam, en dan pas ter dood worden gebracht*).
  - Tot einde 18de eeuw toepasselijk voor heel wat misdrijven.
    - > Enkele opgelijst: *Oproer, samenzwering, landverraad, valsemunterij, ketterij, hekserij, moord, vergiftiging, kindermoord, opzettelijke doodslag, verkrachting, brandstichting, roof, diefstal met verzwarende omstandigheden en valsheid* (Monballyu 2006: 144).
    - > Het was dus eigenlijk wel een vrij courante straf.
- **Beginnend verzet.**
  - Geleidelijk aan komt de doodstraf ook onder vuur te liggen. Een eerste verzet vindt plaats aan het einde van de 12^e eeuw: een vrij uitgesproken verzet bij **Peter Waldo** en zijn volgelingen.

- > Waldo was een rijke koopman aan het einde van de 12^e eeuw die zich van zijn goederen ontdeed en besliste om als bedelaar te gaan leven. Zij zullen het goddelijke verbod "gij zult niet doden" zeer letterlijk gaan interpreteren en zullen zo gaan pleiten dat de doodstraf niet mag worden uitgevoerd.
- Maar, zowel vanuit kerk als vanuit strafrechtsgeleerde hoek: **verdediging van doodstraf**.
  - De kritiek (van Waldo en zijn volgelingen) komt vrij vroeg. Zowel vanuit de kerk als uit strafrechtsgeleerde hoek zien we dat de doodstraf nog steeds sterk in de schoenen staat. Het duurt eigenlijk tot de eerste verlichtingsdenkers tot de doodstraf pas echt ter discussie wordt gesteld.
- **Afschrikkingsgedachte** en openbare strafvoltrekkingen
  - Een aantal van de feitelijkheden over de toepassing van de doodstraf in die periode:
    - Diverse executiemethoden.
    - Cumuleren van doodstraf met lijfstraffen.
      - Waarbij het ritueel van het beëindigen van het leven voorafgegaan wordt door lijfstraffelijke elementen.
    - Galg als meest gebruikte executiewijze.
      - Het opknopen/ophanging van de veroordeelde. Maar het was ook een typische lage-statusstraf. Dit in vergelijking met de guillotine, die aanzien werd als een hoge-statusstraf (maar die zal pas zijn intreden doen aan het einde van de 18^e eeuw).
    - Spiegelende straffen.
      - Dat bij de uitvoering van de straf het misdrijf eigenlijk terugkeert. *Bv. Wanneer iemand veroordeeld wordt voor valsmunterij, dan wordt die persoon levend gekookt in heet water (want valsmunterij gaat gepaard met het smelten van metalen en munten) of Bv. iemand die veroordeeld wordt voor brandstichting, zelf op de brandstapel gooien, etc.* Straf om te tonen dus ook waar het misdrijf over ging.
  - De afschrikkingsgedachte speelt hier dus wel enorm mee: afschrikking van diegene die het schouwspel aanschouwen en kennismaken van dergelijke strafonttrekkingen.
    - > Of dit dan effectief zo was, is natuurlijk een andere vraag. *Spierenburg stelt hierbij bijvoorbeeld vast dat toeschouwers tijdens dergelijke straffen bezig waren op het stadsplein, er ook gewoon zakkenrollers actief waren omdat deze het als een uitgelezen moment zagen om diegene die met hun mond open stonden te kijken te beroven.* De afschrikkingsgedachten was toen dus al ter discussie vatbaar.

4.1.2 De doodstraf onder vuur (vanaf midden 18^e eeuw).

- De doodstraf komt dus **onder vuur** te liggen.
  - Verlichte strafrechtsdenkers die in de 18^e eeuw de doodstraf meer en meer ter discussie gaan stellen en dit vanuit 2 oogpunten:
    - Is de doodstraf te rechtvaardigen?
      - Kan je de doodstraf wel rechtvaardigen in een samenleving waarbij mensen van hun leven worden beroofd bij wijzen van straf.
    - Is de doodstraf nuttig?
      - Denk daarbij aan de afschrikkingsgedachte die niet wordt gerealiseerd.
- Enkele **belangrijke figuren** die aspecten van de rechtmatigheid en van het nut van de doodstraf zullen behandelen.
  - **Montesquieu** (1689 – 1755):
    - > Heeft geschreven over de 'scheiding der machten' maar hij zal zich ook vragen stellen over de doodstraf.
    - > Zijn idee: De doodstraf kan enkel maar rechtvaardigt worden vanuit het **taliobeginsel** (= Oog om oog, tand om tand). M.a.w. het kan enkel wanneer het betrekking heeft op misdrijven die het beroven van het leven in zich houden.
    - > De doodstraf moest voor Montesquieu dus beperkt blijven tot die gevallen waarin het leven op het spel stond (en dus wanneer het misdrijf een levensdelict betrof).
    - > We zien dus geen totale afschaffing die door hem bepleit wordt, maar wel een beperktere en rationele manier ervan (enkel bij levensdelicten).
  - **Beccaria** (1738 – 1794):
    - > Ook hij buigt zich over de doodstraf.
    - > Volgens hem is de doodstraf **onrechtmatig**: Omdat ze geen grondslag vindt in het sociaal-contract. Mensen staan het recht op leven niet af aan de overheid/staat. Niemand kan een dergelijk recht afstaan. Dus vanuit het idee van het sociaal-contract is deze doodstraf onrechtmatig.

- > Ook is volgens hem de doodstraf **nutteloos**: Hij wijst daarbij in het bijzonder op het afschrikkingseffect. Dreigen met de doodstraf slaagt er volgens hem niet in om potentiële misdrijfplegers te weerhouden van het plegen van nieuwe feiten.
  - > Hij wijst hier ook op dat de overheid zo een slecht voorbeeld stelt door zich bloeddorstig te tonen aan de bevolking.
  - > Ook Beccaria zal pleiten tegen de doodstraf, maar hij behoudt nog 1 mogelijkheid waarin ze mogelijk zou zijn, en dat is in tijden van anarchie: Wanneer de organisatie van de staat onder vuur komt te liggen en ernstig wordt bedreigd. Hij houdt dus de deur open voor ernstige bedreigingen van de staatsorganisatie. Zijn voorstel was dan ook om de ultieme straffen niet de doodstraffen te maken, maar wel de levenslange dwangarbeid.
  - **Goswin de Fierlant (1735 – 1804):**
    - > Ook hij zal pleiten voor een beperktere toepassing van de doodstraf, maar we zien dat hij ook enkele elementen inbrengt in de discussie die **ingaan tegen Beccaria**:
      - » Op het vlak van de rechtmatigheid: Beccaria verbindt dit met het idee van het sociaal-contract. Volgens Fierlant zou een gemeenschap wel het recht mogen hebben om iemand van zijn leven te beroven, met name uit een vorm van (zelf)verdediging net zoals dit voor individuen zou gelden. Een gemeenschap/samenleving moet zich kunnen verdedigen. Dus ook een samenleving/ gemeenschap heeft het recht op zelfverdediging (de doodstraf is op die manier dan dus in het algemeen belang).
      - » Op het vlak van het nut: Fierlant beargumenteert hier dat de doodstraf het mogelijk maakt een gemeenschap te zuiveren van die mensen die zich misdragen als 'wilde beesten'. Dit is eigenlijk een utilitaristische idee dat hij hier stelt: datgeen dat als een bedreiging wordt aanzien voor de gemeenschap, wordt verwijderd.
    - > Ondanks de bedenkingen die hij formuleert op Beccaria, bepleit hij wel een **beperktere toepassing** van de doodstraf: Het moet volgens hem enkel voor de meest afschuwelijke, meest ernstige misdrijven behouden blijven.
- ⇒ Als we dan specifiek gaan kijken naar de doodstraf binnen onze contouren, hoe zit het daar dan mee?

- Franse strafwetboek (1791) = Het zogenaamde Code Pénal.
  - **Code Pénal (1791):** Het eerste belangrijke strafwetboek.
    - > Behoud van de doodstraf in 36 artikelen.
      - » Er werd oorspronkelijk eigenlijk gepleit door de commissie (die het strafwetboek voorbereide) om de doodstraf radicaal af te schaffen. Uiteindelijk zal dit niet gebeuren. In het strafwetboek zelf (aan het einde van de 18^e eeuw), zien we dus het behoud van de doodstraf in 36 artikelen (waarbij o.m. ook misdrijven die in de vermogenssfeer te situeren zijn hieronder vielen).
    - > Uitvoering doodstraf: onthoofding.
      - » Het kenmerkende is de uitvoering waarbij het dus gaat om de onthoofding.
    - > De guillotine (eerste terechtstelling met de onthoofdingsmachine in 1792).
      - » Hij wordt voor de eerste keer gebruikt in 1792. Het is een onthoofdingsmachine met bovenaan een hakbijl die naar beneden valt. Bij de eerste uitvoering in 1792 werd vastgesteld dat het volk teleurgesteld was: Er was een zekere ontgoocheling bij de aanwezigen op de executieplaats omdat de executie zo snel plaatsvond. Het is een efficiënt apparaat (ookal zal het ook wel eens falen), maar opzich ontnemt het heel veel spektakel.
    - > Uitbreiding toepassing doodstraf.
      - » We zien ondanks het feit dat in de 18e eeuw de ideeën tegen de doodstraf worden geuit, maar in de praktijk aan het einde van de 18e en begin 19e eeuw zien we ook een belangrijke periode in de Europese geschiedenis waarbij de doodstraf ook talrijk werd toegepast.
  - **Code Pénal (1810):** Het tweede belangrijke strafwetboek.
    - > Doodstraf en bescherming maatschappij (39 artikelen).
      - » De doodstraf blijft dus behouden, en het blijft iets dat vanzelfsprekend is in het licht van de bescherming van de maatschappij.
    - > Uitvoering: onthoofding (De guillotine).
      - » Maar hier waren wel enkele uitzonderingen op (bv. *Voor ouder-moordenaars moest de rechterhand afgehakt worden alvorens de onthoofding plaatsvond. Dit is een uitdrukking van het belang dat werd gehecht voor het leven van de bloedverwanten*).

- Tabel 1: Doodstraf in onze Contreien (Franse & Hollandse periode Van **1796 tot 1814**).
  - Een aantal ontwikkelingen op basis van cijfers uit de studie van Monballyu, J.
  - Wat hier interessant is, is dat 4 op de 5 executies ook effectief plaatsgrepen. M.a.w. wanneer een doodstraf werd uitgesproken door een rechter, werd deze in 4 van de 5 gevallen ook effectief uitgevoerd.
    - > Dit lijkt op het eerste gezicht niet speciaal maar gaan later zien dat in een bepaalde periode er heel wat 'doodsvonnissen' werden uitgesproken, zonder dat deze effectief werden uitgevoerd.
  - Hier zien we dus nog een vrij courante toepassing van deze straf.
- Tabel 2: De periode daarna: de zogenaamde Hollandse periode: van **1815 tot 1830**).
  - Hier wordt slechte 49% uitgevoerd.

Tabel 1. Doodvonnissen en executies in België onder het Franse bewind (1796-1814).²⁵

Jaar	Doodvonnissen op tegenspraak	Executies	% executies
1796	8	3	37%
1797	27	26	96%
1798	71	60	84%
1799	57	50	88%
1800	34	21	62%
1801	82	76	93%
1802	67	54	80%
1803	69	60	87%
1804	32	24	75%
1805	22	16	73%
1806	28	23	82%
1807	37	27	73%
1808	19	8	42%
1809	17	14	82%
1810	18	15	83%
1811	23	14	61%
1812	19	16	84%
1813	28	23	82%
1814	6	3	50%
Totaal	664	533	80%

Tabel 2. Doodvonnissen en executies in België tijdens de Hollandse periode (1815-1829).

Jaar	Doodvonnissen op tegenspraak	Executies	% executies
1815	4	2	67%
1816	8	3	37%
1817	8	7	87%
1818	8	5	62%
1819	11	9	82%
1820	2	2	100%
1821	17	11	65%
1822	6	2	33%
1823	5	2	40%
1824	10	6	60%
1825	16	5	31%
1826	9	2	22%
1827	14	1	7%
1828	17	11	65%
1829	9	3	33%
1830	2	0	0%
Totaal	146	71	49%

- ⇒ Hoe heeft het zich verder ontwikkeld in België (dat ontstaat in 1830).
- ⇒ Debat tussen voor- en tegenstanders gaat verder: Ook in België zal de discussie gaan woeden. We zitten in een periode waarin de discussie dus ook zal worden gesteld in het jonge België.

4.1.3 De doodstraf in het jonge België.

- **Edouard Ducpétiaux.**
  - Een van de meest interessante figuren in onze geschiedenis van de straffen, is ook iemand die deelnam over de debatten van de doodstraf.
  - Hij was iemand die in 1827 met een publicatie naar buiten kwam over de doodstraf. In zijn boek zal hij ook het nut van de doodstraf gaan bevragen. Hij sluit aan bij een aantal figuren die twijfelen over het afschrikwekkende effect van de doodstraf: De doodstraf zou geen afschrikwekkend effect hebben voor zware misdadigers, het zou geen voorbeeldfunctie vervullen voor diegene die het schouwspel aanschouwen.
    - > Hij bepleit dus dat het nut van de doodstraf (m.b.t. het afschrikwekkende effect) ter discussie kan worden gesteld.
  - Hij pleit ook nog in een andere publicatie van hetzelfde jaar waarbij hij met empirisch materiaal naar buiten komt, om zo aan te tonen dat de doodstraf weinig effect heeft.
    - > Hij publiceert in 1827 dus ook een studie waarmee hij aantoont dat de criminaliteit in bepaalde landen gedaald was, ookal was de doodstraf er afgeschaft.
    - > Hij wilde dus aantonen met feitelijke gegevens dat in landen waar de doodstraf was afgeschaft, dat dat ook gepaard kon gaan met het dalen van criminaliteit. Hiermee beargumenteerd hij dus ook dat het afschrikwekkende karakter van de doodstraf een illusie is.

- **Midden 19^e eeuw: doodstraf in slecht daglicht**

- De doodstraf komt in een slecht daglicht te staan, niet enkel vanuit een ideeënperspectief, maar ook door een aantal feitelijkheden:
  - Guillotine faalt 3 keer (1855).
  - Schilderijen van Antoine Wiertz.
    - » De gruwel van dergelijke terechtstelling wordt meer visueel zichtbaar gemaakt, o.m. door de schilderijen van Antoine Wiertz (zie foto's). Ondanks dat het voorgegeven is als een snelle en pijnloze methode, het blijft toch een bloeddorstig tafereel dat gruwelijk is.
  - Ophef over aantal executies
  - Oprichting *Association pour l'abolition de la peine de mort* (Luik, 1863): Om de doodstraf terug te dringen.

- Uiteindelijk: **Doodstraf op terugweg in andere landen.**
  - Midden van de 19^e eeuw: Zien we ook dat de doodstraf op meerdere plaatsen wordt afgeschaft (*1847 in Michigan in de VS al afgeschaft, Nederland in 1870, etc.*).
    - ⇒ Maar hoe ontwikkeld de afschaffing van de doodstraf zich dan in België?

- **Ontwikkelingen tot strafwetboek van 1867.**
  - **1830:** Ontstaan België.
  - **1832:** Eerste wetsvoorstel tot afschaffing van de doodstraf.
    - > Je ziet dus al vrij snel na de onafhankelijkheid van België in 1830 dat er een eerste poging wordt ondernomen om de doodstraf ook af te schaffen. Dit gebeurt opnieuw met gelijkaardige argumenten (*Het idee dat de doodstraf nutteloos is, het afschrikwekkend effect is een illusie en je dus beter op andere manieren kan straffen, etc.*).
  - **Periode 1830-1835:** Het eerste wetsvoorstel kent geen succes. Het debat is nog te vroeg en te pril in ons land. Niettemin wordt er wel beslist om 5 jaar lang geen doodstraf uit te voeren.
    - > Gedurende een periode van 5 jaar worden er geen executies uitgevoerd: Het systematisch omzetten van dergelijke doodsvonnissen in dwangarbeid (via het zogenaamde koninklijk genaderecht).
    - > Er wordt dus met andere woorden voor een periode van 5 jaar systematische dwangarbeid opgelegd voor doodsvonnissen (= feitelijke afschaffing van de doodstraf).
  - **Vanaf 1835:** Na die properiode van 5 jaar zullen er opnieuw executies plaatsgrijpen.
    - > Opnieuw de uitvoering van de doodstraf na een 'pauze' van 5 jaar.
    - > Waarom: Omdat er kritiek komt in die periode op de feitelijke afschaffing van de doodstraf. Door het niet uitvoeren van de doodsvonnissen kon je eigenlijk spreken van een kortdurende feitelijke afschaffing van de doodstraf gedurende 5 jaar. Niettemin vanaf 1835 zien we dus een hervatting van executies omwille van het feit dat er een stijging werd vastgesteld van zware criminaliteit die volgens de tegenstanders van die feitelijke afschaffing van de doodstraf te wijten zou zijn aan de omzetten van de doodsvonnissen in dwangarbeid.
  - **1867:** Het Strafwetboek. Hoe zit het dan met de doodstraf in het strafwetboek?
    - > Commissie o.l.v. Jacques-Joseph Haus pleit voor behoud doodstraf.
      - » De commissie die zich moet buigen over de totstandkoming van het SW (de zogenaamde Commissie Haus), zal uiteindelijk pleiten voor het behoud van de doodstraf (ookal wordt ze ter discussie gesteld en wordt ze in andere landen al afgeschaft).
    - > Doodstraf voor 8 misdaden
      - » Er wordt dus besloten om de doodstraf te behouden voor 8 misdaden.
    - > Geen poging of medeplichtigheid meer (i.t.t. SWB 1810): Deze zaken kunnen niet meer tot de doodstraf leiden.
    - > Minimumleeftijd: 18 jaar.
    - > Wijze van executie: openbare onthoofding.
  - Desondanks: Minister van Justitie Jules Bara (**1865-1870**) zal als eerste Minister van Justitie geen executies meer uitvoeren.
    - > Hij gaat zich beroepen op het genaderecht om geen executies meer uit te voeren.
    - > Dit betekent dat in de geschiedenis van de doodstraf van België, de laatste executie die plaatsvindt in vreedstijd uitgevoerd werd op 1 juli 1863 (op bevel van het Hof van Assisen).
      - » Ter zijde: Dit betekend niet dat dit de laatste executie is. De twee wereldoorlogen leiden uiteindelijk tot een opflakking van de doodstraf (zien we later).

- Tabel 4: Doodvonnissen en executies in België per 5 jaar (1831-1870)
  - Je ziet de ontwikkelingen ook terugkomen in de cijfers.
  - De cijfers hebben betrekking op een periode waarin de doodstraf nog werd uitgevoerd (tot 1863).
  - De periode 1846-1850 was een populaire periode in de historiek. Dit had te maken met een periode waarin ons land het bijzonder moeilijk had (economisch: de graanprijzen stegen t.g.v. de aardappelziekte, grote armoede die zorgde voor criminaliteit, etc.), waardoor de doodstraf dus sterk werd ingezet als preventief middel.
  - In de laatste 5 jaar zien we wel een sterke reductie.

Tabel 4. Doodvonnissen en executies in België per vijf jaar (1831-1870).

Jaren	Doodvonnissen op tegenspraak	Executies	% executies
1831-1835	68	3	4.4%
1836-1840	79	2	2.5%
1841-1845	128	8	6.6%
1846-1850	213	18	8.4%
1851-1855	141	17	12.0%
1856-1860	100	4	4.0%
1861-1865	95	5	4.2%
1866-1870	24	0	0%
Totaal	840	57	6.7%

➤ Tabel 5: Doodvonnissen op tegenspraak en executie in België per misdadaad (1831-1860).

- Over welke misdrijven ging het dan juist in die periode die vooral een doodvonnis opleverde: moord, moord gepaard met diefstal, doodslag gepaard met diefstal, vergiftiging, oudermoord, etc.

Tabel 5. Doodvonnissen op tegenspraak en executies in België per misdadaad (1831-1860).

Misdadaad	Doodvonnissen op tegenspraak ³⁸	Executies	% executies
Moord	177	17	9.6%
Brandstichting	169	3	1.8%
Diefstal met verzwarende omstandigheid ³⁹	154	0	0%
Kindermoord ⁴⁰	80	0	0%
Moord en diefstal	53	25	47%
Vergiftiging	24	3	12.5%
Doodslag ⁴¹ en oproer met de dood tot gevolg	21	0	0%
Valsemunterij	17	0	0%
Doodslag en diefstal ⁴²	13	1	7.6%
Oudermoord	10	3	30%
Verkrachting met verzwarende omstandigheid ⁴³	3	0	0%
Totaal	721	52	7%

4.1.4 Ontwikkelingen na 1867.

➤ Wat zijn de ontwikkelingen na 1867 (na het ontstaan strafwetboek dus).

- Ook de ministers na Bara zullen die lijn volgen. De opvolgers gaan dus voet bij stuk houden en ook geen executies meer laten uitvoeren.
- Citaat: *‘Meteen was het lot van de doodstraf bezegeld tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Op een zeer eigen wijze bleef de doodstraf in de Belgische strafwetgeving behouden, werd zij consequent verder plichtig uitgesproken, bepaalden de rechters ook nauwkeurig waar en wanneer zij zou worden uitgevoerd, maar werd zij steeds via een ongeschreven, vast gebruik begenadigd en omgezet in een lagere straf, wat ook de aard van de misdadaad en de schuld van de dader was ....Met deze feitelijke afschaffing achtte België zich ingeschakeld in het peloton van de geciviliseerde naties. De twee wereldoorlogen waarmee de Belgische bevolking voor het eerst in haar bestaan te maken had, beslisten hierover op een andere wijze’ (Monballyu 2006: 203).*
  - > Niettemin stellen we dus vast dat in vreedstijd er eigenlijk spraken is van een feitelijke afschaffing van die doodstraf en dat de laatste executie op bevel van het Hof van Assisen plaatsvond in 1863. 4jaar later krijgen we dan een nieuw strafwetboek waarin de straf wel is opgenomen en is behouden. En dus op die interessante spanning wordt in het citaat naar verwezen.
  - > Want in de feiten wordt het niet meer uitgevoerd, maar in het nieuwe strafwetboek staat dat het kan, mag en moet, maar men doet het niet.

Tabel 7. Doodvonnissen en executies in België (1868-1900).

Jaar	Doodvonnissen	Executies
1868	6	0
1869	7	0
1870	11	0
1871	5	0
1872	5	0
1873	7	0
1874	9	0
1875	10	0
1876	9	0
1877	7	0
1878	12	0
1879	5	0
1880	8	0
1881	9	0
1882	18	0
1883	4	0
1884	11	0
1885	6	0
1886	6	0
1887	10	0
1888	5	0
1889	12	0
1890	3	0
1891	12	0
1892	9	0
1893	13	0
1894	14	0
1895	9	0
1896	11	0
1897	3	0
1898	7	0
1899	4	0
1900	3	0
Totaal	270	0

➤ Tabel 7: Doodvonnissen en executies in België (1868-1900).

- Dan zie je dus dergelijke tabellen opduiken.
- Sinds 1868 tot 1900 zijn er 270 doodvonnissen. Men spreekt nog steeds doodvonnissen uit, maar de executies volgen niet langer.

⇒ We hebben nu dus gezien de feitelijke afschaffing aan het einde van de 19^e eeuw. Het ging hierbij over de doodstraf in vreedstijd. Dit betekent ook dat we nog even moeten kijken naar de ontwikkelingen in het verlengde van de 2 wereldoorlogen.

4.1.5 Periode 1914 – 1950.

➤ Oorlogstijd: Het militair strafwetboek van 1870.

- Het voorzag de doodstraf nog voor een aantal militaire misdrijven.
  - > Dus in een militaire context werd de doodstraf dus behouden voor een aantal militaire misdrijven (bv. verraad, mouterij, etc.).
- Uitvoering: Dood met de kogel (dus niet met de guillotine).
- Militaire rechtbanken.

⇒ Deze militaire context is van belang om te begrijpen hoe de doodstraf later ook tijdens de eerste WO werd uitgesproken door de krijgsgerechten.

➤ Tijdens WO I: 222 keer doodstraf uitgesproken door krijgsgerechten.

- Waarvan 20 uitgevoerd, waarvan één via de guillotine.
  - > Waarom guillotine voor die ene veroordeelde: Geen genade voor militair die zijn verloofde had vermoord, gelet op de oorlogsomstandigheden.
    - » Men wilde hem niet de gunst geven van een omzetting van zijn straf in een niet-levens-berovende straf omwille van de oorlogsomstandigheden. Dit zou als onrechtvaardig aanzien worden tegenover zijn medesoldaten die het leven lieten aan het front. Om die reden is er dus toch nog een onthoofding plaatsgegrepen.

- > Dit betekent dat de laatste onthoofding in België dus toen plaatsvond: **26 maart 1918 = laatste onthoofding in België.**
- **Tijdens WO I:** Belgische regering in Le Havre voert via enkele besluitwetten doodstraf in voor aantal politieke misdrijven.
  - Na de eerste WO zullen er opnieuw doodstraffen worden uitgesproken (36 keer) m.b.t. een aantal politieke misdrijven, maar er vindt geen executie plaats.
- **Aanloop WO II:** Opnieuw verstrenging/ aanscherping van de repressiewetgeving.
  - Tussen 30 september 1944 en einde 1949: bijzonder veel strafvonnissen (89.718).
    - > 2940 keer wordt de doodstraf uitgesproken, waarvan 242 executies door de kogel.
    - > Zitten hier dus nog steeds in die militaire context: Periode van 13 november 1944 (eerste executie) – 9 augustus 1950 (laatste executie) → **9 augustus 1950 is tevens laatste executie in België.**
  - Ophef over het openbare karakter van de terechtstellingen.
    - ⇒ 1950 is dus de laatste executie in België. Desondanks zal het nog een hele tijd duren vooraleer de afschaffing ook effectief zijn beslag krijgt in het strafwetboek zelf.

4.1.6 (Grond)wettelijke afschaffing van de doodstraf.

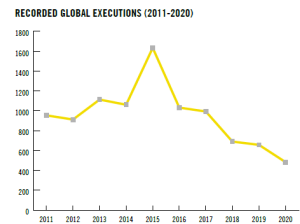
- Wettelijke Afschaffing
  - **1974:** Eerste naoorlogse **wetsvoorstel** tot afschaffing doodstraf.
    - > In 1832 was er al een eerst wetsvoorstel (voor de oorlogen) dat niet werd doorgevoerd/ goedgekeurd. Na WO II zal de discussie dus terug opkomen.
  - **1991: Wetsontwerp** van 25 september 1991 tot afschaffing van de doodstraf (Melchior Wathelet).
    - > Een wetsontwerp gebeurd op initiatief van de regering en heeft daarom meer kans op slagen dan een wetsvoorstel. Maar bij dit ontwerp zijn enkele bijzondere elementen te zien:
      - Het voorstel bestond eruit de doodstraf af te schaffen, maar met de uitzondering dat het nog wel zou moeten kunnen voor een aantal bijzonder ernstige misdaden op militair gebied in oorlogstijd.
        - ↳ Het was dus nog geen ontwerp dat de totale afschaffing betrof.
      - De afschaffing werd gekoppeld aan de invoering van een beveiligingsperiode.
        - ↳ Het betekend dat in het wetsontwerp zelf werd gesteld dat, indien de doodstraf werd afgeschaft, het ook mogelijk moet zijn om zogenaamde ‘niet-samen-drukbare-straffen’ uit te spreken. M.a.w. dat er voor de meest ernstige misdrijven er ook een ernstige inperking zou moeten zijn van de mogelijkheid tot een voorwaardelijke invrijheidsstelling. Maar het is hier dat er weerstand op kwam.
      - Weerstand tegen dergelijke beveiligingsperiode torpedeert het wetsontwerp.
        - ↳ Weerstand tegen een dergelijke invoering van ‘niet-samendrukbare-straffen’ van een dergelijke beveiligingsperiode. Uiteindelijk zal het ertoe leiden dat er geen akkoord komt om dit wetsontwerp ook tot wet te maken. Uiteindelijk zal een tweede poging in 1996 wel succesvol zijn.
  - **1996: Wetsontwerp** van 29 februari 1996 tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen (Stefaan De Clerck).
    - > Voorstel tot afschaffing van doodstraf, in alle omstandigheden.
      - » Terwijl er in 1991 nog spraken was van uitzonderingen op vlak van die militaire context. In 1996 wordt er dus een totale afschaffing voorgesteld.
    - > Afschaffing wordt niet langer gekoppeld aan een beveiligingsperiode.
      - » De koppeling van 1991 wordt hier dus afgeschaft.
    - > Wet van 10 juli 1996 tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen.
      - » Er kwam dus een **wettelijke afschaffing** van de doodstraf.
  - ⇒ Ondanks dat de laatste executie in vreedstijd dateert uit 1863, wordt er pas in 1996 er een wettelijke basis gevormd.
- **Voorstel** van 25 september 2003 tot herziening van artikel 14 van de Grondwet met het oog op de afschaffing van de doodstraf (Olivier Maingain e.a.)
  - > Verankering afschaffing doodstraf in de grondwet.
    - » De laatste stap zal zich doorzetten aan het begin van de 21^e eeuw, met name de stap richting de grondwettelijke verankering van die afschaffing van de doodstraf. Om er als het ware een extra slot op te zetten: de afschaffing opnemen in de grondwet.
  - > Dit voorstel zal dus uiteindelijk leiden tot de Herziening van de Grondwet in 2 februari 2005.
- Tekst artikel 14bis Grondwet: “De doodstraf is afgeschaft”.

4.2 De doodstraf wereldwijd: situatie anno 2020.

- Hoe zit het met de doodstraf vandaag de dag:
  - Voor België (en geheel de Europese context) is het een verhaal dat afgelopen is.
  - Maar dit betekent niet dat de doodstraf volledig verdwenen is. De doodstraf bestaat nog. Om hier een beeld van te krijgen (waar en hoe), moeten we kijken naar het rapport van Amnesty International: *Death sentences and executions 2020*.
  - > Amnesty International is een van de belangrijkste bronnen waarover we beschikken wanneer het gaat over het beeld vormen van de toepassing en uitvoering van de doodstraf wereldwijd.
  - > Jaarlijks brengen ze 'n rapport uit. Het meest recente is van een 6tal maanden geleden (maart 2021).
- Enkele vaststellingen van het rapport:
  - > Het aantal plaatsen waar de doodstraf nog wordt toegepast is zeer beperkt. Je hebt enkele hot-spots waar het nog actief is en toegepast wordt, maar er is anderzijds ook een langere termijn trend in richting van de afschaffing wereldwijd ook.

➤ Recorded global executions (2011-2020):

- Dit zijn de executies: het uitvoeren van de doodstraf. Wanneer we naar 2020 kijken, is het wel een daling.
  - > Maar we moeten 1 belangrijke kanttekening maken: Wanneer ze de cijfers verzamelen, is het voor China altijd wat een blinde vlek. Wanneer het gaat over China is de schatting eigenlijk dat er 1000den executies op jaarbasis plaatsvinden, maar dat we er onvoldoende weet van hebben omdat het als een staatsgeheim wordt aanzien.
  - > De wereldwijde cijfers hebben hier dan ook een invloed op en moeten dus voor China voor ogen houden dat daarvoor eigenlijk geen/weinig cijfers voor handen zijn.

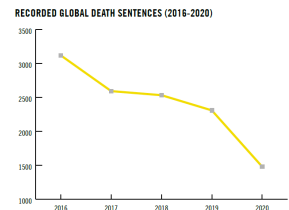
➤ Executions recorded globally in 2020:

- Wanneer je dan een dergelijke opleisting ziet, zie je bij China geen enkel cijfer staan.
- Wanneer je een cijfer ziet met een plusje betekent het dat Amnesty International weet heeft van dat aantal executies (en gaat het dus over een minimum), maar dat er hoogstwaarschijnlijk nog meer zijn waar men geen weet van heeft.

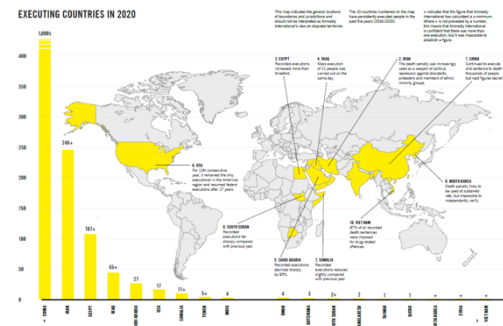
➤ Recorded global death sentences (2016-2020)

- Er is een verschil tussen het aantal doodvonnissen en het aantal effectieve executies. Het opleggen en het uitvoeren zijn 2 verschillende dingen.
- We zien hier ook een dalende trend.

➤ Executing countries in 2020

- In kaart. China (die hoogstwaarschijnlijk de meeste executies uitvoert), maar men heeft er dus het raden naar hoeveel er juist plaatsvinden. Men spreekt over 'duizenden'.
  - > Iran staat als tweede, Egypte als derde, etc.

➤ More than 2 thirds of the countries in the world have now abolished the death penalty in law or practice. As 31 December 2020 the numbers were as follows:

- Het aantal landen dat de doodstraf voor alle vormen van criminaliteit en in alle omstandigheden heeft afgeschaft = 108.
- Er zijn 8 landen die het behouden voor uitzonderlijke misdrijven (of in de militaire context).
- Er zijn 28 landen die het afgeschaft hebben in de praktijk. Dit wil zeggen dat er nog wel doodvonnissen worden uitgesproken, maar die niet meer zijn overgegaan tot de uitvoering.
- Het aantal landen dat de doodstraf nog behoud = 55.

Abolitionist for all crimes:	108
Abolitionist for ordinary crimes only:	8
Abolitionist in practice:	28
Total abolitionist in law or practice:	144
Retentionist:	55

4.3 De afschaffing van de doodstraf wereldwijd: de 'nieuwe dynamiek'.

➤ Situering

- Tekst 10 in de reader: lezing van Roger Hood over de 'nieuwe dynamiek' (zie eveneens Hood & Hoyle, 2008; 2009).
- Roger Hood (1936-2020), auteur van *The Death Penalty: A Worldwide Perspective* (eerste editie in 1989; laatste (met C. Hoyle) in 2015).
  - > Hij maakte van de doodstraf een van zijn belangrijkste thema's van zijn wetenschappelijk onderzoek. Hij heeft hier dan ook een enorm belangrijk boek over geschreven: *The Death Penalty: A Worldwide Perspective*.

⇒ Hood verteld een verhaal.

➤ Proces van hervorming/ afschaffing doodstraf:

- Als we terugkijken naar de afschaffing van de doodstraf, dan moeten we vaststellen dat de afschaffing van de doodstraf een lang proces is geweest.
  - > Terugkijkend naar de eerste aanzetten en kritieken stellen we vast dat sinds die tijd de vorderingen zich traag hebben doorgezet.
  - > Het proces duurt om en bij 200 jaar alvorens er pas vooruitgang wordt geboekt (Boek Beccaria dat verscheen al in 1764).
- Hij haalt hier ook een aantal interessante feiten aan:
  - o In 1948 was een belangrijk jaar omwille van de universele verklaring voor de rechten van de mens. Het is een periode na de 2^e WO waar het mensenrechtenidee sterker verworteld begint te raken. Maar in die tijd zijn er nog maar 8 staten die de doodstraf in alle omstandigheden hadden afgeschaft. 6 andere staten hadden het afgeschaft maar behielden het voor aan aantal oorlogsmisdrijven (8 + 6 = 14). Je had in 1948 dus 14 staten waar de doodstraf geheel of ten delen was afgeschaft. Dit is opmerkelijk wetende dat in het midden van de 18^e eeuw al de eerste opmerkingen/ kritieken waren.
  - o 1966 was ook een belangrijk jaar in het kader van die internationale mensenrechten-context: 26 landen toen.
- Het zijn die cijfers die hij opsomt om aan te geven dat op dat moment, zelfs op het einde van de jaren 60 het helemaal geen vanzelfsprekendheid was om die doodstraf te verbannen van het straftoneel.
- Niettemin: Vanaf het einde van de jaren 80 zie je wel een opmerkelijke versnelling.
  - > Wereldwijd treed er een versnelling op: Een andere situatie die ontstaat op vlak van de afschaffing van de doodstraf. Het is die dynamiek die Hood beschrijft als het ontstaan van een '**nieuwe dynamiek**'.

➤ Hood spreekt van een 'nieuwe dynamiek'.

- Wanneer we het hebben over de nieuwe dynamiek, dan gaat het over de dynamiek die Hood op dat vlak in kaart brengt en in zijn boek verder uitwerkt.
  - Het kenmerkende van die dynamiek: *'...one which has sought to move the debate about capital punishment beyond the view that each nation has the sovereign right to retain the death penalty as a repressive tool of its criminal justice system on the grounds of its purported utility or cultural expectations of its citizens, and instead to ban its use on the grounds that the punishment of death inevitably, and however administered, violates universally accepted human rights: namely, the right to life and the right not to be subjected to a cruel, inhuman or degrading treatment or punishment'* (Hood 2010: 1-2).
    - > Het debat zal voortaan in andere termen worden gevoerd: Loskomen van het idee dat de doodstraf vooral aanzien wordt dat een bepaald nut zou hebben, en dat het een instrument is van strafbeleid waarin soevereine staten over beschikken om op criminaliteit en de meest ernstige vormen ervan te reageren en een antwoord op te formuleren. Die kijk op de doodstraf verdwijnt naar de achtergrond.
    - > Wat komt er dan op de voorgrond: Het kaderen, het zetten van de doodstraf in de sleutel van de mensenrechten. Het wordt aanzien als een inbreuk op grondrechten en mensenrechten. Om die reden is het niet langer te rechtvaardigen. Het recht op leven, het recht niet onderworpen te worden aan mensonterende bestraffingen/ behandelingen wordt de kern.
    - > Zelfs indien het dus een afschrikwekkend effect zou hebben, dan nog is het niet langer aanvaardbaar.
    - > Je bekijkt het dus vanuit een ander oogpunt: niet vanuit een instrument in het strafbeleid, maar wel als een inbreuk op fundamentele mensenrechten.
- ⇒ Het is die nieuwe dynamiek die zich zal doorzetten sinds het einde van de Jaren 80 en waarbij o.m. de Europese instellingen een belangrijke rol zullen gaan vervullen.

➤ **Elementen die wijzen op een 'nieuwe dynamiek'.**

- (1) Abolitionistische beweging die voet aan grond krijgt over de ganse wereld.
  - > Je ziet dat meer en meer landen overgaan tot de afschaffing van de doodstraf.
- (2) De stappen naar afschaffing van de doodstraf zijn veranderd.
  - > Van traag en gradueel naar plots en schoksgewijs: Men stelt vast dat in plaats van traag en gradueel over te gaan tot de afschaffing van de doodstraf, gebeurt het plots en schoksgewijs (men gaat het dus veel sneller doen). Zeker in de jaren 80 en jaren 90 gaan landen veel sneller overgaan naar een periode met de doodstraf naar een periode zonder de doodstraf.
- (3) Tijdsverloop tussen laatste executie en gehele afschaffing is veel korter geworden.
- (4) Op die plaatsen waar nog geen afschaffing werd doorgevoerd, zijn vaak ook positieve signalen op te tekenen.
  - > Ook op andere plaatsen waar de doodstraf nog steeds aanwezig is, zijn er ook positieve signalen.
  - > *Hier haalt hij bv. de VS aan als voorbeeld. In de VS wordt de doodstraf nog steeds uitgesproken en toegepast, maar is ze ook op de terugweg en meer en meer staten gaan overgaan tot de afschaffing in de VS.*

➤ **Citaat:**

- *'Taken together, these facts suggest that many, probably the majority, of retentionist countries are not wedded to, or reliant upon, executions to enforce the criminal law. Thus, the remaining retentionist states should not be regarded as a 'rump' of states committed to continuing executions: many of them appear to be moving towards a minimal and marginal use of capital punishment where death sentences continue to be imposed for a symbolic purpose rather than their enforcement being regarded as a necessary element of penal practice. This portends a further increase in the number of abolitionist countries as they too come in the not too distant future to accept the ideology that has spurred so many countries within such a short space of time to abolish or severely curtail their use of capital punishment' (Hood 2010: 11).*
  - > Die landen die er nog wel over beschikking, daar is het geen centraal element meer in hun strafbeleid. Het geld eerder als symbolisch doel dan als noodzakelijk element in hun strafbeleid. Indien dat het geval is, indien het belang eerder op een symbolisch niveau te situeren is en niet langer als een noodzakelijk element in het strafbeleid wordt aanzien, dan is er ook hoop dat die doodstraf ook in die landen met der tijd zal verdwijnen. Aangezien het een symbolische aangelegenheid is, is het makkelijker af te schaffen natuurlijk.

➤ **Vanwaar komt de 'nieuwe dynamiek'**

- Kracht van internationaal mensenrechtendiscours.
  - > Versus retributivistische en utilitaristische rechtvaardigingen voor de doodstraf
    - » Wanneer de nieuwe dynamiek gekenmerkt wordt door aandacht voor die mensenrechten, dan betekend dit ook dat de klassieke rechtvaardigingen voor de doodstraf, dergelijke rechtvaardigingen worden op die manier van tafel geveegd.
- Nood aan politiek leiderschap.
  - > De afschaffing van de doodstraf heeft leiderschap gevergd waarbij politieke leiders (diegene die belangrijke beleidsfuncties hebben), ook durven ingaan tegen publieke opinies en ook zich durven uitspreken tegen die doodstraf.
  - > In de periode waarin die nieuwe dynamiek zich zal doorzetten, zal er dus ook spraken zijn van sterk leiderschap om die publieke opinie mee te nemen eerder dan deze slaafs te volgen.
- Raad van Europa en Europese Unie: lidmaatschap afhankelijk van afschaffing doodstraf.
  - > Wie lid wil worden van de Raad of de EU, moet zich binden aan het feit dat er geen doodstraf meer wordt uitgesproken en wordt uitgevoerd.

4.1 De Vrijheidsberovende straf: Historiek van het gevangeniswezen (ca 1550-1939).

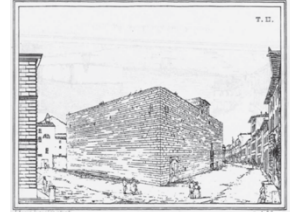
➤ Tekst reader:

- 11. Maes, E. (2009). *De geschiedenis van het Belgische gevangeniswezen*. Onuitgegeven, 1-20.
  - > [>> Deze tekst is een aangepaste en geactualiseerde versie van: A. Neys & T. Peters (1994). De geschiedenis van het Belgische gevangeniswezen. In: A. Neys, T. Peters, F. Pieters & J. Vanacker (eds.), *Tralies in de weg*. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 1-49].
  - > [>> p. 21 t.e.m. 35 van de tekst komt aan bod in het volgende college waarin we de naoorlogse ontwikkelingen bekijken].

Vooraf: Enkele beschouwingen bij een middeleeuwse gevangenis (13^e eeuw, Firenze).

➤ Zijn middeleeuwse gevangenissen 'hel op aarde'?

- Interessante studie van Geltner, G: *The medieval Prison*. Het is een historische studie geweid aan ontwikkelingen in de 13^e eeuw in Firenze.
- Hij brengt in kaart hoe in het Firenze (Italië) in de 13^e eeuw, de gevangenis het licht zag (ingebed in het stadweefsel, een centrale plek in de stad).
- De vraag die hij hierbij uitvoerig behandelde was "*Zijn middeleeuwse gevangenissen 'hel op aarde'?*".
  - > Zijn studie biedt op die manier de mogelijkheid om een stereotiep beeld over de middeleeuwen te doorprikken.
  - > De beelden die we hebben over strafpraktijken in de middeleeuwen zijn vaak praktijken die betrekking hebben op bloederige taferelen, mensonwaardige leefomstandigheden in plaatsen waar m'n van zijn vrijheid wordt beroofd, etc.
  - > Maar hij gaat dus een meer genuanceerder beeld brengen a.d.h.v. de beschrijving van het leven en de plaats van die instelling in Italië.
- Waarom was het belangrijk voor hem om dit beeld bij te stellen: 2 redenen:
  - (a) Hij stelt vast dat die gevangenis in zekere mate doorlatend is.
    - M.a.w. er waren interacties tussen binnen en buiten. Mensen die opgesloten zaten in die gevangenis konden soms *bezoek ontvangen, prostitués die langskwamen, mensen die drank en eten kwam binnenbrengen, etc.*
    - Het zorgde op die manier dat de bant tussen binnen en buiten heel centraal kwam te staan in dergelijke instellingen.
    - Dit zou volgens Geltner er ook toe geleid hebben dat het leven in dergelijke gevangenissen helemaal niet zo mensonwaardig/ zo hard was zoals we het voorgesteld krijgen.
  - (b) Geltner toont aan dat ook in de 13^e eeuw, deze instelling ook reeds gebruikt werd om te straffen.
    - Vanuit de eerdere discussies m.b.t. Norbert Elias (*waarbij de lange termijnvisie die ontbrak*). Wat Geltner hier doet is nog verder teruggaan dan Spierenberg (*einde 16^e eeuw*): Hier zien we dus dat eerste vormen van strafinstellingen, waar beroving van de vrijheid ook een plek heeft, ook toen al reeds opdoken in continentaal Europa.

1. De plaats van de vrijheidsberoving in de ontwikkeling van het sanctiepakket.

1.1 Inleiding.

➤ **Prominente plaats van de Vrijheidsberovende straf** in het hedendaagse sanctiepakket.

- Als we het hebben over de Vrijheidsberovende straf (*gevangenissen, etc.*) dan bestaat er geen twijfel over het feit dat deze een prominente plek innemen in ons straf-arsenaal.
  - > Als we kijken naar de straf, en de plaats van de straf in ons sanctiepakket, dan heeft de gevangenis een prominente plaats.
- Vanuit een kwantitatief perspectief zullen we anderzijds wel zien dat de Vrijheidsberovende straf niet de meest dominante straf is.
- Het belang situeert zich dan ook in de symboolwaarde.

➤ **Belangrijke symboolwaarde.**

- De beroving van de vrijheid, als een ultieme straf, in een samenleving waar de doodstraf niet langer een plaats heeft.
- Anderzijds ook omdat het een straf is die heel zichtbaar is, ookal zijn hier veranderingen in opgetreden (camoufleren). Het fysieke element is sterk aanwezig.

➤ **MAAR: Gevangenis als instelling en vrijheidsberoving als straf is niet van alle tijden.**

- Opmars vooral vanaf tweede helft 18^e eeuw.
  - > De opmars gaat dus ver terug in de tijd. Maar als we het specifiek hebben over het opnemen van de Vrijheidsberovende straf in het straffenpakket, dan zien we dat vanaf de 2^e helft van de 18^e eeuw (met de verlichting) de Vrijheidsberovende straf ook een belangrijke plaats krijgt.

- Cf. Belang van een historische benadering.
  - > Wanneer iets ontstaat/ tot ontwikkeling komt, wordt het ook belangrijk om te kijken wat de ideeën zijn geweest die daaraan ten grondslag lagen en in welke context we die straffen tot stand zien komen.

1.2 Het tuchthuis als voorloper van de moderne gevangenis.

- Enkele belangrijke instellingen in tweede helft 16de eeuw:
  - 1555: **Bridewell Palace** (Londen).
    - > Wordt aanzien/ omschreven als het eerste tuchthuis: Waarin vooral zwervers, landlopers, prostitués, etc. gehuisvest werden en onderworpen werden aan een strikt regime om hen op die manier orde/ structuur bij te brengen.
    - > Orde, tucht, hard werk, etc. waren kernprincipes bij de uitbouw van die instelling en gelijkaardige instellingen die we in die periode tot stand zien komen. Deze elementen zien we altijd terugkomen in de tuchthuizen.
  - 1596: **Rasphuis** (Amsterdam).
  - 1597: **Spinhuis** (Amsterdam).

➤ Enkele illustraties

	<p>Binnenruimte van het raspbuis.</p> <p>We hebben al gezien dat het een soort van tussenfase was: Tussen het lange termijn proces van de privatisering van de straf. Omdat bezoekers tegen een toegangsprijs toegang konden krijgen tot dat rasphuis enerzijds, en anderzijds omdat er ook nog fysieke straffen aanwezig waren in dergelijke rasphuizen. Kenmerkend bij het rasphuis: het raspen van hout (dat gebruikt werd als grondstof voor verf).</p>
	<p>Hier zie je de werking van het raspen, alsook in de achtergrond hoe een man fysiek wordt gestraft (geslagen).</p>
	<p>Het raspen van het hout, maar tegelijkertijd zijn er heel wat aanwezigen: het semi-publieke element dat hier dus ook terugkeert waar Spierenburg het ook over had. Het idee hierbij was dan ook tweedelig: Het rasphuis had 2 doelen, het vertrok vanuit 2 centrale ideeën:</p> <p>(1) Dat er een zeker nut moest zijn voor de samenleving/ gemeenschap. Het werk/ arbeid dat werd gepresteerd moet een voordeel opleveren voor de gemeenschap. De samenleving heeft er dus baat bij dat dergelijke instellingen ingezet worden wanneer er daarbinnen gepresteerd wordt ook iets bijdraagt aan de samenleving</p> <p>(2) Nut voor het opgesloten individu. Het idee dat het onderbrengen van mensen in dergelijke instellingen (<i>hen onderwerpen aan een strak regime, hen opdragen dergelijke arbeid te presteren, etc.</i>), zou ook een zekere werk-ethiek met zich meebrengen. Een zekere disciplinerende meebrengen voor diegene die er doorbrengen, zodat wanneer ze terug in de samenleving komen ook een nuttige bijdragen kunnen leveren (en dus ook de werkethiek tot zich kunnen maken).</p>
	<p>Van het spinhuis zijn er minder afbeeldingen te vinden.</p> <p>Het is de zusterinstelling van het rasphuis. De mannen raspen het hout, en de vrouwen die spinnen. Ook hier was een gelijkaardige opvatting: vrouwen die aan de rand van de samenleving staan worden op die manier bepaalde gewoontes bijgebracht (bepaalde werkethiek).</p>

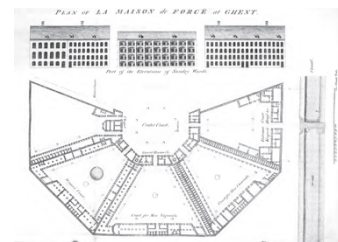
⇒ Doorheen de 17e eeuw gaan deze instellingen zich verder verspreiden. De eerste carcèrale instellingen (*tuchthuizen, correctiehuizen, etc.*) zullen zich nadien dus verder verspreiden.

- **Maison de force** (Gent, 1772).
  - Aan het einde van de 18e eeuw zien we deze instelling opduiken: **Maison de force** (m.a.w. het **octagon van Gent**).
  - **1772**: Start bouw octagonaal gebouw – het zgn. ‘maison de force’ te Gent; in 1775: vijf delen voltooid.
    - > We spreken van een octagon: Omdat het de bedoeling was dat het gebouw uit 8 delen zou bestaan, maar waarvan slechts 5 delen voltooid werden.

- Maison de Force kwam tot stand onder impuls van **Vilain XIII** (1712 – 1777).
  - > Vilain XIII was ervan overtuigt dat arbeid een bijdrage moest kunnen leveren aan het corrigeren (het terug op het rechte pad brengen) van delinquenten en ‘luiertikken’.
  - > Het corrigeren van delinquenten en luiertikken voor hun eigen nut en om ze nuttig te maken voor de staat.
  - > Dus arbeid wordt ook hier aanzien als een instrument dat delinquenten op het rechte pad moet brengen. Een hard regime van arbeid en discipline.
- Een interessant idee dat hij hanteerde: Het onderbrengen van de opgeslotene in categorieën.
  - > Het idee dat we mensen in aparte ruimtes gaan onderbrengen, en dus ook gaan classificeren, is iets dat vrij nieuw was in die tijd. Classificatie: het onderbrengen in bepaalde categorieën afhankelijk van de leeftijd, het delict, etc.
  - > Het interessante hier is de inbedding in de lokale economie. In Gent ging het daarbij over de textielindustrie. Het octagon van Gent beschikte over gevangenis-ateliers waar de gedetineerde konden werken gedurende de dag en waarbij ze dus een bijdrage leverde aan die textielindustrie. Dit zal uiteindelijk ook de doodsteek uitmaken van het project.
  - > Enkele jaren (8) na de succesvolle opstart van Maison de Force zal onder protest van de Gentse textielondernemers het ganse idee ineens stuiken. Er is namelijk de kritiek vanuit de lokale textielindustrie dat er oneerlijke concurrentie wordt aangedaan aan de vrije markt en dat de werkhuizen ontmanteld moeten worden. En dit gebeurde ook. De werkhuizen die beschikbaar waren in het octagon zullen ontmanteld worden onder invloed van de kritiek/ protest dat van de textielondernemers in de vrije samenleving reisde.
    - » Dus vanuit het idee dat er oneerlijke concurrentie aangedaan werd aan diegene die in de vrije samenleving gelijkaardige activiteiten ontwikkelde.
- Niettemin zal het dus een paar jaar een succesvol verhaal zijn. Dat zal er onder meer ook toe leiden dat John Howard bij zijn bezoek aan Gent vol lof zal zijn over de wijze waarop het octagon vorm kreeg (zowel op het vlak van Architectuur, als op het vlak van het regime).
  - > Het regime was ook bijzonder in die zin dat naast de arbeid die tot stand kwam (de zinnvolle tijdsbesteding: gedurende de dag), maar s ’nachts was er de afzondering in de cel en werd men opgesloten en individueel afgezonderd.
  - > Dergelijke ideeën zullen in de 19e eeuw nog heel sterk gaan doorleven (*over arbeid, over classificatie, over individuele afzondering, etc.*).

➤ Howard, J. (1777). *The State of the Prisons in England and Wales with Preliminary Observations and an Account of some Foreign Prisons.*

- Howard was een filantroop die bezoeken bracht aan gevangenissen, aan tuchthuizen, etc. om na te gaan hoe de leef-condities daar waren. Dit tekende hij op in zijn geschriften.
- Een van zijn bezoeken had dus betrekking op het octagon van Gent.
- Toen Howard dus zijn boek schreef (in 1777), was hij dus vol lof over dat octagon van Gent.

➤ **Johan Howard**, *The State of the prisons.*

- John Howard is lovend over het Gentse *maison de force*, ‘*this noble institution*’ (Howard 1777: 144).
  - > Toen hij dus schreef over het Octagon in Gent was hij er dus vol lof over.
  - > Hij had het dus over ‘*this noble institution*’. Een modelinstelling volgend Howard op dat moment.
- Enkele pagina’s opgenomen uit het boek van “*The State of the Prisons in England and Wales with Preliminary Observations and an Account of Some Foreign Prisons* (Howard 1777: 140 – 144)”.
  - Hierin zie je wat Howard aan het einde van de 18^e eeuw schreef over het Gentse Octagon (zie foto’s PowerPoint).

1.3 De prioritaire plaats van de vrijheidsberoving als straf vanaf de 19de eeuw.

- 19^e E: Vrijheidsberovende straf wordt geleidelijk aan veralgemeend.
- Bouw van penitentiaire instellingen.
  - De **modellenstrijd** in de Verenigde Staten: *Pennsylvania*-systeem vs. *Auburn*-systeem.
    - > Begin van de 19^e eeuw was er een modellenstrijd in de VS tussen het *Pennsylvania*-systeem & het *Auburn*-systeem.
      - *Pennsylvania*-systeem: Het idee van de eenzame/ individuele opsluiting. Afzondering die op een radicale wijze gerealiseerd wordt door gedetineerde gedurende dag en nacht af te zonderen.
      - *Auburn*-systeem: Het idee van de individuele opsluiting s ’nachts, maar arbeid in groep gedurende de dag (met stilte). Tijdens de dag wordt er dus gearbeid in stilte en in de nacht worden de gedetineerde afgezonderd van elkaar.
    - > 2 verschillende modellen die in het begin van de 19^e eeuw heel wat aandacht trekken in de VS, maar ook in Europa.

- Grote aandacht van **Europese bezoekers**.
    - > 1833 (*Beaumont & Tocqueville*): Een verslag dat de 2 fransen hervormers maken van een reis aan de VS. Ze bezochten de gevangenis in de VS en keren vervolgens terug naar Europa waar ze het hebben over het penitentiair systeem in de VS en over de (mogelijke) toepassing ervan in Frankrijk.
    - > Het is een heel bekend voorbeeld van hoe er een idee-uitwisseling ontstond (die grensoverschrijdend is), en zich op die manier dus ook veruitwendigd.
  - **Invloed van Gentse ‘maison de force’**.
    - > Heel wat van die ideeën zijn ook doorgezinderd in het ‘maison de force’, dat eerder in de tijd te situeren is (*arbeid wat ook in het ‘maison de force’ een belangrijk idee was, individuele opsluiting tijdens de nacht was ook aanwezig in het ‘maison de force’, etc.*).
    - > Dus als we kijken naar het Gentse ‘maison de force’, dan zien we dat een aantal van de ideeën die later terugkeren in het *Auburn*-systeem reeds vormgegeven werden.
  - **Cellulaire opsluiting**: bestraffing, maar cel is ook een plaats voor boete en inkeer – *een plek voor penitentie*.
    - > Zowel in het *Pennsylvania*-systeem als in het *Auburn*-systeem zien we dat de cellulaire opsluiting op de voorgrond begint te treden.
    - > Cellulaire opsluiting: de (gevangenis)cel die een plaats voor boete en inkeer behoort te zijn. Vandaag een plek voor penitentie (boetedoening: het feit dat men tot inkeer zou komen door die opsluiting).
- ⇒ Als we terugkijken naar de ontwikkelingen in België, zien we dat Ducpétiaux ook actief was in die periode (hij schreef in 1827 reeds een boek over de doodstraf). Hij zal in de jaren 30 in ons land de belangrijkste figuur worden op het vlak van het gevangenisbeleid en het denken over gevangenis.
- ⇒ Ducpétiaux zal in die modellenstrijd sterker aanleunen bij het *Pennsylvania*-systeem, waarbij dus de eenzame opsluiting en de afzondering een zeer belangrijke rol vervullen.

2. Het ontstaan en de uitbouw van een centraal geleid cellulair gevangenisstelsel.

2.1 De toestand in 1830.

➤ **Edouard Ducpétiaux**

- Edouard Ducpétiaux (1804-1868).
    - > Zijn boek over de doodstraf verscheen in 1827: hij was toen dus 23jaar.
  - November 1830 (op 26-jarige leeftijd) eerste inspecteur-generaal van de strafinrichtingen en van de weldadigheidsinstellingen.
    - > Dus bij de start van het jonge België zal Ducpétiaux in een rol komen die hem de mogelijkheid zal geven om zijn stempel te drukken op de ontwikkeling van de gevangenisinstellingen in ons land.
    - > Het is ongezien wat de impact hiervan is geweest als we kijken naar de realisaties die hij heeft tot stand kunnen brengen en die tot op de dag van vandaag nog steeds worden gebruikt in eigen land.
  - Hij zou deze functie vervullen tot in 1861.
    - > De functie die hij opneemt doet hij niet voor enkele jaren, het doet het voor verschillende decennia. Meer dan 30 jaar waarin hij zijn ideeën heeft kunnen ontwikkelen en dus een bouwprogramma heeft op poten kunnen zetten.
  - Moeilijke opdracht: Toen hij startte, in het jongen België, was de opdracht waarvoor hij stond bijzonder moeilijk.
    - Geen centraal beheer van alle plaatsen van opsluiting, geen gemeenschappelijke visie.
    - Overbevolkte instellingen geërfd uit Franse en Hollandse tijd.
      - » Een veelheid aan opsluitingsplaatsen waarin mensen werden ondergebracht (*minstens 182 verschillende opsluitingsplaatsen toen*). Deze waren vaak overbevolkt waarbij er condities/ levensomstandigheden waren voor de gedetineerde die menonwaardig waren.
  - Ducpétiaux had zich eerder ook al over de doodstraf (1827) gebogen *zie college ‘Lijf- en doodstraf’*.
- In augustus 1864 blikt Ducpétiaux als volgt terug op zijn aanstelling:
- In het boek van Rubbens (1922) over Edouard Ducpétiaux kan je terugvinden hoe hij daar zelf over terugblikte.
  - In 1864 blikt hij terug op die periode (toen hij startte en geconfronteerd werd met instellingen die in slechte condities verkeerde).
    - > *“De gevangenis die ik aantrof gaven aan dat de overheid zich helemaal niet bekommerde, en haar verantwoordelijkheid niet nam over de instellingen. Dit deed mijn maag omkeren.”*
  - Hij vond hier dus ook de inspiratie om zijn levenswerk uit te werken in een visie en een hervormingsproject op poten te zetten dat in onze geschiedenis van de straf dus heel spectaculair was.
- ⇒ Hij wil dus orde op zaken stellen. Dit doet hij als eerste op het vlak van de ideeën. Hij gaat op het vlak van het regime enkele ideeën uitwerken.

2.2 De realisatie van een moreel-educatief project.

- De 'penitentiare gedachte en actie' volgens Ducpétiaux.
  - Criminaliteit als probleem van een misgelopen morele ontwikkeling.
    - > We spreken over een **moreel-educatief project**: Hij had enkele ideeën over het ontstaan van criminaliteit en de wijze waarop de gevangenen een antwoord konden bieden op criminaliteit.
    - > Criminaliteit had volgens hem te maken met de morele ontwikkeling: het was een probleem van een misgelopen morele ontwikkeling.
  - Taak gevangenis: Gedetineerde bijstaan om zich moreel te herpakken.
  - Hoe doe je dat: **Cellulaire afzondering**
    - Verhinderen van (negatieve) contacten met gedetineerden.
      - » Vandaar de afzondering die sterk wordt doorgetrokken: de slechte invloeden uitschakelen.
    - Moraliserende contacten bevorderen met diverse personeelsleden.
      - » De positieve invloeden bevorderen.
      - » Denk hierbij aan *de gevangenis-aalmoezenier, de gevangenisdirecteur, personeelsleden van de bewaking, etc.* die een positieve invloed moesten kunnen uitoefenen op de gedetineerde.
  - **Cf. binnenkoer Centrale gevangenis Leuven: 'HIC Miseros Lapsos FIDes, Labor sClientla reLeVant'** ('Hier worden de arme gevallen door geloof, werk en kennis overeind geholpen').
    - > Je zal zien dat er op de binnenkoer een (Latijnse) spreuk is opgenomen.
  - Realisatie van zijn visie?
    - Aanvankelijk met bestaande infrastructuur.
      - » In 1830 neemt hij die rol op. Dit betekend ook dat hij in die beginperiode ook geconfronteerd wordt met de infrastructuur die er op dat moment is. Je kan niet zomaar van de ene op de andere dag gevangenen gaan bouwen. Het zal heel wat tijd vergen.
      - » Gedurende een lange tijd moet hij dus werken met de instellingen die er zijn, en daar hier en daar wel tracht enkele hervorming door te voeren (*Bv. Dat elke gevangenis een aalmoezenier (een geestelijke) krijgt, onderwijzers in de gevangenen (om kennis bij te brengen), mobiele bibliotheken (idee van een positieve invloed van lectuur), etc.*).
      - » Binnen het bestaande kader worden dus wel pogingen ondernomen en stappen gezet om een aantal van de denkbeelden reeds in uiting te brengen. De grootste vernieuwing/ uitdaging was natuurlijk wel om het gevangenispark zelf onder handen te nemen, en dit zien we vanaf 1844 tot stand komen.
    - Vanaf 1844: Start van een groots **bouwprogramma**.
      - » Na zijn dood zet dit bouwprogramma zich ook verder door.

➤ Het bouwprogramma (1844-1919).

- Verschillende instellingen die in het bouwprogramma zijn opgenomen.
- De instellingen aan de linkerkant: worden gerealiseerd terwijl hij nog leeft. De andere instellingen zullen dus gebouwd worden na zijn dood.

⇒ Op korte tijd heeft hij dus enorm veel invloed gehad.

• 1844: Tongeren	• 1869: Leuven-Hulp
• 1850: Brussel	• 1870: Arlon
(vrouwengevangenis) en Marche	• 1871: Doornik
• 1851: Luik en Brugge	• 1872: Hoei
• 1853: Dinant en Verviers	• 1873: Mechelen
• 1854: Charleroi	• 1874: Neufchâteau
• 1856: Kortrijk	• 1875: Veurne, Ieper en Namen
• 1857: Antwerpen	• 1885: Sint-Gillis
• 1859: Hasselt	• 1895: Verviers
• 1860: Leuven-Centraal	• 1903: Nijvel
• 1862: Gent	• 1908: Turnhout
• 1863: Dendermonde	• 1910: Vorst
• 1867: Mons	• 1919: Oudenaarde

➤ De nieuwe instellingen

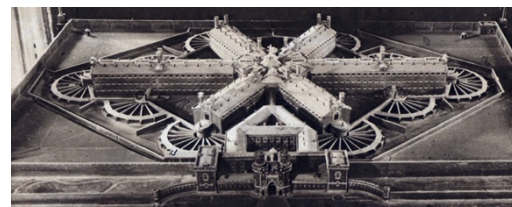
- **Architectuur.**
  - > Ontworpen met oog op eenzame opsluiting.
    - » De wijze waarop de denkbeelden vormkrijgen in de architectuur.
    - » Wanneer dergelijke denkbeelden dan onder vuur komen te liggen, blijf je natuurlijk wel nog zitten met de architectuur en infrastructuur. Dat is misschien een klein beetje het probleem van vandaag: de gevangenen die gebouwd zijn vanuit een cellulaire visie en die niet aangepast zijn aan de nieuwere ideeën over de invulling van detentie.
  - > Stervormige structuur met centrale observatiepost (Armen die als het ware uitwaaiëren).
  - > Hoge buitenmuren en inwendige hekken.
  - > Individuele cellen.
- **Organisatie**
  - > Strikte afzondering met mogelijkheid van arbeid op cel.
    - » Er is geen gemeenschappelijke arbeid. Geen arbeid in het bijzijn van andere gedetineerde, maar dus enkel alleen op cel.
  - > Individuele wandeling.
    - » Wandeling is een typische term in de gevangeniswereld: Hierbij gaat het gewoon over het feit dat je naar buiten kan en frisse lucht kan opsnuiven op een individuele manier (in hokjes).
    - » Dit bestaat vandaag de dag niet meer.

- > Dragen van gevangenenkap of 'cagoule' bij verplaatsingen.
  - » Opnieuw om te vermijden dat men contact heeft met andere gedetineerden.
- > Penitentiair uniform met identificatienummer.
  - » Bij het intreden, wordt men als het ware van zijn identiteit ontnomen. De identiteit wordt achtergelaten want je krijgt een nummer en je draagt een uniform.
  - » Als individu functioneer je dus niet meer in de instelling, je identiteit valt weg omdat het betreden van dergelijke instellingen tot gevolg heeft dat al de andere rollen die je vervuld in de vrije samenleving gaat afleggen (bv. rol als partner, vaderrol, rol als vriend, rol als arbeider, etc.). Je identiteit sterft als het waren af: je wordt een nummer.
- **Dagverloop**
  - > Rust en slaap, schoonmaken, eten, lezen, rust, wandeling, onderwijs, arbeid, etc.

➤ Gevangenis van Leuven centraal:

- Centraal punt met dus de armen die uitwaaien.
- Maar er is wel iets dat vandaag niet meer bestaat: de wandelingen. Het betreffen individuele hokjes waarbij je individuele gedetineerde ook individueel kunt luchten. Waarom: om zo de mogelijks negatieve contacten met andere gedetineerde ook zo veel mogelijk te vermijden.
- Deze bestaan vandaag de dag dus niet meer.

2.3 De duurzaamheid van Ducpétiaux's nalatenschap.

➤ **Ducpétiaux's nalatenschap.**

- Grote invloed van Ducpétiaux.
  - > Het zou nog tot na WO II duren voordat het gemeenschapsregime ingang vond.
  - > Het idee van de individuele opsluiting zal dus onder vuur komen te liggen vanaf het einde van de 19e eeuw (begin 20e eeuw). Maar dan nog zal het duren tot na de 2e WO, alvorens het idee van een gemeenschapsregime sterker op de voorgrond zal treden.
- **Wet van 4 maart 1870 op het cellulair stelsel.**
  - > Het duurt dus eigenlijk wel bijzonder lang tot deze wet er komt. Het zegt misschien ook wel iets over de onverschilligheid uit het parlement voor deze thematiek.
  - > De wet komt er dus eigenlijk op een moment dat de cellulaire gevangenis voor een groot stuk zijn gerealiseerd (zie bouwjaren: 1844 start het reeds. Dus eens de wet er komt is het systeem eigenlijk al uitgevoerd).
- Jean-Baptist Stevens (1827-1898) wordt inspecteur-generaal van het gevangeniswezen in 1868.
  - > Stevens was door Ducpétiaux zelf uitgekozen als eerste directeur van de Centrale gevangenis van Leuven.
    - » Hij had dus zelf banden met Ducpétiaux.
  - > Overtuigd uitvoerder van het penitentiare testament van Ducpétiaux.
    - » Jean-Baptist Stevens is een van de belangrijkste verdedigers en verder uitdrager van het testament (de ideeën van Ducpétiaux). Hij poogt dus de ideeën van Ducpétiaux verder in werking te brengen.

3. Het penitentiair-antropologisch hervormingsoffensief tijdens het interbellum.

➤ Situering:

- Het ideeën goed van Ducpétiaux komt uiteindelijk toch onder vuur te liggen: Vandaag de dag zijn de ideeën van de cellulaire opsluiting (het idee van morele verbetering door gehele afzondering), ideeën die niet langer gehanteerd worden.
- Op het einde van de 19e eeuw, maar vooral het begin van de 20e eeuw komt het voor het eerst onder vuur te liggen: We spreken van een **penitentiair-antropologisch hervormingsoffensief**, dat in het bijzonder na WO I zich verder zal ontwikkelen.

3.1 Uitgangspunten.

➤ Moreel-educatief project wordt onder vuur genomen door de '**sociaal verweer'-leer/**

- Het project van Ducpétiaux en zijn aanhangers zal onder meer onder vuur genomen worden door het sociaal verweer (in een periode aan het einde van de 19e eeuw, begin 20e eeuw).
- Adolphe Prins (1845 – 1919).
- Bescherming van de maatschappij.
  - > Door inzichten in de gedragswetenschappen zullen er nieuwe ideeën rijzen over het ontstaan van criminaliteit.
    - » Bv. 1876 waarbij Lombroso zijn bekende werk schrijft over 'de delinquente mens'. Hierin doet hij uit de doeken dat criminelen tekenen vertonen die doen denken aan vroegere stadia in de evolutie van de mens. Dit is wat hij noemt het atavisme (bv. *Afstand tussen de tenen, de vorming van de neus, wijze waarop de vingers staan, etc.*) Vandaar dat hij ook spreekt over 'geboren criminelen'.

- » Dergelijke ideeën zullen vooral aan het einde van de 19^e eeuw populair worden, en zullen verder voer voor debat worden en zullen ook mee input geven aan nieuwe denkbeelden over de straf en de invulling ervan: In het bijzonder dus dat de straf gericht moet zijn op de bescherming van de maatschappij.
- Een restrictiever en selectiever gebruik van de Vrijheidsberovende straf.
- Differentiatie:
  - > Een van de belangrijkste inzichten daarbij is dat mensen verschillen van elkaar. Dat de oorzaken van criminaliteit uiteenlopend zijn voor specifieke delicten en specifieke misdrijfplegers. Je moet daarbij dus ook op een gedifferentieerde manier reageren op criminaliteit.
  - > Het idee is dus dat een effectieve aanpak noodt tot differentiatie. Dit is het tegenovergestelde van Ducpétiaux waarbij iedereen over een zekere verantwoordelijkheid beschikt en men alle hetzelfde recept moet krijgen.
    - » Het idee bij Ducpétiaux is een uniforme aanpak. Elke misdrijfpleger wordt afgezonderd en moet via de positieve invloeden terug op het rechte pad komen. Een uniforme aanpak voor eenieder.
  - > Bij het sociaal verweer gaat het dus net over die differentiatie. Het gaan kijken wat de specifieke oorzaken zijn, hoe kunnen we de mens doorgronden, en op basis van een diagnose een aangepaste remedie formuleren.
    - o Gevaarlijke en recidiverende misdrijfplegers onderscheidde van occasionele plegers van minder ernstige misdrijven.
    - o Specifieke categorieën (*minderjarigen, landlopers, bedelaars, geestesgestoorde, etc.*): buiten de gewone strafrechtspleging onderbrengen in aparte instellingen.
- Invloed op wetgeving:
  - > 1888: Wet op de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling.
  - > 1891: Wet op de landloperij.
  - > 1912: Wet op de kindbescherming.
  - > 1930: Wet op het sociaal verweer.
- Nieuwe ideeën over inhoud van gevangenisstraf.
  - > Nieuwe ideeën waarbij bij de invulling van een gevangenisstraf, ook inzichten aan bod zouden moeten komen van antropologen, psychologen, psychiatrie, etc.
- Vrije wil onder vuur.
  - > Het idee van de vrije wil wordt hier verlaten. Als de mens gedetermineerd is, moet men kunnen blootleggen wat de oorzaken zijn van criminaliteit om op die manier ook een aparte diagnose te kunnen stellen, een aparte behandeling te kunnen ontwerpen voor het individu dat dus de wet heeft overtreden.
  - > Cf. de opmars van de etiologische criminologie aan het einde van de 19^e E.
- Wetenschappelijk ondersteunde diagnose en behandeling.
  - > Wanneer de diagnose kan gesteld worden, en hoe fijner deze is, des te beter, des te efficiënter zal ook de behandeling zijn.

3.2 De oprichting van de Penitentiair Antropologische Dienst en de uitbreiding van de antropologische laboratoria (1920 – 1922).

- Oprichting en uitbreiding.
  - **1907:** Oprichting van antropologisch laboratorium in Brusselse gevangenis, o.l.v. dr. Louis Vervaeck (1872–1943).
    - > Louis Vervaeck was iemand die heel sterk geïnspireerd was door het werk van Lombroso. Vervaeck zal dus een laboratorium oprichten in de hoop om op die manier een correcte diagnose te stellen en dus ook op die manier kan bijdragen aan het classificeren van gevangenen. Gevangenen moeten namelijk geclassificeerd worden en ondergebracht worden in het licht van de oorzaken van de criminaliteit.
      - » Hij werd dus sterk geïnspireerd door Lombroso. Dit betekent ook dat die wetenschappelijke mindset ook terugkeerde bij Vervaeck (zie foto's).
    - > Men wilde dus het in kaart brengen van afwijkingen, in de hoop dat er dus ook een behandeling zou uit kunnen volgen.
  - **1910:** Laboratorium wordt geïnstalleerd in gevangenis van Vorst.
  - **1919-1921:** Minister van Justitie E. Vandervelde.
    - > Het betreft dus een periode na WO I. Deze omarmt dus ook enkele van de ideeën.
  - **1920:** Oprichting van de Penitentiair Antropologische Dienst.
  - Antropologische laboratoria in 10 strafinrichtingen.

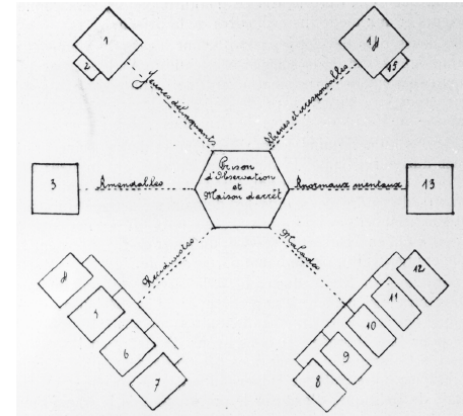
- ⇒ Je ziet dus de eerste stappen die gezet worden om dat nieuwe gedachtegoed ook op die manier te kunnen realiseren. Maar natuurlijk zal dit niet van een lijē dakje gaan.

- De informatie die hij wenste te bekomen van elke gedetineerde.
  - Het is een criminologische vragenlijst waarbij gepoogd wordt om voor elke persoon die binnenkomt gegevens te verzamelen. Hier zie je de wetenschappelijke insteek die naar boven komt.
  - Gedetineerde worden dus object van kennis (*leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, ras, medische gegevens (alcoholisme, traumatische aandoeningen), somatisch/ lichamelijk onderzoek ((mis-)vorm van het lichaam), psychiatrisch onderzoek, sociologische informatie, criminologische informatie, etc.*)
    - > Je hebt dan enorm veel kennis over de persoon die je vervolgens moet helpen een correcte diagnose te stellen en ook een juiste behandeling te kunnen uitwerken.
  - Bijzonder omvangrijk dus hoe hij de mensen in kaart wilde brengen.

⇒ Hij maakt hier meteen een koppeling met Lobroso.

- In de visie van Vervaeck: De wijze waarop een penitentiaire instelling vorm zou moeten krijgen.
  - Hier zie je ook een spanning: De architectuur van de Ducpétiaux-gevangenissen, betekend dat wanneer je ideeën over de cellulaire opsluiting in steen veranderd, het moeilijker is hier afstand van te nemen. Want de infrastructuur kan je niet van de ene op de andere dag kunnen veranderen.
  - Je ziet hier een heel andere opbouw en architectuur. Voor hem ging het om aparte ruimtes waar bepaalde groepen zouden worden ondergebracht, en waarbij je dus niet zozeer de toezicht hebt, maar wel aan de hand van observatie (diagnosestelling) vervolgens naar een van die verschillende ruimtes gaat waar je behandelingstraject kan worden opgestart. (*Bv. de verslaafden*).
  - De denkbeelden die anders zijn gaan zich dus opnieuw indringen in de architectuur en de visie waarop het gevangenisstelsel er behoort uit te zien.

* Schema van de penitentiaire instelling van de toekomst:
 1. Liefdegeheiminstelling (jonge delinquenten van 14 tot 21 jaar)
 2. Heropvoedinginstelling, groepsgewijs bij de wijge (jonge kansdelinquenten en opgedisciplineerde jongeren)
 3. Reguliere gevangenis (gewone veroordeelden en voor verbetering vatbare reëctieven) vagesociële reëctieven
 4. Gevangencellen (opgedisciplineerden en zedelijk veroordeelden)
 5. Industriële ateliers (strenge toezicht)
 6. Landbouwbedrijf (verspreid toezicht)
 7. Gebouw voor de geportende instellingen voor zinken
 8. Ziekenhuis en geneeskundige penitentiaire instelling (zware veroordeelden, geboekte of chronische zieken)
 9. Sanatorium en ziekenhuis voor tuberculopatienten
 10. Instelling voor geestes met vreeselijke zinken
 11. Sanatorium voor zenuwziekten
 12. Sanatorium voor alcohol- en drugversliefden
 13. Gevangenis-opvangstelsel (gedegeneerden, abnormalen, mentale debielen)
 14. Opvangstelsel voor criminelen (criminele kansdelinquenten en overmatige veroordeelden)
 15. Speciale sectie voor de kloptoveren, muzikanten en vakante geboerdeelden
 Dit beeld van de ideale penitentiaire instelling volgens Vervaeck, visualiseert moer het idee van een netwerk waartoe de beslissingsmacht in het centrum ligt. In de prison d'observatoire (antropologische laboratoria) bezield de arts in welke mate de gevangenis de delinquent moet worden ondergebracht. Het beeld van de antropologische laboratoria van Vervaeck zelf.
 (Illustratie uit Loui Vervaeck, "La conception anthropologique de traitement des condamnés", in 8548, Brussel, 1920, p. 212)

- ⇒ Maar dit is nooit gerealiseerd geweest.
- ⇒ Een van de reden hiervoor is dus dat de denkbeelden haaks stonden op de gevangenissen van Ducpétiaux die er wel bestonden.

3.3 De penitentiaire antropologie in conflict met de 'penitentiaire gedachte en actie' (1920-1929).

- De penitentiaire antropologie in conflict met de 'penitentiaire gedachte en actie' (1920-1929).
  - Weerstand tegen de hervormingen van Vandervelde en Vervaeck.
    - > Het is niet zo eenvoudig het allemaal te realiseren want Ducpétiaux en ook Stevens hadden hun aanhangers bij hun systeem dat ook effectief een architecturale vertaling kreeg. Vandaar begrijp je ook dat die ideeën en hervormingen ook op weerstand botsten.
  - In het parlement: o.m. E. Van Dievoet (Leuvens hoogleraar en katholiek volksvertegenwoordiger) die weerstand bood.
    - > Waarom: Hij had het lastig met het idee dat de individuele vrijheid, de morele verantwoordelijkheid van de gedetineerden op de achtergrond verdwijnt. Wanneer je vanuit een deterministisch oogpunt kijkt, dan zou ook de morele verantwoordelijkheid van het individu op de achtergrond verdwijnen.
    - > Hij zal zich ook kritisch uiten t.o.v. de afbouw van het cellulair systeem, en zal zich ook kritisch uiten t.o.v. de eerste stappen richting een gemeenschapsregime.
  - Vanuit de penitentiaire praxis, i.h.b.z. Ernest Bertrand.
    - > Hij was Directeur van de centrale gevangenis van Leuven.
    - > Kritiseert de vernieuwingen onafgebroken tussen 1920 en 1929.
      - » Ernest Bertrand was een van de meest invloedrijke figuren in de jaren 20 van de 20e eeuw die zich heel sterk zal verweren tegen de vernieuwingen. *Weren tegen: het gemeenschapsregime, tegen de afbouw van de cellulaire opsluiting die wordt voorgesteld, etc.*
    - > Fédération des Fonctionnaires et Employés des Prisons.
      - » Hij had een zekere ruggensteun met zijn kritiek: Omdat Hij betrokken was bij een personeelsvereniging (De vereniging had als doel het personeel vertegenwoordigde, en kon mee ingeroepen worden als steun voor hem om zich te verweren tegen de nieuwe ideeën).
    - > Uitgave van *L'Ecrou*.
      - » Heel wat van de ideeën waartegen hij inging, die kritieken kon hij dan ook kwijt in het blad *L'Ecrou*.

⇒ Ondanks de kritieken zien we dat een aantal van de ideeën toch worden doorgezet.

3.4 De verdere evolutie tot eind 1939

➤ **Wet op het sociaal verweer** (1930).

- Vanuit de ideeën is dit een heel belangrijk wet: Omdat daar het medische denken, en het idee van de onbepaalde straf, het idee van de geïndividualiseerde behandeling, etc. sterk op de voorgrond treden.
- Cf triomf voor de aanhangers van het behandelingsdenken.
  - > Personen die niet toerekeningsvatbaar worden gesteld, dat deze ook behandeld kunnen worden.
- **MAAR:** In de praktijk worden de antropologen opgeslorpt door de uitvoering van de wet --- voor de 'normale' opgeslotenen bleef geen of weinig ruimte.
  - > Het blijkt ook een vergiftigd geschenk te zijn, omdat het eigenlijk betekend dat de aanwezige antropologen in die laboratoria eigenlijk vanaf dan ook zullen worden opgeslorpt en zullen worden ingezet voor de uitvoering van die wet. Het is dat wat in het bijzonder de hervormers tegen de borst zal stoten. Want het betekend dat de antropologen met de nieuwe ideeën die in zouden staan voor diagnose en behandeling dat deze eigenlijk vooral ingezet worden voor die specifieke wet die slechts een beperkte groep van de gedetineerde zal bereiken.
    - » De grote groep van de opgeslotene (de "normale" gedetineerde"), die ook baadt zouden hebben bij diagnose, classificatie, etc. vanuit het idee van dat sociaal verweer, voor die groep zal dus weinig of geen ruimte meer zijn.
  - > De beperkte capaciteit aan specialisten die vanaf het begin van de 20^e eeuw langzaam in de gevangenis terecht komt, zal vooral ingezet worden om die wet van het sociaal verweer in werking te brengen. Vandaar dat het eigenlijk een kleine overwinning is voor de vernieuwers.
- Tot aan WO II blijft cellulair afzonderingsregime dominant.
  - > Tot aan het einde van de jaren 30 zal het cellulair afzonderingsregime nog dominant blijven.
- Invloed van de nieuwe wetenschappelijke benadering op de praxis blijft beperkt.

4.2 De Vrijheidsberovende straf: Het recente strafbeleid en de Vrijheidsberovende straf.

- Teksten reader.
  - Maes, E. (2009). *De geschiedenis van het Belgische gevangeniswezen*. Onuitgegeven, 21-35.
  - Daelemans, M., Daeninck, P. & Delbrouck, L. (1998/99). Op weg naar een vernieuwd strafbeleid. Interview met Prof. dr. L. Dupont en Prof. dr. T. Peters. *Jura Falconis*, 35(3), 429-440. (Niet te kennen).
    - > Het betreft een interview met 2 proffen over het vernieuwde strafbeleid.

Inleiding.

- Verderzetting van het historisch overzicht.
    - Naoorlogse ontwikkelingen: We situeren ons nu in de 2^e helft van de 20^e eeuw.
    - Gevangeniswezen onder vuur (i.h.b.z. vanaf midden jaren zeventig en verder).
      - **Legaliteitscrisis.**
        - De kritiek op het gegeven dat de uitvoering van straffen niet of nauwelijks wettelijk geregeld is.
        - Men is dus van oordeel dat er nood is aan een wettelijke regeling, zowel van het leven in de gevangenis (*rechten en plichten van de bewoners van de gevangenis: Rechtspositie binnen de muren*), en anderzijds ook de rechtspositie die betrekking heeft op het verlaten van de instelling (*bv. vormen van invrijheidstelling, regelingen rond penitentiair verlof, uitgaansvergunningen, etc.*). Ze willen dus een wettelijke kadering hierrond.
      - **Legitimiteitscrisis.**
        - De zinvolheid van de gevangenis als instelling wordt in vraag gesteld (*wat is het nut van die gevangenis? Heeft die een legitieme plek in het straffen-arsenaal?*).
        - De doelen die toegeschreven worden aan de Vrijheidsberovende straf (*heropvoeding, afschrikking, onschadelijkmaking, etc.*), deze doelen worden niet bereikt. Mensen die worden opgesloten komen er vaak slechter uit dan wanneer ze toekomen in de gevangenis.
        - Deze kritiek/ crisis zal uiteindelijk ook inspiratie bieden om het primaire doel van de Vrijheidsberovende straffen te verwoorden als "*Het beperken van detentieschade*".
          - ↳ Dus wanneer we later zien in de basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerde, dat de beperking van detentieschade een van de centrale opdrachten is van het gevangeniswezen (verwoord in **Art 6.**), dan is het toch wel een belangrijke ommekeer in het denken over de gevangenis.
    - Waarom: Bijzondere aandacht voor ontwikkelingen sinds midden jaren '90: Omdat er dan een aantal dingen in beweging worden gezet:
      - Oriëntatienota 'Strafbeleid en gevangenisbeleid' (juni 1996) van toenmalig Minister van Justitie Stefaan De Clerck en de (wets)hervormingen einde 20ste en begin 21ste eeuw (*Cf. zie tijdsbalk*).
        - Waarin dus een aantal van die pistes rond de interne en externe rechtspositie van gedetineerde worden opgelijst.
      - Interview met Lieven Dupont en Tony Peters 'Op weg naar een vernieuwd strafbeleid' (*Cf. zie reader*) stamt uit die periode.
        - In het interview reflecteren de 2 proffen op de ideeën die in die periode het licht zien.
  - Let op: Ontwikkelingen zijn niet langer onder één noemer thuis te brengen:
    - Ontwikkelingen op vlak van regime
    - Aandacht voor slachtoffers
    - Ontwikkelingen op vlak van externe rechtspositie
    - De overbevolking in de gevangenissen en impact hiervan op het invrijheidstellingsbeleid
    - Verder ontwikkeling van de criminele antropologie en repercussies staatsvorming op de strafuitvoering
    - Ontwikkelingen op vlak van de interne rechtspositie
- ⇒ Er zit geen rode draad doorheen de ontwikkelingen. Het gaat over uiteenlopende thema's die worden geïdentificeerd: verschillende verhaallijnen die je kan vertellen over die naoorlogse ontwikkelingen. Dit maakt het verhaal ook complexer.

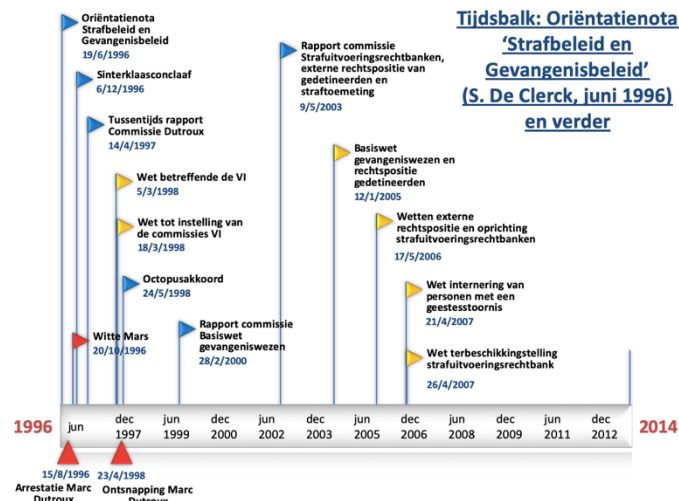
➤ Tijdbalk:

- **BLAUW:**
  - > Starten in 1996 bij de oriëntatienota 'Strafbeleid en Gevangenisbeleid' van Stefaan De Clerck (, Juni 1996).
    - In die nota zal onder meer ook de opdracht worden gegeven aan Prof. Dupont om te komen tot 'proeven van voorontwerp van beginselen wet'.
  - > De commissie Dupont (de zogenaamde commissie basiswet) zal dus uiteindelijk haar rapport publiceren in Februari 2000.

- > 2003: Het rapport van de commissie 'strafuitvoeringsrechtbank externe rechtspositie van gedetineerde en straftoemeting'.
  - » Dit gaan we later bespreken wanneer we het hebben over de externe rechtspositie.
  - » Het betreft het zogenaamde 'rapport Holsters'.

- GEEL:

- > Het zijn 2 belangrijke commissies en dus ook 2 belangrijke rapporten geweest, die vervolgens ook input hebben gegeven aan het wetgevend proces.
- > Er zijn dan ook verschillende wetgevende evoluties geweest:
  - » Jaren 1998: Zijn er een aantal ontwikkelingen rond de voorwaardelijke invrijheidsstelling, met de oprichting van commissies VI. Deze zijn een soort tussenstap geweest richting de oprichting van strafuitvoeringsrechtbank. Dit is dan gebeurd via de wet op de externe rechtspositie en de wet betreffende de oprichting van de strafuitvoeringsrechtbank.
  - » Later is er dan ook nog een wet terbeschikkingstelling gekomen van de strafuitvoeringsrechtbank (2007), net zoals de wet op de internering die ook van 2007 is.

- ROOD:

- > Ontwikkelingen die zich afspelen o.b.v. enkele maatschappelijke schokken (specifiek Marc Dutroux).
- > Als je kijkt naar de tijdsbalk, zie je dat de oriëntatienota van juni 1996 dateert. In augustus 1996 (2 maanden later), zal Marc Dutroux gearresteerd worden en komen de beelden en verhalen (horror) naar buiten. De oorspronkelijke plannen dateren dus van net voor Dutroux. Dit zal tot gevolg hebben dat ze dus 'door elkaar worden geschud' prioriteiten zullen veranderen onder invloed van deze gebeurtenis.
- > In het bijzonder speelt dit ook wanneer Mark Dutroux ontsnapt. Dit heeft geleid tot een stroomversnelling richting de oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken, maar ook de hervorming van politie en justitie, etc.

⇒ Vervolgens worden de 6 verhaallijnen dieper besproken die we kunnen identificeren in de ontwikkelingen.

1. Doorbraak van het gemeenschapsregime en verdere liberalisering van het inwendig gevangenisregime.

- Na WO II: Definitieve doorbraak van het gemeenschapsregime en afbouw van het Dupétioux-regime (de afzondering met de cellulaire opsluiting).
  - Waarom stapt men hiervan af?
    - **(Directe) ervaring** met detentie tijdens Duitse bezetting.
      - » We zitten in een periode direct na de tweede wereldoorlog. Dit betekent dat er heel wat mensen (directe) ervaringen hebben met detentie.
      - » Het is dan ook niet verwonderlijk dat we na de tweede wereldoorlog ook verschillende ontwikkelingen zien m.b.t. mensenrechten in het algemeen, maar ook specifieke rechten gericht op gedetineerde:
        - ↳ Minimaregels voor behandeling van gedetineerden (Verenigde Naties) (1955): Wat zijn de minimumnormen op het vlak van de behandeling van gedetineerden.
        - ↳ Europese gevangenisregels (Raad van Europa) (1973, herzien in 1987 en 2006).
    - **Capaciteitsproblemen** na WO II.
      - » Na de tweede wereldoorlog is er een periode van repressie: De verwerking van dat oorlogsgebeuren zal ertoe leiden dat het strafrechtelijk apparaat overuren draait en dat er in totaal een 60.000tal mensen in gevangnissen en opsluitingscentra zullen worden ondergebracht. Dit is gigantisch veel en zal er dus voor zorgen dat er een capaciteitsprobleem is onmiddellijk na die tweede WO.
- Verdere hervormingen en liberalisering regime na de tweede wereldoorlog:
  - O.a. het tucht-regime dat verzacht wordt:
    - > *Bv. Op een bepaald moment krijgt men de toelating om te roken op de cel. De cel die als een persoonlijke leefruimte wordt aanzien waar men ook kan roken. / Bv. Contacten met de buitenwereld die verder zullen liberaliseren/ Bv. Ook praktische vernieuwingen zoals contact via de telefoon (1989)/Bv. Mogelijkheid om een computer op cel te hebben (1994), etc.*
    - > Je ziet dus verschillende innovaties in de buitenwereld die ook mee het regime en het leven achter tralies gaat bepalen en meer dragelijk gaat maken.

- Bekende spreuk van Alexander Paterson: *'Men are sent to prison as a punishment, not for punishment'*
  - > Dus het idee na de tweede wereldoorlog: Het is de beroving van de vrijheid van komen en gaan die de kern uitmaakt van de straf. Men wordt niet naar de gevangenis gestuurd om daar bijkomende kwellingen te ondergaan. De vrijheid van komen en gaan die ontnomen wordt is dus de kern.
- Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden van 12 januari 2005 en het normaliseringsbeginsel.
  - > Hier is het kernprincipe ook in opgenomen.
  - > *Bv. Het feit dat wanneer je medische zorg nodig hebt, dat deze van eenzelfde aard moet zijn als die buiten de gevangenis.*
- Keerzijde van het liberaliserend verhaal: Aandacht voor veiligheid.
  - *Wanneer er meer mogelijkheid is bezoek te ontvangen, wanneer bepaalde producten en dergelijke kunnen worden binnengebracht, wanneer er een mogelijkheid is om technologie aan te wenden, etc.* dan zullen er ook nieuwe vragen opduiken, nieuwe noden op het vlak van de veiligheid.
  - Gevangeniszen zullen daarom ook meer en meer gaan investeren in die veiligheid (*Bv. registratie van de bezoekers, metaaldetectie, controle van bagage, camerasystemen, etc.*)

2. Toenemende aandacht voor de problematiek van slachtoffers.

- Toegenomen aandacht voor slachtoffers.
  - Ontwikkelingen in de Victimologie die de noden van slachtoffers mee op de agenda zet.
  - Dit zal zich dus ook afstralen op de uitvoering van straffen. De aandacht voor het slachtoffer zal dus ook binnen de uitvoering van de Vrijheidsberovende straf een vertaling kennen.
- Vanaf midden jaren '90: Ook binnen de strafuitvoering:
  - Proefproject rond 'herstelgerichte detentie' (1998- 2000) en aanwerving van zgn. 'herstelconsulenten' (Ministeriële Omzendbrief van 4 oktober 2000.
    - > Het ging om een actieonderzoek waarbij in een aantal gevangeniszen stappen werden gezet om een herstelgerichte cultuur tot stand te brengen en dus ook bij diegene die zijn opgesloten een bewustwording van het slachtofferschap en de gevolgen ervan mee te geven.
    - > Het project zal uiteindelijk ook een (tijdelijke) vertaling krijgen in de 'Herstelconsulenten'.
      - » In elke gevangenis in België werd er een herstelconsulent aangesteld in 2000. Deze zullen actief blijven tot ongeveer 2006 à 2007. Daarna verdwijnt deze afzonderlijke functie en wordt deze opgenomen binnen de gevangenisdirectie.
      - » Zie foto dia 8 voor specifieke taken van de Herstelconsulenten.
  - Herstel en rechten van slachtoffers in basiswet gevangeniswezen van 12 januari 2005 en de wet op de externe rechtspositie van 17 mei 2006.
    - > Herstel als doelstelling bij uitvoering van de vrijheidsstraf is dus opgenomen in de wet.
    - > Hoor- en informatierechten voor slachtoffers bij procedure voor de strafuitvoeringsrechtbank.
    - > Slachtoffergelerateerde tegenaanwijzingen bij toekenning van strafuitvoeringsmodaliteiten (risico lastigvallen slachtoffer; houding t.a.v. het slachtoffer; inspanningen vergoeding burgerlijke partij).
      - » Wanneer er strafuitvoeringsmodaliteiten worden toegekend (*Bv. een voorwaardelijke invrijheidsstelling*), wordt er ook gekeken naar tegenaanwijzingen die betrekking hebben op het slachtoffer: Dat er *Bv.* Geen risico is op de lastigvalling van het slachtoffer, de houding t.o.v. het slachtoffer wordt onderzocht, er wordt ook gekeken naar of er voldoende inspanningen zijn geleverd op het vlak van de vergoeding van de burgerlijke partij, etc.
      - » Dergelijke elementen maken opnieuw tastbaar dat de slachtoffer-aandacht ook begint af te stralen op de fase van de uitvoering van de straf.

3. Enkele evoluties met betrekking tot aspecten van de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf.

- Na de tweede wereldoorlog komt er verdere aandacht voor: Initiatieven gericht op tegengaan negatieve effecten van korte gevangenisstraffen en uitbouw progressief gevangenisregime/ gefaseerde strafuitvoering:
  - **Korte gevangenisstraffen** worden als problematisch aanzien omdat ze van korte duur zijn, waardoor de **negatieve effecten** van de opsluiting disproportioneel zouden zijn t.o.v. de duur van de straf.
    - > In België zal dit ertoe lijden dat de "Wet van 29 juni 1964 op de opschorting, het uitstel en de probatie" tot stand komt.
      - » Opschorting: De rechter oordeelt dat de feiten bewezen zijn, maar hij of zijn schort de uitspraak van de veroordeelde op.
      - » Uitstel: Er is wel spraken hier van een straf die wordt opgelegd, maar de uitvoering ervan wordt uitgesteld.

- > Werkt aan 2 rapporten (rapport strafuitvoeringsrechtbank en externe rechtspositie + rapport over straftoemeting).
- Wetten externe rechtspositie en oprichting strafuitvoeringsrechtbanken van 17 mei 2006.

4. De overbevolking en zijn relatie tot het invrijheidstellingsbeleid.

➤ **Overbevolkingsproblematiek:**

- Overbevolkingsproblematiek en de negatieve gevolgen voor detentieomstandigheden van gevangenen en werkcondities van personeel.
  - > De overbevolkingsproblematiek heeft een serieuze impact op het leven van de personen die van hun vrijheid zijn beroofd, alsook diegene die moeten functioneren in een dergelijke omgeving.
- Het is een probleem dat al verschillende decennia meegaat.
- Strijd tegen overbevolking via allerhande directe en indirecte maatregelen:
  - > Vanaf begin jaren '70: Voorlopige invrijheidstelling (VLV) met het oog op genade.
    - » Met der jaren heeft dit een groeiend aandeel gekregen en een belangrijker invrijheidsstellings-manier is geworden om de druk te verlichten.
    - » Wanneer we later de cijfers gaan bekijken, zal je merken dat het aantal voorwaardelijke invrijheidsstellingen slechts een fractie is van het aantal voorlopige invrijheidsstellingen. Mensen kijken vaak naar de VI wanneer het gaat over de vervroegde vrijlating, maar eigenlijk zijn het de voorlopige invrijheidsstellingen die het grootste deel vertegenwoordigen.
  - > Jaren '80 – begin jaren '90: Collectieve gratieverleningen.
    - » Het is iets dat niet langer gebeurt.
  - > 1990: Aanpassing wetgeving voorlopige hechtenis.
    - » Een belangrijk aandeel in de gevangenispopulatie zijn mensen die in voorlopige hechtenis verkeren. In 1990 is de wetgeving rond deze voorlopige hechtenis aangepast met de invoering van de vrijheid onder voorwaarde, en waarbij ook de toelaatbaarheidsdrempel voor de toepassing van een voorlopige hechtenis werd opgetrokken.
  - > Niet-uitvoering van korte vrijheidsstraffen (thans tot en met 4 maanden, Ministeriële Omzendbrief nr. 1817 van 15 juli 2015).
    - » Vandaag de dag worden de korte vrijheidsstraffen tot en met 4 maanden niet uitgevoerd. Dit wordt geregeld via een ministeriële omzendbrief.
    - » Dit betekent indien je 2 maanden effectieve straf krijgt, dat je deze niet uitvoert.
  - > Verruiming toepassing elektronisch toezicht.
    - » Er zijn heel veel verschillende types van de toepassing van het ET, maar de meest courante toepassingswijze heeft betrekking op het ET bij straffen tot en met 3 jaar.

➤ Tabel 55: overzicht van de toepassing van de collectieve genade.

- Uit: Maes, E. (2009): Geschiedenis van de gevangenisstraf in België.
- Collectieve graties tussen 1980 en 1993: Het gaat dus over manieren om, wanneer er een bepaalde feestelijkheid/ gelegenheid is om straffen te reduceren. Er wordt dus strafvermindering toegekend en waarbij er dus op die manier druk op de ketel wordt verlicht.
  - > *Bv. 1980: Naar aanleiding van de verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid, 1984: Prinses Astrid die in het huwelijk treed, etc.*
- 1993 was de laatste. Koningen erna maken dus niet langer gebruik van dit instrument. Maar het waren dus collectieve manieren om de druk op de gevangenispopulatie te verlichten.

Voorschrift	Publicatiedatum (B.S.)	Gelegenheid
<i>KB 27 juni 1980</i>	28 juni 1980	150 jaar Belgische onafhankelijkheid
<i>KB 21 september 1984</i>	29 september 1984	Huwelijk prinses Astrid
<i>KB 15 mei 1985</i>	18 mei 1985	Pausbezoek aan België
<i>KB 18 november 1985</i>	14 december 1985	25 ^e huwelijksverjaardag Belgische vorsten
<i>KB 21 november 1988</i>	29 november 1988	40 ^e verjaardag Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
<i>KB 7 september 1990</i>	8 september 1990	60 ^e verjaardag Koning
<i>KB 19 juni 1991</i>	16 juli 1991	40 ^e verjaardag troonsbestijging
<i>KB 24 juni 1993</i>	30 juni 1993	Belgisch E.E.G.-voorzitterschap

5. De verdere ontwikkeling van de criminele antropologie en de communautarisering van de strafuitvoering.

➤ De verdere ontwikkelingen:

- **1953:** Oprichting van Penitentiair Antropologisch Strafcentrum (**PAC**) in centrale gevangenis van Leuven (onder impuls van Etienne De Greeff).
  - > In de centrale gevangenis van Leuven wordt er een zogenaamd Penitentiair Antropologisch Strafcentrum (PAC) opgericht. Dit gebeurde onder impuls van Etienne De Greeff.
  - > Het was de bedoeling om inlichtingen op te zoeken, gegevens te verzamelen van gedetineerde die intussen zijn vrijgelaten om op die manier met deze gegevens wetenschappelijk onderzoek te kunnen uitvoeren.
- **1963:** Oprichting van Penitentiair Oriëntatiecentrum (**POC**) te Sint Gillis (o.l.v. dr. Jean-Pierre De Waele).
  - > Het had tot doel om persoonlijkheidsonderzoek te doen, oriëntatieonderzoeken te voeren, etc. Dit zou bestaan tot 1992.

- **1971:** Oprichting van Observatie- en Behandelingseenheden (**OBE's**) in 9 gevangenissen.
  - > Dit is interessant omdat deze later zullen uitgroeien tot de hedendaagse psychosociale-diensten.
- **1997:** Psychosociale Diensten (**PSD**) in de gevangenissen.
  - > Deze houden zich bezig met het onthaal van gedetineerden. Maar ze spelen ook een belangrijke adviesrol in allerhande procedures.
  - > Deze bestaan vandaag de dag nog steeds in elke gevangenis.
- Gevolgen van de staats hervorming voor de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden.
  - > De verschillende staats hervormingen gaan ook een belangrijke rol vervullen bij de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerde.
  - > Vandaag de dag is het een decreet van 2013 dat hier in Vlaanderen de hulp- en dienstverlening regelt voor gedetineerden. Dit is van groot belang omdat we aan de ene kant de basiswet hebben (federale wetgeving) maar anderzijds zal er ook voor heel veel aspecten gekeken moeten worden naar de gemeenschappen om zaken te realiseren op het vlak van hulp- en dienstverlening.

6. Toenemende aandacht voor de rechtspositie van gedetineerden en formeel-wettelijke verankering van 'rechten van gedetineerden'.

- Toenemende aandacht
  - Vanaf midden jaren '70: Debat over rechtspositie van gedetineerden.
    - > Het gaat over de rechtspositie van gedetineerden als bewoner van de instelling.
    - > Hier wordt het onderscheid duidelijk tussen de interne en externe rechtspositie.
    - > De interne rechtspositie heeft dus betrekking op de rechten en plichten van de gedetineerde als bewoner van de instelling waar deze wordt gedetineerd (*Bv. bezoeksregeling, voeding, hygiëne, toegang tot literatuur, tucht, orde, veiligheid, etc.*).
    - > Aspecten die dus betrekking hebben op het leven in de gevangenis behoren dus tot de interne rechtspositie.
  - Oriëntatienota S. De Clerck (juni 1996).
    - > Hij geeft de opdracht aan prof. L. Dupont: Om een voorontwerp uitwerken van 'Beginselenwet gevangeniswezen en tenuitvoerlegging van Vrijheidsberovende sancties'.
    - > September 1997: 'Proeve van voorontwerp van beginselenwet gevangeniswezen en tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen'.
  - November 1997 – juli 2000: Commissie 'Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden'.
  - Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden.

Tot besluit

- Tijdens volgende colleges worden een aantal van de thema's uitgewerkt:
  - Cijfers over detentie en overbevolking.
  - Rechtspositieregeling.
  - Ontwikkeling van gemeenschapssancties.

4.3 De Vrijheidsberovende straf: Gevangenispopulatie en -organisatie

- Zie PowerPoint voor deze les.
  - Aangezien het allemaal tabellen en grafieken zijn ga ik deze niet allemaal in de samenvatting zetten.

4.4 De Vrijheidsberovende straf: Detentiebeleving en gevangenis sociologie.

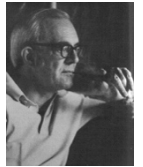
- Situering:
  - Gaan een aantal klassieke studies bespreken die richtinggevend zijn geweest voor het gevangenisonderzoek ook vandaag de dag nog.
  - Enkele klassieke studies dus: met name die van Sykes en Goffman. 2 belangrijke studies uit de jaren 50 en jaren 60 die vandaag de dag ook nog steeds geciteerd en gebruikt worden en die ook richtinggevend zijn geweest voor wat m'n noemt 'het deprivatiemodel'. Het deprivatiemodel zal onderscheiden worden van het importatiemodel.
    - **Deprivatiemodel:** Hier wordt ervanuit gegaan dat de beleving van detentie, bepaald wordt door de kenmerken van de instelling en de ervaring van de vrijheidsberoving opzich.
    - **Importatiemodel:** Hierbij gaat het vooral over kenmerken, levenswijzen, waarden, etc. die men van buiten de instelling heeft geïmporteerd.
  - Ook bespreken we de digitalisering: Omdat een vaststelling is dat in onze moderne samenleving, de digitale communicatie als maar belangrijker wordt. De vraag is dan in welke mate sijpelt dit ook door in detentie zelf. Dit zal uiteindelijk aanleiding geven tot heel wat bijkomende deprivaties op vlak van digitale toegang.
- Tekst reader:
  - Crewe, B. (2007). The sociology of imprisonment. In: Y. Jewkes (ed.), *Handbook on prisons*. Cullompton, Devon: Willan Publishing, 123-151

1. Inleiding.

- Van gevangenis in de samenleving... naar **samenleving in de gevangenis**.
  - We hebben bij de sociologie van de straf (hoofdstuk 2), vooral gekeken naar de straf en de ontwikkelingen van de straf in de samenleving. We hebben gepoogd om beter te begrijpen hoe de straf deel uitmaakt van een ruimere samenleving, en waarbij maatschappelijke krachten een rol hebben gespeeld bij het vormgeven van de invulling van de straf.
    - > We hebben hier dus vooral gekeken naar de straf (gevangenis) in de samenleving.
  - Maar je kan het vraagstuk dus ook omkeren en vragen naar de samenleving in de gevangenis.
    - > Als je de gevangenis dieper bekijkt, zie je dat het gaat over het samenleven in een beperkte ruimte van mensen die daar niet zelf voor hebben gekozen, die een rugzak met zich meebrengen en die in die specifieke ruimte eten, slapen, arbeiden, etc.
    - > Hierbij kan je je dan vragen stellen: Hoe komt deze samenleving tot stand?
    - > De gevangenis geldt als het ware als een mini-samenleving waarbij je de sociologische vragen die we stellen over de samenleving in zijn geheel (*bv. sociale-orde-vraagstuk*), ook kunnen stellen binnen de gevangenis.
  - Over die samenleving in de gevangenis is een hele onderzoekstraditie tot stand gekomen, die we benoemen als de **gevangenis sociologie** (*het is dus duidelijk iets anders dan de bestraffings sociologie die we eerder hebben besproken. Hierbij ging het over de straf in de samenleving*).
    - > In de gevangenis sociologie gaat het over de wijze waarop een samenleving vorm krijgt achter tralies.
  - Citaat van Cressey: *'One of the most amazing things about prisons is that they 'work' at all ...Any on-going prison is made up of the coordinated actions of hundreds of people, some of whom hate and distrust each other, love each other, fight each other physically and psychologically, think of each other as stupid or mentally disturbed, 'manage' and 'control' each other, and vie with each other for favours, prestige and money. Often the personnel involved ...are not sure whether they are the managers or the managed. Despite these conditions, however, the social system which is a prison does not degenerate into a chaotic mess of social relations which have no order and make no sense'* (Cressey, 1961: 2, geciteerd in Sparks et al 1996: 37).
    - > Een bijzondere vaststelling is gewoon het feit dat de gevangenis werken en effectief functioneren. Elke gevangenis is opgemaakt uit honderden mensen waarbij er wantrouwen, conflicten, vriendschappen, etc. aanwezig is. Het personeel weet niet altijd of het zelf de touwtjes in handen heeft of bespeeld wordt, aangezien de groep van gedetineerde in de meerderheid is. En ondanks deze bijzondere kenmerken is het sociale systeem van de gevangenis geen chaotische massa.
Je zit als het ware echt met een kunstmatige samenleving in die gevangenis.
  - Je moet het vraagstuk dan ook bekijken uit verschillende aspecten:
    - > **Individuele beleving:** Mensen worden van hun vrijheid beroofd; *hoe beleven ze dit, hoe maken ze die tijd door, etc.?*
    - > **Collectief gebeuren:** Hierbij gaat het over gevangensculturen en gevangenis subculturen (*bv. informele codes die tot stand komt tussen gedetineerden, etc.*)
  - Deprivatie – importatie.
    - **Deprivatiemodel:** Hier wordt ervanuit gegaan dat de beleving van detentie, bepaald wordt door de kenmerken van de instelling en de ervaring van de vrijheidsberoving opzich.

- **Importatiemodel:** Hierbij gaat het vooral over kenmerken, levenswijzen, waarden, etc. die men van buiten de instelling heeft geïmporteerd.

2. Gresham Sykes, *Society of Captives*

- Eerste belangrijke studie: een van de oer-studies wat betreft de gevangenis sociologie.
  - Gresham **Sykes** (1922 – 2010) = Belangrijke Amerikaanse criminoloog.
  - Hij maakte een belangrijke studie over de gevangenis in 1958, met als titel: ***The Society of Captives***.
- ⇒ Deze studie gaan we vervolgens dieper bespreken.
- **Mogelijkheid van totale dominantie over gevangenen = een fictie.**
  - Sykes is van mening dat wanneer je naar de gevangenis kijkt, dat het gaat om een **dominantiesysteem** zoals er ook andere zijn.
    - > Hij verbindt de gevangenis als instelling met ander instituten/plaatsen waar mensen gedomineerd worden (*denk aan bijvoorbeeld een strafkamp waar een vorm van dominantie wordt uitgeoefend t.a.v. gedetineerden*).
  - Kernelementen in het boek: De mogelijkheid om **totale dominantie** tot stand te brengen is een **fictie**.
    - > Hij stelt dat het idee dat je gedetineerden kan domineren een fictief idee is. Hiervoor zijn een aantal redenen:
      - Het gebrek aan een innerlijk plichtsgevoel: Volgens Sykes hebben gevangenen geen innerlijk plichtsgevoel om zich te schikken naar regels die hen worden opgelegd.
      - Het afdwingen van gehoorzaamheid is volgens Sykes inefficiënt en gevaarlijk. Dit heeft te maken met het feit dat binnen een detentiecontext de groep van gedetineerde altijd groter is dan de groep van penitentiair beambten. De gedetineerde zijn in de meerderheid.
      - Betreffende het personeel in de gevangenis zelf: Sykes stelt dat ook penitentiair beambten worstelen met het bewaren van formele grenzen en regels, en ook worstelen om deze toe te passen. Het feit dat men dagdagelijks samenleeft zorgt er ook voor dat grenzen vervagen en dat het moeilijker wordt steeds die afstand te bewaren.
    - > Dit zijn dus 3 elementen waarom de totale dominantie een functie zou zijn volgens Sykes.
  - Hier volgt dan ook iets belangrijks uit, met name dat er **compromissen** worden gesloten.
    - > De orde die tot stand komt, wordt een soort **onderhandelde orde** (een genegotieerde orde).
    - > Dit keert ook terug in het citaat: *'In effect, the guard buys compliance or obedience in certain areas at the cost of tolerating disobedience elsewhere'* (Sykes 1958: 57).
      - » Op bepaalde vlakken zal men een oog dicht knijpen om ervoor te zorgen dat op andere vlakken de gehoorzaamheid zich materialiseert.
      - » Het is een vorm van **ruilhandel**, waarmee je ook inziet dat het geven van gunsten een belangrijke rol kan komen te spelen in een dergelijke detentiecontext. Gunsten en privileges die op die manier ook ervoor zorgen dat er gehoorzaamheid ontstaat en orde tot stand komt. Die ruilhandel laat namelijk toe om spanningen te ontladen in de gevangenissen, dat potentiële onruststokers in het gareel worden gehouden (ze worden rustig gehouden door hun af en toe iets toe te werken), de macht en de status van bepaalde leidersfiguren in de gevangenis versterken.
- Plaats en functie van de **'inmate code'**
  - Inmate code is een soort van **informele code** (*bepaalde waarden, bepaalde normen*), die aanwezig zouden zijn in de gevangenis en die het gedrag van gedetineerden zouden sturen.
    - > Het is een eigen code, die niet uitgeschreven is, die dus een aantal regels over hoe je je behoort te gedragen in een gevangeniscontext bevatten.
  - 5 regels die Sykes zelf heeft onderzocht in zijn studie:
    - 'don't interfere with other inmates' interests', 'never rat on a con': Meng je niet in de zaken van andere gedetineerde, verklik geen medegedetineerde.
    - 'play it cool and do your own time': Hou je rustig en doe je tijd uit.
    - 'don't exploit or steal from other prisoners': Buit geen andere gedetineerde uit, steel niet van hen.
    - 'be tough, be a man': Wees sterk, wees een man.
    - 'don't ever side with or show respect for prison officers and representatives': Ga niet aan de kant staan, toon geen respect voor gevangenisbewaarders en vertegenwoordigers van het gevangenisstelsel.
  - De vraag is: van waar komt die code, hoe komt deze tot stand.
    - > Hier zien we een belangrijke koppeling met wat we het deprivatiemodel noemen.
- ⇒ Vervolgens stelt hij ook vast dat de code een bepaalde functie heeft.

- **Functie** van de code: Verlichten/ verzachten van de zgn. ‘**pains of imprisonment**’ of ‘**gevangenispijnen**’.
  - Dit is dus een belangrijke functie van de code.
  - Welk zijn deze pijnen dan:
    - Deprivation of liberty: Men wordt van zijn vrijheid beroofd.
    - Deprivation of goods and services: Goederen en diensten die worden ontnomen. Men heeft niet langer toegang tot bepaalde diensten/ producten die je in de buitenwereld wel hebt.
    - Deprivation of heterosexual relationships: Heteroseksuele relaties die niet langer toegankelijk zijn omwille van de detentiecontext. (Let wel op, we spreken hier over een gevangenis van de Jaren 50. Vandaag de dag zijn er natuurlijk wel mogelijkheden bv. Op een ongestoord bezoek waardoor dergelijke zaken wel nog kunnen).
    - Deprivation of autonomy: Uw zelfstandigheid en autonomie wordt ontnomen. Je komt in een afhankelijkheidspositie te staan en je bent voor alles afhankelijk van diegene die controle over je hebben.
    - Deprivation of security: Het feit dat ook aan je veiligheid wordt geraakt en in gedrang komt. Binnen een detentiecontext is er ook veel slachtofferschap.
  - Volgens Sykes is het zo dat de ‘inmate code’ een soort van **gemeenschappelijk mechanisme** is en een **positieve gedeelde identiteit** verschaft die het mogelijk maakt om met die pijnen om te gaan.
    - > Een collectief mechanisme dat dus de pijnen als het waren verzacht.
  - Een andere functie die de code vervuld volgens Sykes, is dat het ook helpt om de gevangenis te **stabiliseren en orde** tot stand te brengen.
    - > Want de mate waarin de code wordt nageleefd zal er ook toe leiden dat er minder wanorde ontstaat.
- ⇒ Je hebt dus een dubbele functie: Aan de ene kant een soort van collectief mechanisme m.b.t. de gevangenispijnen, en aan de andere kant een bron van institutionele orde.
- **Afwijkingen van de ‘inmate code’:**
  - Maar tegelijkertijd stelt hij vast dat er heel wat afwijkingen zijn van die code.
  - In de praktijk zal blijken dat er groepen van gedetineerden zijn die de code niet naleven.
    - Merchants: Dit zijn gedetineerden die profiteren van anderen (*bv. Een handel in verboden goederen op poten te zetten*). Dit gaat tegen de derde regel in.
    - Gorillas: Gevangenen die anderen met dwang of met geweld bedreigen.
    - Rats: Diegene die de andere gedetineerden gaan verklikken.
    - Punks/ fags: Gevangenen die onvoldoende mannelijkheid vertonen.
      - » Hierbij is de Fags diegene die reeds buiten de gevangeniscontext homoseksuele relaties onderbouwd.
      - » De Punk zou eerder iemand zijn die in die detentiecontext ook homoseksuele contacten heeft omwille van de deprivaties gepaard met heteroseksuele relaties.
    - Ballbusters: Gevangenen die onnodig spanningen veroorzaken met bewakers en zo het evenwicht bedreigen.
  - De code zelf is als het ware het ideale gedrag. Het eigenlijke gedrag zal er vaak van afwijken.

3. Erving Goffman over totale instituties.

- Tweede belangrijke studie: Van **Erving Goffman** (1922-1982).
  - Hij zit ook in het deprivatiemodel van Sykes, maar bij hem zien we niet de collectieve manier om hiermee om te gaan, maar eerder een **individuele manier**.
  - Om dat te begrijpen moeten we terugkeren naar zijn studie “*Asylums*”, waarin hij 4 essays heeft opgenomen, en 1 daarvan heeft betrekking op ‘**totale instituties**’.
  - Het bijzondere hier is dat hij geen onderzoek deed in een gevangenis, maar wel in een hospitaal.
    - > Hij deed participerende observaties in het St. Elizabeths Hospital in Washington. Hier zijn mensen ook van hun vrijheid beroofd, maar omwille van medische redenen.
  - Hij stelt dat je kan spreken over dat hospitaal als een totale institutie, en dat je ook andere instellingen hebt die als dergelijke totale instituties kunnen worden aangestipt.
    - > Gevangenissen zijn dan bijvoorbeeld één type van z’n totale institutie.
  - Dergelijke totale instituties hebben bepaalde kenmerken, en deze brengt hij aan het licht in het boek “*Asylums*”,
  - Wat is nu juist een totale institutie: ‘... *a place of residence and work where a large number of like-situated individuals, cut off from the wider society for an appreciable period of time, together lead an enclosed, formally administered round of life*’ (p. 11).
    - > Het is een plek waar een groot aantal gelijkaardig gesitueerde individuen worden samengebracht en worden afgesneden van de ruimere samenleving voor een aanzienlijke tijdsperiode. Het leven wordt volgens bepaalde routines en regels geleefd in een dergelijke instelling.
    - > Het is een definitie die van toepassing kan zijn op verschillende instellingen (*bv. Psychiatrisch ziekenhuis waarbij patiënten ook in gelijkaardige omstandigheden verkeren en zich dienen te schikken naar de regels van de instelling, maar het kan bijvoorbeeld ook gaan om een jongereninstelling, of een gevangenis, etc.*).

- > Het kenmerkende van een dergelijke instelling volgens Goffman is dat het de identiteit van diegene die een dergelijke instelling betreden, gaat afnemen. Hij spreekt hierbij in termen van “**mortification of the self**”.

➤ ‘Mortification of the self’

- Wanneer men een dergelijke instelling betreedt, worden persoonlijke bezittingen afgenomen; *wordt de persoonlijke kledij vervangen door de kledij van de instelling, normale contacten met de buitenwereld worden onmogelijk gemaakt, etc.*
  - > Om dergelijke reden en om de processen die men doormaakt wanneer men intreedt in een dergelijke instelling, ga je je identiteiten (voorafgaand in de vrije buitenwereld) daar eigenlijk moet afleggen.
- Het is als het waren het afsterven van het ‘zelf’.
  - > *Bv. De rol die je hebt in het gezin, activiteiten waarmee je jezelf identificeer, etc.* Worden onmogelijk gemaakt wat belangrijke gevolgen heeft voor je identiteit.
- Vandaar ook het ‘**deprivatiemodel**’: Omdat Goffman net zoals Sykes kijkt naar de impact van de instelling op het individu; Hoe zindert de instelling door in dat individu.
- Wat is het kenmerkende van z’n totale institutie.
  - > *‘A basic social arrangement in modern society is that the individual tends to sleep, play, and work in different places, with different co-participants, under different authorities, and without an overall rational plan. The central feature of total institutions can be described as a breakdown of the barriers ordinarily separating these three spheres of life. First, all aspects of life are conducted in the same place and under the same single authority. Second, each phase of the member’s daily activity is carried on in the immediate company of a large batch of others, all of whom are treated and required to do the same thing together. Third, all phases of the day’s activities are tightly scheduled, with one activity leading at a prearranged time into the next, the whole sequence of activities being imposed from above by a system of explicit formal rulings and a body of officials. Finally, the various enforced activities are brought together in a single rational plan purportedly designed to fulfill the official aims of the institution’ (p. 17).*
- Een van de grote kenmerken van het leven in de buitenwereld is dat we activiteiten op verschillende plaatsen met verschillende mensen kunnen ondernemen.
  - > Goffman verwijst hier naar *slapen, vrije tijd, arbeid, etc.* dat je dit doet op verschillende plaatsen, met anderen, onder het oog van verschillende autoriteiten, zonder dat het een plan is dat je dagdagelijks handelen beheerst.
- Dat kenmerkende van het leven in de vrije buitenwereld veranderd in een totale institutie.
  - > Het gaat met name om het afbreken en afbrokkelen van die barrières die in die verschillende sferen van het leven aanwezig zijn. Dit betekent dat wie opgesloten zit, *slaapt, vrije tijd besteed, arbeid, etc.* verricht dit steeds in het bijzijn van anderen die men niet zelf heeft gekozen. En het gebeurt ook onder het toezicht van een autoriteit (in dit geval een gevangenisautoriteit).
- Ook Goffman zal van oordeel zijn dat men poogt hiermee om te gaan.
  - > Gedetineerde zullen proberen met die gevolgen van het opgesloten worden, om daar een zekere controle over te houden.
  - > Hij spreekt hierbij over ‘**removing activity’s**’: Men gaat zich proberen te verwijderen van de dagdagelijkse routine in de instelling.
    - » *Bv. Sommige gedetineerde gaan zich heel sterk toespitsen op onderwijs, en gaan zich heel sterk bezighouden met studeren, met lezen etc. Voor andere zal het eerder iets te maken hebben met fantasie en zich in de fantasiewereld gaan terugtrekken, of bijvoorbeeld via sport, etc.*
    - » Het zijn dus mogelijkheden om zich te verwijderen van die dagdagelijkse routine.
- Wat we hier dus zien is eerder een vorm van **individuele aanpassing** (in tegenstelling tot Sykes die sprak over een collectieve aanpassing).
  - > Een individuele aanpassing aan dat leven in wat Goffman een totale institutie noemt.

⇒ Desondanks de verschillen zijn Sykes en Goffman 2 auteurs die we wel kunnen onderbrengen in het deprivatiemodel.

4. Deprivatie of importatie?

➤ Sykes en Goffman: aanhangers van zgn. ‘**deprivatiemodel**’.

- Men gaat ervan uit dat het vooral de instelling is, het feit dat men opgesloten wordt binnen die 4 muren dat bepaald hoe het leven eruitziet achter tralies en dat ook de impact van de vrijheidsberoving zal uitmaken op het individu.
- Vandaar dat we spreken over een deprivatiemodel dat Sykes en Goffman afzonderlijk van elkaar op de kaart hebben gezet.

➤ Kritische reactie: ‘**importatie**’-model (o.m. belangrijke essay van: John Irwin en Donald Cressey).

- Tegenreactie en discussie.

- Donald **Cressey** komt met het idee van het importatie-model.
  - > Het importatie-model betekend: Dat gedetineerde geen ongeschreven blad zijn. Voor de aanhangers van het importatie-model is het belangrijk om te kijken naar de kenmerken van personen die opgesloten worden: Welke rugzak nemen ze als het waren mee wanneer ze in de gevangenis terecht komen.
    - » Sykes en Goffman hebben hier eigenlijk geen oog voor. Zij kijken enkel naar de impact van de gevangenis op het individu, en kijken niet naar het individu zelf dat opgesloten wordt.
    - » Bij het importatie-model doet men dat dus wel en gaat men nagaan wie de mensen zijn die de gevangenis binnenkomen. Men komt niet binnen als een ongeschreven blad maar met een rugzak. In die rugzak kunnen verschillende zaken zitten (*problemen van psychische aard, relationele problemen, maar ook: waarden, normen, etc. dat men dus allemaal mee binnenbrengt in de gevangenis*).
  - > Het is om die reden dus dat Irwin & Cressey tot de vaststelling komen dat er verschillende **subculturen** zijn in de gevangenis. Subculturen die als het ware van buitenaf binnengebracht worden en die binnen die gevangeniscontext verder tot ontwikkeling komen en daar verder blijven bestaan. Het gaat dus om **geïmporteerde subculturen** in de gevangenis.
    - The Thief Culture: Een cultuur van dieven. Criminelen die het leven in de gevangenis proberen zo gemakkelijk mogelijk te doorlopen, en zich een zekere luxe proberen aan te meten in die gevangenis.
    - The Convict Culture: Hier gaat het om gedetineerde die een verleden hebben in jeugdinstellingen, die opzoek zijn naar status in die gevangenis en die om die reden zich ook sterker willen tonen om status te verwerven.
    - De marginale cultuur: Diegene die zich aan de zijlijn bevinden (omwille van de misdrijven die ze gepleegd hebben).
  - > Het gaat dus over **importatie**: De subculturen komen van buitenaf en vinden hun weg in detentie.
- James B. **Jacobs** (1977) *Stateville*.
  - Hij heeft het over hoe het binnenkomen in de gevangenis voor sommige gedetineerde een soort van ceremonie wordt. Niet een ceremonie van 'mortification of the self', maar wel een soort van **thuiskomst-ceremonie**.
  - Dit is een bewust contrast dat hij inbouwt tussen het idee van Goffman (deprivatie: de identiteit die afsterft door de intreding), en aan de andere kant het feit dat bepaalde gedetineerde die een bepaalde status hebben in de buitenwereld in de gevangenis binnenkomen en onmiddellijk worden verwelkomd en daar een zekere status genieten en daar ook hun leven als het waren voor een stuk verderzetten in die gevangeniscultuur.
    - > Bij Jacobs gaat het dan eerder over een ceremonie waarbij invloedrijke gedetineerde verwelkomd worden omwille van hun identiteiten die ze hebben opgebouwd in de buitenwereld en die ze dus niet zomaar afleggen maar dus meebrengen in die gevangenis.
  - Een **homecoming-ceremonie** i.p.v. deprivatie.

5. Aanpassing en socialisatie.

- **Donald Clemmer**:
  - Daarnet hebben we gezien: Sykes (1958), een belangrijke figuur in de gevangenis sociologie. Maar hij was niet de eerste die onderzoek deed naar het leven in detentie. Er zijn veel anderen hem voorgegaan. Eén auteur/ onderzoeker die hem voorging was Donald Clemmer.
  - **Donald Clemmer** die in reeds in 1940 in het bijzonder bekendheid heeft verworven met de term '**prisonisation**' (prizonisering).
    - > Een term die heel sterk aanleunt bij het idee van deprivatie, omdat het bij 'prisonisation' gaat over: Het overnemen van gewoontes uit de gevangenis zelf: Het zich dermate gaan schikken naar de routines in de gevangenis, dat je als het ware niet langer meer geschikt bent om in de vrije samenleving te functioneren.
    - > Gedetineerden die dermate opgeslorpt worden, en de cultuur zo gaan oppikken dat ze niet langer geschikt zijn om in de vrije samenleving op een normale manier te functioneren.
    - > Het hangt dus samen met het aspect van de deprivatie (*de gevangenis die een overweldigende invloed zal hebben op die gedetineerde*).
- Een andere figuur is **Stanton Wheeler**. Hij is voornamelijk bekend van zijn **U-curve**.
  - Volgens Wheeler is het zo dat de ervaring en de beleving van detentie geen vaststaand gegeven is, maar dat doorheen de detentietijd de beleving zal veranderen.
  - Vandaar dat hij spreekt over een U-curve, omdat het volgens hem zo is dat bij de start van de opsluiting er nog een heel sterke gerichtheid is naar de buitenwereld toe.
    - > Wanneer je net in de gevangenis komt (*proces loopt nog, je kent je straf nog niet, je bent nog bezig met de voorbereidingen voor het proces, je hebt daardoor nog nauwe contacten met de buitenwereld, etc.*). Dus er is nog een sterke gerichtheid naar de buitenwereld bij de start.

- > Vervolgens zakt het naar de U (de ronding). Hiermee wild hij zeggen dat vanaf een bepaald moment er eerder een gerichtheid is naar het leven in detentie (*men heeft een straf, men weet welke tijd hij/zij zal moeten doormaken, etc.*). Men gaan gericht zijn op het aanpassen van het leven in die detentie.
- > Vervolgens komt er opnieuw een gerichtheid naar de buitenwereld op het moment dat de vrije buitenwereld opnieuw in zicht komt (*allerlei manieren om tijdelijk of onder voorwaarden even buiten te mogen, de effectieve vrijlating, etc.*).
- Hij vraagt op die manier dus aandacht voor verschillende fasen in die detentietijd. De opsluiting is geen uniform geheel: Er zijn verschillende fase met een verschillende gerichtheid op de buitenwereld.

➤ Een laatste figuur: **Robert Merton.**

- Hij was geen gevangenis socioloog.
  - Maar hij heeft klassieke **aanpassingsstrategieën** geïdentificeerd in zijn 'strain-theorie': waarbij hij stelt dat er een spanning is tussen de doelen die we willen nastreven en de middelen waarover we beschikken om deze doelen te bereiken. Om met die spanning tussen middelen en doelen om te gaan, die spanning zorgt ervoor dat we ons op verschillende manieren zullen gedragen:
    - Terugtrekken, afzonderen, etc.: Diegene die zowel de middelen als de doelen afzweren.
    - Rebellen: Diegene die de doelen en middelen in vraag gaan stellen.
    - Conformeren: Diegene die de doelen en middelen onderschrijven en die zich dus schikken in hun lot.
    - 'Innoveren': Diegene die de doelen onderschrijven maar andere middelen gaan zoeken om die doelen te bereiken.
      - Volgens Merton zijn het de innovatoren die dan criminaliteit gaan plegen. Criminaliteit wordt voor hun een middel om het doel te bereiken.
  - Je kan dit ook toepassen op de gevangeniscontext:
    - De terugtrekkers, de afzonderaars: Sommige gedetineerde die zich gaan terugtrekken en zich gaan afzonderen.
    - De rebellen: Diegene die zich gaan verweren tegen de instelling, tegen de autoriteit.
    - De conformeerder: Diegene die zich gedragen volgens de normen.
    - De innoveerders: Diegene die andere methodes opzoeken om om te gaan met het leven achter detentie.
- ⇒ De ideeën van Merton in de vrije samenleving, kunnen dus ook toegepast worden op het leven in detentie.

6. Digitalisering in detentie.

➤ **Digitalisering.**

- Het is een interessante ontwikkeling, omdat we vandaag de dag allemaal leven in een digitale samenleving. De toegang tot digitale middelen (*internet, communicatietechnologieën, etc.*) zijn vandaag de dag dus bijzonder belangrijk.
  - Digitalisering is een bijzondere uitdaging voor een gevangeniscontext, omdat de klassieke spanning tussen waardigheid enerzijds en veiligheid anderzijds heel sterk op de voorgrond treedt.
    - > De toegang tot digitale mogelijkheden wordt vaak afgeschermd omdat het een risico zou vormen voor orde en veiligheid.
      - Vanuit een orde en veiligheids-perspectief zien we dus dat er restricties zijn op het vlak van de digitalisering.
    - > Maar wanneer je het bekijkt vanuit de waardigheid van het individu, en zeker het feit dat het z'n belangrijke plaats heeft in de vrije samenleving (ook vanuit een reïntegratieperspectief), kan je je afvragen in welke mate het afsluiten van gevangenschappen van een dergelijke mate van digitalisering niet een nieuwe deprivatie doet ontstaan (een **digitale deprivatie**).
  - Citaten: Verwijzen naar de impact van dergelijke vormen van digitale deprivatie op gedetineerde.
    - > '*Cavemen in an era of light-speed technology*' (Jewkes & Johnston, 2009; Johnson, 2005).
      - Holbewoners als het ware in een tijdperk waarin digitale vaardigheden centraal staan.
    - > 'Many prisoners believe that (...) the almost total absence of computers and Internet access in prisons is a form of censure that renders them *second-class citizens in the Information Age*.' (Jewkes & Johnston, 2009).
      - Er wordt hier verwezen naar het feit dat het zich afgesloten worden van de toegang tot het internet, gezien wordt als een soort van afkeuring die hen tot tweederangsburgers maakt in dit informatietijdperk.
- ⇒ Het is een belangrijke discussie, ook vandaag de dag nog, waarbij je heel uiteenlopende standpunten ziet.

➤ Het gaat dus om **Digitale deprivatie** als nieuwe '**pain of imprisonment**' (gevangenispijn).

- Sykes (1958: toen hij de gevangenispijnen bestudeerde), toen was er nog geen spraken van digitale technologie. Maar vandaag de dag dus wel: de impact, zeker voor diegene die opgegroeid zijn in deze digitalisering, zal het dus een ingrijpende ervaring zijn.
- Een nieuwe gevangenispijn die dus samenhangt met het feit dat men afgesloten wordt van de digitalisering.

- Digitale buitenwereld ↔ gevangenis als totale institutie.
  - De gevangenis als totale institutie staat tegenover de digitale buitenwereld. Een gevangenis die nog functioneert volgens die aloude principes, terwijl in de buitenwereld heel wat zaken enkel nog op digitale wijzen gebeuren (*Bv. financiële zaken, vormen van communicatie, etc.*).
  - Digitale deprivatie = Extra breuk met de vrije samenleving en de gevangenis.
  - Kan dus ook vormen van Sociale exclusie (uitsluiting) met zich meebrengen.

- Normalisering ↔ Less(er) eligibility.
  - Je ziet ook hier weer de spanning tussen normalisering en Less eligibility.
    - > Vanuit het normaliseringsidee: Toegang tot digitale communicatiemiddelen zou een veruitwendiging zijn van normalisering. Want als in de vrije samenleving het leven meer en meer op een dergelijke manier plaatsgrijpt, dan zou je kunnen stellen dat binnen een detentiecontext dit ook moet kunnen. Dat is wat normalisering beoogt: dat het leven in detentie zoveel mogelijk de levenscondities uit de vrije samenleving benaderen.
    - > Vanuit Less eligibility: Hier rijst de vraag of gedetineerde wel toegang mogen hebben tot computers en de digitale wereld en of dit wel verantwoord is.
  - Toegang tot digitale middelen: + voor normalisering en re-integratie.
  - Publieke opinie en beleidsmakers: frustratie en nervositeit.

- Hoe zit het in België over de discussie van de digitalisering.
  - Op dit moment zitten we nog niet heel ver.
  - Enkele jaren geleden verschenen er enkele artikelen over het feit dat gedetineerden een Telefoon op hun cel zouden hebben, wat vanuit een praktisch oogpunt heel logisch *is (het betekend dat gedetineerden niet meer naar de gang moeten gaan en moeten aanschuiven, minder personeel inzetten die dit in het oog moet houden, etc.)*.
  - Er kwam vervolgens heel veel discussie op over het feit of het wel verantwoord was.
    - > Enorm veel negatieve reacties!
  - Vervolgens kwam zelfs de vraag naar boven of ze ook niet over een vorm van internet zouden mogen beschikken (vanuit het normaliseringsbeginsel).

- **PrisonCloud:**
  - Het is een digitaal dienstenplatform voor gedetineerden in België.
  - Welke gevangenissen: Beveren (2014), Leuze-en-Hainaut (2014) & Marche-en-Famenne (2016).
  - Functies:
    - > Communicatie binnen de gevangenis (intranet, kantinebestellingen, rapportbriefjes, etc.).
    - > Multimedia (virtuele desktop, telefoon, televisie – betalend).
    - > Werk (call-center).
    - > Toekomst: toegang tot beperkt aantal websites voor e-learning, inkijken dossier, VDAB, RvA, etc.
  - PrisonCloud is dus als het ware een eerste stap in de digitalisering, maar zonder toegang tot sociale media.

4.5 De Vrijheidsberovende straf: Interne rechtspositie van gedetineerden

- Teksten reader:
  - Dupont, L. (2005). De basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden. Krachtlijnen en basisbeginselen. In: *Recht in beweging. 12de VRG-Alumnidag 2005*. Antwerpen: Maklu, 133-150
    - > Dupont is de geestelijke vader van de basiswet, want hij is diegene die in 1996 de opdracht kreeg van Stefaan De Clerck om een proeven van voorontwerp uit te werken. In 1997 werkt hij dat document ook af. Dit wordt gepresenteerd in het najaar van 1997. In 1998 is er een ok nog een studiedag. Daarna zal er een commissie aan de slag gaan om die teksten ook verder uit te werken.
    - > Dus Dupont is een van de belangrijkste figuren in het ontstaan van die gevangeniswet.
  - Daems, T. & Tulkens, F. (2021). Het klachtenrecht voor gedetineerden. *Tijdschrift voor Strafrecht*, 22(5). 34p. [niet: punt 3: "Het klachtenrecht vanuit een Europees mensenrechtenperspectief"].
    - > Het is een tekst die ingaat op het klachtenrecht (dat op 1 oktober 2020 in werking is getreden).
- Relevante juridische bron:
  - **Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden.**

1. Inleiding: de hond van Oost-Berlijn.

- Inleiding:
  - Ter zijde: Het verhaal zelf is terug te vinden in een publicatie van 1996 (Dupont, L., Peters, T. & Smaers, G).
  - Waar gaat het over: Het is een verhaal over een hond (zie foto):
    - > Het verhaal werd gebruikt om een rapport in te leiden dat betrekking had op de rechtsbescherming van gedetineerde. Je ziet hier als het ware symbolisch de sprong van een Oost-Berlijnse hond die naar een Westers rechtssysteem springt, waarbij het idee geldt dat rechten ook afgedwongen kunnen worden.
    - > Het idee dat de rechtspositieregeling ook omvat dat de rechten die men heeft, dat men die kan effectueren/verwerkelijken. Om dat te kunnen doen heb je mechanisme en een formele rechtspositie nodig die het mogelijk maakt om bijvoorbeeld je beklag te doen.
      - » *Bv. Het klachtenrecht: Het mogelijk maken om klachten te formuleren.*
  - Het idee van de rechtsbescherming en de rechtspositieregeling komt hier eigenlijk naar boven.
    - > In een moderne rechtsstaat worden rechten geformuleerd en worden mogelijkheden geboden ook om die rechten de effectueren.
  - Aan de ene kant heb je de materiële rechtspositie (de rechten die geformuleerd worden), en aan de andere kant heb je de formele rechtspositie (de middelen/ procedures die voor handen zijn om die rechten ook te verwezenlijken).

Er bestaat een verhaal over een hond die van Oost-Berlijn naar West-Berlijn gevlucht was met gevaar voor eigen leven. Toen hij veilig aangekomen was, werd hij door alle westerse honden bestookt met vragen over de kwaliteit van de kluiven, de hoeveelheid bomen en de behandeling door de bazen. Op iedere vraag kwam steevast hetzelfde antwoord: 'Ach, ik mocht niet klagen'. Vertwijfeld riep één van de toehoorders tenslotte waarom hij dan toch gevlucht was. 'Hier mag ik tenminste klagen', luidde het antwoord.

- Onderscheid interne en externe rechtspositie:
  - **Interne rechtspositie** = '...de rechtspositie van de veroordeelde m.b.t. de handelingen en de beslissingen ten aanzien van de veroordeelde als "inwoner" van de inrichting, van zijn leven "intra-muros"' (Dupont 1998: 172).
    - > Intra-muros verwijst naar het aspect van 'binnen de muren'. Het gaat hierbij *bv. om recht op gezondheid, contacten met de buitenwereld, hygiëne, voeding, aspecten van orde en veiligheid, beklagmogelijkheden, etc.*
    - > Wanneer we spreken over de basiswet gevangeniswezen, gaat het over de interne rechtspositie.
  - **Externe rechtspositie** = '...de rechtspositie van de veroordeelde m.b.t. de extra-murale aspecten van de detentie, zoals beslissingen betreffende: de niet-uitvoering van de straf of de continuïteit van de uitvoering ...; de duur van de effectief te ondergane vrijheidsbeneming ...; en de extra-modale vormen van strafuitvoering ...' (Dupont 1998: 172).
    - > Het gaat hierbij om de band met de buitenwereld: De mogelijkheden die wettelijk worden voorzien om de instelling te verlaten (*bv. Een uitgaansvergunning, een penitentiair verlof, een ET, de voorwaardelijke invrijheidsstelling, etc.*). Het betreffen strafuitvoeringsmodaliteiten die erop gericht zijn om de band met de buitenwereld tot stand te brengen of te versterken.
    - > Het gaat dus om de aspecten die betrekking hebben op tijd die men in de vrije samenleving kan doorbrengen.

2. De interne rechtspositie van gedetineerden: achtergrond en ontwikkeling.

- Ontwikkelingen van de Interne rechtspositie:
  - Na WO II (in de jaren 70): Treed de interne rechtspositie sterker op de voorgrond. Dit heeft te maken met enkele ruimere maatschappelijke ontwikkelingen:
    - Jaren 70: **Maatschappelijke protestbewegingen.**
      - » *Bv. Jongeren die inspraak vragen, de vrouwenbeweging, arbeiders die in opstand komen, minderheden die bepaalde gezag en machtsstructuren in vraag stellen, etc.*

- » Het betreft dus een ruimere context waarbinnen overheidsgezag en machtsstructuren ter discussie worden gesteld. Ook de gevangenis als instituut zal mee voorwerp worden van deze protesten.
- 1971: **Gevangenis van Attica.**
  - » Een van de belangrijkste gevangenisopstanden in de Westerse wereld, waarbij een duizendtal gedetineerde in opstand kwamen (wat uiteindelijk ook leidde tot een gijzelactie waarbij meer dan 40 personeelsleden werden gegijzeld). Uiteindelijk moest de politie ingrijpen met 43 doden tot gevolg waarvan het merendeel gedetineerde was (maar ook 10 personeelsleden die het leven lieten).
  - » Opstand dus tegen het gevangenisinstituut.
- 1976: **Gevangenis van Leuven-Centraal.**
  - » Ook in de jaren 70 zal bij de gedetineerden in België ook onrust ontstaan. Dit had in het bijzonder ook te maken met de voorwaardelijke invrijheidsstelling (*Bv. Het niet transparante karakter van de procedure, gedetineerde die zich niet betrokken voelde in de procedure, etc.*).
  - » Het gaat dus om uitingen waarbij gedetineerden ook inspraak vragen. De gedetineerden schreven daarom een brief naar de koning (zie foto's PowerPoint).

2.1 Van inherente beperkingen...

- Het gaat om Inherente beperkingen:
  - Als we kijken naar de ontwikkeling van de rechtspositieregeling, dan is er een belangrijke ontwikkeling die zich zal voltrekken na de tweede WO. Het is een bijzonder belangrijke ontwikkeling die zich ook voordoet op heel Europees niveau.
    - > Dus wanneer we spreken over de ontwikkelingen van die rechtspositieregeling, dan is het niet iets dat zich beperkt tot ons eigen land, maar zich ook voordoet op Europees niveau.
  - Aanvankelijk geldt er de traditionele kijk: **Leer van de inherente beperkingen.**
    - > Leer van de inherente beperkingen betekend dat: De grondrechten van diegene die van hun vrijheid worden beroofd, automatisch ingeperkt worden door de vrijheidsneming zelf.
      - » Dus het feit dat je van je vrijheid wordt beroofd, impliceert automatisch dat ook bepaalde grondrechten worden ingeperkt.
    - > Zie je ook terugkeren in het citaat: *'...beperking van grondrechten ....als een wezenskenmerk van de rechtmatige vrijheidsberoving die geen bijzondere rechtvaardiging behoeft, met als gevolg dat ten aanzien van gedetineerden ruimere beperkingen zijn toegelaten dan ten aanzien van vrije burgers'* (Smaers 1994: 19).
      - » De gedetineerde zal dus ruimere beperkingen moeten ondergaan dan de gewone vrije burger.
  - Dit zie je ook terugkeren in die Circulaire aan het einde van de 19e eeuw.
    - > **Circulaire uit 1894:** *La peine d'emprisonnement implique, par sa nature, la suspension de toutes les facultés dont l'exercice requiert l'état de liberté'* (geciteerd in Dupont et al 1996: 16).
    - > De woorden "Implique" en "par sa nature" geven aan dat het gaat om een inherente beperking.
    - > De gevangenisstraf impliceert door zijn aard dat de mogelijkheid om rechten uit te oefenen even tussen haakjes wordt geplaatst, omdat deze de vrije uitoefening van rechten onmogelijk zou maken.
  - Het loutere feit dat je van je vrijheid wordt beroofd impliceert dus dat je grondrechten automatisch worden ingeperkt.
- Hoe zien we dit verder ook in een **Europese context** terugkeren:
  - Hebben de rechten uit het EVRM dezelfde draagwijdte tijdens detentie? Of zijn deze aan bijzondere beperkingen onderworpen, welke het resultaat zijn van die detentie?
  - Enkele illustraties van de rechtspraak van de toenmalige **Europese commissie** voor de Rechten van de mens (2^e helft jaren 60).
    - > Vroeger (tot einde jaren 90) was er een Europese commissie voor de rechten van de mens, die als het ware een vooronderzoek deed wanneer een nieuwe zaak zich aandiende, alvorens het eventueel naar het Europees Hof voor de rechten van de mens werd overgemaakt. Deze Europese commissie heeft dus niets te maken met wat we vandaag de dag de Europese commissie noemen en associëren met de Europese Uni (EU).
    - > Deze Europese commissie bestond dus tot het einde van de jaren 90.
  - 2 uitspraken van deze commissie die illustreren hoe de leer van de inherente beperking tot het begin van de jaren 70 doorwerkte:
    - Beslissing van 15/12/1965: Zaak in Duitsland waarbij een gedetineerde klaagt over het feit dat hem een verbod wordt opgelegd om een exemplaar te krijgen van het penitentiair reglement. De gedetineerde wilde toegang krijgen tot het reglement van de gevangenis, en dit werd hem geweigerd. Verder wordt hem ook nog geweigerd om een abonnement te nemen op een krant (samen met andere gedetineerden). Hij beklagt zich hierover.
      - » De redenering van die toenmalige Europese Commissie: Het feit dat je van je vrijheid wordt beroofd impliceert een beperking van je rechten en plichten. Het loutere feit dus dat die gedetineerde van zijn

- vrijheid is beroofd, betekend dat hij ook moet aanvaarden dat er ruimere beperkingen zijn op zijn grondrechten dan voor de vrije burgers.
    - » Op die manier en vanuit dat idee wordt de klacht dus ter zijde geschoven.
  - Beslissing van 03/04/1967: Zaak in Oostenrijk waarbij een gedetineerde zich beklaagde over de gevolgen van de detentie op het gezinsleven.
    - » Ook hier wordt heel uitdrukkelijk gesteld dat deze beperkingen voortkomen als inherente consequentie.
    - » Citaat: ‘...whereas the separation of a prisoner from his family and the hardship resulting from it are inherent consequences of the execution of a sentence’.
    - » Het wordt dus opnieuw gezien als iets dat automatisch volgt omdat je van je vrijheid bent beroofd.

2.2 ...naar gelegitimeerde beperkingen.

- Idee van gelegitimeerde beperkingen.
  - Leer van inherente beperkingen komt onder vuur te liggen.
    - > Zeker in de jaren 70 zijn er verschillende belangrijke ontwikkelingen in die Europese context.
  - 1975: **Arrest Golder** versus VK (Verenigd Koninkrijk): Verwerping van de leer van de inherente beperkingen door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.
    - > Een van de meest baanbrekende arresten die er is geweest in de historiek.
    - > Waar ging het juist over: Golder was een gedetineerde en zat opgesloten in een gevangenis waar er een opstand plaatsvond. Eén van de penitentiair beambte stelt vast dat Golder daar ook een rol in te spelen had: Golder was een van de ‘oorzaken’ van deze opstand. Golder zelf betwist dit en zegt dat dit niet het geval is geweest (dit wordt later ook bevestigd door het feit dat hij niet eens aanwezig was in de gevangenis op het moment van de start van de opstand). Hij wil zich verweren tegen deze uitdrukkingen, en daarom zal hij dus uiteindelijk een verzoek doen om bijstand te vragen van een advocaat.
      - » Hij vraagt dus toegang tot een advocaat (recht van verdediging), maar dit wordt hem geweigerd door de gevangenisautoriteiten omwille van die leer van de inherente beperkingen. Het VK beroeptte zich dus op het idee van die inherente beperkingen.
    - > Het is hier dat het hof een andere richting uitgaat. Het Hof zal uiteindelijk stellen dat de leer van de inherente beperkingen hier dient verlaten te worden, en dat het feit dat men van zijn vrijheid is beroofd, niet automatisch impliceert dat men geen recht zou hebben op die bijstand.
  - Het is ook om die reden dat er in de rechtsleer gesproken wordt van de **leer van de gelegitimeerde beperkingen**.
    - > Dus de beperkingen van de grondrechten zijn mogelijk, en kunnen door allerlei redenen ook verantwoord/gelegitimeerd worden (*Bv. door orde en veiligheid*).
    - > Dus het is niet langer het idee dat je van de vrijheid wordt beroofd, dat je automatisch als een inherent gegeven alle beperkingen dient te aanvaarden: Ze moeten dus gelegitimeerd zijn.
  - Dergelijke zaken en discussies beginnen dan ook voor te komen niet alleen in het VK, maar ook in andere Europese landen.

2.3 Detentierecht als autonoom recht.

- We zien hier het idee van het **detentierecht ontstaan als een autonoom recht**.
  - Wat is autonoom recht: Het is een concept dat op het einde van de jaren 70 in de rechtssociologie werd geïntroduceerd, waarbij er een onderscheid wordt gemaakt tussen de verschillende types van recht (Repressief recht, autonoom recht en responsief recht).
  - Het autonome recht is dan het recht dat erop gericht is om de repressie in te temmen.
    - > Het repressieve recht is het recht dat ten dienste staat van de orde (het handhaven van de orde): Het betreft dus het recht dat wordt ingezet als een instrument om de orde te bewaren.
    - > Het autonome recht dat proberen het repressieve karakter in te tomen. Vandaar is het autonome recht eerder gericht op procedures en op het legitieme van het toepassen van de overheidsmacht wanneer we het hebben over die gevangeniscontext.
    - > Vandaar dat het autonome recht ook sterk verband houdt met het idee van ‘*the rule of law*’: Het idee waarbij overheidshandelen en overheidsingrijpen gebonden is aan het recht en de wijze waarop het recht wordt uitgeoefend.
  - We spreken dus van ‘*autonomous law*’ omdat op die manier het recht als het ware onafhankelijk gaat fungeren, losstaat van het repressieve recht.
  - Als we dit vertalen naar een gevangeniscontext: Orde en veiligheid zijn binnen de gevangenis belangrijke opdrachten.
    - > Dit betekent vervolgens ook dat dat autonome recht hierbij een belangrijke rol zal komen te spelen, om ook het belang van het individu te vrijwaren.

⇒ Dergelijke begrippen komen in het bijzonder terug in het werk van Constantijn Kelk die met de concepten van autonoom recht en repressief recht aan de slag is gegaan om de ideeën uit te werken rond rechtsburgerschap van gedetineerden.

➤ Constantijn Kelk:

- Constantijn Kelk die met de concepten van autonoom recht en repressief recht aan de slag is gegaan om de ideeën uit te werken rond rechtsburgerschap van gedetineerden (begin jaren 80 in zijn Oratie).
  - > **Oratie** (1983) van Constantijn Kelk (emeritus professor Universiteit Utrecht): *Recht voor geïnstitutionaliseerden. De functies van het recht in penitentiaire inrichtingen, psychiatrische ziekenhuizen en andere totalitaire instituties.*
  - > Hij ontvouwd dus in deze oratie hoe het recht een belangrijke opdracht heeft te vervullen in die context van detentie.
- Wat Kelk eigenlijk doet: Hij gaat aan de hand van de inzichten van Goffman (de totale institutie) de gevangenis ontleden, en niet enkel gevangenis maar ook andere totale instituties (bv. *Psychiatrische ziekenhuizen*).
  - > Hij kijkt dus ook naar de totale instellingen en het element van de deprivatie (de impact van de instelling op het leven en de beleving van diegene die wordt ingesloten in die instelling).
- Wat kelk dan doet is de omschrijving van de kenmerken van die totale institutie hernemen. En hij zal stellen dat omwille van dergelijke kenmerken het ook van belang is dat het recht een belangrijke rol komt te spelen.
  - > Vandaar dat detentierecht in de ogen van Kelk ook een autonoom recht hoort te zijn, omdat in een dergelijke instelling (in gevangenis maar ook in andere totale instellingen), de collectieve belangen (bv. *veiligheidsbelang, ordehandhaving, etc.*) de bovenhand dreigt te krijgen over de belangen van het individu dat ingesloten wordt.
- Dit ziet je ook terugkeren in zijn citaten:
  - > *‘Wij dienen ons buitendien te realiseren, dat de totale institutie – als een gummiebal, die na te zijn ingeknepen terugspringt – de neiging heeft steeds weer in oude ‘natuurlijke’ eigenschappen en patronen terug te vallen als niet bij voortduring en met grote alertheid van buitenaf wordt gehamerd op de realisering van recht en rechtsbeginselen’ (p. 23).*
  - > Die oude natuurlijke eigenschappen en patronen, dat is net het centraal stellen van ordehandhaving en de bezorgdheid over het bewaren van de veiligheid in de instelling. En omdat dit zo alomtegenwoordig is in een dergelijke instelling (een natuurlijke eigenschap die ervoor zorgt dat de instelling er heel sterk op gericht is), is het ook nodig om een tegengewicht te geven.
  - > Vandaar de **beeldspraak van de gummibal**: De gummibal moet ingeknepen blijven. Want als je hem niet inknijpt dan springt hij terug in zijn natuurlijke vorm, en vandaar ook dat ervan buitenaf op een grote alertheid gehamerd wordt op de realisering van rechtsbeginselen.
- In zijn Oratie gaat Kelk dit vooral koppelen aan een aantal ideeën rond klachtenrecht en toezicht op gevangenis.
  - > Klachtenrecht: Een laagdrempelige procedure die het mogelijk moet maken aan gedetineerden om hun beklag te doen over zaken die fout lopen in de gevangenis.
- Citaat over hoe de concepten van het autonome recht en repressief recht door Kelk worden gemobiliseerd:
  - > *‘Het autonome recht stelt zich kritisch op t.a.v. het repressieve recht, dat vooral de bestaande orde dient, door een arsenaal van op zich zelf staande rechtswaarden en rechtsbeginselen voorop te stellen ter beteugeling van willekeur en met als centraal thema de ‘rule of law’ (p. 16)*
- Het is niet toevallig dat Kelk begin Jaren 80 die concepten van autonoom en repressief recht introduceert in zijn denken over de rechtspositie van gedetineerden, omdat de leermeester van Kelk (Anthonie Peeters) in de Jaren 70 ook al enkele geschriften had gewijd aan een gelijkaardige thematiek.
- Dus dit is wat Kelk begin Jaren 80 formuleert. Hij zal dit uiteindelijk ook koppelen aan de gedetineerde als rechtsburger.

➤ Gedetineerde als rechtsburger

- ‘De gedetineerde als rechtsburger’ is een centraal concept dat ook door andere wordt gehanteerd, en in het bijzonder keert het ook terug in de basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerde.
- Wat is het **rechtsburgerschap** nu juist:
  - > *‘In het rechtsburgerschap staat centraal het deel hebben aan recht, aan rechtsbeginselen en aan rechtswaarden en het als recht geldend kunnen maken hiervan in een discussievorm (onder leiding van en ten overstaan van een onafhankelijke, beslissende instantie), bestaande uit aanspraak en tegenspraak, hoor en wederhoor en waarbij een beroep mag worden gedaan op geloof in redelijkheid van argumenten’ (Kelk 2008: 15).*
  - > Centraal hierbij is dus dat de vrijheidsberoving betekend dat je van je vrijheid van komen en gaan wordt beroofd, en dat het ook de kern uitmaakt van de straf. Maar de vrijheidsberoving betekend niet dat je niet langer kan deelnemen aan het recht. Dus ook wanneer je gestraft wordt en opgesloten wordt blijf je een rechtsburger en dit betekend dus ook dat het recht niet behoort te stoppen.
  - > De gevangenispoort impliceert dus niet dan men uitgesloten wordt van het recht.
    - » Ook hier zie je dan het autonome karakter van het recht terugkeren.
- Dit is dan ook bijzonder inspirerend geweest voor de ontwikkelingen in België.
  - > Kelk heeft heel wat inspiratie gegeven in eerste instantie aan Dupont; toen hij de eerste ontwerp-wetstekst schreef (over wat later onze basiswet is geworden), maar ook aan de commissie (de commissie basiswet

gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden) zal dergelijke ideeën ook omarmen. Dit zal ook verklaren waarom we het in onze Belgische wetgeving zien terugkeren.

- Waarom is het allemaal van belang:
  - > Citaat: *De detentiesituatie is '...één van grote machteloosheid, rechteloosheid en afhankelijkheid, met vele oppressieve elementen welke bij degenen, die daaraan zijn onderworpen, een grote mate van psychische frustratie en verbittering plegen op te wekken. Er is derhalve alle redenen voor juristen om veel affiniteit met de versterking van hun rechtspositie te hebben, hetgeen overigens volkomen los staat van persoonlijke sympathieën en antipathieën' (Kelk 2008: 15).*
  - > Hier zie je ook de impact van de instelling die heel centraal staat.

2.4 Ontwikkelingen in België in vogelvlucht.

- Als we terugkijken naar de periode voor de basiswet: **Lange tijd gebrekkige rechtspositie van gedetineerden.**
  - Beperkte wettelijke omkadering:
    - > Heel wat zaken worden dus niet in het recht geregeld (zowel voor de interne als extreme rechtspositie).
    - > Als je terugkijkt naar de periode voor 2005, dan moest je al heel goed gaan zoeken om wettelijke bepalingen terug te vinden dat betrekking had op het uitvoeren van straffen. In het wetboek van strafvordering waren er een aantal bepalingen rond controle op de gevangenis (bv. *De rol van de onderzoeksrechter, de rol van de burgemeester, etc.*), maar het bleef bijzonder beperkt.
    - > Over de invulling van de detentietijd zelf was er helemaal niets bekend.
  - Scheiding der machten:
    - > Als je kijkt naar de grondwet, dan stelt deze dat de uitvoering van straffen toekomt aan de uitvoerende macht (**Art. 40 GW**: Arresten en vonnissen worden in naam van de koning ten uitvoering gelegd).
    - > Maar wat stellen we vast, en wat wordt er geproblematiseerd: De uitvoerende macht die in de praktijk eigenlijk straffen niet zal uitvoeren. De uitvoerende macht die straffen uitgesproken door rechters dus zal veranderen van aard, of deze straffen gaat inkorten. Maar is dit wel gepast?
  - Overwicht van administratieve normen:
    - > Geen wettelijke regeling, maar vooral een regeling via *Circulaires, via ministeriële besluiten, via collectieve brieven, etc.* Het betreffen dus allemaal administratieve normen die van de ene op de andere dag kunnen wijzigen, die vaak ook ondoorzichtig zijn waarbij het moeilijk is daarop ook de hand te leggen en daardoor bijdragen aan een in-transparante uitvoering van de straffen.

⇒ Deze kritieken keren o.a. ook terug in het eerste bezoek van het Europese anti-foltercomité (CPT) aan België (1993).

- Eerste bezoek CPT aan België (1993).
  - Het CPT heeft toen reeds België erop gewezen dat die rechtspositieregeling langs alle kanten rammelt.
  - Het CPT problematiseert zo o.a. het feit dat de Belgische gedetineerden geen toegang hebben tot een effectieve beklagprocedure.
    - > Vanuit het perspectief van het CPT is het immers zo dat een dergelijke klachtenprocedure een belangrijke rol kan spelen bij het voorkomen van onmenselijke en mensonwaardige behandelingen in detentie.
    - > De klachtenprocedure zou volgens hun moeten worden ingericht zonder verder uitstel.
  - In een van hun aanbevelingen gaat het uitdrukkelijk over de rechtsbescherming van gedetineerden in zijn algemeenheid.
    - > CPT zou graag meer informatie krijgen over het feit dat tijdens dat eerste bezoek zij heel wat klachten hebben gekregen m.b.t. de onzekerheid (op juridisch vlak) die heerst in de Belgische gevangenis.
  - Je ziet dus begin jaren 90 (1993): CPT zal België dus op de vingers tikken door die gebrekkige rechtspositieregeling.
  - In 1994 wordt het rapport gepubliceerd en zien we aan het midden van de jaren 90 dat er wel een aantal stappen worden gezet.
- Midden jaren 90 en verder.
  - **Oriëntatienota S. De Clerck** (juni 1996).
    - > In deze nota wordt een reflectie gewijd aan de uitvoering van straffen.
  - Opdracht voor prof. L. Dupont voor het uitwerken van een voorontwerp van 'Beginselenwet gevangeniswezen en tenuitvoerlegging van vrijheidsberovende sancties'.
  - September 1997 publicatie Dupont: 'Proeve van voorontwerp van beginselenwet gevangeniswezen en tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen'.
    - > In dat boek zullen de teksten die Dupont heeft uitgewerkt (waarvan een jaar studiewerk), worden toegelicht met een aantal commentaren hierbij.
  - November 1997 – juli 2000: Commissie 'Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden'.
    - > Deze commissie heeft een tijdlang gewerkt.

- > Het rapport werd uiteindelijk als een wetsvoorstel ingediend. Het is dat wetsvoorstel dat dan ook in de kamer een verdere bespreking heeft doorgemaakt, met als resultaat de effectieve basiswet.
- **Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden.**
  - > Het is die basiswet die we nog verder gaan bespreken.
- Dupont, die als voorzitter van de commissie basiswet een uiteenzetting heeft gegeven van de kenmerken van de basiswet. De belangrijkste elementen keren hier dus terug:

<p>De krachtlijnen van het ontwerp van basiswet kunnen als volgt worden samengevat:</p> <p>Het voorontwerp wordt gedragen door een rechtspositionele benadering van de gedetineerde in zijn hoedanigheid van rechtsburger. Deze rechtspositionele benadering maakt zelf deel uit van - en wordt inhoudelijk nader uitgewerkt vanuit - een penitentiair concept volgens hetwelk het bestrijden van detentieschade, door toepassing van het normaliseringsbeginsel, als een conditione sine qua non wordt beschouwd.</p> <p>Voor de veroordeelden gebeurt dit door het nastreven van te individualiseren, constructieve en toekomstgerichte doelstellingen alsook op een herstelgerichte en op reïntegratie geïntendeerde tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf, die aan de veroordeelde kansen op rehabilitatie biedt.</p> <p>Voor wat de verdachten, beklaagden en beschuldigen betreft, wordt dit gerealiseerd door de daadwerkelijke naleving van het beginsel van het vermoeden van onschuld.</p>	<p>Andere krachtlijnen die kenmerkend zijn voor het ontwerp van basiswet zijn:</p> <p>Het versterken van het extern en onafhankelijk toezicht op de detentie, gekoppeld aan de invoering van een beklagrecht voor gedetineerden.</p> <p>Er moet ruimte gecreëerd worden voor het opnemen en uitoefenen van de institutioneel bepaalde verantwoordelijkheden van de Gemeenschappen en Gewesten in het kader van de dienstverlening aan gedetineerden, de zorg voor hun nabestaanden en de slachtofferzorg.</p> <p>Ten slotte is ook belangrijk dat er een bevoegdheids-overdracht van de uitvoerende macht aan de rechterlijke macht plaatsvindt met betrekking tot de beslissingsbevoegdheden over de individuele vrijheid van veroordeelden in het kader van de basisconcepten vervat in de basiswet van het detentieplan.</p> <p>Deze krachtlijnen vormen het cement van het ontwerp van basiswet.</p> <p>Volgende beginselen werden verder uitgewerkt in concrete wetteksten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het schadebeperkingsbeginsel <p>Dit beginsel gaat er van uit dat het een illusie is om te verwachten dat een vrijheidsstraf positieve gevolgen kan hebben als men eerst niet alles doet om de schade, het bijkomende pijn van de detentie, op af-</p>	<p>stand te houden. Dit pijn verplettert alle hoop op positieve gerichtheid, bereidheid of capaciteit tot reïntegratie.</p> <ul style="list-style-type: none"> - het normaliseringsbeginsel <p>Dit is eigenlijk een vorm van een instrumenteel beginsel ter operationalisering van het schadebeperkingsbeginsel.</p> <p>Het beperken van detentieschade impliceert dat men minstens probeert om binnen de strafrechtelijke situaties tot stand te brengen die, behoudens het feit dat men van zijn vrijheid is beroofd, zoveel mogelijk beantwoorden aan de situaties van de buitenwereld. Het normaliseringsbeginsel kan verregaande gevolgen hebben.</p> <ul style="list-style-type: none"> - het respecteer- en het responsabiliseringsbeginsel <p>Men lijdt detentieschade en men leeft niet meer normaal wanneer men niet au sérieux genomen wordt.</p> <p>Het responsabiliseringsbeginsel behelst de responsabilisering voor het eigen leven, voor het leven van de nabestaanden, voor datgene wat men heeft aangericht aan de slachtoffers, voor het leed aan de familie van de slachtoffers. Wil men mensen responsabiliseren dan moet men ze respecteren en betrekken bij de besluitvorming met betrekking tot de beslissingen die hen aanbelangen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het participatiebeginsel <p>Dit beginsel behelst in de vrije samenleving het rechtstreeks of onrechtstreeks participeren van de burgers aan het parlementaire werk. Het parlement zelf moet aldus het eerste forum zijn dat belang hecht aan het participatiebeginsel.</p>
--	--	---

- **Krachtlijnen** van de basiswet samengevat: Het gaat om een **rechtspositionele benadering**:
  - > Een rechtspositionele benadering die de gedetineerden respecteert in zijn hoedanigheid van rechtsburger. De gedetineerde blijft dus ook een lid van de rechtsstaat.
  - > Dit impliceert dus ook dat inbreuken op de rechten en grondrechten van gedetineerden moeten kunnen worden gelegitimeerd. Het is dus niet omdat je ingesloten bent in een gevangenis, dat je automatisch inbreuken moet aanvaarde. Neen, inbreuken moeten gelegitimeerd worden omdat je nog bezitter blijft van je rechten. Beperkingen moeten ten alle tijden worden verantwoord.
- **Het bestrijden van de detentieschade**:
  - > Het centrale uitgangspunt is dat de detentietijd erop gericht moet zijn om detentieschade te voorkomen dan wel te beperken.
  - > Dit is eigenlijk een hele omwenteling in het denken over gevangenis: in het licht van het historische verhaal (19^e eeuw: de gevangenis die werd gezien als iets dat mensen beter maakte door eenzame opsluiting en afzondering. Maar deze ambitie was een fictie). Deze benaderingen uit het verleden zijn dus helemaal veranderd tot op het punt nu dus dat deze eenzame opsluiting en afzondering gezien wordt als iets schadelijks.
  - > Dit betekent ook dat de doelstellingen van de detentie pas op de voorgrond kunnen treden, en dat deze pas gerealiseerd kunnen worden als er ten eerste en vooral primair gekeken wordt naar het voorkomen van die detentieschade. Welk zijn dan deze doelstellingen: Drie **toekomstgerichte doelstellingen** die in de wet zijn opgenomen: (1) Herstel, (2) Re-integratie, (3) Rehabilitatie.
- **Het versterken van het extern en onafhankelijk toezicht** op gevangenis en de **invoering van een beklagrecht** voor gedetineerden.
  - > Hier zie je het autonome karakter van dat detentierecht heel sterk op de voorgrond treden.
  - > Het onafhankelijk toezicht enerzijds en het beklagrecht anderzijds maakt het mogelijk om de gummibal als het ware ingeknepen te houden.
- Hij gaat ook dieper in op het feit dat we in een **complex** land leven in verband met de **bevoegdheden**.
  - > De gemeenschapsbevoegdheden zijn hier ook van belang: er moet ruimte gecreëerd worden voor het opnemen en uitoefenen van institutioneel bepaalde verantwoordelijkheden.
  - > We komen tot de vaststelling dat hulp en dienstverlening aan gedetineerden een gemeenschapsbevoegdheid is. Dit betekent dat voor heel wat van de rechten een invulling te kunnen geven, je afhankelijk bent van een

ander institutioneel niveau. Dit zorgt voor een complexe gelegenheid aangezien dienstverlening aan gedetineerde een gemeenschapsbevoegdheid is.

- > Er moet dus ook ruimte gecreëerd worden voor de Vlaamse gemeenschap om de opdrachten binnen die detentiecontext ook te kunnen waarmaken.
- Het is een **beginselenwet**: Dit betekent dat er een aantal beginselen worden geformuleerd:
  - o Het **schadebeperkingsbeginsel**: Hangt natuurlijk samen met het gegeven van de beperking en voorkoming van de detentieschade, dat dit het primaire doel is van de uitvoering van de Vrijheidsberovende straf.
  - o Het **normaliseringsbeginsel**: Het is eigenlijk een positieve formulering van het schadebeperkingsbeginsel.
    - » Normalisering betekent dat ernaar gestreefd wordt dat de levenscondities in de gevangenis zoveel als mogelijk in overeenstemming worden gebracht met de leefomstandigheden in de vrije samenleving (*bv. toegang en kwaliteit van gezondheidszorg, toegang tot een bibliotheek, etc.*).
  - o Het **respecteer- en het responsabiliseringsbeginsel**: Gaat erover dat in een gevangeniscontext het zelfrespect van de gedetineerde eerder gedaald wordt dan dat het gestimuleerd wordt.
    - » Het opnemen van verantwoordelijkheid wordt onmogelijk gemaakt. Dupont verwijst hier ook naar het ontzorgen van de gedetineerde (voor alles ben je afhankelijk van beslissingen en ingrepen van anderen). Je moet dus binnen die detentiecontext ook mogelijkheden creëren om zelf ook verantwoordelijkheid te kunnen opnemen.
  - o Het **participatiebeginsel**: Hier wordt aangestuurd op het idee dat gedetineerden ook moeten kunnen participeren (als gesprekspartners en overlegpartners) van besluitvormingsprocessen in die gevangeniscontext.
    - » Dit beginsel wordt o.m. geoperationaliseerd (**collectieve** operationalisering) door de oprichting van overlegorganen waar gedetineerde ook in zetelen en waarbij er dus ook besproken en overlegd kan worden over zaken die het collectieve leven in de gevangenis aanbelangen. Op **individueel** vlak wordt het geoperationaliseerd door de inbreng van de gedetineerde bij de totstandkoming van het detentieplan: de gedetineerde die mee in overleg kan treden bij de invulling van het detentieplan.
  - o Het **legaliteitsbeginsel**: Staat niet uitdrukkelijk geformuleerd hier, maar is natuurlijk wel een enorm belangrijk beginsel. Wat betekent het nu weer: Het komt aan de wetgever toe de draagwijdte te bepalen van de Vrijheidsberovende straf.
- Dit zijn dus de belangrijkste elementen uit die basiswet.

➤ Fundamentele beginselen:

• Juridisch

- o Nood aan wettelijke regeling.
  - » Het feit dat het aan de wetgever toekomt om de draagwijdte van de straf te bepalen en de rechtsonzekerheid weg te nemen.
- o Erkenning gedetineerde als rechtsburger.
- o Subjectiefrechtelijke codificatie van rechten.
  - » De opleisting van materiële rechten (*Bv. Recht op voeding, recht op het dragen van eigen kledij, recht op kwaliteitsvolle gezondheidszorg, etc.*), en daarnaast ook de formele rechten (*De mogelijkheden die worden voorzien in de wet en deze rechten ook te effectueren: bv. Het beklagrecht of het klachtenrecht*).
- o Bevoegdheidsverdeling.
  - » Verwijst naar de complexe aard van de uitvoering van straffen die ook als maar complexer wordt ten gevolge van die bevoegdheidsverdelingen, waardoor dus ook de gemeenschappen een belangrijke bevoegdheid hebben. De invulling van heel wat van die rechten is ook afhankelijk van de inspanningen die op een ander niveau worden verricht.

• Penologisch

- o Erkenning relatieve autonomie van strafuitvoering en straftoemeting.
  - » Het wordt ook gehanteerd in de nota van de commissie basiswet.
  - » De commissie basiswet die ook wijst op de relatieve autonomie van de strafuitvoering ten overstaan van de straftoemeting. Dit betekent dus dat er andere doelstellingen meespelen en er een andere gerichtheid is in de fase van de uitvoering van straffen dan wel op het moment dat de straf wordt opgelegd. In het bijzonder, bij de uitvoering van de straffen is de toekomstgerichtheid belangrijker, terwijl bij het moment van de straftoemeting (wanneer je de straf krijgt) er eerder naar het verleden zal worden gekeken. Op het niveau van de straftoemeting zie je dus retributivistische overwegingen primeren, terwijl bij de uitvoering van de straffen er eerder een gerichtheid is op de toekomst en er dus utilitaristische overwegingen zullen meespelen.
  - » In de basiswet is de doelstelling van de re-integratie, rehabilitatie en herstel expliciet opgenomen. Dit heeft dus te maken met die toekomstgerichtheid in de fase van de strafuitvoering.
- o Belang van expliciteren van de doelstellingen bij de uitvoering van de gevangenisstraf.
- o De doelstellingen bij de uitvoering van de gevangenisstraf.
  - Voorkomen van detentieschade:

- ♦ Schadebeperkingsbeginsel
- ♦ Respecteringsbeginsel
- ♦ Participatiebeginsel
- ♦ Normaliseringsbeginsel
- Herstel, rehabilitatie en re-integratie

3. Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden.

- Hobbelig parcours: wijzigingen, stapsgewijze implementatie, etc.
  - Als we kijken naar de basiswet is deze quasi volledig in werking gesteld. Desondanks is het wel een hobbelig parcours geweest, en nog steeds een beetje (*Bv. bepalingen rond gezondheidszorg zijn nog steeds niet in werking getreden*).
  - Maar de rede voor dit hobbelige parcours heeft te maken met **Art. 180 Basiswet**.

3.1 Inwerkingtreding en wijzigingen.

- **Inwerkingtreding**
  - **Art. 180 Basiswet**: Hierin wordt gesteld dat het aan de koning toekomt om de wet of afzonderlijke bepalingen van die wet in werking te stellen.
    - > Er is dus telkens een Koninklijk besluit nodig om de wet of delen van de wet in werking te stellen.
  - Ter illustratie (zie dia 24): Een stukje tekst die de inwerkingtredingen van de artikelen opsomt.
    - > *De eerste artikelen hadden betrekking op de geestelijke gezondheidszorg (november 2005). Soms gebeurde er ook vele jaren niets.*
  - Maar het is dus een moeizaam proces (geweest). Ook omdat er in die periode ook soms **wijzigingen** zijn opgetreden aan die basiswet waardoor een aantal van de fundamentele uitgangspunten van de basiswet ook onder druk kwamen te staan.
    - > *Bv. Onder meer de naakt-fouilles waarbij deze even werden opgenomen in die basiswet, maar het Grondwettelijk Hof dat stelde dat dit niet oké was en dit heeft vernietigd.*

3.2 Bespreking van de wet.

- Gaan enkele belangrijke passages nu van die wetgeving bespreken.
  - Het is hierbij van belang dat je de koppeling ziet met de bespreking van de uitgangspunten/ krachtlijnen/ beginselen die de basis vormen van die basiswet enerzijds en anderzijds ook de wijze waarop dat wordt geoperationaliseerd.
  - De wet zelf mag ook gebruikt worden op het examen.

A. Algemene bepalingen

- **Art. 1 – 3 Basiswet**.
  - **Art. 3 basiswet**: Algemene bepaling over wat het toepassingsgebied is van de wet, op wat deze betrekking heeft: De wet heeft zowel betrekking op veroordeelden als verdachten. Daarenboven is ze op dit moment ook van toepassing op geïnterneerden (**Art. 167 para1** stelt dat de basiswet van toepassing is op geïnterneerden, in afwachting van een afzonderlijke wet die de rechtspositie van geïnterneerde zou regelen).

B. Basisbeginselen

- **Art. 4 – 13 Basiswet**.
  - Artikel 4 tot en met 13 Basiswet: Daarin kan je de basisbeginselen terugvinden. Hierbij wordt er een onderscheid gemaakt tussen:
    - **Algemene basisbeginselen (Art. 4 – 8 Basiswet)**: Deze beginselen zijn dus van toepassing op eenieder die zich in die detentiecontext bevindt.
    - **Basisbeginselen die van toepassing zijn op specifieke categorieën (Art. 9 – 13 Basiswet)**: Deze beginselen hebben enkel betrekking op veroordeelden (**Art. 9**), dan wel verdachten (**Art. 10 – 13**).
  - **Art. 7 Basiswet** Is een bijzonder artikel. Dit betreft de Overlegorganen.
    - > De oprichting van overlegorganen, wat eigenlijk een operationalisering is van het participatiebeginsel.
    - > Dit artikel voorziet dus dat er in elke gevangenis een overlegorgaan wordt opgericht en dat dus uiting geeft aan het participatiebeginsel.
- Toelichting algemene beginselen:
  - **Art. 5 Basiswet**: Hoe moet het gebeuren? Het moet gebeuren in omstandigheden die de waardigheid eerbiedigen.
    - > **Para1**: Het individu treedt dus sterk op de voorgrond.
    - > **Para 2**: Orde en veiligheid
    - > Je ziet dus hier de spanning terugkeren: Het respect voor de waardigheid van het individu, en anderzijds moet men ook kijken naar het bewaren van de orde en veiligheid.
      - » In het licht van die orde en veiligheid is er dus een legitieme reden om die grondrechten te beperken.

- **Art. 6 Basiswet para1:** Verwijst naar het feit dat je aan geen andere beperkingen onderworpen kan worden dan diegene die onlosmakend verbonden zijn met de straf
  - > **Para2:** Is een belangrijke bepaling in het licht van het schadebeperkingsbeginsel.
- **Art. 8 Basiswet:** Heeft betrekking op het gegeven dat beslissingen moeten gemotiveerd worden (motiveringsplicht).
  - > Het moet helder zijn waarom een bepaalde beslissing is genomen.
  - > Dit is ook belangrijk in het licht van het klachtenrecht. Hierbij kunnen bijvoorbeeld beslissingen van de directie voorgelegd worden aan die klachtencommissie, en dan is die motivering natuurlijk van belang.
- Toelichting basisbeginselen die van toepassing zijn op specifieke categorieën:
  - **Art. 9 Basiswet** is van belang voor de groep van de **veroordeelden**.
    - > Para1: Geeft weer wat de kern is van de Vrijheidsberovende straf: kern van de vrijheidsberovende straf is dat je van je vrijheid van komen en gaan wordt beroofd.
    - > Para 2: De drie constructieve doelstellingen: Herstel, rehabilitatie, re-integratie.
    - > Para 3: Hoe moet dit gebeuren: door de veroordeelde ook mee te laten werken bij de uitwerking en realisering van het individueel detentieplan. Deze paragraaf geeft dus uiting aan het participatiebeginsel op het individuele niveau (terwijl de overlegorganen van **Art. 7 Basiswet** dus gaan over het participatiebeginsel in collectieve vorm).
  - Bij de **verdachten** zijn er andere beginselen van toepassing:
  - **Art. 10 Basiswet:** Het principe van onschuld dat hier terugkeert: verdachten worden geacht onschuldig te zijn, zolang ze niet veroordeeld zijn (onschuldprincipe).
  - **Art. 11 Basiswet:** Verdachten worden gescheiden van veroordeelden.
  - **Art. 12 Basiswet:** Verdachten moeten de nodige faciliteiten genieten om hun recht op verdediging zo goed mogelijk waar te maken in de rechtsprocedure.
  - **Art. 13 Basiswet:** Bij de uitvoering wordt het regime aangepast aan de vereisten inzake de eerbieding van het beginsel van het vermoeden van onschuld.

C. Gevangenen

- **Art. 14 – 34 Basiswet:**
  - **Art. 16 Basiswet:** Huishoudelijk reglement.
    - > Een huishoudelijk reglement heeft 2 soorten bepalingen: Aan de ene kant zijn er bepalingen die uniform zijn en gelden voor eenieder en die van toepassing zijn in quasi alle gevangenen in België. Maar aan de andere kant is er ook de mogelijkheid afhankelijk van de instelling en kenmerken van de instelling er ook afwijkende regels terug te vinden zijn in het huishoudelijk reglement (*Bv. Gevangenen waar bepaalde faciliteiten zijn die niet aanwezig zijn in een andere gevangenis, etc.*).
  - **Art. 19 Basiswet:** informatieplicht t.a.v. de gedetineerde bij binnenkomst in de gevangenis.
  - **Art. 20 – 31 Basiswet:** Toezicht op detentie.
    - > Het onafhankelijk toezicht op detentie en het klachtenrecht vormen enorme belangrijke elementen in de wet.
- Ter illustratie: Huishoudelijk reglement gevangenis Gent.
  - De inhoud is niet belangrijk maar dan kan je eens zien hoe het eruitziet. Want de huishoudelijke reglementen zijn natuurlijk wel heel belangrijk: Daarin staat het lokale beleid van de gevangenis.
  - Er staan dus de algemene bepalingen eerst (die gelden voor iedereen), gevolgd door de specifieke bepalingen (*bv. rond het roken: roken is verboden buiten de in de voorziene plaatsen*). De gevangenis-specifieke regels die gelden in die specifieke instelling.
- Toezicht op detentie (**Art. 20 – 31 Basiswet**):
  - We beschikken over een **Centrale toezichtsraad voor gevangeniswezen (CTRG)**: Deze bestaat uit 12 leden (*waarvan 4 voltijdse krachten die samen het bureau uitmaken van die centrale toezichtsraad*).
  - Daarnaast heb je de **Commissies van toezicht**: 33 commissies van toezicht die verbonden zijn aan de gevangenen, en die dus onafhankelijk toezicht uitoefenen op het leven van die instellingen.
    - > Wat betekenen die commissies van toezicht: Deze commissie komt minstens 1 keer per maand samen (in een vergadering). Doorgaan neemt één van de leden van deze commissie de rol op zich als commissaris. Deze persoon gaat in principe minstens 1 keer per week naar de gevangenis en zal daar doorgaans via een brievenbus rapportbriefjes van gedetineerde terugvinden om daar dan vervolgens een gesprek mee te hebben en te kijken wat het probleem/ klacht/ vraag is van die gedetineerde. Deze brengt vervolgens verslag uit aan de commissie van toezicht en op die manier zal er ook gepoogd worden om een beeld te krijgen van de problemen die zich voordoen en de wijze waarop deze worden opgelost binnen die gevangenis.
    - > Deze is gesitueerd op het lokale niveau (terwijl de Centrale toezichtsraad zich situeert in Brussel).
  - In april 2019 is die vernieuwde Centrale toezichtsraad gelanceerd en in september 2019 zijn dan ook de commissies van toezicht gelanceerd.

- Dit is niet onbelangrijk want: In de schoot van die commissie werd het klachtenrecht ontwikkeld en binnen de centrale toezichtsraad voor het gevangeniswezen werd een Nederlandstalige en Franstalige beroepscommissie ingericht.

D. Detentieplanning

➤ Art. 35 – 40 Basiswet:

- Detentieplanning is van groot belang in het licht van het participatiebeginsel.
  - > Hierboven hebben we besproken dat de basisbeginselen 3 doelstellingen omvatten (*Herstel, re-integratie en rehabilitatie*). Het instrument om deze waar te maken heeft betrekking op het detentieplan: Dit geeft dus uiting van het participatiebeginsel op individueel vlak, want de gedetineerde moet mee betrokken worden bij het opstellen van het individueel detentieplan.
- Detentieplanning bezit dus de toekomstgerichtheid van de invulling van de detentietijd: Het geeft uiting aan het idee dat de uitvoering van de Vrijheidsberovende straf moet gebeuren op een samenhangende en rationele manier.

E. Levensvoorwaarden in de gevangenis

➤ Art. 41 – 104 Basiswet:

- Wat we hier vooral zien is dat het normaliseringsbeginsel sterk op de voorgrond treedt. Een opsomming van heel wat materiele rechten, die vanuit het principe van normalisering worden vormgegeven.
  - > *Bv. Het dragen van persoonlijke kledij (Art. 43 Basiswet): Dit is een directe uiting van het normaliseringsbeginsel omdat wij onze eigen kledij ook dragen in de vrije samenleving. Waarom is dit zo belangrijk: ook in het licht van de detentieschade en de impact van de instelling op het individu.*
- Opsomming van uiteenlopende rechten, in licht van principe van normalisering:
  - **Art. 41 Basiswet:** De persoonlijke inrichting van de toegewezen verblijfsruimte die aan een aantal kwaliteiten moet voldoen (verlichting, verluchting, brandveiligheid, hygiëne).
  - **Art. 42 Basiswet:** Voldoende voedsel.
  - **Art. 43 Basiswet:** Het dragen van persoonlijke kledij.
  - **Art. 44 Basiswet:** Persoonlijke hygiëne.
  - **Art. 45 – 46 Basiswet:** Het (al dan niet) bezit van bepaalde voorwerpen.
  - **Art. 47 Basiswet:** Kantinegebruik.
  - **Art. 48 – 52 Basiswet:** Samenlevingsvoorwaarden.
  - **Art. 53 – 70 Basiswet:** Contacten met de buitenwereld (bezoek, briefwisseling, telefoon).
  - **Art. 71 – 75 Basiswet:** Vrije beleving van godsdienst en levensbeschouwing.
  - **Art. 76 – 80 Basiswet:** Toegang tot vormingsinitiatieven en activiteiten/voorzieningen in het kader van de vrijetijdsbesteding.
  - **Art. 81 – 86 Basiswet:** Arbeid.
  - **Art. 87 – 99 Basiswet:** Behoorlijke gezondheidszorg en -bescherming.
  - **Art. 100 – 101 Basiswet:** Medische en medico-psykosociale expertise.
  - **Art. 102 – 103 Basiswet:** (participatie aan het aanbod van) sociale hulp- en dienstverlening.
  - **Art. 104 Basiswet:** Rechtshulpverlening.

⇒ Wanneer we het hebben over de gezondheidszorg, deze is nog niet in werking gesteld.

F. Orde, veiligheid en gebruik van dwang

➤ Art. 105 – 121 Basiswet:

- **Orde en veiligheid** zijn belangrijke opdrachten in de detentiecontext. Dit zien we ook terugkeren in **Art. 5** waarbij aan de ene kant de aandacht (paragraaf 1) gevestigd werd op de waardigheid en het respect hiervoor van het individu, en aan de andere kant (paragraaf 2) werd er ook gewezen op het belang van orde en veiligheid. Het is die spanning die sterk aanwezig is in de gevangeniscontext.
- Dit verklaart waarom orde en veiligheid en het gebruik van dwang ook heel uitdrukkelijk aan bod komen in die basiswet.
  - > De wijze waarop orde en veiligheid tot stand komt en de wijze waarop dwang kan worden aangewend moet dus ook wettelijk geregeld worden. Hier komt het legaliteitsbeginsel tot uiting, dat bijvoorbeeld ook in het tuchtregime een belangrijke rol zal spelen: Het wettelijk omschrijven, van de tucht inbreuken enerzijds en het wettelijk omschrijven van de tuchtsancties anderzijds.
- Titel VI ('Orde, veiligheid en gebruik van dwang') heeft **preventieve** inslag <-> Titel VII ('Tuchtregime') heeft een **repressieve** inslag.
  - > Structuur van de basiswet heeft een zekere logica: Wanneer het gaat om orde, veiligheid en gebruik van dwang, dan gaat het om een preventieve insteek.
    - » Het voorkomen dat er onveilige situaties ontstaan en voorkomen dat er wanorde wordt gecreëerd in de gevangenis.

- > Wanneer het dan gaat over het tuchtregime (Titel VII van de wet), dan gaat het om een repressieve insteek.
  - » Het tuchtregime heeft dus betrekking op inbreuken die beteugeld kunnen worden volgens de regels en procedures die voorzien zijn in het regime (*bv. een gedetineerde die iemand aanvalt, etc.*).
- De begrippen 'orde' en 'veiligheid' worden omschreven in **Artikel 2 Basiswet**.
  - > Hierbij valt het begrip van veiligheid uit elkaar in 2 delen: de interne en externe veiligheid.

➤ **Art. 105 Basiswet:** Dialectiek van de controle

- Een belangrijk concept dat daarbij ook terugkeert, is de notitie van de **Dialectiek van de controle**.
- Dit is een concept waarbij er gestreefd wordt naar een evenwicht: Met aan de ene kant de passieve veiligheid, en aan de andere kant de actieve veiligheid.
  - > De passieve veiligheid is de veiligheid die gerealiseerd wordt door *traliwerk, metaaldetectoren, de architectuur van de gevangenis, technologische toepassingen zoals camerabewaking, etc.*
  - > De actieve veiligheid komt tot stand door kwaliteitsvolle dagdagelijkse contacten in de gevangenissen, door de omgangsvormen: Het detentieklimaat dat tot stand wordt gebracht in de gevangenis en daar ook een zinvolle invulling te geven aan die detentietijd via een actief regime.
- Om die reden wordt er ook gesproken over dynamische veiligheid, die dus ook wijst op de relatie tussen actieve en passieve veiligheid.

➤ **Controle- en veiligheidsmaatregelen:**

(a) Controlemaatregelen:

- **Art. 107 Basiswet:** Identificatieplicht.
  - » Waardoor de directeur gedetineerde kan verplichten om een legitimatiebewijs bij zich te dragen.
  - » Ook te begrijpen in het licht van de toepassing van het normaliseringsbeginsel: De basiswet voorziet hierbij dat er ook het recht is op het dragen van eigen kledij. Wanneer je eigen kledij kan dragen ben je minder zichtbaar en identificeerbaar. Dit is de keerzijde van dat recht en het doet vragen rijzen rond hoe orde en veiligheid kan gegarandeerd worden als bepaalde rechten worden uitgeoefend.
- **Art. 108 Basiswet:** Fouillering, Drie vormen:
  - (1) **Art. 108 §1 Basiswet:** Onderzoek aan de kledij.
    - ↳ Het gaat hierbij om het betasten en onderzoeken van de kledij, zonder dat de gedetineerde zich van zijn of haar kledij dient te ontdoen.
    - ↳ Dit is eerder een oppervlakkige manier van controle.
  - (2) **Art. 108 §2 Basiswet:** Fouillering op het lichaam.
    - ↳ Kenmerkende hierbij is dat de gedetineerde gevraagd kan worden om zich van haar of zijn kledij te ontdoen.
    - ↳ Dit maakt ook dat deze fouillering een controlemaatregel is die al voor heel wat discussie heeft gezorgd. We zien hier dan ook sterk het 'respecteringsbeginsel' op de voorgrond treden (respect voor de waardigheid van het individu, dat op gespannen voet komt te staan met het streven naar orde en veiligheid in de instelling).
  - (3) **Art. 109 Basiswet:** Doorzoeken van de verblijfsruimte.
    - ↳ Het wordt ook wel de cel-fouille genoemd. Deze is de meest eenvoudige en minste discussie opwekt.

⇒ Je ziet hier ook het preventieve karakter optreden: De controlemaatregelen waar we het hier over hebben zijn er niet op gericht om een inbreuk of een mogelijke inbreuk vast te stellen en daar een tuchtsanctie aan te koppelen, maar wel te voorkomen dat er verboden producten binnenkomen in de gevangenis.

(b) Art. 110 – 115 Basiswet: Bijzondere veiligheidsmaatregelen:

- > Naast die gewone controlemaatregelen zijn er ook nog bijzondere veiligheidsmaatregelen.
- > Deze kunnen mogelijk zijn naar aanleiding van bepaalde gebeurtenissen: Wanneer er **ernstige aanwijzingen** zijn voor **een gevaar van de orde en de veiligheid**, dan kunnen bijzondere veiligheidsmaatregelen genomen worden.
- > Het gaat hier ook om een preventieve insteek
  - » Het gaat niet om tuchtsancties, maar wel over wanneer er ernstige aanwijzingen zouden zijn voor een gevaar voor de orde en veiligheid.
- > **Art. 112 Basiswet:** Je ziet hierbij in de wet ook dat deze bijzondere veiligheidsmaatregelen worden beperkt in de tijd.
  - » Ze mogen niet langer duren dan 7 dagen. Dit kan 3x verlengd worden. De duur van 28 dagen mag in principe dus niet overschreden worden.
  - » De bijzondere veiligheidsmaatregelen die dus als antwoord dienen om gevaarsituaties enkel voor de stikt noodzakelijke termijn.
- > Bij de veiligheidsmaatregelen gaat het er ook over dat men zichzelf in onveiligheid kan brengen (*automutilatie, suicidepogingen, etc.*).

(c) Art. 116 – 118 Basiswet: Plaatsing in een individueel bijzonder veiligheidsregime.

- > Meest ingrijpende maatregel.
- > Het gaat hierbij om gedetineerden die een blijvend veiligheidsprobleem zouden vormen, deze kunnen in een bijzonder veiligheidsregime worden geplaatst
- > Je ziet in de formulering van de wet dat dit een getrapte formulering is: Je moet eerst kijken of de andere controlemaatregelen dan wel de bijzondere beveiligingsmaatregelen ontoereikend zijn gebleken alvorens men over kan gaan naar een plaatsing in een individueel bijzonder veiligheidsregime.
- > De elementen waaruit het kan bestaan zijn opgesomd in **Art. 117 Basiswet**.

➤ **Art. 119 – 121 Basiswet: Maatregelen van rechtstreekse dwang.**

- Het gaat hierbij om maatregelen die allemaal genomen zijn vanuit een preventief perspectief.
- In de formulering van **Art. 119 Basiswet** komt ook het subsidiariteitsbeginsel terug (“wanneer deze doelstellingen op geen andere manier bereikt kunnen worden”).

G. Tuchtregime

➤ **Art. 122 – 146 Basiswet:**

- Hier zitten we in het repressieve luik.
- Titel valt uiteen in vijf hoofdstukken:
  - o **Art. 122 – 127 Basiswet:** Algemene bepalingen.
  - o **Art. 128 – 131 Basiswet:** Tuchtrechtelijke inbreuken.
  - o **Art. 132 – 142 Basiswet:** Tuchtstrafsancties.
  - o **Art. 143 Basiswet:** Toemeting van tuchtstrafsancties.
  - o **Art. 144 – 146 Basiswet:** De tuchtprocedure.

➤ **Art. 122 Basiswet**

- Het is een formulering die al verschillende keren is teruggekeerd “als er geen enkel andere manier kan worden gebruikt om dit te verzekeren” (= idee van de subsidiariteit).
  - > Dat je dus niet onmiddellijk met de zwaarste instrumenten moet uithalen, wanneer een situatie zich voordoet waarop gereageerd moet worden. De reactie moet dus subsidiair zijn.
- Dit gaan we ook zien later m.b.t. het klachtenrecht.

➤ **Tuchtrechtelijke inbreuken** (Twee categorieën).

- Het kenmerkende hierbij is dat de wetgever heeft geoordeeld dat het zinvol is een onderscheid te maken tussen 2 verschillende categorieën: De tuchtrechtelijke inbreuken van de eerste categorie en de tuchtrechtelijke inbreuken van de tweede categorie.

(a) Art. 129 Basiswet: De tuchtrechtelijke inbreuken van de eerste categorie.

- Het gaat dus om een limitatieve lijst van 9 puntjes (het legaliteitsbeginsel dat hier doorzindert), waarbij wordt aangegeven welke handelingen/situaties worden omschreven als een tuchtinbreuk.
- Het gaat hierbij dus om inbreuken van de eerste categorie. Dit is belangrijk wanneer we later gaan kijken naar de toemeting van de sanctie.
- Deze inbreuken (inbreuken van de eerste categorie), worden als ernstiger aangewend door de wetgever, dan die van de tweede categorie.

(b) Art. 130 Basiswet: Tuchtrechtelijke inbreuken van de tweede categorie.

- Dit zijn 7 puntjes.

➤ **Art. 132 Basiswet: Algemene tuchtstrafsancties.**

- Je ziet de logica van de wetgever: Eerst het omschrijven van de inbreuken, en daarna het omschrijven van de sancties.
- Wanneer je kijkt naar de algemene tuchtstrafsancties:
  - > 3°: Je ziet hierbij dat inbreuken van de eerste categorie, de sancties hiervoor kunnen voor een maximum duur van 30 dagen. Voor inbreuken van de tweede categorie is deze maximumduur beperkt tot 15 dagen.
    - De wetgever maakt hier dus een onderscheid in maximumduur van de sanctie.
    - Dit zie je ook terugkeren in 4°.
- In geval van een gijzelneming, kan de sanctie een maximumduur van 14dagen bedragen.

➤ **Art. 133 Basiswet: Bijzondere tuchtstrafsancties.**

- Hierbij gaat het om tuchtstrafsancties die enkel kunnen opgelegd worden als er een verband is met de aard of omstandigheden van de inbreuk.
- Als er een dergelijk verband is, dan kunnen voor een maximumduur van 30 dagen (voor inbreuken van de eerste categorie), en voor maximum 15dagen (voor inbreuken van de tweede categorie) de daaronder vermelde bijzondere tuchtstrafsancties worden opgelegd.

- Enkele bijzondere tuchtsancties opgesomd:
  - o **Art. 134 – 139 Basiswet:** Opsluiting in een strafcel.
    - » Rond de opsluiting in de strafcel zijn er dus nog bijkomende bepalingen. Dit heeft natuurlijk te maken met het ingrijpende karakter van een dergelijke tuchtsanctie.
    - » Wanneer je opgesloten wordt in een strafcel, dan gaat het ook gepaard met een aantal voorwaarden en principes die moeten worden gerespecteerd.
  - o **Art. 140 – 142 Basiswet:** Afzondering in de aan de gedetineerde toegewezen verblijfsruimte.
    - » Dit is niet de strafcel maar doorgaans de eigen cel waar men verblijft.
  - o **Art. 143 Basiswet:** Toemeting tuchtsancties.
  - o **Art. 144 – 146 Basiswet:** Tuchtprocedure.
- ⇒ Je ziet de logica dus terugkeren in de wet: Het legaliteitsbeginsel dat wordt toegepast bij de omschrijving van de inbreuken en ook bij de omschrijving van de sancties die mogelijk zijn en waarbij er dus een uitgewerkte procedure is waarbij dus ook een zekere mate van rechtszekerheid wordt geboden aan de gedetineerde.
- ⇒ Dit was het repressieve luik: De gedetineerde die omwille van bepaalde tuchtinbreuken op een bepaalde manier wordt gesanctioneerd.

H. Afhandeling van klachten en bezwaar tegen plaatsing en overplaatsing.

- **Art. 147 – 166 Basiswet.**
  - De basiswet wordt ook gekenmerkt door het feit dat de gedetineerde ook zelf de mogelijkheid heeft om beslissingen ter discussie te stellen. Dit is opgenomen in het zogenaamde **klachtenrecht/ beklagrecht**.
  - Het heeft lang geduurd: Als we terugkijken naar de geschiedenis en het ontstaan van de basiswet. Het heeft even geduurd voor de wet in werking is getreden. Een van de laatste elementen die hierbij in werking is getreden is het klachtenrecht (met uitzondering van de gezondheidszorg. Dit is nog steeds niet in werking getreden).
  - Maar het heeft dus bijzonder lang geduurd vooraleer het in werking is getreden: 1 oktober 2020 is het pas in werking getreden, terwijl het CBT reeds in 1993 België al had opgeroepen om een effectieve klachtenprocedure te introduceren. Het heeft nog 30 jaar geduurd na de aanbeveling van het CBT dat het klachtenrecht er effectief is gekomen.
  - Aangezien het pas zo recent in werking is getreden, kunnen we nog geen evaluatie maken en zaken hierover bespreken.
  - Het is geïnspireerd op Nederland.
    - > De Oratie van Constantijn Kelk in 1983: Kelk die het had over het rechtsburgerschap en die de metafoer van de gummibal maakte. Maar kelk had een aantal jaar eerder in zijn proefschrift het ook al over de rechtsbescherming van gedetineerde. Dit werd gepubliceerd als een boek in 1978 (kort na de introductie van het beklagrecht in Nederland in 1977).
    - > In Nederland heeft men dus reeds sinds 1977 een laagdrempelige klachtenprocedure die het mogelijk maakt om beklag te doen over beslissingen van de gevangenisdirecteur bij een klachtencommissie.
  - Hier gaat het voornamelijk om de formele en procedure rechten (niet de materiele rechten zoals voeding). Het gaat dus vooral om de mogelijkheid beklag te doen over beslissingen die de gedetineerden aangaan.
    - > Het maakt zo de gedetineerde mogelijk zijn rechten te effectueren in het kader van wederwoord.
  - Het klachtenrecht is het sluitstuk van de basiswet, maar bleef lange tijd niet geïmplementeerd.
    - > Dit veranderde op 1 oktober 2020: Klachtenrecht trad in werking.
  - **Art. 148 Basiswet:** Is het artikel dat erop wijst wat het precies omvat.
    - > Het toepassingsgebied van het klachtenrecht beperkt zich tot **beslissingen van de directeur**. Dit betekent dat wanneer er elementen zijn waarop een directeur geen vat heeft, dat deze dus buiten het klachtenrecht vallen.
    - > Het gaat ook om **individuele beslissingen**. Het gaat niet over collectieve beslissingen (beslissingen die een groep of de ganse gevangenis betreffen). Het gaat puur om een beslissing ten aanzien van hem of haar.
- Het gaat om een **ultimum remedium** idee.
  - Dit betekent dat uit de filosofie van de basiswet, dat klachtenrecht maar zou mogen worden geactiveerd indien andere manieren om een conflict op te lossen niet voor handen zijn of niet effectief zijn gebleken.
    - > *Basiswet streeft naar gevangensklimaat waarin conflicten zoveel mogelijk worden vermeden (bv. klimaat van overleg en overlegorgaan; respecteringsbeginsel, hervormingen i.k.v. wet van 23 maart 2019 betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten en van het statuut van het penitentiair personeel, enz.) dan wel in der minne kunnen worden opgelost.*
  - Dit is interessant want wanneer je op die manier de basiswet opnieuw gaat bekijken en tegen het licht gaat houden, dan ga je inderdaad zien dat er heel wat bouwstenen zijn in die wet die erop gericht zijn om conflicten te vermijden, of conflicten op te lossen.
    - > Denk bijvoorbeeld aan **Artikel 7 basiswet:** Dit artikel geeft uiting aan het participatiebeginsel, en waarbij het de bedoeling is dat er een klimaat van overleg komt, en ook een overlegorgaan wordt ingericht.

- » Wanneer een dergelijk orgaan op een goede manier kan functioneren, kan je heel wat potentiële conflicten vermijden.
    - > Hetzelfde geldt met de uiting van het respecteringsbeginsel: wanneer beslissingen worden genomen tot het overgaan van controlemaatregelen (bv. *Naakt-fouillering*), wanneer deze goed gemotiveerd zijn en op een correcte manier worden genomen en wanneer de uitvoering van een dergelijke maatregel gebeurt met respect voor de waardigheid van het individu, dan zal het mogelijks ook lijden tot minder conflictstof en mogelijks ook niet leiden tot een klacht bij de klachtencommissie.
  - Het is dus zo dat in de wet zelf elementen aanwezig zijn om mogelijke conflicten op te lossen.
  - Overigens zie je dit ook in de andere wet die we hebben besproken (de wet van 23 maart 2019): Deze wet hebben we besproken in het kader van de organisatie van het gevangeniswezen.
    - > We hebben het toen ook gehad over stakingen in de gevangenissen, maar ook dat die wet van 2019 tot doel heeft de organisatie te moderniseren (bv. *Ook in functiedifferentiatie te voorzien*). Je kan je ook inbeelden dat wanneer dergelijke vernieuwingsoperaties met succes worden doorgezet, dat ook dat kan bijdragen aan een gezonder detentieklimaat (waar de veiligheid beter wordt gegarandeerd, dan in een instelling waar veel conflictstof is).
  - Het is om die rede ook dat de klachtenprocedure zelf ook heel wat ruimte biedt voor **bemiddeling**.
    - > Als je kijkt naar de procedure zoals die is uitgewerkt in de basiswet, dan zie je dat zowel de commissie van toezicht kan bemiddelen (in het kader van haar toezichtsoverdracht), maar dat zelfs op het moment dat een klacht is geformuleerd en verstuurd is naar de klachtencommissie, dan is er zelfs nog steeds de mogelijkheid om eerst te bemiddelen alvorens er tot een formele behandeling van de klacht wordt overgegaan.
  - Dus: **Informeel bemiddeling als het kan, formele klachtenprocedure als het moet**.
    - > In de basiswet zelf wordt hierbij de Franstalige criminoloog **G. Houchon** geciteerd, die er ook op wijst dat een polarisering in die context van de gevangenissen, dat dat ten allen tijden moet worden vermeden en dat het inschakelen van het klachtenrecht om die reden ook aanzien moet worden als een *Ultimum remedium*.
    - > Er zijn dus verschillende elementen in de basiswet die gericht zijn op het detentieklimaat, en om op een respectvolle manier om te gaan met elkaar (Alsook in de wet van 23 maart 2019).
- Belang van zorgvuldige, goed gemotiveerde **beslissingen**.
- Dat betekent dus ook vanuit een preventief oogpunt, om klachten te vermijden, dat het ook zinvol is om te investeren in goed gemotiveerde beslissingen.
  - **Art. 148 Basiswet** stelt dat men zich kan beklagen over beslissingen van de gevangenisdirecteur. Wanneer die beslissingen zorgvuldig worden genomen, en op een goede manier worden gemotiveerd, dan wordt het natuurlijk ook duidelijker en helderder voor diegene die het voorwerp uitmaakt van die beslissing waarom die beslissing zo werd genomen.
  - Dat verklaart ook waarom de penitentiaire administratie in de collectieve brief die tot stand kwam bij de inwerkingtreding van deze bepaling van de basiswet heel wat aandacht werd besteed aan beslissingen en de kwaliteit van de beslissingen.
    - > De penitentiaire administratie dringt erop aan en spoort lokale gevangenisdirecteuren aan om op een goed gemotiveerde manier beslissingen te nemen om dat opnieuw zou kunnen vermijden dat er formele klachten worden geformuleerd.
  - Daar begint het dus mee: goed geformuleerde beslissingen.
- Rol van **bemiddeling** door de maandcommissaris.
- Rond de rol van de bemiddeling van de maandcommissaris zie je dit dus in 2 stappen terugkeren:
    - o De informele bemiddeling voorafgaand aan de klachtenprocedure.
      - » Commissie van toezicht waarbij de maandcommissaris in de gevangenis gaat en met gedetineerde in gesprek kan gaan op basis van een rapportbriefje.
      - » In het kader van die toezichtsoverdracht kan een maandcommissaris bijvoorbeeld ook naar een gevangenisdirecteur toestappen om een bepaald probleem aan te kaarten en daar eventueel ook naar een oplossing toe te werken.
      - » Dat is wat we noemen de vorm van bemiddeling die voorafgaat aan de klachtenprocedure. Op dat moment is er nog geen sprake van een klacht, maar gaat het dus over vormen van bemiddeling waarbij de maandcommissaris op een informele manier zich ook kan wenden tot de gevangenisdirecteur om op die manier een oplossing te zoeken voor het probleem waar de gedetineerde mee wordt geconfronteerd.
    - o Indien er wel een klacht wordt ingediend: Een formele klacht die door de gedetineerde wordt ingediend, ook dan is het nog mogelijk de bemiddelingspiste te bewandelen.
      - » Dit zie je terugkeren in de procedure: de klachtencommissie of de alleen-zetelende klachtenrechter kan de klacht verzenden aan de maandcommissaris, met het oog op de bemiddeling en ook de directeur heeft die mogelijkheid en kan ook aangeven dat een bemiddeling aangewezen is.

- » Ook hier zie je weer hoe de wetgever hoopt dat op deze manier conflicten niet via het formele klachtenrecht maar ook op een andere manier worden afhandeld. Dus vandaar het idee nogmaals van het *ultimum remedium*. De ultieme remedie wanneer het gaat om klachten in die context van de gevangenis.

➤ **Wie buigt zich dan over de klachten: Klachtencommissies.**

- Klachtencommissies die samengesteld worden per gevangenis (dus in elke gevangenis vandaag de dag is er 1 Klachtencommissie werkzaam).
  - > Het gaat hierbij om 3 personen, die deel uitmaken van de Commissie van toezicht, En die dus binnen die commissie van toezicht de rol van de klachtencommissie opnemen.
  - > Wat is het profiel van deze mensen:
    - » De voorzitter is iemand met het diploma rechten.
    - » De 2 andere kunnen heel diverse achtergronden hebben (*mensen met een diploma criminologie, sociologie, zonder diploma etc.*). Hier zijn geen vereisten aan verbonden wat hun profiel/ diploma moet zijn.
    - » De wetgever heeft dus enkel voorzien dat de voorzitter een diploma in de rechten moet hebben.
      - ↳ Oorspronkelijk was wel voorzien dat deze voorzitter een magistraat moest zijn. Dat is afgezwakt naar een master in de rechten.
- Wat is het toepassingsgebied:
  - o Beslissing door of namens de directeur.
  - o Ten aanzien van de gedetineerde.
  - o Verzuim/weigering een beslissing te nemen binnen een wettelijke of (bij ontbreken daarvan) redelijke termijn.
- Het betekent dat bepaalde omstandigheden die zich in de gevangenis voordoen, en die niet te wijzen zijn aan een individuele beslissing, dat deze dus geen voorwerp kunnen uitmaken van klage.
  - > Dus wanneer gedetineerde bijvoorbeeld zouden klagen over de vuiligheid, dan kunnen ze zich niet beroepen op het klachtenrecht, aangezien er geen individuele beslissing op die individuele persoon van toepassing is.
  - > Het gaat dus over en het beperking tot individuele beslissingen ten overstaan van een geïndividualiseerde gedetineerde. Met hierbij een beslissing van de gevangenisdirecteur.
- Er zijn in totaal 33 klachtencommissies, en 2 beroepscommissies.

➤ **Het beklagrecht is er dus gekomen om een laagdrempelige procedure te voorzien.**

- Wanneer het gaat over conflicten die kunnen ontstaan in een gevangeniscontext, dan zal het vaak aangewezen zijn om snel op de bal te kunnen spelen, en om een laagdrempelige procedure te voorzien die ook kosteloos is.
- De gedetineerde kan dus op een eenvoudige manier zonder dat daar kosten aan gemoeid zijn een klacht indienen.
- De centrale toezichtsrade heeft hierbij standaardformulieren die hiervoor kunnen worden gebruikt en die ter beschikking worden gesteld van de gedetineerde.
- Het is dus een laagdrempelige procedure die wanneer ze goed functioneert ook snel op de bal zal kunnen spelen en oog heeft voor de specifieke context van de detentie.
- De rede waarom een dergelijk procedure nodig wordt geacht binnen die detentiecontext heeft te maken met het idee dat de algemene rechtsmiddelen (*de klassieke rechter, burgerlijke rechter, de RVS, etc.*) en andere rechtsinstanties, dat dat veel moeilijker is om als gedetineerde je weg hiernaar te vinden (*procedures duren daar veel langer, en kan er niet snel worden ingegrepen*).

➤ **Beroepscommissie:**

- Er zijn er 2: een Nederlandstalige en een Franstalige.
- Deze zijn samengesteld uit leden van de centrale toezichtraad voor het gevangeniswezen.
  - > De voorzitter van die 2 commissies is telkens een magistraat die als voorzitter fungeert.
- Wat doet deze beroepscommissie: Het kan beroepsschriften behandelen (van uitspraken van de klachtencommissie). Wanneer een gedetineerde of gevangenisdirecteur het oneens is met de beslissing van de klachtencommissie, dan kan deze beroep indienen bij de beroepscommissie en deze oordeelt ook nog over een aantal andere zaken:
  - o Uitspraken van de klachtencommissies.
  - o Beslissingen tot plaatsen in een individueel bijzonder veiligheidsregime.
    - » Hier gaat het om beslissingen die genomen worden door de directeur-generaal van de penitentiaire administratie. Die beslissingen kunnen dus ook voorwerp uitmaken van een beroepsschrift.
  - o Beslissingen die genomen worden naar aanleiding van bezwaarschriften tegen een plaatsing of overplaatsing.
    - » Ook deze beroepsschriften worden behandeld door de beroepscommissies.

➤ **Eerste ervaringen**

- Het is nog veel te vroeg om er een echte evaluatie van te maken. Maar er zijn wel al enkele indrukken die naar boven komen, alsook enkele cijfergegevens.
- Als we kijken naar de **periode van 1 oktober 2020 - 30 juni 2021**:
  - > Totaal van 1159 klachten (708 in Vlaanderen, 331 in Wallonië en 120 in Brussel) in dus een periode van 9tal maanden.
    - » In de toekomst wordt verwacht dat dit natuurlijk enkel nog maar zal stijgen: Het klachtenrecht is nu nog vrij onbekend, het is nog maar net geïntroduceerd. Maar ook wanneer we kijken naar de ontwikkelingen in Nederland zien we op jaarbasis bijna rond de 20.000 klachten. Dus bij ons zal het ook nog wel stijgen. Maar dit hoeft niet persé negatief te zijn. Dit betekent ook ergens dat het systeem van de klachten werkt.
  - > 301 beroepen die behandeld zijn door de 2 beroepscommissies (160 Nederlandstalige BC en 141 Franstalige BC).
- Als we kijken naar de instellingen: **welke instellingen** hebben de meeste of minste klachten te verwerken:
  - > In **Vlaanderen** behandelden de KCs van Leuven-Centraal (99), Beveren (97) en Brugge (93) de meeste klachten; de KCs van Ruislede (0), Tongeren (0), Oudenaarde (7), Leuven-Hulp (19) en Ieper (19) behandelden de minste klachten.
    - » Het is niet helemaal helder wat hiervoor de redenen zijn. Het feit misschien dat in Leuven alleen maar langgestraften zitten? Het feit dat Beveren een nieuwe gevangenis is? Het bijzondere bij Beveren is wel dat de klachten kunnen geformuleerd worden via prison-Cloud. Zo is het wel gemakkelijker en sneller een klacht in te dienen (moet het niet op papier schrijven).
    - » Maar het blijft wat gissen over het feit waarom de ene er veel meer heeft dan de andere maar het is wel interessant te zien dat er z'n verschillen zijn. Moeten wel voor ogen houden dat het aantal klachten niet impliceert hoe goed of slecht gevangenissen werkelijk werken.
  - > In **Wallonië** behandelden de KCs van Ittre (48), Leuze-en-Hainaut (43) en Marche-en-Famenne (42) de meeste klachten; de KCs van Dinant (3), Huy (4) en Arlon (8) behandelden de minste klachten.
  - > In **Brussel** behandelde de KC van Sint-Gilles 91 klachten en de KC van Vorst-Berkendael 29 klachten.
- Wat zijn de resultaten van de beslissingen:
  - > Van de 216 dossiers die op 20 augustus 2021 behandeld waren door de **Beroepscommissies** en waarvan het resultaat geregistreerd was, ging het om 6 dossiers met als resultaat klachtafstand (3%), 43 dossiers geheel of gedeeltelijk gegrond (20%), 57 dossiers geheel of gedeeltelijk onontvankelijk (26%) en 110 dossiers geheel of gedeeltelijk ongegrond (51%).
  - > Bij de **Klachtencommissies** waren er op 20 augustus 2021; 1171 dossiers met geregistreerd resultaat, waarvan sommige met meerdere uitkomsten (bv. gedeeltelijk onontvankelijk en gedeeltelijk ontvankelijk en gegrond). Hier ging het om 152 dossiers met klachtafstand (13%), 285 dossiers geheel of gedeeltelijk gegrond (24%), 438 dossiers geheel of gedeeltelijk onontvankelijk (37%), en 316 dossiers geheel of gedeeltelijk ongegrond (26%).
    - » 3 op de 4 dossiers worden dus onontvankelijk gevonden of geheel of gedeeltelijk ongegrond verklaard.

4.6 De vrijheidsberovende straf: Externe rechtspositie van gedetineerden.

- Situering:
  - Het gaat hier om de extramurale aspecten. Het gaat niet meer om de relatie tussen de gedetineerde en de (ambtenaren binnen de) gevangenis, maar het gaat hier om de koppeling met de vrije samenleving (*vormen van Voorwaardelijke invrijheidsstelling, ET, beperkte detentie, uitgaansvergunningen, etc.*).
- Teksten reader:
  - Scheirs, V. (2017). Van binnen naar buiten. De externe rechtspositie van veroordeelde gedetineerden. In K. Beyens & S. Snacken (Eds.), *Straffen. Een penologisch perspectief*. Antwerpen/Apeldoorn: Maklu, 663-701.
    - > Opletten: De tekst is van 2017 wat eigenlijk al een beetje gedateerd is. Er gaan dan ook bepaalde dingen niet in de tekst staan (*Bv. De transitiehuizen die pas werden geïntroduceerd in 2018*).
  - Breuls, L., De Pelecijn, L., Scheirs, V. & Beyens, K. (2020). Terug naar de gevangenis? De herroepingsprocedures voor de strafuitvoeringsrechtbanken. *Justice & Sécurité / Justitie & Veiligheid* 16, 1-19.
    - > Brengt verslag uit van een onderzoek naar de herroeping van strafuitvoeringsmodaliteiten.
    - > Hoe komt het, om welke reden gaan strafuitvoeringsrechtbanken de beslissingen die ze hebben genomen gaan herroepen of herzien (*bv. iemand krijgt een ET, maar wanneer deergelijke voorwaarden worden geschonden, hoe gaat de strafuitvoeringsrechtbank hiermee om?*).
- Relevante juridische bronnen:
  - **Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten.**
  - **Wet van 17 mei 2006 houdende oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken.**

1. Inleiding: enkele illustraties

- Berichtgeving/ discussie over vervroegde vrijlating.
  - De fout die werd gemaakt in de berichtgeving/discussie over de vervroegde vrijlating.
  - Het gaat hier om het feit dat beleidsmakers (hier: toenmalig Minister van Justitie: A. Turtelboom), in de communicatie niet altijd nauwkeurig zijn.
  - Het gaat hier om een persbericht waarin wordt gesproken over de verstrengde wet 'Lejeune', maar die wet bestond niet meer. Die wet is al afgeschaft sinds 1998, en daarenboven had ze het over het feit dat die wet niet meer is veranderd sinds 1888. Ook dat is natuurlijk niet waar.
  - Zoals we zullen zien is er commissies VI gekomen in de periode 1998-1999 (dus vele jaren voor deze uitspraak), maar natuurlijk ook de wet op de externe rechtspositie die er is gekomen en de oprichting van de strafuitvoeringsrechtbanken (SURB) was reeds een feit.
  - Dus wees voorzichtig wanneer je dergelijke zaken leest, want zelf de toenmalige Minister maakte er dus fouten over.
- Twitterbericht:
  - Het is een twitterdiscussie tussen persoon X (Wim) en de woordvoester van de Minister van Justitie (Margo).
  - Wim wijst erop dat wanneer je op deze manier blijft communiceren en blijft praten over de wet 'lejeune' je natuurlijk onwaarheden levendig houdt. Ze vertellen leugens die eigenlijk zo de indruk wekken dat er niets is veranderd.
  - Wanneer het gaat over de voorwaardelijke invrijheidsstelling, dan zal er vaak gebruik worden gemaakt van de termen 'lejeune'. Maar deze wet bestaat dus niet meer. Het zou dus gepaster zijn als ook in de overheidscommunicatie gebruik wordt gemaakt van de nieuwe termen (namelijk; wet op de externe rechtspositie).
- Uitvoering van de 'korte straffen'
  - We gaan het in dit hoofdstuk dus hebben over de wet op de externe rechtspositie. Deze wet op de externe rechtspositie is nog maar gedeeltelijk in werking getreden.
  - Op dit moment functioneren de wet op de externe rechtspositie en de strafuitvoeringsrechtbanken voor straffen van meer dan 3jaar.
    - > Voor de straffen tot en met 3 jaar is het nog steeds zo dat de uitvoerende macht hier zorgt voor oftewel een niet-uitvoering van korte straffen, oftewel het omzetten van straffen naar een ET gevolgd door een voorlopige invrijheidsstelling.
  - Dit is natuurlijk bijzonder actueel.
    - > De huidige minister van justitie (Van Quickenborne) had voor de zomer aangekondigd dat op 1 december 2021 de bepalingen uit de wet van de externe rechtspositie in werking zouden treden.
  - Een van de redenen hiervoor is dit: De uitvoering van de korte straffen.
    - > Het is iets dat al langer meegaat en al heel wat ministers van justitie heeft beziggehouden.

- Beleidsverklaring, 4 November 2020.
  - De huidige Minister heeft daarbij ook hetzelfde plan opgevat.
  - Ook hij heeft dit in zijn beleidsverklaring vermeld (zie foto).
  - Dit werd dus vertaald naar de intentie om vanaf 1 december 2021 de wet op de externe rechtspositie volledig in werking te stellen.
    - > Dat is intussen via een wet van 28 november (net voor de deadline van 1 december), opnieuw uitgesteld tot 1 juni 2022, en dan nog lijkt het niet zeker of het dan wel effectief zal worden uitgevoerd. Want de inwerkingtreding van die bepalingen zou een belangrijke weerslag gaan hebben op de detentiecapaciteit.
- ⇒ Dus: opnieuw uitstel (wet 28 november 2021) inwerkingtreding bepalingen van de wet op de externe rechtspositie voor straffen van 3 jaar (strafuitvoeringsrechter): tot 1 juni 2022.

De vorige minister van Justitie heeft heel wat voorbereidend werk gedaan om alle wetten rond strafuitvoering samen te voegen in één Wetboek van Straftuitvoering. We zetten dit werk verder zodat we tot een Wetboek van Straftuitvoering kunnen komen.

3.1.2. Meer straffen uitvoeren

We verhogen het aantal straffen dat wordt uitgevoerd. De leidraad hierbij is dat elke straf die kan worden uitgevoerd ook moet worden uitgevoerd.

Korte straffen worden momenteel niet allemaal uitgevoerd. Tijdens voorgaande legislaturen werden reeds een aantal initiatieven ondernomen, zoals het uitvoeren van straffen vanaf 6 maanden.

We gaan op dit elan verder. We verhogen het aantal straffen dat wordt uitgevoerd.

Om de korte straffen te kunnen uitvoeren, wordt er in aangepaste capaciteit voorzien met een lager veiligheidsniveau. Het doel is detentieschade te voorkomen en de band met de buitenwereld te behouden. De wet externe rechtspositie voor straffen onder de drie jaar wordt uitgevoerd.

- Waarom? Hoe dit begrijpen?
  - Cf reportage Prison complet.
    - > De capaciteitsproblemen en overbevolkingsproblematiek.
  - Cf geplande capaciteitsuitbreiding en –vernieuwing (gevangenis Haren, Dendermonde, detentiehuisen, ...), maar ook overbevolkingsproblematiek (en covid).
    - > De geplande uitbreidingen laten dus op zich wachten. Er zouden verschillende nieuwe gevangenissen en detentiehuisen komen, maar deze laten op zich wachten.
  - Cf college over controlecultuur en ‘viagrapolitiek’.
- Het werpt ook heel wat vragen op.
  - Vanuit de scheiding der machten doet het toch vragen rijzen dat we op dit moment nog steeds in een situatie zitten waarbij korte straffen nog steeds niet worden uitgevoerd, en waarbij alternatieve straffen opduiken.
    - > *Bv. 18 maanden gevangenisstraf: Volgens de huidige regels is dat 4 maanden ET.*
    - > Dit betekent dat de aard van de straf veranderd van een vrijheidsberovende straf naar een ET en de strafduur veranderd ook (van 18 maanden naar 4 maanden).
    - > Het maakt het dus bijzonder complex en ook moeilijk uit te leggen aan de buitenwereld hoe deze constructie tot stand is gekomen.
  - Het is ook interessant om met de straf-sociologische blik te kijken naar deze ontwikkelingen.
    - > Ook daar hebben we in het bijzonder gewezen op de rol van de politisering van het bestraffingsvraagstuk, en ook op gewezen hoe forse uitspraken die worden gedaan soms niet veel teweegbrengen (*Het viagra-effect: waarbij er stoer en daadkrachtig wordt gecommuniceerd, maar waarbij voor een stuk de onmacht wordt gemaskeerd van een overheid die niet altijd bij machte is om de problemen waarmee ze worden geconfronteerd op een dergelijke manier te beantwoorden*).

2. De oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken

- Het is belangrijk dat we de stand van zaken vandaag de dag begrijpen.
  - Je hebt een hele ontwikkeling rond recht en de rechtspositie (een juridische ontwikkeling enerzijds met dus een hele filosofie die daarachter schuilgaat), en daarnaast heb je die realiteit die toch bediscussieerbaar is (en die vragen oproept vanuit een rechtstatelijk perspectief).
- ⇒ We gaan dus nu heel de evolutie van de strafuitvoeringsrechtbanken bekijken. Hierbij promoveert het jaar 1888. Dit is het jaar dat verbonden is met de wet ‘lejeune’. De wet Lejeune is namelijk van 1888.

2.1 De situatie vóór 1888

- **1831: Invoering van ‘voorwaardelijke genade’.**
  - Waar ging het over: Het ging over het **belonen van goed gedrag**.
    - > Goed gedrag kon aanleiding geven tot een strafvermindering.
    - > Wat was hiervoor nodig: Ten miste 1/3 van de straf moest zijn ondergaan, en wie een levenslange straf had moest ten minste 7 jaar van de straf hebben ondergaan.
      - » Het is dus een manier om goed gedrag in detentie te belonen.
    - > Hier zie je dus voor de eerste keer hoe de straf wordt ingekort.
  - Hier was **geen toezicht** voor voorzien.
    - > Wanneer men in vrijheid werd gesteld was er geen systeem om dan toezicht/ controle te houden.

- **Edouard Ducpétiaux (1804-1868):** Architect en grondlegger van het Belgische gevangenisstelsel.
  - Cellulaire opsluiting en morele verbetering van de gedetineerde.
  - 1857: Voorwaardelijke invrijheidstelling als complement van regime van cellulaire afzondering.
    - > Volgens zijn ideeëngoed zou het systeem van de voorwaardelijke invrijheidsstelling ook zinvol en nuttig kunnen zijn.
    - > Hij lanceerde dan ook een idee om de voorwaardelijke invrijheidsstelling complementair te zien aan het systeem van de cellulaire opsluiting.
      - » Een koppeling dus van wat er binnen en buiten de gevangenis gebeurd.
    - > Waarom vond hij dat zinvol: Volgens Ducpétiaux zou dit goed gedrag kunnen stimuleren en zou het gedetineerde kunnen aansporen om zich te verbeteren. Het idee dat men vervroegt naar buiten zou kunnen, zou goed gedrag kunnen stimuleren en zou hen aan kunnen sporen tot verbetering.
    - > Maar het zou ook vanuit een pragmatisch punt interessant kunnen zijn: Voor de staat zou het een besparing kunnen betekenen door de detentieduur te verkorten. Ducpétiaux was niet enkel vanuit zijn penitentiaire filosofie aan het denken over een dergelijke vorm van vervroegde vrijlating, maar hij had het dus ook over mogelijks besparende effecten (toen reeds al!).

2.2 De Wet Lejeune van 31 mei 1888

- **De wet Lejeune zelf.**
  - Invloed van Adolphe Prins en *défense sociale*:
  - We zitten hier aan het einde van de 19e eeuw (31 mei 1888). Belangrijke periode in de ontwikkeling wanneer het gaat over het denken over het strafrecht. Dit is de periode van het sociaal verweer. Daar zijn we reeds op ingegaan wanneer we het hadden over “waarom straffen we?”.
  - De **voorwaardelijke invrijheidsstelling (VI)** werd aanzien als een **element in een progressief penitentiair stelsel** (waarbij je stapsgewijs opnieuw vrijheid kan winnen), en dat enorm sterk gekoppeld is aan het idee van de **individualisering**.
    - > Individualiseringsidee: Waarmee dus afstand wordt genomen van de klassieke strafrechtstheorie: i.p.v. eenieder op dezelfde manier te behandelen, zien we in het sociaal verweer dus het individualiseringsidee opduiken.
  - Het is dus tegen die achtergrond dat we in België (maar ook op andere plaatsen) vormen van voorwaardelijke invrijheidsstelling in gang zien treden. Als we kijken naar de ontwikkelingen in België en de omliggende landen, zien we dat België hier zelf vrij laat mee is (*Frankrijk in 1885, Duitsland in 1871, Portugal 1861, Engeland en Ierland 1853, etc.*).
- **De tijdsgeest en de snelle aanname van de Wet Lejeune.**
  - De wet is vrij **snel tot stand gekomen**.
  - We zitten dus aan het einde van de 19^e eeuw wat een woelige periode is (*periode van sociale onrust*), waarbij in het bijzonder in de jaren 80 er ook heel wat stakingen zijn. Het is in die periode ook dat er hardhandig wordt opgetreden tegen arbeidersprotesten. In het bijzonder in 1886 een harde repressie van protesten van arbeiders, zware straffen die worden uitgesproken.
    - > Dit zal ertoe leiden dat de regering met een vervelende situatie komt te zitten: Zware straffen zorgen voor onrust in die arbeidsbeweging en men gaat zoeken naar een manier om de leiders van die arbeidsbeweging ook sneller terug in vrijheid te krijgen.
  - De historische criminoloog Steff Christiaanse documenteert heel mooi in zijn boek hoe in die politieke context de wet Lejeune op een heel korte tijd door het parlement wordt gejaagd, en dat de eerste personen die kunnen genieten van een dergelijke voorwaardelijke invrijheidsstelling (VI) net personen waren die een centrale rol hadden gespeeld in de protesten die zich in die periode voordeden.
  - Vandaar dus de tijdsgeest en snelle aanname van de wet Lejeune.
- **Wat hielt de wet in: Tijdsvoorwaarden.**
  - Deze tijdsvoorwaarden spelen ook vandaag de dag nog een centrale en belangrijke rol.
  - Primairen: **1/3^e**, minimum 3 maanden (levenslang: minimum 10 jaar).
    - > Diegene die voor de eerste keer gestraft worden, wordt de toelaatbaarheidsdrempel gezet op 1/3 (Met een minimum van 3 maanden) + wie levenslang gestraft werd, met een minimum van 10 jaar.
  - Wettelijke herhaling: **2/3^e**, minimum 6 maanden (levenslang: minimum 14 jaar).
- **Minister van Justitie beslist.**
  - Kenmerkend hier is dat het de minister van Justitie is die beslist: Het is dus de **uitvoerende macht** die de beslissing neemt en dit gebeurt eigenlijk in een procedure die grotendeels geheim verloopt (weinig transparantie).
  - Gevangenisdirecteur kan het initiatief nemen om een voorstel te formuleren aan de minister van justitie om een bepaalde gedetineerde voorwaardelijk in vrijheid te stellen. Adviezen worden dan ingewonnen maar het is dan uiteindelijk de minister die beslist.

- Dit betekent dat de gedetineerde zelf daar eigenlijk geen enkele rol in te spelen heeft. Die ondergaat dat proces. Er is geen procedure voorzien waarop deze zich kan beroepen, nee dit is een gunst die voor sommige wordt toegekend door de minister van justitie.
- Dit is natuurlijk ook een van de pijnpunten aangezien het een heel on-transparante procedure is, waarbij gedetineerde het proces ondergaan (en er zelf geen greep op hebben).
- Dit verklaart ook waarom in de jaren 70 de onrust ontstaat over de in-transparante procedure van de wet. Niettemin zal het wel heel lang duren alvorens de procedure wordt herzien.
  - > Heel wat kritieken, maar deze blijven lange tijd zonder gevolg. De kritiek zal in het bijzonder in de jaren 70 en jaren 80 luider gaan klinken.

➤ Kritische stemmen

- Voorstel tot oprichting 'executierechtbank' in Robert Legros (1985), *Voorontwerp van Strafwetboek*.
  - > Het gaat hierbij niet over de doodstraf. Het gaat over een soort strafuitvoeringsrechtbank waarin ook een rol zou zijn voor de rechter in de fase van de strafuitvoering.
- Ook in de academische wereld zien we discussie ontstaan.
  - > We zien ook de problematisering van het feit dat de uitvoerende macht wikt en beschikt wanneer het gaat over de uitvoering van straffen. Dit wordt meer en meer voer voor discussie.

➤ R. Legros (1985), Voorontwerp van Strafwetboek.

- Je ziet hier sterk de problematisering terugkeren.
  - > Het idee dat de uitvoerende macht te sterk ingrijpt in de uitvoering van de straffen. Terwijl dit (volgens Legros) eigenlijk vooral een rechtelijke aangelegenheid is.
- **Art. 40 GW** dat hier ook terugkeert in de tweede paragraaf: *De rechtbank stelt de straf vast. De administratie voert de beslissing uit.*
  - > Maar ook hier haalt hij het problematiserende karakter aan: *Uitvoeren betekent niet wijzigen, aanpassen en evenmin niet uitvoeren.*
- Besef dit is een geschrift van midden jaren 80, en het gebeurt vandaag de dag nog steeds hetgeen hierin wordt geproblematiseerd.

uitoefening van de rechterlijke macht (uitvoering). Wat moet worden onderstreept en nooit uit het oog verloren is dat de straf, die eerst door de rechter is vastgesteld, in het moderne strafrecht meer en meer vatbaar wordt voor diverse aanpassingen, de gelegenheid wordt voor een passende behandeling met het oog op wederinpassing in de maatschappij en dat de vrijheid van de mens (103) aldus op het spel staat in verschillende stadia en met verschillende intensiteit; maar het gaat altijd om de vrijheid waarvan de eerbiediging en de bescherming in hoofdzaak aan de rechterlijke macht is toevertrouwd (104).
De rechtbank stelt de straf vast. De administratie voert die beslissing uit. Uitvoeren betekent niet wijzigen, aanpassen,... en evenmin niet uitvoeren, wat zoals iedereen weet, gebeurt. Soms heeft men gemeend dat het huidige

⇒ Ook in andere publicaties wordt dit probleem geproblematiseerd.

➤ C. Eliaerts en M. Rozie, Toezicht op de uitvoering van de straf. 1977-1978.

- C. Eliaerts en M. Rozie die het ook hebben over: *de bevoegdheid van de administratie en dat deze enorm is toegenomen: aangezien ze niet enkel meer uitvoeren (Art. 40 GW), maar ook belangrijke beslissingen nemen die enerzijds de aard en de duur van de vrijheidsberoving, en anderzijds het juridisch statuut van de gedetineerde, kunnen wijzigen.*
  - > Het is in die context dat er dus ook wordt aangedrongen op een rechtelijke interventie: de rol van de rechter bij de uitvoering van de straffen.
- Men spreekt ook over een in-transparant systeem, waar de gedetineerde zelf eigenlijk weinig over te zeggen heeft.
  - > Het gaat over een in-transparant systeem, waar de gedetineerde zelf eigenlijk weinig over te zeggen heeft.
- Dit monopolie van de uitvoerende macht heeft geleid tot een rechtsvacuüm.
  - > De wetgever wordt hier dus opgeroepen om de nodige wettelijke instrumenten te verschaffen voor de regulering van die strafuitvoering, en daarbij dus ook de rechterlijke macht opnieuw te betrekken.

➤ Publicatie van C. Eliaerts en T. Peters (1986).

- Ook hier wordt opgeroepen om een onafhankelijke rechter te betrekken bij dergelijke beslissingen in de fase van de uitvoering van de straffen.

⇒ De publicaties zijn dus enkele illustraties uit de periode einde jaren 70 en doorheen de jaren 80. Je voelt dus dat het echt een thema wordt. Opnieuw wordt de strafuitvoering voer voor discussie (net zoals bij de interne rechtspositie).

⇒ Uiteindelijk zal het nog even duren, maar in de jaren 90 komt er een stroomversnelling in de ontwikkelingen.

2.3 Jaren '90 van twintigste eeuw: hervorming wordt op gang getrap

➤ Situering.

- De hervormingen worden dus op gang getrokken in de jaren 90: er kan hierbij gesproken worden van 4 grote stappen:
  - Regeerakkoord Dehaene II (juni 1995): voorstel tot oprichting van een Commissie van Magistraten.
  - Oriëntatienota 'Strafbeleid en gevangenisbeleid' (juni 1996).
  - Rapport Commissie-Dutroux.
  - Octopusakkoord.

2.3.1 Regeerakkoord Dehaene II (juni 1995): Voorstel tot oprichting van een Commissie van Magistraten.

- Regeerakkoord Dehaene II:
  - Dehaene II die in 1995 voor de tweede keer een regeringsploeg samenstelt, en daarbij in het regeerakkoord het volgende vermeld: *Er moet een commissie van magistraten komen, die zal beslissen over de toepassing van de wet-
Lejeune.*
  - We zitten hier dus midden jaren 90: Er wordt gesteld dat we het probleem moeten oplossen, door een commissie van magistraten op te richten die de toepassing van de wet Lejeune moeten bepalen.
    - > Dus er wordt in het vooruitzicht geplaatst dat de rechterlijke macht (de magistraten) het laatste woord zouden hebben over die voorwaardelijke invrijheidsstelling.

⇒ Dit is dus was er in het regeerakkoord stond. De oriëntatienota van De Clerck bouwt hierop verder.

2.3.2 Oriëntatienota 'Strafbeleid en gevangenisbeleid' (juni 1996).

- Minister van Justitie Stefaan De Clerck schrijft een Oriëntatienota 'Strafbeleid en Gevangenisbeleid (juni 1996).
  - Hij zat hierbij eigenlijk op 2 sporen:
    - Spoor op **korte termijn**: Op korte termijn stelde hij voor om een **penitentiaire adviescommissie** in te richten.
      - Die zou bestaan uit 2 magistraten en 2 deskundigen op het vlak van strafuitvoering en reklassering. Het betreft dus een adviescommissie die advies verleent.
      - Dus in deze eerste stap (spoor) zou de minister nog de beslissingsbevoegdheid behouden. Hij zou zich enkel laten adviseren door die commissie.
    - Spoor op **lange termijn**: Op lange termijn moet er een **commissie van Magistraten** komen.
      - Deze commissie die dan zelfstandig zou kunnen beslissen.
      - Dit is ook de piste die in het regeerakkoord van Dehaene II werd geformuleerd.
  - Verder heb je dan ook nog de **opdracht aan Dupont**.
    - Opdracht aan prof. L. Dupont (K.U. Leuven) tot uitwerking van een *'Voorontwerp van beginselenwet gevangeniswezen en tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende straffen'*.
    - Prof Dupont die rond de interne rechtspositie belangrijk werk heeft verricht.
    - Maar oorspronkelijk was het dus de bedoeling dat de interne en de externe rechtspositie samen zouden worden behandeld. De interne en de externe rechtspositie moesten eigenlijk in 1 oefening behandeld worden.
      - > Dat betekent ook dat wanneer je de oorspronkelijke teksten van Dupont zou gaan lezen, dat die het ook heeft over penitentiaire rechtbanken die opgericht zouden moeten worden.
      - > De commissie basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerde moest aanvankelijk ook de externe rechtspositie uitwerken. Naar het einde toe van de werkzaamheden is die opdracht toevertrouwd aan een andere commissie (De Commissie Holsters die tussen 2000 en 2003 gewerkt heeft aan de voorbereidende teksten rond de externe rechtspositie en de strafuitvoeringsrechtbanken).
    - Vandaar dus ook dat in de opdracht van Dupont en in het werkstuk dat Dupont heeft neergelegd er ook penitentiaire rechtbanken werden uitgewerkt die belangrijke beslissingen zouden kunnen nemen in de fase van de strafuitvoering en waarbij de rechterlijke macht dus ook opnieuw op de voorgrond zou treden in de fase van de strafuitvoering.

⇒ Dit zijn de plannen. Maar zoals je ook weet is er in die zomer van 1996 ook een heel ander consultatie die opkomt door de crisis van Dutroux.

2.3.3 Rapport Commissie-Dutroux.

- Rapport Commissie- Dutroux.
  - Ten gevolge van de Dutroux-crisis, zien we dat de plannen dooreengeschud worden. Dit zie je met name ook terugkeren in het rapport van de Commissie-Dutroux.
  - Als we kijken naar de oriëntatienota, zien we daar nergens het woord *'strafuitvoeringsrechtbank'* terugkeren. Op lange termijn werd gesproken over een Commissie van Magistraten.
  - De notie van de strafuitvoeringsrechter komt er pas later. Dat komt o.m. omdat in de ontwikkelingen rond de zaak Dutroux ook heel wat pijnlijke vaststellingen zijn gedaan over de werking en beslissingsbevoegdheid door de minister rond de voorwaardelijke invrijheidsstelling.
  - De Commissie-Dutroux heeft dus ook een aantal pijlpunten blootgelegd over de toepassing van de wet Lejeune in het geval/ casus van Mark Dutroux.
    - > Dit is ook voorwerp geweest van discussie/ debat in de commissie-Dutroux, En dat is dus ook voor een stuk verwerkt in het rapport.
  - Je ziet hier dus ook een aantal elementen terugkeren rond de toepassing van de wet Lejeune.
    - > Hier zie je de term van een strafuitvoeringsrechtbank terugkeren.

2.3.4 Octopusakkoord.

- Octopusakkoord
  - Met het Octopusakkoord wordt dit ook nog eens politiek opgenomen.
  - Het octopusakkoord dat ook in de nasleep van de ontsnapping van Dutroux tot stand is gekomen (waarbij in April 1998 Dutroux ontsnapte, en een maand later een van de belangrijkste akkoorden uit de recente geschiedenis rond politie en justitie en strafuitvoering het licht zag: met name dus het Octopusakkoord).
  - In het octopusakkoord zie je dus ook de vermelding van de strafuitvoeringsrechtbanken.
    - > Wat wordt er juist gezegd over de strafuitvoeringsrechtbanken: *“De strafuitvoering dient uit de hand van de uitvoerende macht te worden genomen en toevertrouwd te worden aan de rechterlijke macht”*.
  - Het is hier dat die klik ontstaat en politiek ook wordt vertaald om de weg in te slaan naar Strafwitvoeringsrechtbanken.

2.4 Tussenstap: Commissies voorwaardelijke invrijheidstelling

- Oprichting van een multidisciplinair samengestelde strafuitvoeringsrechtbank impliceert een **grondwetswijziging**.
  - Het oprichten van strafuitvoeringsrechtbanken is niet iets dat je van de ene op de andere dag doet.
    - > Het idee was dan ook om daar multidisciplinair samengestelde strafuitvoeringsrechtbanken van te maken, en dat bleek enkel mogelijk wanneer er een grondwetsherziening had plaatsgevonden.
  - Het is om die reden dat we een tussenstap zien: Een tussenstap met de oprichting van zogenaamde Commissies voorwaardelijke invrijheidsstelling (**Commissies VI**).
- Tussenstap:
  - Commissiemodel – oprichting Commissies voorwaardelijke invrijheidsstelling (maart 1999 – februari 2007).
    - > Dus is afwachting van die grondwetswijziging wordt er geopteerd om commissies in te richten die vanaf dan zullen beslissen over de VI (voorwaardelijke invrijheidsstelling). Dit gebeurt via 2 wetten:
      - Wet 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidsstelling.
      - Wet 18 maart 1998 tot instelling van de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidsstelling.
    - > Via deze 2 wetten worden dus commissies VI geïnstalleerd.
  - Commissies VI functioneren tussen maart 1999 en februari 2007.
    - > Vanaf februari 2007 zijn de strafuitvoeringsrechtbanken operationeel geworden.
  - Kenmerkend hierbij was dat het enkel ging over Straffen van + 3jaar.
    - > De commissies VI waren enkel bevoegd/ besliste enkel over straffen van meer dan 3 jaar.
    - > En het ging enkel over de VO (voorwaardelijke invrijheidsstelling).
  - De wet-Lejeune is met deze beweging ook afgeschaft geweest.
  - Procedure:
    - Tijdsvoorwaarden: idem Wet Lejeune.
      - » De tijdsvoorwaarden zijn wel hetzelfde als bij de wet Lejeune: 1/3 en 2/3 regeling vinden we dus ook hier terug bij de commissies VI.
    - Reclasseringsplan moest voorgelegd worden.
      - » Reclasseringsplan dat dus moet kunnen aantonen; de inspanningen en de bereidheid zich te re-integreren in de samenleving.
    - Tegenindicaties mochten er niet zijn.
      - » Tegenindicaties die betrekking hebben op de persoonlijkheid van de veroordeelde, het gedrag in de gevangenis, het risico op het plegen van nieuwe feiten, etc. maar ook de houding van de veroordeelde t.o.v. het slachtoffer.

2.5 Naar strafuitvoeringsrechtbanken

- Voorbereidende werkzaamheden:
  - **Opdracht** van Minister van Justitie aan professor L. Dupont (1996 – 1997):
    - > Ook hier moeten we dus terugkeren naar de opdracht van Dupont om de origine/ eerste stappen richting het uitwerken van een regelgevend kader te begrijpen: omdat het in die oorspronkelijke opdracht van Dupont niet enkel ging over de regelgeving van de interne rechtspositie (de rechten en de plichten intra-muros), maar ook over de externe rechtspositie.
      - » Dus de opdracht aan Dupont was om een geïntegreerd voorstel uit te werken, dat zowel de interne als de externe rechtspositie omvatte.
      - » Dit verklaard ook waarom er in de teksten van Dupont gepleit werd voor de oprichting van multidisciplinaire penitentiaire rechtbanken.
    - > Voorstel tot oprichting van multidisciplinaire **penitentiaire rechtbanken**.
      - » De teksten die in 1997 het licht zien van Dupont, hierin wordt dus een voorstel gedaan om multidisciplinaire penitentiaire rechtbanken op te richten.

- » Volgen Dupont moeste deze ook een ruime beslissingsbevoegdheid krijgen: Ze moesten zich niet enkel buigen over een VI (voorwaardelijke invrijheidsstelling), maar ook over uitgaansvergunningen, over het penitentiair verlof, etc.
    - » Dus Dupont had oorspronkelijk voorzien dat die penitentiaire rechtbanken ook ruime bevoegdheden zouden krijgen.
  - > 'Proeve van Voorontwerp van Beginselenwet Gevangeniswezen en Tenuitvoerlegging van Vrijheidsstraffen'
- **Commissie 'Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden'** (Commissie-Dupont) (1997 – 2000).
  - > Deze diende zich aanvankelijk ook te buigen over die externe rechtspositie, maar op een later moment zal deze opdracht aan een andere commissie worden toegevoegd en dat verklaard waarom we in de ontstaansgeschiedenis van de wetgeving rond de interne en externe rechtspositie we 2 commissies zien.
    - » Dus langs de ene kant een commissie basiswet: Die dus eigenlijk ook in eerste instantie die externe rechtspositie moest uitwerken, maar dat dus is overgedragen aan een andere commissie.
  - > Dit verklaart ook wanneer je in de parlementaire stukken gaat kijken naar de commissie basiswet, dat er nog een conceptnota is toegevoegd over die externe rechtspositie.
    - » De ideeën die bij de commissie basiswet leefde over die externe rechtspositie werden uiteindelijk opgenomen in een concept (die je dus kan terugvinden in de parlementaire stukken).
  - > De echte uitwerking zal dan gebeuren door een andere commissie:
- **Commissie 'Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting'** (Commissie-Holsters) (2000 – 2003).
  - > Wordt ook wel de Commissie Holsters genoemd: Holsters was de naam van de voorzitter van deze commissie.
  - > Hier zien we dus ook voorstellingen richting de uitwerking van die externe rechtspositie: Voorstel tot oprichting multidisciplinaire **strafuitvoeringsrechtbanken**.
- Wat gebeurt er dan in de praktijk: Wat zien we verder gebeuren?
  - **Einde 2002: Artikel 157 GW** wordt gewijzigd.
    - > Belangrijke stap aangezien de Grondwet wordt gewijzigd. We hebben eerder gezien dat de Commissies VI een tussenstap waren omdat er een noodzakelijke grondwetswijziging moest komen.
    - > Uiteindelijk zal de grondwetswijziging dus gebeuren in 2002, waarbij **Art. 157 GW** wordt gewijzigd, en waarbij je dus vandaag de dag kan terugvinden dat er strafuitvoeringsrechtbanken zijn in de plaatsen die de wet aanwijst.
    - > De strafuitvoeringsrechtbanken worden dus hiermee opgenomen in de grondwet.
    - > Op die manier lag de weg ook vrij om het wetgevend proces op gang te trekken. Dit zal gebeuren/starten in 2005 met het initiatief dat bij de toenmalig minister van justitie lag om de wetgevenede stukken de initiëren in het Parlement. In 2006 zal dit leiden tot 2 belangrijke wetten:
  - **Wettelijke hervormingsproces** is rond in **2006**: 2 belangrijke wetten:
    - o Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten.
    - o Wet van 17 mei 2006 houdende de oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken.
  - **1 februari 2007: Strafuitvoeringsrechtbanken** gaan van start.
    - > Dus dat betekend dat tot dat moment de commissies VI aan zet bleven wanneer het ging over de voorwaardelijke invrijheidsstelling in dossiers van meer dan 3jaar. Maar dus vanaf februari 2007 komt die bevoegdheid bij de strafuitvoeringsrechtbank terecht en deze zal ook nog andere bevoegdheden op zich nemen.
- ⇒ Kijkend vanuit een historisch perspectief: We komen dus van ver. De belangrijkste eerste kritische aanzetten zijn te situeren in de jaren 70 en jaren 80, maar het zal dus nog duren tot 2006 alvorens we dus ook een wettelijke regeling krijgen. Desondanks betekend dit niet dat de hervormingen dan al volledig zijn afgerond.

3. De strafuitvoeringsrechtbanken: werking en organisatie

3.1 Rol rechterlijke en uitvoerende macht.

- Basisidee: De **rechterlijke macht** is bevoegd voor beslissingen die de aard of de duur van de vrijheidsstraf wijzigen:
  - In die gevallen is het ofwel de alleen-zetelende strafuitvoeringsrechter of de multidisciplinaire samengestelde SURB die de beslissingen neemt.
  - Kortom beslissen de SURB en de alleen -zetelende strafuitvoeringsrechter over:
    - o Beperkte detentie (BD),
    - o Elektronisch toezicht (ET),
    - o Voorwaardelijke invrijheidstelling (VI),
    - o Voorlopige invrijheidstelling met oog op verwijdering van het grondgebied of met het oog op overlevering (VILO)

- Dit zijn dus de strafuitvoeringsmodaliteiten waarbij de wetgever van oordeel is dat deze de aard of de duur van de vrijheidsstraf wijzigen.
  - > *Bv. Wanneer je met een enkelband de gevangenis kunt verlaten, dan zal de wetgever van oordeel zijn dat deze de aard van de vrijheidsstraf veranderd: i.p.v. dat je van je vrijheid wordt beroofd, gaat de enkelband de vrijheid beperken.*
  - > *Bv. Wanneer het gaat over een VI (voorwaardelijke invrijheidsstelling), dan gaat de wetgever ervanuit dat deze de duur van de vrijheidsstraf wijzigt.*
- Dit betekent anderzijds ook dat de uitvoerende macht ook nog enkele beslissingsbevoegdheden behoud (zie hieronder).
- Vervolgens wordt er ook nog een onderscheid gemaakt in de wetgeving:
  - + 3 jaar: Strafwetvoeringsrechtbank beslist.
  - 3 jaar of minder: Alleen-zetelende strafvoeringsrechter beslist.
    - > Maar, heel wat bepalingen (de meeste) voor die straffen tot en met 3jaar zijn nog niet in werking gesteld. Zometeen gaan we ook zien wat dat betekent: dit betekent dat dus de uitvoerende macht die beslissingen nog steeds zal nemen.
    - > Er is 1 uitzondering: De alleen-zetelende strafvoeringsrechter is al wel bevoegd voor de zogenaamde voorlopige invrijheidsstelling om medische redenen:
      - » De **artikelen 72 – 80** zijn al wel in werking gesteld, en hier gaat het om beslissingen die dus te maken hebben met gedetineerde die omwille van bepaalde medische redenen voorlopig in vrijheid worden gesteld.
      - » Tot dusver is dit de enige bevoegdheidsbeslissing die de alleen-zetelende strafvoeringsrechter heeft.
    - > Andere bepalingen zijn nog niet geïmplementeerd (zie punt (3.5) 'Nieuwe ontwikkelingen straffen tot en met 3 jaar (toekomst)').
      - » Voor de andere bepalingen is er dus nog geen inwerkingtreding, en dit betekent dus dat daar de ministeriële omzendbrief van 2015 van toepassing op is.
- **Uitvoerende macht** blijft bevoegd voor beslissingen aangaande maatregelen die beschouwd worden als inherent aan het standaardregime:
  - Het gaat hierbij om beslissingen waarvan geoordeeld wordt dat deze eigenlijk deel uitmaken van een standaardregime, en volgens de wetgever wijzigen deze de aard of de duur van de opgelegde vrijheidsstraf niet.
  - Kortom: De uitvoerende macht buigt zich over:
    - o Uitgaansvergunningen (UV)
    - o Penitentiair verlof (PV)
    - o Strafonderbreking
  - Hier moet eigenlijk nog eentje aan toegevoegd worden want op het moment dat de wet het ligt heeft gezien was er nog geen spraken van transitiehuizen.
    - > Deze transitiehuizen zijn er gekomen in 2018, en zijn toegevoegd aan de wet, en sinds september 2019 hebben we ook een eerste transitiehuis (Mechelen). Bespreken we straks dieper.
  - Dus oorspronkelijk had de wetgever de bevoegdheid over de UV, PV en strafonderbrekingen. Sinds 2018 is ook de plaatsing in het transitiehuis opgenomen in de wetgeving.
- Graduele inwerkingtreding.
  - Gevolg: Minister van Justitie blijft op dit moment beslissen over dossiers van 3 jaar of minder.
  - Dit betekent dat de: Voorlopige invrijheidstelling (VLV), regeling elektronisch toezicht voor 3 jaar of minder;
    - > De voorwaardelijke invrijheidsstelling (VI): Is de strafuitvoeringsmodaliteit die door de strafvoeringsrechtbank wordt beslist in dossiers van meer dan 3jaar.
    - > Wanneer we het hebben over VLV dan gaat het om de voorlopige invrijheidsstelling die door de uitvoerende macht (doorgaans de gevangenisdirecteur) wordt beslist in dossiers tot 3jaar.
  - Dit impliceert dat de strafvoeringsrechtbanken tot dusver slechts in beperkte mate hun rol kunnen opnemen.
- Graduele inwerkingtreding: Implicaties voor praktijk.
  - Hoe wordt dit dan geregeld: Regelen van dit moment:
  - **Ministeriële omzendbrief nr. 1817 van 15 juli 2015:** Voorlopige invrijheidstelling van veroordeelden die één of meer vrijheidsstraffen ondergaan waarvan het uitvoerbaar gedeelte drie jaar of minder bedraagt.
    - > Zit ook in de map van wetgevingen op Toledo, en mag je dus ook gebruiken op het examen.
  - De omzendbrief dateert van een periode waarin Koen Geens nog Minister van Justitie was, vandaar dat er ook een verwijzing is naar het justitieplan.
  - Wat staat er allemaal juist in:
    - > In de omzendbrief wordt het dus ook helder gesteld dat voor bepaalde straffen (straffen tot 3jaar), de bepalingen nog niet in werking zijn gesteld.

- > In de omzendbrief wordt ook vermeld dat er hervormingen op til zijn: Toenmalige minister van justitie had een aantal ideeën uitgewerkt in het justitieplan, met de bedoeling om tot een grondige herziening/ hervorming te komen m.b.t. de wetgeving in het kader van de strafuitvoering.
- Deze omzendbrief is nog steeds van toepassing.
- **Het basisidee** hierbij is dat: korte straffen tot 4 maanden dan wel tot 6 maanden worden niet uitgevoerd. Voor de andere straffen tot en met 3 jaar (tussen de 6 maanden en de 3 jaar) is er een systeem voorzien van het systematisch inkorten van dergelijke straffen.

➤ Maar:

- Ministeriële omzendbrief **nr. 1817** van 15 juli 2015 werd 2 keer gewijzigd door:
  - o Ministeriële omzendbrief **nr. 1817bis** van 29 april 2016.
    - Tenuitvoerlegging vervangende gevangenisstraf in kader van wet van 7 februari 2014 tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf en wet van 10 april 2014 tot invoering van de probatie als autonome straf (beide wetten in werking sinds 1 mei 2016).
      - ↳ Er is dus ook een regeling voorzien i.v.m. de vervangende gevangenisstraf bij het ET als autonome straf en de probatie als autonoma straf, om ervoor te zorgen dat wanneer dergelijke autonome straffen worden opgelegd, dat er ook een zeker gevolg wordt gegeven aan die vervangende straf.
    - Veroordelingen voor Art. 135 – 141 Sw (terrorisme) en tot meer dan 1 jaar hoofdgevangenisstraf > beslissing VLV wordt genomen door Directie Detentiebeheer.
      - ↳ Het gaat hier vooral dus over bepaalde types misdrijven, hierbij zal de beslissing niet door de gevangenisdirecteur worden genomen, maar wel door de directie detentie beheer. In de 2 omzendingbrieven die de Ministeriële omzendbrief van 1817 wijzigen, gaat het dus om misdrijven die in de terreursfeer te situeren zijn, en een reeks misdrijven in het seksueel strafrecht.
      - ↳ In dat geval zal het de directie detentiebeheer zijn die de beslissingen neemt, en niet de gevangenisdirecteur.
  - o Ministeriële omzendbrief **nr. 1817ter** van 4 juli 2017.
    - Veroordelingen voor art. 371/1 tot 378 en art. 379 tot 387 (reeks misdrijven in seksueel strafrecht ('Voyeurisme, niet-consensuele verspreiding van seksueel getinte beelden en opnames, aanranding van de eerbaarheid en verkrachting' en 'bederf van jeugd en prostitutie' en 'openbare schennis van de goede zeden', indien gepleegd op minderjarigen of met hun deelneming) en tot meer dan 1 jaar hoofdgevangenisstraf > beslissing VLV wordt genomen door Directie Detentiebeheer.
      - ↳ Ook hier gaat de directie detentiebeheer dus de beslissingen nemen, en niet de gevangenisdirecteur.
- Door **nota van 16 mei 2017** werd een tijdelijke afwijking ingevoerd op vlak van de toelaatbaarheidsdata voor VLV.
  - > Het verhaal wordt nog complexer, door de tijdelijke afwijking van de regels.
  - > Het opmerkelijk is: Die tijdelijke afwijking dateert van 2017, maar is vandaag de dag nog steeds van toepassing.
  - > Dit betekend dus dat wanneer we het vandaag de dag hebben over straffen tot en met 3 jaar, dat we moeten kijken naar de omzendbrief nr. 1817, zoals deze is gewijzigd door 1817bis en 1817ter, en zoals deze nu een tijdelijk afwijkend regime voorziet via die nota van 16 mei 2017.

➤ Hoe ziet dit er concreet uit dan: Dit is (een stuk uit) de nota van 16 mei 2017.

- *Bv. Stel je voor dat je een straf hebt van 8 maanden (celstraf), wat betekend dit dan: Als je kijkt naar de berekeningen, dan zie je dat voor een periode van 8 maanden in het tweede geval (waarbij personen tussen meer dan 7 maanden en ten hoogste 1 jaar zitten). In dat geval vindt er een inkorting plaats: van 8 maanden naar 2 maanden.*
  - > *Dus wie vandaag de dag 8 maanden celstraf krijgt (wanneer deze aan de voorwaarde voldoet), dan zal deze na 2 maanden hechtenis doorgaans in vrijheid worden gesteld (voorlopig in vrijheid worden gesteld).*
- *Bv. Stel dat je 18 maanden celstraf krijgt, dan val je in de derde categorie (meer dan 1 jaar en ten hoogste 2 jaar): dan is het maar 4 maanden hechtenis.*
  - > *Dus 4 maanden hechtenis die normaal 18 maanden celstraf krijgt.*
- Zo zie je dus dat er **een inkorting** gebeurt van die straffen.
- Daarenboven kan deze verkorte 'hechtenis' onder ET plaatsvinden.
  - > Dit betreft een omzendbrief van 2013 (die we later in het Hoofdstuk van het ET gaan bespreken).

De recente combinatie van de stijgende gevangenisbevolking en het capaciteitsverlies dat zich de voorbije periode heeft voorgedaan legt ontegensprekelijk een belangrijke druk op de gevangnissen en vormt een dreiging voor de leefomstandigheden van de gedetineerden en de werkomstandigheden van de medewerkers.

Om deze effecten te milderen, wordt tijdelijk afgeweken van de toelaatbaarheidsdata voor de voorlopige invrijheidstelling van veroordeelden die één of meer vrijheidsstraffen ondergaan waarvan het uitvoerbaar gedeelte drie jaar of minder bedraagt, zoals bepaald in de ministeriële omzendbrief nr. 1817 van 15 juli 2015, zoals gewijzigd door de ministeriële omzendbrief nr. 1817bis van 29 april 2016.

De definitief veroordeelden voor wie het totaal aan in uitvoering zijnde **hoofdgevangenisstraffen meer dan zes maanden en ten hoogste 3 jaar** bedraagt, worden, overeenkomstig de voorwaarden bepaald in de MO nr. 1817, in voorlopige vrijheid gesteld na volgende hechtenisperiode:

- o meer dan 6 maanden en ten hoogste 7 maanden: na 1 maand hechtenis
- o meer dan 7 maanden en ten hoogste 1 jaar: na 2 maanden hechtenis.
- o meer dan 1 jaar en ten hoogste 2 jaar: na 4 maanden hechtenis;
- o meer dan 2 jaar en ten hoogste 3 jaar: na 8 maanden hechtenis.

De definitief veroordeelden tot een **vervangende gevangenisstraf voor de werkstraf, voor het elektronisch toezicht en voor de probatie als autonome straf** worden, overeenkomstig de voorwaarden bepaald in de MO nr. 1817, in voorlopige vrijheid gesteld na volgende hechtenisperiode:

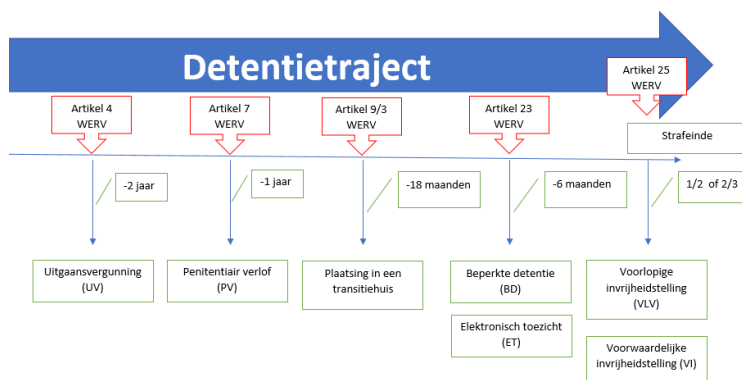
- o niet meer dan 4 maanden: na 15 dagen hechtenis;
- o meer dan 4 maanden en ten hoogste 7 maanden: na 1 maand hechtenis;
- o meer dan 7 maanden en ten hoogste 1 jaar: na 2 maanden hechtenis;
- o meer dan 1 jaar en ten hoogste 2 jaar: na 4 maanden hechtenis;
- o meer dan 2 jaar en ten hoogste 3 jaar: na 8 maanden hechtenis.

- De regelgeving die vandaag de dag dus geldt i.v.m. de voorlopige invrijheidstelling, zorgt dus ofwel voor het niet-uitvoeren van die korte straffen, ofwel zorgen voor een inkorting van de straffen wanneer de straffen langer zijn (maar niet meer dan 3jaar betreffen).
  - > Die ingekorte periode zal, wanneer men aan de voorwaarde voldoet die in de omzendbrief rond het ET wordt uitgewerkt, zal deze dus onder het ET kunnen worden uitgevoerd.
- Het is dus eigenlijk een twee-stapsprong die je maakt om de redenering te kunnen volgen.
  - > Dus wanneer we terugkeren naar het voorbeeld van een persoon die 18maanden celstraf krijgt. Door de toepassing van de voorlopige invrijheidsstelling zal deze 18maanden, indien aan de voorwaarde wordt voldaan die in de omzendbrief worden vermeld, omgezet worden naar 4maanden. En wanneer deze vervolgens aan de voorwaarde voldoet van de omzendbrief van het ET dan zal deze 4maanden met een enkelband uitgezet worden.
  - > Hier zie je natuurlijk ook de grote vraagstukken opduiken: Het betekent dus dat die 18maanden celstraf in de feiten kan betekenen 4 maanden ET. Dit gaat natuurlijk in tegen het basisidee dat we net hebben besproken waarbij het aan de rechtelijke macht is om beslissingen te nemen die de aard en duur van de vrijheidsstraf wijzigen. Want wat er hier gebeurd is het inkorten (duur die wijzigt), en de aard veranderd (niet in de gevangenis maar onder ET).

➤ Ter illustratie: Het detentietraject.

- WERV: Afkorting voor Wet op Externe rechtspositie.
- Het geeft op een visuele wijze weer wat de toelaatbaarheidsdata zijn:
  - > Waarbij dus een uitgaansvergunning mogelijk is vanaf 2jaar voor dat men in de toelaatbaarheid verkeerd voor een Voorwaardelijke Invrijheidsstelling.
  - > Bij een penitentiair verlof kan dit vanaf 1jaar voor dat men in de toelaatbaarheidsdata verkeerd voor een VI.
  - > Transitiehuis 18maanden voor VI.
  - > Etc.
- De visualisatie geeft ook aan dat er een zekere gradatie in die strafuitvoeringsmodaliteiten zit.
  - > De meeste vrijheid die men kan bekomen heeft te maken met die voorwaardelijke invrijheidsstelling. Deze komt dus later in het detentietraject dan andere strafuitvoeringsmodaliteiten (Bv. uitgaansvergunningen die vrij snel kunnen). Ook penitentiare verloven kunnen veel sneller dan bijvoorbeeld een beperkte detentie of een ET.
  - > Er zit dus een zekere geleidelijkheid ingebouwd in die wetgeving: Naarmate de straf vordert, zal men ook meer mogelijkheden in principe kunnen bekomen om de gevangenis tijdelijk dan wel definitief onder voorwaarde te verlaten.

3.2 Beslissingsbevoegdheid minister van Justitie

- Beslissingsbevoegdheden van Minister van Justitie:
  - Zoals daarnet al gezegd behoudt deze een aantal belangrijke aspecten in het kader van de uitvoering van de straf, en dat betekent meer specifiek volgende zaken:
    - Uitgaansvergunningen (UV)
      - Occasionele UV
      - Periodieke UV
    - Penitentiair verlof (PV)
    - Strafonderbreking
    - Plaatsing in transitiehuis.
  - Het betreffen dus beslissingen die genomen worden door Minister van justitie, en dus niet door de SURB.
- De **uitgaansvergunningen (UV): Art. 4 – 5**
  - Uitgaansvergunningen die dus kunnen beslist worden door de minister van justitie.
    - > Eigenlijk is dit natuurlijk niet de minister die hierover beslist maar de mensen van de penitentiare administratie (de zogenaamde DDB: directie detentie beheer), die zich zal buigen over dergelijke dossiers en die de beslissingen ook zal nemen.
  - Wat is een UV: De beslissing van een UV geeft dus de mogelijkheid om de gevangenis gedurende een korte duur te verlaten.
    - > Ze geven dus de veroordeelde de toelating de gevangenis te verlaten voor een duur die niet langer mag zijn dan 16uur.

- Hierbij zijn 2 verschillende soorten:
  - o **Occasionele UV:** De uitgaansvergunning die kan gebeuren op elk moment van de detentieperiode (**Art. 4 paragraaf 2**). Het is de DDB die deze beslissing zal nemen (*bij bijvoorbeeld de geboorte van een kind, een overlijden, etc.*)
  - o **Periodieke UV:** Deze komen er ter voorbereiding van de sociale re-integratie. Hier geldt er wel een tijdsvoorwaarde (**Art. 4 paragraaf 3**): 2 jaar voor de toelaatbaarheidsdatum voor de VI.
    - » Wanneer men zich dus in die periode begeeft, kan men dus in aanmerking komen voor een dergelijke periodieke UV (*bijvoorbeeld voor het volgen van een bepaalde opleiding*).
- **Penitentiair verlof (PV): Art. 6 – 7.**
  - Wat is het: Het laat de veroordeelde toe 3 keer 36uur per trimester de gevangenis te verlaten.
  - Wat is het doel: Om de familiale, affectieve en sociale contacten van de veroordeelde in stand te houden en te bevorderen, of de sociale re-integratie van de veroordeelde voor te bereiden.
  - De uitvoering van de vrijheidsstraf loopt tijdens die duur door: Het is dus geen onderbreking van de strafuitvoering.
    - > De tijd die men dus buiten de instelling doormaakt, is straftijd en loopt dus door.
  - Dit kan vanaf 1jaar voor toelaatbaarheidsdatum bij de toekenning van een VI.
    - > Hier zie je ook de gradatie terugkeren: De periodieke UV kan 2jaar voor die datum. Bij een PV gaat het dus om 1jaar voor die datum van toekenning VI.
- **Strafonderebreking: Art. 15 – 16.**
  - Het gaat hierbij dus om het onderbreken van de strafuitvoering.
    - > Hier vindt wel een schorsing plaats van de uitvoering van de straf.
  - Dit kan voor een maximum duur van 3 maanden die kan worden hernieuwd.
  - Wanneer kan dit gebeuren: Dit kan gebeuren om ernstige en uitzonderlijke redenen van familiale aard.
  - Ook deze strafonderebreking is dus een beslissing die genomen wordt door de Minister van Justitie.
- **Het Transitiehuis:** Hoofdstuk IIbis ('De plaatsing in een transitiehuis') onder Titel IV
  - Deze is in 2018 via een wet van Juli 2018 ingevoegd in de wet op de externe rechtspositie.
    - > Via dus een wijziging van de wet op de externe rechtspositie in 2018 is deze ingevoegd in de wet op de externe rechtspositie.
    - > Het is dus een vrij recente ontwikkeling.
  - Ze zijn dus in 2018 toegevoegd aan de wet op de externe rechtspositie.
    - > Het zal dan duren tot 2019 voordat deze artikelen ook effectief in werking zijn getreden (op 1 september 2019). Op deze datum opent ook het eerste transitiehuis in België zich (Mechelen met 15 plaatsen).
  - Wat zijn transitiehuizen juist: Omschrijving uit het Koninklijk besluit:
    - > *"In de optiek van een gedifferentieerde detentie, zijn de transitiehuizen kleinschalige projecten (12 tot 17 plaatsen) waarbinnen bepaalde gedetineerden, die beantwoorden aan een reeks criteria, vastgelegd in artikel 9/3 van de wet betreffende de externe rechtspositie, de mogelijkheid hebben om een deel aan het einde van hun straf in een transitiehuis te kunnen doorbrengen. Ze zullen er van dichtbij worden begeleid en bijgestaan om hen toe te laten zich beter in de maatschappij te re-integreren"* (KB van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis).
    - > Maar let op want deze omschrijving is een beetje verwarrend: men spreekt over *"aan het einde van hun straf"*. Maar men bevindt zich niet aan het einde van zijn/haar straf. De plaatsing in een transitiehuis kan pas 18 maanden voordat men in aanmerking komt voor een VI.
      - » Dit betekent dus dat na een plaatsing in een transitiehuis men pas in aanmerking kan komen voor een beperkte detentie, of een ET. Opzicht is dit wat vreemd aangezien dit betekend dat een gedetineerde volgens deze redenering eerst een tijd zou kunnen doormaken in een transitiehuis, en pas daarna in aanmerking komt voor een ET en voor een beperkte detentie (waar je eigenlijk terugkeert naar die gevangenis).
    - > Let er dus mee op want de term kan de indruk wekken dat men via de transitiehuizen dus al met 2 voeten in de vrije samenleving staat. Dit is niet het geval. Het is niet dat na het transitiehuis je onmiddellijk in aanmerking komt voor een VI.
  - Welk zijn de voorwaarden voor een plaatsing in een transitiehuis: De voorwaarden worden opgelijst in Art. 9/3:
    - (a) De tijdsvoorwaarden zijn: 18 maanden na de tijdsvoorwaarde voor de toekenning van de VI.
    - (b) De veroordeelde beschikt over de vaardigheid om in een open gemeenschapsregime te verblijven.
      - » In een transitiehuis wordt op een andere manier de tijd ingedeeld, worden er meer vrijheidsgraden toegekend, en dat betekend dat van de veroordeelde ook verwacht wordt dat deze over de vaardigheid beschikt om in een open gemeenschapsregime te kunnen verblijven.
    - (c) Een aantal tegen-aanwijzingen mogen niet aanwezig zijn (is bij alle strafuitvoeringsmodaliteiten het geval).

- (d) De veroordeelde stemt schriftelijk in met een plaatsingsplan.
    - » Vanuit het idee dat het gaat om een andere invulling van de detentietijd, wordt er voorzien dat er voor elk van die gedetineerde een plaatsingsplan is waarin activiteiten worden opgenomen waaraan de veroordeelde wordt geacht deel te nemen met het oog op zijn re-integratie.
  - (e) De veroordeelde moet ook instemmen met het huishoudelijk reglement.
- Het Huishoudelijk reglement van het transitiehuis in Mechelen:
- Een van de voorwaarden is dat de veroordeelde ook instemt met het huishoudelijk reglement.
  - Het huishoudelijk reglement van de tuchthuizen verschilt enorm van dat van de gevangenis.
    - > Men spreekt over deelnemers in een transitiehuis, niet over bewoners of cliënten.
    - > Ook het personeelsteam krijgt eigen termen: Leef-coaches en kracht-coaches.
  - Het is een vrij kort huishoudelijk reglement waarbij aangestipt wordt wat de gedragsregels zijn voor het leven in een dergelijk transitiehuis.
    - > *Bv. Het is vrij van drugs en alcohol, overlast is niet toegelaten, men mag wel in het bezit zijn van cash geld (max 50€), etc.*
- Een aantal discussiepunten:
- **Transitiehuis < – > detentiehuis/ kleinschalige detentie** (cf vzw DeHuizen).
    - > We hebben het hier over transitiehuizen: transitiehuizen zoals ze zijn opgenomen in de Wet op de Externe rechtspositie, en zoals ze dus tot de bevoegdheid behoren van de Minister van Justitie (om de plaatsing in het transitiehuis toe te kennen).
    - > Verwar dit niet met de discussie over de detentiehuizen. Soms ontstaat er verwarring omdat er ook bij de detentiehuizen, of vormen van kleinschalige detentie wordt gewerkt via gelijkaardige principes maar het gaat wel duidelijk om iets anders.
    - > Beweging naar de kleinschalige detentie door een vzw DeHuizen: Het is een beweging van mensen uit het werkveld en uit de wetenschappelijke wereld die ervoor ijveren om naar de toekomst toe het denken over de detentie grondig te veranderen: Kleinschalig ingebed in de gemeenschap, sterk gericht op re-integratie om komaf te maken met de grote gevangenisinstellingen die we vandaag de dag hebben.
    - > Vanuit dat optiek (de beweging van vzw DeHuizen), zou eigenlijk het ganse gevangenispark kleinschalig moeten zijn, en zouden gedetineerde eigenlijk vanaf dag 1 in een dergelijke vorm van kleinschalige detentie terecht moeten kunnen. Dit is natuurlijk iets anders dan bij een transitiehuis, want daar gaat het over de inbedding in een detentietraject (een detentietraject waarbij men sowieso tijd doorbrengt in een eerste stap in een klassieke gevangenis).
    - > Transitiehuizen zijn dus wat wij vandaag de dag in onze wet op de externe rechtspositie als een strafuitvoeringsmodaliteit hebben. De detentiehuizen en de kleinschalige detentie is dus eigenlijk een ambitie (men wil naar een grondige hervorming van het gevangenisstelsel).
    - Op Europees niveau is er Rescaled: dit is een gelijkaardig initiatief.
  - **Debat privatisering/ commercialisering strafuitvoering.**
    - > Met de start van de transitiehuizen zien we ook de start van die commerciële inbreng. Je hebt private sectoren die dus betrokken worden bij de transitiehuizen (*bv. een private beveiligingsfirma*).
    - > Een van de ruimere discussiepunten over de transitiehuizen is het feit dat er ook een privaat-commerciële partner aan meewerkt aan de uitvoering van de straf. In zekere zin is dit een primeur voor ons land: een private firma die dus help. Dit brengt sommige ertoe er vragen rond te stellen vanuit een ethisch en moreel perspectief (vanuit welke mate is het rechtvaardigt dat bedrijven die vooral gericht zijn op winst, dat deze ook bij de uitvoering van straffen betrokken zijn).
  - **Plaatsing in transitiehuis en detentietraject.**
    - > De plaatsing in een transitiehuis wekt de indruk dat men onmiddellijk daarna in vrijheid wordt gesteld.
    - > Dit is verwarrend omdat de toelaatbaarheid voor een ET veel later in de tijd ligt. Men moet al verder gevorderd zijn in het detentietraject alvorens men een ET kan krijgen, en alvorens men dus ook een beperkte detentie kan krijgen.
    - > Het idee dat men als het ware met een voet al in de vrije samenleving staat via de transitiehuizen, moet dus genuanceerd worden.

3.3 Beslissingsbevoegdheid van de strafuitvoeringsrechtbanken

- Welke beslissingen nemen de strafuitvoeringsrechtbank:
  - Beperkte detentie (BD)
  - Elektronisch toezicht (ET)
  - Voorwaardelijke invrijheidstelling (VI)
  - Voorlopige invrijheidstelling met het oog op de verwijdering van het grondgebied of met het oog op overlevering (VILO)
  - Uitzonderlijk: UV of PV (**Art. 59**).
    - > Uitzonderlijk kan er ook een uitgaansvergunning of penitentiair verlof worden toegekend door de SURB. Dit betreft **Artikel 59**.
    - > Zoals we daarnet hebben besproken behoren uitgaansvergunningen en penitentiair verlopen eigenlijk tot het standaardregime, en moeten dus eigenlijk beslist worden door de Minister van justitie. Nu in uitzonderlijke omstandigheden kan het zijn dat een gedetineerde een strafuitvoeringsmodaliteit vraagt bij de SURB (*Bv. ET, beperkte detentie, VI*), en de SURB komt tot de vaststelling dat die gedetineerde nog geen uitgaansvergunning of penitentiair verlof heeft gekregen. In dergelijke gevallen kan de SURB uitzonderlijk een andere strafuitvoeringsmodaliteit toekennen dan diegene die de gedetineerde vraagt.
      - » Het is in die omstandigheden dat er kan besloten worden om eerst een UV of PV toe te kennen, waarom: omdat UV en PV vanuit de filosofie van de externe rechtspositie er ook op gericht zijn de re-integratie voor te bereiden. Wanneer je dan een VI, ET of BD wil bekomen, dan ga je ook moeten kunnen aantonen dat het re-integratietraject ook op punt staat. Wanneer je nog nooit de gevangenis hebt kunnen verlaten, hoe kan je dan contacten leggen en je bewijzen? Je moet het dus kunnen voorbereiden en daarom moet je dus ook de gevangenis kunnen verlaten.
    - > Vandaar dus **Art. 59**: Het is een soort van noodrem waarmee dus uitzonderlijk de SURB toch de mogelijkheid heeft om een UV of PV toe te kennen.
- **Beperkte detentie (BD) en Elektronisch toezicht (ET): Art. 21 – 32.**
  - Ze worden beiden dus door de SURB toegekend: de SURB die erover oordeelt.
  - Men bevindt zich hier 6 maanden voor de toelaatbaarheidsdatum tot de VI (voorwaardelijke invrijheidsstelling).
  - **Beperkte detentie (BD):**
    - > Het gaat om een duur van 16 uur per dag dat men de gevangenis mag verlaten.
    - > Dat betekent dus dat men s 'nachts in de gevangenis verblijft. Gedurende de dag kan je de gevangenis verlaten, maar tijdens de nacht word je terug ingesloten.
    - > *Bv. Iemand die buiten de gevangenis werkt, en dus na zijn werk terugkeert naar de gevangenis en daar ook slaapt.*
  - **Elektronisch toezicht (ET):**
    - > Het betreft hier dus de klassieke enkelband die in verbinding staat met een ontvangst-box dat in de woning of verblijfplaats van de veroordeelde wordt geplaatst, en dat kan controleren of deze op het afgesproken momenten aanwezig is in die woning. Wanneer deze er niet is zal er een alarmsignaal afgaan.
  - **Art. 23:** Vanaf 6 maanden voor dat men in de tijdsvoorwaarde voor de toekenning van een VI komt, kan men in aanmerking komen voor een ET en BD.
- **Voorwaardelijke Invrijheidsstelling (VI): Art. 24 – 25.**
  - **Art. 24** omschrijft de VI.
    - > Het gaat hierbij dus ook om een beslissing genomen door de SURB, in de dossiers van meer dan 3 jaar (dus niet te verwarren met de VLV).
  - Dergelijke VI's zijn maar een kleine fractie van het totaal aantal vervroegde vrijlatingen.
    - > Meer dan 80% van alle vervroegde vrijlatingen gebeuren volgens het regime van de VLV. Het aantal VI's is dus maar een fractie hiervan.
  - **Art. 25:** Een bijzonder complex artikel dat gaat over de toelaatbaarheidsdrempels.
    - > Vanaf wanneer kan men in aanmerking komen voor een VI.
      - » Het artikel geeft dus de drempels weer wanneer men in aanmerking komt voor een VI.
    - > De kern is eigenlijk die 1/3 en 2/3 regeling.
      - » **Paragraaf 2 (a):** 1/3 van de straffen heeft ondergaan.
        - ↳ Klassieke regeling die eigenlijk teruggaat tot de wet Lejeune.
      - » **Paragraaf 2 (b):** 2/3 van de straffen heeft ondergaan.
        - ↳ Dit geldt bij recidive (wanneer de veroordeelde zich in een staat van herhaling bevindt).
    - > Het betreft dus 1/3 of 2/3 voor de toelaatbaarheidsdatum, dit betekent niet dat men op dat moment ook vrijkomt.

- » De overschrijding van de toelaatbaarheidsdatum, het moment dat men ook effectief in vrijheid wordt gesteld, neemt zelfs toe naarmate de tijd vordert.
- > Ook enkele uitzonderingen:
  - » De toelaatbaarheidsdatums die ook aangepast (verhoogd) kunnen worden in het ligt van bepaalde gevallen van recidive, in het geval van het plegen van bepaalde types van misdrijven.
    - ↳ Dit zijn toevoegingen die de afgelopen jaren zijn gebeurd.
  - » In punt (c) is er spraken van 15jaar, bij punt (d) gaat het over 19jaar, en bij punt (e) gaat het om 23jaar. Dus we springen van 15 naar 19 naar 23 jaar.
    - ↳ Het gaat hier dus over bepaalde types van misdrijven, dan wel bepaalde vormen van herhaling (recidive). De toelaatbaarheidsdrempel wordt dan opgekrikt naar een hoger moment (toelaatbaarheidsdatum die dus verder wordt gelegd).
- > Je ziet ook dat het artikel al veel verschillende keren is aangepast: Heel wat aanpassingen die zijn gebeurd sinds de wet het licht heeft gezien. Dit heeft vaak te maken met maatschappelijke gebeurtenissen waarop men een reactie en antwoord wilde bieden.
  - » Aan de toelaatbaarheidsdata wordt dus geregeld aan geprutst, wat ervoor zorgt dat het een heel complex gegeven wordt.
- > Daarenboven is er ook op het niveau van de straftoemeting voorzien dat de bodemrechter ook de toelaatbaarheidsdata voor een stuk kan bepalen.
  - » Dit zien we terugkeren in de beveiligingsperiode van 2018.

⇒ Ook in de rechtsleer worden er vragen gesteld over het feit dat de wet al zovaak is aangepast. De continue wijzingen van de VI-drempels zorgt ervoor dat het systeem weinig doorzichtig wordt, en dat de transparantie eronder begint te leiden.

➤ **Beveiligingsperiode** (sinds 2018): **Art. 195 + 344 Wetboek van Strafvordering.**

- Beveiligingsperiode die in 2018 het ligt zag en waarbij dus de bodemrechter in bepaalde gevallen zelf de toelaatbaarheidsdatum kan bepalen.
  - > Bij veroordelingen van meer dan 3 jaar en minder dan 30jaar, kan het in bepaalde gevallen (voor bepaalde misdrijven) dat de bodemrechter die toelaatbaarheidsdatum gaat opkrikken tot maximaal 2/3 van de opgelegde straf.
  - > Bij straffen van 30 jaar of levenslang, kan de bodemrechter bepalen dat dat minimum 15jaar is, en maximum 25jaar.
- Het gaat hier dus om misdrijven waarvan de wetgever van oordeel is dat deze bijzonder ernstig zijn, en dat om die reden de bodemrechter reeds een toelaatbaarheidsdrempel moet kunnen bepalen die hoger ligt dan in de wet op de externe rechtspositie is voorzien.
- Men spreekt hier dus over die beveiligingsperiode.
- De vraag is wel of dit natuurlijk ook echt een beveiligingsperiode is.
  - > Wanneer we denken aan beveiliging, denken we vooral in utilitaristische termen. Het gaat om een beslissing die genomen wordt door de bodemrechter.
  - > De vraag hierbij is dan wel of de bodemrechter de meest geschikte persoon is om dat te kunnen beoordelen, aangezien de SURB er net zijn gekomen om het verloop/ ontwikkeling van de veroordeelde met het oog op de re-integratie te kunnen opvolgen.

⇒ Vandaar ook dat er vragen rijzen of de beveiligingsperiode wel iets te maken heeft met veiligheid, en of het niet eerder de vraag is of er niet vooral een retributivistische beweegredenen meespeelt (want het gaat vaak om misdrijven die een schokkend effect hebben, en een zekere afschuw met zich meebrengen en waarbij men op deze manier dus zeer lange straffen mogelijk maakt door de toelaatbaarheid van de VI verder vooruit te schuiven).

3.4 Organisatie

- Organisatie van de strafuitvoeringsrechtbank:
  - Strafwitvoeringsrechtbanken **in elk rechtsgebied** van het Hof van Beroep (zetel van de rechtbank van eerste aanleg waar het Hof van Beroep is gevestigd).
    - > Antwerpen, Gent, Brussel (Nederlandstalig; Franstalig), Bergen, Luik.
  - **Multidisciplinaire samenstelling:**
    - > Het kenmerkende is de multidisciplinaire samenstelling: Het bestaat met andere woorden uit een magistraat en 2 assessoren. Je hebt dus een driekoppige samenstelling.
      - » Hierbij heeft één assessor een expertise in penitentiaire zaken, en de andere in sociale re-integratie.
  - Hier is 1 uitzondering op:

- Uitzondering:
  - In sommige gevallen zal die driekoppige SURB uitgebreid worden, naar een strafuitvoeringsrechtbank die bestaat uit 5 leden.
  - Dat gebeurt bij gevallen van 30jaar of levenslang gecombineerd met een terbeschikkingstelling van de SURB.
    - > In die gevallen kunnen de 2 correctionele rechters toegevoegd worden, en zal de beslissing éénparig moeten gebeuren.
  - Het gaan ook hier weer om bepaalde dossiers die als bijzonder zwaar worden aanzien, en waarbij dus de 3 leden van de SURB vergezeld worden door 2 correctionele rechters.
  - Ook hier is discussie over geweest: Het lijkt zo wel of de SURB als onbekwaam wordt aanzien om dergelijke zware dossiers te behandelen. Want je kan je dan ook afvragen of 2 correctionele rechters hiertoe veel kunnen bijbrengen. Dus ook hier komen retributieve elementen mee te spelen.
  - Het betreft een wijziging die is ingetreden na de totstandkoming van de wet (2017).
    - > *Cf wet 17 maart 2013 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek en van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, B.S. 19 maart 2013.*

3.5 Nieuwe ontwikkelingen straffen tot en met 3 jaar (toekomst)

- Nieuwe ontwikkelingen:
  - Rond de straffen tot en met 3jaar is het nog steeds de uitvoerend macht die de touwtjes in handen heeft.
  - Wet van 5 mei 2019 tot wijziging van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten tot aanpassing van de procedure voor de strafuitvoeringsrechter voor de vrijheidsstraffen van drie jaar of minder, B.S. 14 juni 2019.
  - Wet van 29 juni 2021 tot operationalisering van de procedure voor de uitvoering van vrijheidsstraffen van drie jaar of minder, B.S. 14 juli 2021.
    - > Het gaat daarbij vooral om het idee dat in dergelijke gevallen er ook de mogelijkheid wordt geboden aan veroordeelde om vanuit vrijheid reeds een bepaalde strafuitvoeringsmodaliteit aan te vragen. M.a.w. dat korgestrafte vanuit vrijheid reeds een ET of een BD kunnen aanvragen.
    - > Het is een vrij complexe regelgeving waar we niet dieper op gaan ingaan. Ze is ook nog niet van toepassing. Er is namelijk een vrees dat bij de invoering van dit systeem het zou leiden tot een toename van de detentiepopulatie, en het systeem staat nu al reeds onder druk. Voorlopig blijft alles dus ongewijzigd tot juni 2022.
  - *Cf Problematiek van straffen van drie jaar of minder en de rol van de alleen-zetelende strafuitvoeringsrechter (zie boven)*
- ⇒ Wat betreft de leerstof van dit vak: Er wordt verwacht dat je het systeem kent zoals het vandaag de dag functioneert, en dat je weet dat er bepaalde zaken in de toekomst worden aangepast, maar de nieuwe regeling moet je niet kennen (dus enkel functionering van vandaag de dag).
- ⇒ De toekomstige ontwikkelingen: zullen pas vanaf juni 2022 ten vroegste zijn dat die in werking zullen treden.

3.6 Onderzoek naar herroeping

- Onderzoek.
  - Onderzoek van Breuls, L., De Pelecijn, L., Scheirs, V. & Beyens, K., met als titel *"Terug naar de gevangenis? De herroepingsprocedures voor de strafuitvoeringsrechtbanken"*.
  - Het gaat om een empirisch onderzoek, waarin men de herroepingen onder de loep heeft genomen.
  - Wanneer je kijkt naar het toekennen van strafuitvoeringsmodaliteiten, dan moet je deze strafuitvoeringsmodaliteiten ondergaan met respect voor een aantal voorwaarden. Er zijn dus voorwaarden die moeten worden nageleefd.
  - Wanneer de veroordeelde de voorwaarde niet naleeft, dan is er de mogelijkheid om daarop te reageren.
    - > *Bv. Iemand wordt onder ET-geplaats, maar hij respecteert zijn voorwaarden niet, dan komt het dossier terug bij de SURB terecht.*
    - > Hoe gaat deze hier dan mee om? Hoe reageert de SURB op dossiers waarin het fout loopt?
  - Vanuit een internationaal perspectief is dit ook een interessant onderzoeksdomein, omdat dergelijke vormen van herroepingen of herzieningen van dergelijke strafuitvoeringsmodaliteiten natuurlijk ook een impact kunnen hebben op de gevangenispopulatie.
    - > Wanneer SURB in ons land (of andere strafuitvoeringsinstellingen in andere landen) bijzonder streng zijn en zeer nauwkeurig gaan toekijken op de voorwaarden, dan zal dit ook kunnen betekenen dat er meer mensen opnieuw in die gevangenis terecht komen.
    - > Zeker in landen zoals de VS wordt er gesteld dat het herroepen van een VI (het opnieuw opsluiten van mensen die bepaalde voorwaarden hebben geschonden in het VI), dat dit ook een belangrijke verklaring is voor de toename en aangroei van die gevangenispopulatie.

- Wanneer de voorwaarden geschonden worden, betekent dit niet dat de SURB móét beslissen tot herroeping.
  - > De SURB kan herroepen en dus ook beslissen tot een weder-opsluiting, maar deze SURB kan ook de voorwaarde herzien (*Bv. strengere voorwaarde opleggen, of andere voorwaarde opleggen*), of kan ook beslissen om niet te herroepen.
  - > Dit betekent dat de SURB ook een zekere marge heeft om tot een beslissing te komen: herroeping, herziening van de voorwaarde, of geen herroeping of herziening.

➤ Hoe zit die herroeping dan in de wetgeving vervat?

- **De voorwaarde** waaraan men wordt onderworpen, daarvoor zijn de **artikelen 55 en 56** van toepassing.
- **Art. 55:** Heeft betrekking op algemene voorwaarden (*Bv. geen strafbare feiten plegen, een vast adres hebben, etc.*).
- **Art. 56:** Heeft betrekking op bijzondere voorwaarden. Het zijn geïndividualiseerde voorwaarden die bijvoorbeeld tot doel hebben om de veroordeelde te ondersteunen in het realiseren van die sociale reclassering, of bepaalde verbodsvoorwaarden om bepaalde risicofactoren bij die sociale re-integratie te ondervangen.

⇒ Vervolgens worden enkele resultaten van het onderzoek zelf besproken:

➤ **Tabel 1:** Overzicht van alle in herroepingsprocedures genomen beslissingen door Belgische Strafvueroeringsrechtbanken per strafuitvoeringsmodaliteit in 2014

- Men gaat hier dus kijken naar de beslissingen die zijn genomen wanneer er een herroepingsprocedure werd opgestart.
- Men kijkt hier dan naar het VI, ET en BD: Dit zijn strafuitvoeringsmodaliteiten toegekend door de SURB.
- Wat zien we nu:

	VI	ET	BD	Totaal	Percentage
Herroeping	281	136	40	457	59,5%
Herziening	57	22	10	89	11,6%
Niet-herroeping/herziening	148	55	19	222	28,9%
Totaal	486	213	69	768	100%

- > In totaal 457 herroepingen (59,5%): M.a.w. wanneer er een herroepingsprocedure wordt gestart wordt in bijna 60% van de gevallen de keuze genomen om effectief over te gaan tot herroeping. Dit betekent anderzijds ook dat in ruim 4 op de 10 gevallen niet wordt herroepen.
- > Een herziening van de voorwaarde gebeurde in 11,6% van de gevallen.
- > De SURB doet niets en laat het zo in 28,9% van de gevallen.

⇒ De onderzoekers hebben vervolgens een steekproef genomen van al deze in totaal 768 beslissingen (zie tabel 2).

➤ **Tabel 2:** Overzicht van het aantal bestudeerde beslissingen (steekproef/populatie) per strafuitvoeringsmodaliteit (2014).

- Voor die 768 beslissingen hebben ze er 333 dieper bestudeerd. Dit betreft dus de onderzoeksofzet: ze nemen dus van het totaal aantal (768) beslissingen een steekproef van 333 die ze nader hebben bestudeerd.
- Waarom werden deze nader bestudeerd: om na te gaan hoe en welke redenen de SURB aanhalen bij de herroepingen.

	VI	ET	BD	Totaal
Herroeping	96/281	63/136	26/40	185/457
Herziening	30/57	14/22	5/10	49/89
Niet-herroeping/herziening	59/148	25/55	15/19	99/222
Totaal	185/486	102/213	46/69	333/768

➤ **Tabel 3:** Redenen voor herroeping in de bestudeerde dossiers.

- Redenen:
  - > Het niet-naleven van bijzondere voorwaarde is in 76,6% van de gevallen de reden van herroeping.
  - > Ernstig gevaar voor fysieke of psychische integriteit, in 2% van de gevallen.
  - > Etc.
- Het geeft dus een inzicht in de redenen/ motieven die door de SURB wordt aangehaald om te besluiten tot een herroeping.

Redenen voor herroeping	Absoluut cijfer	Percentage
Niet-naleving bijzondere voorwaarden	155	76,7%
Ernstig gevaar voor fysieke of psychische integriteit	4	2,0%
Niet-naleving bijzondere voorwaarden + Ernstig gevaar voor de fysieke of psychische integriteit	36	17,8%
Definitieve veroordeling	7	3,5%
Totaal	202 ⁷	100%

⇒ In de studie wordt niet alleen kwantitatief onderzocht hoe vaak men overgaat tot een bepaalde beslissing, maar ook hoe men komt tot die bepaalde beslissing.

➤ Hoe komt de strafuitvoeringsrechtbank tot beslissing? **4 stappen:**
(1) Herroepingsgrond.

- > De herroepingsgrond is het eerste element dat meegenomen wordt in de beslissing. Er moet geanalyseerd worden of er wel degelijk een grond is om te kunnen herroepen. Hierbij gaat het dan over de vaststelling of de

opgelegde voorwaarden al dan niet zijn overtreden. In welke mate is er sprake van een wettelijke grond om te herroepen?

- > Wanneer het gaat om de herroepingsgrond, dan zal de SURB bijkomend ook moeten nagaan in welke mate dat dat te wijten is aan die veroordeelde. Is het overtreden/ het niet naleven van de voorwaarden ook effectief te wijten aan die veroordeelde? De SURB zal dit ook moeten nagaan (*bv. Als een veroordeelde zijn werk verliest omwille van een reorganisatie op de werkplek, dan zal het dus niet te wijten zijn aan de veroordeelde dat hij geen werk heeft*).
- > Ook moet er gekeken worden naar de ernst van de tekortkoming die wordt vastgesteld. Dus ook hier heeft de SURB een zekere marge om te kijken of er spraken is van een grond tot herroeping.

(2) Het sociaal reclasseringplan.

- > Om in aanmerking te kunnen komen voor een strafuitvoeringsmodaliteit moet er een reclasseringsplan voorliggen.
- > Het zou dus wel kunnen dat er een grond is om te herroepen, maar dat de SURB van oordeel is om beter niet te herroepen (of om te herzien i.p.v. te herroepen), in het licht van het reclasseringsplan.
- > Het reclasseringsplan waarin elementen terugkeren van woonst, van dagbesteding, van begeleiding, etc. Het kan dus mee op tafel gelegd worden van de SURB.

(3) Inzicht in problematiek en houding veroordeelde.

- > Vaak zal het zo zijn (zeker wanneer het gaat om die individuele bijzondere voorwaarden), dat er een zekere problematiek ten grondslag ligt aan het gepleegde misdrijf, en dat die dus ook door de (bijzondere) voorwaarden te gemoed worden gekomen.
- > In het licht daarvan kan dus ook de SURB nagaan hoe het zit met inzichten in die problematiek, en hoe ook de veroordeelde zelf staat tegenover die bijzondere voorwaarden die zijn opgelegd (*bv. Motivatie om aan zijn of haar problemen te werken, de erkenning dat er een bepaald probleem is waaraan gewerkt moet worden, etc.*).

(4) Medewerking met justitie-assistent.

- > Justitieassistenten staan in voor de begeleiding en opvolging, en zal dus ook verslag uitbrengen aan de SURB over het verloop van de strafuitvoeringsmodaliteit.
- > In dat geval kan dus ook de medewerking met de justitie-assistent mee worden geëvalueerd (*bv. in welke mate geeft de veroordeelde gehoor aan de afspraken, gehoor aan vragen en contacten met de justitie-assistent*). De kwaliteit van deze medewerking kan dus ook mee worden opgenomen.

⇒ Als je deze 4 stappen bekijkt, zie je wel dat de SURB wel een zekere ruimte heeft om beslissingen te nemen. Dit verklaard ook dat wanneer het gaat over een herroepingsprocedure die wordt opgestart, dat er toch in meer dan 4/10 gevallen uiteindelijk niet wordt herroepen. Ookal is het misschien zo dat er een grond is tot herroeping, het kan nog steeds zijn dat de SURB om redenen van het sociaal reclasseringsplan, mogelijk inzicht dat leeft bij de veroordeelde, of de goede medewerking met de justitie-assistent toch een tweede kans geeft en daarom de voorwaarde herziet of niet herziet en of niet herroept.

4. De terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank

- TBS van de SURB
  - **Hervorming via Wet van 26 april 2007** betreffende de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank.
    - > Terbeschikkingstelling is een bevoegdheid die via de wet van 26 April 2007 ook toekomt aan de strafuitvoeringsrechtbank.
    - > Het heeft wel even geduurd alvorens het in werking is getreden: in werking getreden op 1 januari 2012.
  - Als we kijken naar de geschiedenis was het al vrij snel duidelijk dat de strafuitvoeringsrechtbanken veel meer zouden doen dan zich enkel te buigen over de VI en de andere strafuitvoeringsmodaliteiten.
    - > Dat zien we ook hier en op het vlak van de internering. We behandelen de internering hier niet, maar interneringsdossiers komen ook op de tafel van de SURB terecht.
    - > Dit maar gezegd om duidelijk te maken dat de SURB kern-instellingen zouden moeten worden wanneer het gaat om allerhande beslissingen die moeten worden genomen in het kader van de uitvoering van de straffen.
- Geschiedenis: **Situatie vóór de Wet van 26 april 2007:**
  - TBR: Terbeschikkingstelling van de **regering**.
    - > Maar wat is de terbeschikkingstelling nu: Aanvankelijk (dus voor de wet van 26 April 2007 tot stand kwam), spraken we niet over een Terbeschikkingstelling van de SURB, maar over een terbeschikkingstelling van de regering (afgekort als TBR).

- Art. 22 – 26bis van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij.
  - > Dit stond opgenomen dus in de interneringswet. De interneringswet had dus ook de TBR opgenomen
- Het was een beveiligingsmaatregel.
  - > Het was dus een beveiligingsmaatregel die door de rechter aan bepaalde veroordelingen tot vrijheidsstraffen kon worden gekoppeld.
  - > Deze beveiligingsmaatregel moest worden ondergaan na het ondergaan van de vrijheidsstraffen.
  - > Het is dus een bijkomend iets: een beveiligingsmaatregel die gekoppeld wordt aan bepaalde veroordelingen tot vrijheidsstraffen en die geactiveerd kan worden na het ondergaan van de vrijheidsstraffen.
  - > Concreet betekent dit de veroordeelde bij het TBR, onder toezicht werd geplaatst van de uitvoerende macht.
- Veroordeelde onder toezicht van de uitvoerende macht.
  - > Deze uitvoerende macht had dan de mogelijkheid om oftewel een beslissing tot internering te nemen (dit betekend dat na het uitboeten van de straf men vast blijft zitten), dan wel een invrijheidsstelling op proef.
- **Situatie na Wet van 26 april 2007** (in werking: 1 januari 2012).
  - Met de inwerkingtreding van die wet, wordt de terbeschikkingstelling een beslissing van de SURB.
  - Maar er is 1 belangrijk verschil. We situeren ons nu in het Strafwetboek, dus het is nu opgenomen in het strafwetboek. We spreken nu niet van een terbeschikkingstelling van de regering, maar over een **terbeschikkingstelling van de SURB** (afgekort als TBS).
  - Men spreekt hier ook niet meer van een beveiligingsmaatregel, maar over een **bijkomende straf (art. 34bis Sw)**.
    - > Het is dus een bijkomende straf die in bepaalde gevallen moet of kan worden uitgesproken door de SURB.
    - > Het gaat om een bijkomende straf die ingaat na het verstrijken van de hoofdgevangenisstraf of de opsluiting.
  - In sommige gevallen is deze verplicht, in andere gevallen is deze facultatief.

Toepassingsgebied:

➤ **Verplichte TBS: Art. 34ter SW**

- In bepaalde gevallen zal er dus verplicht een terbeschikkingstelling van de SURB (TBS) uitgesproken worden.
- Het gaat dan om periode van minimaal 5jaar en maximaal 15jaar.
- M.a.w. gaat het dus om ernstige dossiers: 3 gevallen die opgesomd worden in de wet.
  - > Hierbij gaat het bijvoorbeeld over recidive-gevallen (herhaling van een misdaad na een misdaad).
  - > Maar er zitten ook specifieke misdrijven bij, waar ook een verplichte TBS aan gekoppeld wordt. Ook daar gaat het vaak over misdrijven die als bijzonder ernstig/ zwaar worden aanzien (*Bv. Terroristische misdrijven, verkrachting die de dood veroorzaakt van het slachtoffer, foltering die de dood veroorzaakt heeft, ontvoering van een minderjarige met de dood tot gevolg, etc.*).
- De bedoeling van de wetgever is weergegeven in dit wetsontwerp:
  - Wetsontwerp betreffende de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank, *Senaat 2006-07*.
  - De wetgever die dus van mening is dat voor dergelijke types van misdrijven een bijkomende straf verplicht is, en dus ook toelaat om de veroordeelde langer dan nodig is achter slot en grendel te houden.
  - De hoofdstraf wordt uitgezeten, en dan is het de vraag wat er gebeurt met de terbeschikkingstelling. En daar is dan de SURB aan zet. Dat is dan vervolgens weer de regeling die voorzien wordt in de wet op de externe rechtspositie.
  - Hier zitten we dus in het SW waar de regeling is terug te vinden over: wat is een TBS, en in welke gevallen is deze verplicht, en in welke gevallen in deze facultatief. In de wet op de externe rechtspositie gaat het dan over wat er gebeurt met een persoon die een dergelijke TBS heeft (wat betekend dat juist voor die persoon).

De misdrijven die opgenoemd worden in de lijst hiervoor zijn dermate afschuwelijk en wijzen op een zodanige minachting voor de essentiële waarden van het menselijk leven door de dader, dat het gewettigd is dat de maatschappij beschikt over de noodzakelijke wettelijke werktuigen om de beschermende maatregelen te nemen die zich opdringen ten aanzien van die personen, zodat men kan vermijden dat ze opnieuw schade kunnen berokkenen. Het betreft misdrijven die systematisch de dood tot gevolg hadden van het slachtoffer of slachtoffers en die begaan werden met een bijzondere wreedheid inzake de «modus operandi» of de eigenschap van het slachtoffer.

De terbeschikkingstelling vormt overigens een bijzonder zware maatregel aangezien zij ertoe leidt dat de detentie kan blijven gehandhaafd na het einde van de oorspronkelijke straf. Het is dus onontbeerlijk deze maatregel te beperken tot wat strikt noodzakelijk is om de openbare veiligheid veilig te stellen. Het is dus nodig gebleken de verplichte aard van de terbeschikkingstelling te beperken tot veroordeelden die de ene misdaad na de andere hebben begaan, alsook tot de personen die veroordeeld zijn voor daden waarvan de bijzonder afschuwelijke aard moeilijk kan worden betwist.

➤ **Facultatieve TBS: Art. 34quater Sw.**

- De wetgever voorziet ook in een facultatieve TBS:
- Hier wordt dus de rechter de mogelijkheid gegeven om een TBS te voorzien.
- Ook hier gelden de termijnen van 5jaar tot 15jaar.
- Ook hier worden dan de gevallen opgesomd in het artikel wanneer dit mogelijk is.
- Ook hier wordt er verwezen naar veroordelingen die zich in het bijzonder ook situeren in de sfeer van levensdelicten (*bv. Doodslag, moord, etc.*).
- Het is facultatief dus: De rechtbank heeft hier dus de mogelijkheid om die TBS uit te spreken.

➤ **Uitvoeringsprocedure**

- Titel XIbis 'Bijzondere bevoegdheden van de strafuitvoeringsrechtbank' (Art. 95/2 – art. 95/30 Wet Externe Rechtspositie)
  - > Wanneer dit dus gebeurt: De persoon in kwestie doet zijn straf uit, dan zal op een bepaald moment de SURB in beeld komen. Het is om die reden dat de wetgever heeft voorzien dat in de wet op de Externe rechtspositie die bijzondere bevoegdheden van de SURB ook nader worden uitgewerkt (titel Xibis).
- Twee scenario's:
  - (1) Veroordeelde is gedetineerd.**
    - » Dit betekend dus dat op het moment dat de TBS aan de orde is, dat de veroordeelde nog steeds in de gevangenis zit.
    - » In dat geval zal ook de gevangenisdirecteur een advies formuleren (Art 95/3 WERV).
    - » Ook advies OM (Art 95/4 WERV)
  - (2) Veroordeelde is niet gedetineerd.**
    - » De gedetineerde die *bijvoorbeeld voorwaardelijke invrijheid is gesteld, of dat deze onder ET staat, of een beperkte detentie heeft, etc.*
    - » Advies OM (Art 95/4 WERV)
- Vervolgens is het aan de SURB om die zaak te behandelen.
  - > Beslissing tot vrijheidsbeneming: Waarbij dus de persoon na het uitboeten van de hoofdgevangenisstraf verder in hechtenis blijft.
  - > Beslissing tot invrijheidstelling onder toezicht.

➤ **Verloopt van de vrijheidsbeneming**

- **Art. 95/10 – 95/20 Wet op Externe Rechtspositie.**
- Wanneer de persoon in kwestie in vrijheid is gesteld, of wanneer deze nog in detentie verblijft, dan openen zich opnieuw weer de klassieke mogelijkheden waar de SURB over beschikt.
- De persoon in kwestie die dus na het uitboeten van zijn straf ter beschikkingen wordt gesteld van de strafuitvoeringsrechter, en in de gevangenis verblijft, zal ook een *uitgaansvergunning kunnen verkrijgen, een penitentiair verlof kunnen verkrijgen, een beperkte detentie kunnen vergrijpen, een ET kunnen vergrijpen.*
  - > Het verschil dat het hier niet de uitvoerende macht is (de minister van justitie) die erover beslist, maar de SURB.
- Zoals we daarnet hebben gezien, van 5 tot 15jaar is een facultatieve TBS geldig. In die periode zal het dus de SURB zijn die ook de uitgaansvergunningen beslist en beslist over het Penitentiair verlof.